RIKSDAGENS REVISORERS

BERÄTTELSE

OM DEN ÅR 1943 AV DEM VERKSTÄLLDA GRANSKNING

AV

STATSVERKETS

JÄMTE DÄRTILL HÖRANDE FONDERS TILLSTÅND,
STYRELSE OCH FÖRVALTNING

FÖR TIDEN 1 JULI 1942—30 JUNI 1943

DEL I

REVISORERNAS UTTALANDEN

STOCKHOLM 1944
ISAAC MARCUS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG
439307

Innehållsförteckning.

Sid.

Fjärde huvudtiteln.

Försvarsdepartementet.

Gåvomedel ställda till försvarsstabens förfogande 2
Mantalsskrivning av viss fast anställd personal vid försvarsväsendet 3
Månadslön till bataljonsveterinärer vid fältveterinärkåren 8
Anställning av militär personal, som uppnått pensionsåldern .. 9
Intendenturdepartementets industribyrå 12
Icke-ordinarie personals inom försvarsväsendet avlönande från s. k. sakanslag 15
Militärtjänstemännens tjänsteställning 20
Personalvården inom försvarsväsendet 22
Iakttagelser beträffande krigskassaväsendet 28
Iakttagelser beträffande den militära tandvården 36
Brandskyddsåtgärder i byggnaden Slutvärnet i Karlsborg 43
Föreningen armé-, marin- och flygfilm 44
Statsunderstöd åt skytteföreningar vid militära förband 48
Portionsersättning åt viss personal vid marinen under krigspermission och tjänstledighet 50
Tjänsteresor å järnväg i 2 klass vagn 52

Femte huvudtiteln.

Socialdepartementet.

Inrättande av ett centralt statligt organ för behandling av kollektivavtalsfrågor 54
Lån och bidrag till lantarbetarbostäder 62
Sjukpenning och underhållsskyldighet 65
Sjukpenning och sjukhusvård 68
Avgifterna för specialitetskontrollen vid statens farmaceutiska laboratorium 72

Sjätte huvudtiteln.

Kommunikationsdepartementet.

Vägdistriktens tillgångar och skulder 81
Statens övertagande av den allmänna väghållningen på landet .. 86
Häradsskrivares provisioner å vägskatt 88

Sid.

Sjunde huvudtiteln.

Finansdepartementet.

Kronouppbörden i magistratsstäderna 91
Rätten till ränta vid restitution av utskylder 102
Stämpelbeläggning vid vissa fartygsöverlåtelser 107
Telefonkostnader vid ämbetsverk och myndigheter 110
Beskattning av svensk medborgare för inkomst av tjänst vid främmande makts härvarande beskickning m. m. 116
Avlöningsförmåner för icke-ordinarie skriv- och kontorsbiträdespersonal vid nyanställning i statens tjänst m. m. 117
Införande av fullföljdsavgift i fattigvårds- och barnavårdsmål .. 131
Tillämpningen av förordningen om nöjesskatt 133
Angivares andel i böter m. m. enligt 1916 års förordning om straff för olovlig varuutförsel 137

Nionde huvudtiteln.

Jordbruksdepartementet.

Statens centrala frökontrollanstalt 140
Avvecklingen av 1932—1934 års stödlåneverksamhet 150
Forsknings- och försöksverksamheten på jordbrukets område m. m. 154

Tionde huvudtiteln.

Handelsdepartementet.

Statens hantverksinstitut 173
Iakttagelser beträffande vissa stödåtgärder för hampindustrien 176

Elfte huvudtiteln.

Folkhushållningsdepartementet.

Svenska gengasaktiebolaget 187

Tolfte huvudtiteln.

Pensionsväsendet.

Tvångspensionering av vissa ordinarie befattningshavare 207
Tjänstelivränta (uppskjuten livränta) 220
Befattningshavare vid vissa av staten övertagna familjepensionskassor 229

Ekonomisk översikt.

Vissa uppgifter angående statens tillgångar och skulder m. m. .. 235

Riksdagens revisorer, vilka nedannämnda dag fullbordat den granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning för tiden 1 juli 1942—30 juni 1943 samt, beträffande vissa verk, kalenderåret 1942, som jämlikt § 72 riksdagsordningen och § 2 av instruktionen för riksdagens revisorer tagit sin början den 16 sistlidne september, få härmed avgiva berättelse över den sålunda verkställda granskningen.

FJÄRDE HUVUDTITELN.

Försvarsdepartementet.

§ 1.

Gåvomedel ställda till försvarsstabens förfogande.

Till förmån för inkallad personal vid försvarsväsendet har inom landet under åren 1939—1943 ett flertal insamlingar kommit till stånd. En del av de sålunda insamlade gåvomedlen har överlämnats till försvarsstaben i akt och mening att denna skulle förvalta medlen inom ramen av de eventuella riktlinjer, som uppdragits av givaren. Till försvarsstabens förfogande har under åren 1939—1943 ställts gåvomedel för sammanlagt omkring 275,000 kronor. De största belopp, som hava överlämnats till försvarsstaben, hava erhållits från Radiotjänsts julinsamling (c:a 130,000 kronor), från statens industrikommissions skrotinsamling (c:a 55,000 kronor) samt från Stim (c:a 55,000 kronor). Huru sistnämnda tre belopp skulle användas har vederbörande skriftligen meddelat försvarsstaben. Sålunda har fördelningskommittén för Radiotjänsts julinsamling vid överlämnandet av sina gåvomedel bestämt, att dessa skulle användas för inköp av radiomottagare och filmprojektorer samt för reparation av radiomottagare. Stim däremot har blott föreskrivit, att medlen i fråga skulle användas för bildnings- och förströelseverksamheten inom försvarsväsendet. Statens industrikommissions skrotinsamling, som ställt gåvan till chefens för försvarsstaben förfogande, har uttryckt en önskan att medlen i första hand skulle komma den personal tillgodo, vilken tjänstgjorde vid ensligt belägna förläggningar.

Intill den 1 oktober 1942 insattes de till försvarsstaben överlämnade gåvomedlen tillsammans med diverse andra medel — härrörande från försäljning av böcker, radiobatterier och radiorör — å sparkasseräkning i bank och bokfördes i en från försvarsstabens krigskassaavdelning helt fristående redovisning. Från och med nämnda datum har emellertid upplagts ett särskilt postgirokonto för enbart gåvomedel — med ett den 26 november 1943 förefintligt saldo å 9,809 kronor 3 öre — benämnt försvarsstabens personalvårdsavdelnings gåvokonto. Redovisningen av dessa medel har således icke skett genom försvarsstabens krigskassaavdelning, vilket medfört, att hithörande verifikationer icke återfinnas i stabens räkenskaper. Förvaltningen av gåvomedlen har alltså — med vissa smärre undantag — helt undandragits kontroll från vederbörlig revisionsmyndighet. Revisorerna vilja i detta sammanhang erinra om, att Kungl. Maj:t genom beslut den 12 februari 1943 förordnat, att medel, som ställts till landshövdingarnas förfogande för hjälpverk-

samhet till förmån för de till militärtjänstgöring inkallades familjer, skola redovisas i länsstyrelsernas räkenskaper.

Revisorerna, som tagit del av ovannämnda särskilda redovisning av gåvomedlen, hava därvid gjort vissa iakttagelser. Sålunda hava i en del fall utan vederbörande myndighets prövning utbetalts ersättningar till befattningshavare vid personalvårdsavdelningen för skador å dem tillhörig egendom, vilka skador uppstått i tjänsten. Vidare har uppmärksammats, att i ett flertal fall, då arméförvaltningens revision utställt anmärkning mot av vissa krigskassaavdelningar oriktigt gjorda utbetalningar för ändamål, vilka visserligen kunnat i viss utsträckning tillgodoses av de till försvarsstabens disposition ställda gåvomedlen, det anmärkta beloppet utan särskild prövning av utgiftens nödvändighet i sin helhet ersatts med anlitande av gåvomedel. I andra fall har, sedan arméförvaltningens revision hos försvarsstabens krigskassaavdelning under hand påtalat vissa felaktiga utbetalningar, försvarsstaben använt gåvomedel för att ersätta de sålunda anmärkta beloppen. Revisorerna hava bland annat uppmärksammat, att sex inkallade fältartister, förutom fastställd traktamentsersättning, i strid mot gällande bestämmelser erhållit ett kontant tillägg å sammanlagt 808 kronor, vilket belopp ersatts från ifrågavarande gåvomedel. Slutligen har iakttagits, att personal vid personalvårdsavdelningen — utöver fastställda avlöningsförmåner — uppburit arvoden av ifrågavarande medel med sammanlagt omkring 9,000 kronor.

Revisorernas uttalande.

Det torde utan vidare vara klart, att medel, som ställas till statsmyndighets disposition, skola av myndigheten redovisas i dess räkenskaper. Genom det i förevarande fall tillämpade förfaringssättet hava emellertid här ifrågavarande gåvomedel helt undandragits statsverkets kontroll.

Av den ovan lämnade redogörelsen framgår även, att gåvomedel tagits i anspråk för ändamål, för vilka de knappast varit avsedda. Särskilt anmärkningsvärt synes det revisorerna, att personal, förutom författningsenliga avlöningsförmåner, jämväl kommit i åtnjutande av särskilda arvoden, vilka utgått av gåvomedel.

§ 2.

Mantalsskrivning av viss fast anställd personal vid försvarsväsendet.

Jämlikt 5 § 1 mom. sista stycket krigsavlöningsreglementet utgår månadslönen, där lönen är beroende av löntagarens placering i ortsgrupp, till annan fast anställd personal än beställningshavare på aktiv stat samt innehavare av arvodesbefattning efter den ortsgrupp, vederbörandes mantalsskrivningsort vid krigstjänstgöringens början tillhörde. Sedermera har enligt kungörelsen den 11 oktober 1940 (nr 886) förordnats, att vid ombyte av mantalsskrivningsort, efter det krigsavlöningsreglementet vunnit tillämpning, månadslönen skall utgå efter den ortsgrupp, vartill den nya mantalsskrivningsorten är att hänföra. Genom brev den 30 april 1942 har Kungl. Maj:t slutligen — med tillämpning från och med den 1 januari 1940 — föreskrivit, att beställningshavare å övergångsstat, reservstat eller i reserven, som bosatt sig å utrikes ort och i anledning därav icke är här i riket mantalsskriven, skall

vid tjänstgöring i anledning av förstärkt försvarsberedskap eller krigstjänstgöring äga uppbära månadslön efter den dyrortsgrupp, vartill Stockholm hänföres.

Utöver månadslön äger ovan angivna personal enligt krigsavlöningsreglementet och särskilda tillämpningskungörelsen den 19 januari 1940 (nr 51) till nämnda reglemente jämte ändringar vid tjänstgöring under sådana förhållanden, att det vanliga kvarteret icke kan bibehållas, åtnjuta terminslön samt inkvartering in natura och fri portion eller däremot svarande ersättning enligt särskilda bestämmelser.

I det år 1937 framlagda förslaget till reglemente angående avlöning för personal vid försvarsväsendet under krigstjänstgöring (krigsavlöningsreglementet) föreslogs att den fast anställda, icke ständigt tjänstgörande personalen vid krigstjänstgöring skulle erhålla månadslön enligt ortsgrupp B eller med andra ord samma ortsgruppsplacering som den personal, vilken i samband med genomförandet av 1925 års härordning tvångsvis överfördes till övergångsstat. Vid ställningstagande till frågan angående förstnämnda personals ortsgruppsplacering har föredragande departementschefen i propositionen nr 246 till 1939 års lagtima riksdag icke ansett det vara skäligt att hänföra all ifrågavarande personal till någon av de billigaste ortsgrupperna. Valet borde stå mellan mantalsskrivningsortens och förläggningsortens (depåns) ortsgrupp. Vid övervägande av de skäl, som anförts för ett vart av dessa alternativ, borde enligt departementschefens mening den synpunkten tillmätas avgörande vikt, att månadslönen väsentligen vore avsedd för familjeförsörjning. Därför förordade departementschefen, att månadslönen för ifrågavarande personal bestämdes efter den ortsgrupp, till vilken mantalsskrivningsorten hänfördes.

Närmare föreskrifter angående mantalsskrivning återfinnas i mantalsskrivningsförordningen den 6 augusti 1894. Jämlikt § 3, mom. 1 nämnda förordning skall envar mantalsskrivas där han är bosatt. Uppehåller sig någon under olika delar av året inom särskilda mantalsskrivningsdistrikt, betraktas han såsom bosatt i det distrikt, där han vistas under sådana förhållanden, att han med avseende å tjänst, verksamhet eller andra omständigheter bör anses därstädes hava sitt egentliga hemvist. Enligt samma paragraf mom. 6, tredje stycket, må den, som i och för arbete eller uppdrag av tillfällig beskaffenhet uppehåller sig å annan ort än den, där han är bosatt, ej av sådan anledning mantalsskrivas å uppehållsorten.

Revisorerna hava uppmärksammat, att under nu rådande förstärkta försvarsberedskap tolkningen av bestämmelserna i mantalsskrivningsförordningen föranlett tvistigheter och oklarhet med avseende å avlöningsförmåner åt militära befattningshavare å övergångsstat, reservstat och i reserven, vilka inkallats till tjänstgöring under längre tidrymd i en följd. Till att börja med må framhållas, att det varit omtvistat, huruvida beredskapstjänstgöring skall hänföras till sådant arbete eller uppdrag av tillfällig beskaffenhet, som omförmäles i mantalsskrivningsförordningens § 3 mom. 6. Detta har medfört, att i vissa fall vederbörande blivit kyrkobokförd och mantalsskri-

ven å ort, tillhörande högre dyrortsgrupp än tjänstgöringsorten, oaktat han icke vistats å den förra orten under sådana förhållanden, att mantalsskrivning bort ske därstädes.

Till belysande av ifrågavarande spörsmål må följande exempel anföras.

En kapten i flygvapnets reserv S. hade sedan början av år 1940 utan avbrott varit inkallad till beredskapstjänstgöring vid flygvapnet. Efter tjänstgöring å olika platser hade S. sedan den 1 juli 1941 tjänstgjort i Luleå (H-ort) med undantag för tillfälliga kommenderingar till Stockholm och Norrköping. S. innehade sedan 1935 anställning i Stockholm och bebodde jämte sin familj egen lägenhet därstädes intill den 1 juli 1941, från och med vilken dag familjen erhöll bostad i Luleå. Bohaget magasinerades till en början i Stockholm men flyttades sommaren 1942 till Luleå. Lägenheten i Stockholm uthyrdes från och med den 1 oktober 1941. S., som tidigare varit mantalsskriven i Stockholm, lät även för år 1942 mantalsskriva sig därstädes. Häröver anförde Luleå stad besvär hos länsstyrelsen i Norrbottens län. Överståthållarämbetet för polisärenden förklarade i yttrande över besvären att, då S. icke sedan den 1 oktober 1941 haft bostad i Stockholm utan från samma tid varit bosatt i Luleå, sistnämnda ort vore rätt mantalsskrivningsort för år 1942, vilket jämväl blev länsstyrelsens i Norrbottens län beslut. Mantalsskrivningen i Stockholm har sedermera i laga ordning undanröjts. Över länsstyrelsens beslut anfördes besvär i kammarrätten, som emellertid icke funnit skäl göra ändring. Genom ändringen av mantalsskrivningsort har S. blivit återbetalningsskyldig till statsverket för för mycket erhållna avlöningsförmåner med 2,700 kronor.

En officer F. på aktiv stat med förläggningsort i Linköping (E-ort) hade i samband med övergång till reservstat den 1 oktober 1939 erhållit en civil befattning i Stockholm. F., som är gift och har barn, hade låtit mantalsskriva sig i Stockholm hösten 1939, under det familjen kvarbodde i Linköping. Sedan januari 1940 hade F. oavbrutet varit inkallad till beredskapstjänstgöring å skilda orter. Vid årsskiftet 1941—1942 var tjänstgöringsorten Skövde (D-ort), där F. förhyrde ett möblerat rum. I början av år 1942 erhöll F. meddelande att han för år 1942 mantalsskrivits i Skövde genom därvarande mantalsskrivningsmyndighet. Beslutet överklagades hos vederbörande länsstyrelse, som emellertid förklarade Skövde såsom rätt mantalsskrivningsort för F. under år 1942. F. anförde besvär över länsstyrelsens utslag hos kammarrätten samt yrkade att — därest icke Stockholm vore att anse såsom F:s rätta mantalsskrivningsort — Linköping, där familjen hela tiden kvarbott, och icke Skövde skulle anses såsom rätt mantalsskrivningsort för år 1942. Kammarrätten fann sedermera skäligt att med ändring av länsstyrelsens beslut förklara Linköping för F:s rätta mantalsskrivningsort för år 1942.

En fänrik i flygvapnets reserv G. var under sin utbildning till reservofficer mantalsskriven i sitt föräldrahem i Ulricehamn (C-ort). Efter utnämning till fänrik i reserven beordrades vederbörande till tjäntsgöring vid Barkarby (D-ort), där inkvartering erhölls genom kronans försorg. G., som

var ogift, lät härvid mantalsskriva sig under viss uppgiven adress i Stockholm, där han vistades under tillfälliga besök i staden, dock utan att erlägga någon hyra. Mantalsavdelningen vid överståthållarämbetet för polisärenden förklarade sig icke kunna utfärda mantalsskrivningsbevis för G., alldenstund G. icke kunde anses hava bosatt sig i Stockholm. Beslutet överklagades av G. hos överståthållarämbetet, som i utslag den 14 september 1943 förordnade, att G. för år 1943 skulle mantalsskrivas i Stockholm. Utslaget har vunnit laga kraft.

Revisorerna hava inhämtat, att överståthållarämbetets mantalsavdelning numera regelmässigt verkställer närmare undersökning av bosättningsförhållandena beträffande samtliga militära befattningshavare, för vilka bevis angående mantalsskrivning i Stockholm begäras av centrala förvaltningsmyndigheter eller krigskassaavdelningar. Till ledning för ifrågavarande undersökningar har upplagts ett särskilt kortregister omfattande den berörda personalen. I registret föras noggranna anteckningar angående utfärdade mantalsskrivningsbevis, under vilka omständigheter mantalsskrivning medgivits eller förvägrats samt de närmare omständigheterna i samband därmed. Genom ifrågavarande kontrollåtgärder har intill mars månad 1943 framkommit, att ett femtiotal militära befattningshavare anmält inflyttning till Stockholm samt avlämnat mantalsuppgift utan att hava bosatt sig därstädes. För ifrågavarande personer, som således icke i egentlig mening verkställt flyttning till Stockholm, har mantalsavdelningen icke ansett sig böra utfärda mantalsskrivningsbevis. Åtgärder hava i stället vidtagits för deras mantalsskrivning å orter, där de enligt mantalsskrivningsförordningen rätteligen bort föras i mantal. Under de företagna undersökningarna har i en del fall framkommit, att vederbörande velat mantalsskriva sig i Stockholm allenast i avsikt att under inkallelse till beredskapstjänstgöring erhålla högre avlöningsförmåner än som eljest kunnat påräknas.

De här berörda förhållandena hava föranlett framställningar till Kungl. Maj:t från såväl militära myndigheter som överståthållarämbetet.

Chefen för flygvapnet har sålunda i skrivelse den 23 februari 1943 funnit det principiellt oriktigt, att beredskapstjänstgöring åberopades såsom skäl för en befattningshavares mantalsskrivning å tjänstgöringsort, samt hemställt om åtgärder däremot. Chefen för försvarsstaben har i skrivelse den 27 februari 1943 hemställt om ändring av mantalsskrivningsförordningen i sådant avseende, att beredskapstjänstgöring på annan ort än ordinarie bostadsort (tjänstgöringsort) icke skulle kunna åberopas såsom skäl för vederbörandes mantalsskrivning å den ort, där beredskapstjänstgöring fullgöres. Framställningarna, som avstyrkts av bland annat överståthållarämbetet och kammarrätten, hava icke föranlett någon åtgärd. Nämnda myndigheter hava därvid framhållit, att beredskapstjänstgöring i och för sig vore utan betydelse i mantalsskrivningsavseende, men påpekat, att vistelse å viss ort för dylik tjänstgöring i samband med andra omständigheter kunde konstituera bosättning å beredskapstjänstgöringsort. Sålunda kunde exempelvis den, som i anledning av beredskapstjänstgöring skaffat sig och sin familj så fast anknytning till viss kommun,

att han enligt vanliga regler måste anses vara där bosatt, jämväl komma att där mantalsskrivas.

Överståthållarämbetet har slutligen i skrivelse den 13 mars 1943 ifrågasatt, huruvida icke genom vederbörande militärbefäls försorg borde tillses, att de militära befattningshavarna läte mantalsskriva sig å den ort, som enligt mantalsskrivningsförordningen i varje särskilt fall vore den riktiga. Förslaget, vilket avstyrkts av chefen för försvarsstaben, enär det ej finge anses ankomma på militära utan på civila myndigheter att taga ställning till frågan om rätt mantalsskrivningsort, har icke föranlett någon åtgärd.

Jämväl 1942 års krigsavlöningssakkunniga hava upptagit spörsmålet till behandling samt övervägt möjligheten att på annat sätt än nu skett genom en enkel regel bestämma den ortsgrupp, efter vilken lönen bör beräknas för ifrågavarande personal. Av skäl, som av föredragande departementschefen anförts vid framläggande av förslag till nu gällande krigsavlöningsreglemente och för vilka ovan redogjorts, funno de sakkunniga lämpligast, att mantalsskrivningsorten bibehölls såsom utgångspunkt för bestämmande av ortsgrupperad lön till icke ständigt tjänstgörande personal.

Enligt vad revisorerna inhämtat hava de militära förvaltningsmyndigheternas revisioner under senare år utställt ett stort antal anmärkningar avseende till militära befattningshavare för mycket utbetalade förmåner enligt krigsavlöningsreglementet, vilka utbetalningar grundat sig å felaktiga uppgifter beträffande vederbörandes mantalsskrivningsort. Av ifrågavarande anmärkningsmål hava under åren 1941 och 1942 ett tjugutal blivit föremål för prövning i kammarrätten. Jämväl ett stort antal mål avseende tvistigheter beträffande rätt mantalsskrivningsort för militär personal hava underställts kammarrätten. Under år 1942 samt under tiden januari—september 1943 hade sålunda ett trettiotal dylika mål avgjorts. Ytterligare omkring femton sådana mål väntas bliva avgjorda före innevarande års utgång.

Revisorernas uttalande.

Under nuvarande beredskapsförhållanden hava förekommit långvariga inkallelser med placering å annan ort än vederbörandes bosättningsort vid tiden för inkallelsens början. I fråga om den fast anställda, icke ständigt tjänstgörande personalen har detta i många fall föranlett komplikationer med hänsyn till mantalsskrivningsförordningens bestämmelser om rätt mantalsskrivningsort. Enligt revisorernas mening kan det icke anses tillfredsställande, att ifrågavarande personal under den tid, som förflyter innan kammarrätten hunnit avgöra uppkommande tvister angående rätt mantalsskrivningsort, får gå i ovisshet om, med vilket belopp avlöningsförmånerna med hänsyn till gällande bestämmelser om dyrortsgruppering komma att utgå. Vidare kan denna ovisshet om rätta mantalsskrivningsorten, såsom framgår av det föregående, medföra återbetalningsskyldighet av löneförmåner till betydande belopp. Härvid uppkomma icke sällan svårigheter för vederbörande att fullgöra sin återbetalningsskyldighet till statsverket. För redogörarna medför ovissheten om rätta mantalsskrivningsorten svårigheter vid avlöningsförmånernas bestämmande.

Utan att taga ståndpunkt till, huru frågan lämpligen bör lösas, hava revisorerna ansett sig böra framhålla önskvärdheten av att en rättelse av ovan påtalade missförhållanden snarast kommer till stånd.

§ 3.

Månadslön till bataljonsveterinärer vid fältveterinärkåren.

Å arméns personalförteckning för ordinarie tjänstemän äro under fältläkarkåren upptagna ett antal beställningar vid vissa särskilt uppräknade förband för bataljonsläkare i lönegraden Ca 22.

Å personalförteckningen för icke-ordinarie personal m. fl. äro upptagna vissa befattningar för bataljonsläkare vid fältläkarkåren. Ifrågavarande befattningshavare äro enligt instruktionen för fältläkarkåren (1937: 675) i fredstid skyldiga att, när generalfältläkaren sådant anbefaller, årligen tjänstgöra under högst 75 dagar. I fredstid utgår härför ett arvode om 2,400 kronor årligen.

Beträffande månadslön till ifrågavarande båda kategorier av bataljonsläkare vid tjänstgöring i anledning av förstärkt försvarsberedskap eller mobilisering gäller enligt krigsavlöningsreglementet (1939: 278), 5 § 1 mom. a) och b), att bataljonsläkare å aktiv stat äger uppbära lön med en tolftedel av årslönen enligt vederbörligt fredsavlöningsreglemente, varvid lönen skall utgå efter den löneklass, vederbörande vid krigstjänstgöringens början tillhörde, samt att bataljonsläkare vid fältläkarkåren äger uppbära lön efter lägsta löneklassen av den för bataljonsläkare bestämda lönegraden.

På grund av dessa bestämmelser åtnjuta såväl bataljonsläkare å aktiv stat som bataljonsläkare vid fältläkarkåren vid krigstjänstgöring lön i lönegrad Ca 22.

Beträffande fältveterinärkåren äro å arméns personalförteckning för ordinarie tjänstemän upptagna beställningar vid vissa uppräknade förband för bataljonsveterinärer i lönegraden Ca 20. Vid krigstjänstgöring uppbära dessa beställningshavare enligt ovan anförda bestämmelse i 5 § 1 mom. a) krigsavlöningsreglementet mot fredslönen svarande månadslön enligt 20:e lönegraden.

Genom 1942 års försvarsbeslut inrättades för tillgodoseende av behovet av extra veterinärer vid armén ett antal icke-ordinarie befattningar såsom bataljonsveterinärer vid fältveterinärkåren. Innehavarna av dessa befattningar skulle hava en årlig tjänstgöringsskyldighet omfattande 75 dagar. Beträffande deras ställning anföres i proposition 1942 nr 210, s. 294, att de inom fältveterinärkåren borde erhålla en ställning motsvarande bataljonsläkarnas vid fältläkarkåren. Riksdagen har i skrivelse 1942 nr 374 förklarat sig icke hava något att erinra häremot.

Befattningarna upptogos i följd härav å arméns personalförteckning för icke-ordinarie personal m. fl. för budgetåret 1942/43, vilken i detta hänseende skulle tillämpas från och med den 1 oktober 1942. Fredsarvodet fastställdes härvid till 2,400 kronor om året. I krigsavlöningsreglementet infördes i samband härmed genom förordningen den 30 juni 1942 (nr 587) avlöningsbestämmelser för ifrågavarande personal, varvid föreskrevs att lönen skulle utgå »för bataljonsläkare vid fältläkarkåren, bataljonsveterinärer

vid fältveterinärkåren, marinläkare av 2:a graden, marinläkarstipendiater och flygläkare av 2:a graden efter lägsta löneklassen av den för bataljonsläkare bestämda lönegraden».

Med tillämpning av sistnämnda författningsrum har till bataljonsveterinärerna vid fältveterinärkåren under tjänstgöring utbetalts månadslön efter 22:a lönegraden, under det att motsvarande befattningshavare på aktiv stat uppbära lön enligt 20:e lönegraden.

I fråga om berörda personals tjänsteställning stadgas i instruktionerna för fältläkar- och fältveterinärkårerna, att bataljonsläkare äger kaptens tjänsteställning utom bataljonsläkare vid fältläkarkåren, som äger löjtnants tjänsteställning, intill dess att han fullgjort viss särskilt stadgad tjänstgöring. Bataljonsveterinär äger löjtnants tjänsteställning, vilket även torde vara avsett beträffande bataljonsveterinär vid fältveterinärkåren. I sistnämnda avseende hava dock ännu icke bestämmelser influtit i vederbörlig instruktion.

Revisorernas uttalande.

Av den ovan lämnade redogörelsen framgår, att innehavare av de å arméns personalförteckning uppförda beställningarna för bataljonsveterinär vid vissa uppräknade förband äro placerade i lönegraden Ca 20 samt att dessa veterinärer vid krigstjänstgöring jämlikt 5 § 1 mom. a) krigsavlöningsreglementet äga åtnjuta mot fredslönen svarande månadslön enligt 20:e lönegraden. Innehavare av de å arméns personalförteckning för icke-ordinarie personal upptagna befattningarna för bataljonsveterinärer vid fältveterinärkåren äga emellertid under krigstjänstgöring, såsom framgår av 5 § 1 mom. b) krigsavlöningsreglementet i dess lydelse enligt kungörelsen 1942: 587 åtnjuta månadslön enligt lägsta löneklassen av den för bataljonsläkare bestämda lönegraden eller 22:a löneklassen. Ifrågavarande bataljonsveterinärer åtnjuta således under krigstjänstgöring månadslön, som med två löneklasser överstiger den för motsvarande beställningshavare å aktiv stat gällande lägsta löneklassen. Denna lönegradsplacering för bataljonsveterinärer vid fältveterinärkåren har även medfört den konsekvensen, att dessa åtnjuta månadslön enligt samma lönegrad som regementsveterinärerna. Den för bataljonsveterinärerna vid fältveterinärkåren bestämda löneklassplaceringen under krigstjänstgöring innebär enligt revisorernas mening ett avsteg från den eljest i krigsavlöningsreglementet genomförda principen, att i reserven utnämnda beställningshavare ävensom bataljonsläkare skola åtnjuta lön enligt lägsta löneklassen av den för motsvarande personal å aktiv stat fastställda lönegraden. Då någon anledning ej synes föreligga att tillförsäkra ifrågavarande bataljonsveterinärer en fördelaktigare löneställning under krigstjänstgöring än annan motsvarande personal vid försvarsväsendet, anse revisorerna att en omprövning bör ske av dessa veterinärers placering i löneklass under krigstjänstgöring.

§ 4.

Anställning av militär personal, som uppnått pensionsåldern.

I skrivelse den 11 november 1943 till Kungl. Maj:t har statens krisrevision till behandling upptagit vissa frågor rörande arbetsuppgifter och däremot svarande personalbehov inom högre militära staber och centrala förvaltningsmyndigheter.

Krisrevisionen har erinrat om att det nuvarande beredskapsläget samt avsaknaden av fixerad kostnadsram för löpande försvarsutgifter medfört stora möjligheter för vederbörande militära myndigheter att genom inkallelse av reservpersonal och värnpliktiga utfylla och vidmakthålla personalbehovet. Ehuru i princip intet vore att invända häremot, syntes dock betydande risker föreligga för en mer eller mindre utpräglad överdimensionering av personalbeståndet. I samband härmed borde särskilt framhållas, att en riklig tillgång på personal i och för sig icke framtvingade någon mer bestämd strävan att åvägabringa en verkligt rationell personalorganisation. De påtalade förhållandena syntes förutom en direkt verkan i form av mindre rationellt arbetssätt och alltför höga kostnader (avlöningar, lokalhyror, expenser m. m.) även innebära risk för att mindre nödvändiga arbetsuppgifter tillskapades eller förefintliga sådana gåvos för stora proportioner.

I samband härmed har krisrevisionen berört det förhållandet, att för utförande av vissa arbetsuppgifter inkallats eller avsetts personal, vilken antingen varit överkvalificerad eller mindre lämplig för den tjänst i vilken vederbörande placerats.

På grund härav har krisrevisionen hemställt, att Kungl. Maj:t ville låta företaga utredning rörande arbetsuppgifter och därmed sammanhängande personalbehov inom högre militära staber och centrala förvaltningsmyndigheter i syfte att ernå en i möjligaste mån rationell personalorganisation. Krisrevisionen har föreslagit, att den nyinrättade statliga organisationsnämnden skulle få till uppgift att verkställa denna utredning.

Med hänsyn till att nämnda frågor av krisrevisionen upptagits till behandling och att en närmare utredning begärts, hava riksdagens revisorer icke för avsikt att här närmare ingå på desamma. I samband med spörsmålet om en rationell personalorganisation torde emellertid böra beaktas vissa förhållanden, vilka icke av krisrevisionen i förenämnda framställning närmare berörts.

För en betydande del av den fast anställda militära personalen är pensionsåldern fastställd till 50 år. Så är exempelvis fallet beträffande de flesta befattningshavare med lägre grad än majors. Vid 50-årsåldern upphör sålunda nämnda befattningshavares tjänstgöring å aktiv stat. Därefter vidtager obligatorisk anställning i reserven, vilken i allmänhet varar, tills vederbörande fyllt 65 år. Under denna period föreligger viss tjänstgöringsskyldighet under fredstid, varjämte under nu rådande beredskapsförhållanden ifrågavarande personal i stor utsträckning inkallats till tjänstgöring. För de pensionsavgångna befattningshavarna, vilka önska mera stadigvarande anställning än i reserven, öppnar sig möjlighet härtill genom de arvodesbefattningar för pensionerad personal, vilka finnas inrättade. I dylik arvodesbefattning kan vederbörande kvarstå intill utträdet ur reserven vid, såsom nyss nämnts, i allmänhet 65 års ålder. Tillstånd att kvarstå i reserven efter nämnda ålder beviljas av Kungl. Maj:t endast i undantagsfall och på särskilda skäl. Härutöver finnes emellertid möjlighet till anställning även vid högre ålder dels såsom icke-ordinarie befattningshavare och dels, under nu rådande förhål-

landen, såsom frivillig. Sådan anställning meddelas av vederbörande militära chefer.

För att bilda sig en uppfattning angående åldersfördelningen inom de äldsta grupperna av här avsedda militära befattningshavare hava revisorerna från vissa staber och förband infordrat uppgifter för år 1943, avseende berörda personal. De verkställda utredningarna hava givit vid handen, att i viss omfattning personal i relativt framskriden ålder tagits i anspråk för nämnda befattningar. Härvid hava revisorerna icke tagit hänsyn till de äldre befattningshavare i reserven, vilka i vanlig ordning inkallats till mer eller mindre omfattande beredskapstjänstgöring, utan allenast till den personal, som varit stadigvarande anställd för längre tjänstgöring såsom arvodister, icke-ordinarie eller frivilliga.

Innehavarna av arvodesbefattningar synas i allmänhet icke hava överskridit den normala övre åldersgränsen för i reserven anställd personal. Ett betydande antal arvodister synes dock hava tillhört de högsta åldersklasserna av reservpersonalen.

Beträffande de båda andra grupperna befattningshavare, icke-ordinarie och frivilliga, har personal i betydligt högre ålder i flera fall anställts. Några exempel härå förtjäna anföras. Vid ett försvarsområde hava sålunda för handräcknings- eller expeditionstjänst anställts ett antal befattningshavare i ålder varierande mellan 63 och 69 år. Dessa hava i regel icke kunnat såsom merit åberopa tidigare militär anställning. Vid ett visst infanteriregemente har handräckningspersonal från 63—73 års ålder anställts, varvid dock vederbörande i vissa fall kunnat åberopa tidigare såsom indelta innehavd anställning. Vid ett annat förband har bland övrig handräckningspersonal såsom frivillig varit anställd en handräckningsman född 1867, vilken dock den 1 oktober 1943 omedelbart före uppnåendet av 76 års ålder slutade sin anställning.

Bland den i expeditionstjänst använda personalen kan nämnas en 1868 född f. d. fanjunkare, vilken avgick med pension 1921 och 1933 uppnådde åldern för utträde ur reserven. Vederbörande har sedan år 1921 varit anställd såsom icke-ordinarie befattningshavare med ett arvode, som tidvis bestämts enligt kontrakt och tidvis enligt muntlig överenskommelse. Under beredskapen har han betraktats såsom krigsfrivillig.

Anställning av ur reserven avgången personal såsom icke-ordinarie befattningshavare enligt särskilt kontrakt eller annorledes har i övrigt förekommit inom såväl armén som marinen. I de flesta fall har det härvid rört sig om i expeditionstjänst använd personal, varvid anställningen meddelats av vederbörande depåchef, marindistriktschef eller varvschef.

Revisorernas uttalande.

Revisorerna vilja icke förneka, att det under nu rådande beredskapsförhållanden varit nödvändigt att i viss utsträckning anställa personal, vilken under normala förhållanden icke hade kommit i åtanke för motsvarande befattningar. Icke heller vilja revisorerna bestrida fördelarna av att för vissa militära expeditionsbefattningar disponera personal, som i tidigare tjänst

vunnit erfarenhet i militära förhållanden. Det synes revisorerna likväl icke förenligt med en rationell personalorganisation att i tjänstgöring bibehålla personal, som uppnått den för kvarstående i reserven bestämda åldersgränsen, 65 år, vilken även sammanfaller med högsta pensionsåldern för civila befattningshavare. Förutom att personal över nämnda ålder knappast kan anses inneha samma arbetskapacitet som yngre personal, bör på varje befattningshavare i en modern militär organisation ställas vissa krav på tjänsteduglighet, vilka knappast torde kunna fyllas av personal inom så höga åldersklasser.

På grund av vad sålunda framkommit synes det revisorerna angeläget, att den av krisrevisionen begärda undersökningen av personalorganisationen kommer till stånd, varvid även åldersfördelningen bland de militära befattningshavarna torde få tagas under prövning.

§ 5.

Intendenturdepartementets industribyrå.

Enligt instruktion för arméförvaltningen den 18 juni 1937 (nr 668) handläggas göromålen å intendenturdepartementet av sex byråer, varav en, utrustningsbyrån, omhänderhar ärenden, som angå krigsintendenturmaterielen (beklädnadsmateriel, personlig utrednings- och remtygsmateriel, lägermateriel, musikmateriel, skidmateriel m. m.), konstruktion och kontroll av intendenturmateriel samt krigsindustri- och krigsmaterielplaner, i vad berör intendenturdepartementets verksamhetsområde. Ärenden rörande krigsförberedelser (krigsindustri- och krigsmaterielplaner m. m.) bereddes före den 1 juli 1940 vid utrustningsbyråns krigsindustriavdelning, för vilken jämlikt då gällande bestämmelser en regementsofficer vid intendenturkåren i kommandoväg placerats såsom chef. Enligt av intendenturdepartementet i samråd med rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap den 27 april 1938 fastställd krigsindustriplan skulle krigsindustriavdelningen efter inträdd krigsorganisation handhava samtliga ärenden rörande anskaffning av erforderlig intendenturmateriel bland annat genom krigsindustriens försorg. Sedan Kungl. Maj:t den 15 december 1939 förordnat angående krigsindustriens igångsättande, organiserades krigsindustriavdelningen enligt upprättad krigsorganisationsplan på ett sekretariat, tre anskaffningssektioner, varav en för textilvaror, en för lädervaror och en för övriga varor, en kontroll- och besiktningssektion samt ett kamrerarkontor.

På grund av de omfattande arbetsuppgifter och den stora arbetsbörda, som vid intagande av den förstärkta försvarsberedskapen kommo att åvila krigsindustriavdelningen, hemställde intendenturdepartementet hos Kungl. Maj:t i juni 1940 att en extra byrå för övertagande av krigsindustriavdelningens arbetsuppgifter måtte inrättas inom departementet. Ifrågavarande hemställan bifölls, och från och med den 1 juli 1940 övertogos krigsindustriavdelningens uppgifter av en nyinrättad industribyrå. Sistnämnda byrå omfattade från början ett sekretariat, en textil-, en läder- och en diversesektion samt ett kamrerarkontor. Då — förutom den personal, som ingick i ovannämnda avdelningar — viss juridiskt och ekonomiskt utbildad personal an-

ställdes inom byrån, kom så småningom även en särskild juridisk avdelning till stånd. Innan en närmare redogörelse lämnas för sistnämnda avdelning torde en kortare översikt vara på sin plats för att belysa i vilken omfattning arméförvaltningen har tillgång till personal med juridisk eller ekonomisk utbildning.

Enligt gällande instruktion för arméförvaltningen är å civila departementet placerad en för arméförvaltningen gemensam ombudsman. Denne åligger att avgiva utlåtanden över de ärenden, som för sådant ändamål av arméförvaltningens plenum eller särskilda departement remitteras till honom, att, när han därtill förordnas, närvara vid inspektioner och undersökningar, att bevaka kronans rätt och utföra dess talan i de mål och ärenden, som till hans handläggning överlämnas — varvid ombudsmannen, när han själv ej utför talan inför domstol och myndigheter eller skiljemän utom Stockholm, har att hos vederbörande länsstyrelse begära förordnande av kronoombud — samt att handhava vården av handlingarna angående av lantförsvaret disponerade fastigheter och föra förteckning över dessa fastigheter. Enligt praxis bruka i allmänhet mål av rättslig art överlämnas till ombudsmannen. Revisorerna hava under hand inhämtat, att under de senaste åren samtliga sådana mål, som förekommit inom arméförvaltningen — med undantag av industribyrån berörande — handlagts av ombudsmannen. Ombudsmannen har under den förstärkta försvarsberedskapen till sitt förfogande haft dels en biträdande ombudsman dels c:a 14 biträdande jurister.

Vad därefter beträffar tillgången på kvalificerad ekonomisk personal har civila departementet genom kungl. brev den 10 maj 1940 med stöd av beredskapscirkuläret den 10 februari 1939 erhållit tillstånd att inkalla ett visst antal personer att tjänstgöra såsom revisorer vid departementet. I enlighet härmed hava sedan juli 1940 ett antal auktoriserade revisorer varit anknutna till arméförvaltningens civila departement. Ifrågavarande revisorer hava jämväl anlitats av ombudsmannen vid handläggning av mål, som erfordra särskilda ekonomiska kunskaper. Det ovan anförda synes giva vid handen, att arméförvaltningen haft god tillgång till kvalificerad personal för handläggande av mål av mera komplicerad juridisk och ekonomisk natur.

Personalen inom den ovan nämnda juridiska avdelningen å intendenturdepartementets industribyrå består dels av arvodesanställda befattningshavare, dels av värnpliktiga. Närmare uppgifter beträffande den personal, som under olika tider tjänstgjort å ifrågavarande avdelning, återfinnas i nedanstående tablå.

Som av tablån närmare framgår hava befattningshavarna A., B., C. och — efter första februari 1943 — H. varit relativt fast knutna till byrån. Detta beror på att dessa befattningshavare handlagt utredningen rörande Malmö yllefabriks AB m. fl:s förfarande beträffande vissa leveranser till kronan. Särskilt bör uppmärksammas, att H., vilken först placerats som värnpliktig å avdelningen, efter en tid anställts mot ett månatligt arvode av 840 kronor och en daglig arbetstid av 5¼ timmar samt att C., vilken i maj 1940 anställdes mot månadsarvode, från och med februari 1943 i stället anlitats

Tablå över den personal, som fr. o. m. 1939/40 tjänstgjort å intendenturdepartementets industribyrås juridiska avdelning.

Namn	Anställningstid	Arvode [1] (per månad)	Summa kronor (lönetillägg inberäknat)
Arvodesanställda:			
A.	10/10 40 — 3/11 40	[4] 400	24,013
	4/11 40—31/5 41	[5] 625	
	1/6 41—31/5 42	[5] 700	
	1/6 42—28/1 43 [2]	[6] 1,000	
B.	1/7 41— 8/10 41	[6] 350	9,959
	9/10 41—30/4 42	[4] 175	
	1/5 42—31/5 42	[4] 210	
	1/6 42—31/8 42	[6] 420	
	1/9 42—22/12 42	[4] 210	
	23/12 42—14/7 43	[6] 420	
	15/7 43—13/10 43	[4] 210	
C.	18/5 40— 6/10 40	[6] 625	16,040
	7/10 40—31/5 41	[6] 850	
	1/6 41—31/8 41	[6] 1,000	
	1/9 41—30/11 41	tjl.	
	1/12 41—31/12 41	[6] 1,000	
	1/1 42—30/11 42	tjl.	
	1/12 42—31/1 43 [3]	[5] 700	
	1/2 43—31/10 43		17,910
Värnpliktiga:			
D.	5/5—23/6 41		
E.	1/8—15/9 41, 15/4—30/6 42, 25/1—12/4 43		
F.	15/9—1/12 41, 1/7—15/9 42, 5/4—26/6 43		
G.	1/12 41—15/2 42, 16/9—30/11 42, 28/6—15/9 43		
H.	15/2—15/4 42, 24/11 42—30/1 43. *arvodesanställd* fr. o. m. 3/2 43 t. v.		
I.	14/9 43—	[5] 700	7,560
	Summa kronor		75,482

såsom särskild sakkunnig mot ett arvode av 100 kronor per dag, beräknat efter 7 timmars arbetsdag. C. har under tiden 1 februari—31 oktober 1943 från industribyrån uppburit ett sammanlagt belopp å 17,910 kronor. Utgifterna för den juridiska avdelningens personal med undantag för de värnpliktiga hava intill den 1 november 1943 uppgått till sammanlagt omkring 75,000 kronor.

[1] Därtill kommer lönetillägg enligt nedan
den 1/1—31/7 1941 — 8 %
» 1/8—31/12 » —12 %
» 1/1—31/3 1942 —16 %
» 1/4—30/6 » —18 %
» 1/7 42 t. v. —20 %.

[2] Då A. avled.

[3] Då anställningen upphörde. — C. anlitas fr. o. m. den 1/2 1943 såsom särskild sakkunnig för den fortsatta utredningen rörande Malmö Yllefabriks AB m. fl:s förfarande betr. vissa leveranser till kronan mot dagsarvode à 100: — kr., beräknat efter arbetsdag om 7 timm. C. har i arvode fr. o. m. 1/2 t. o. m. 31/10 1943 uppburit ett sammanlagt belopp å *17,910*: — kronor.

[4] Halvtid.

[5] Trefjärdedelstid.

[6] Heltid.

Enligt vad revisorerna erfarit har anlitande av arméförvaltningens ombudsman eller av de auktoriserade revisorer, som finnas knutna till civila departementet, för handläggning av juridiska ärenden å industribyrån aldrig ifrågasatts från byråns sida.

Revisorerna finna det anmärkningsvärt, att vid arméförvaltningens intendenturdepartements industribyrå anställts juridisk personal i den utsträckning som skett, särskilt med hänsyn till det förhållandet, att inom arméförvaltningen funnits tillgång till väl kvalificerad juridisk personal. Vidare synes den utgivna ersättningen till ifrågavarande personal i flera fall anmärkningsvärt hög. Revisorernas uttalande.

Enligt revisorernas mening torde det böra övervägas, huruvida icke den juridiska avdelningen inom industribyrån vid arméförvaltningens intendenturdepartement nu skulle kunna avvecklas samt denna avdelnings arbetsuppgifter överlämnas till advokatfiskalen i försvarets civilförvaltning.

§ 6.

Jämlikt avlöningsreglementet den 15 juni 1939 (nr 276) för icke-ordinarie tjänstemän vid försvarsväsendet (militära icke-ordinariereglementet) skola de extra ordinarie befattningar, å vilka reglementet äger tillämpning, upptagas i en av Kungl. Maj:t fastställd, vid reglementet såsom bilaga fogad tjänsteförteckning. Antalet extra ordinarie befattningar skola bestämmas genom stater eller personalförteckningar, vilka fastställas av Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts bemyndigande, av vederbörande centrala förvaltningsmyndighet. Antalet extra tjänstemän i lönegraderna 1—20 bestämmes av vederbörande centrala förvaltningsmyndighet, med iakttagande i förekommande fall, att sådan tjänsteman må hänföras högst till lönegrad med samma ordningsnummer som den, vilken blivit fastställd för extra ordinarie tjänsteman med närmast jämförliga arbetsuppgifter. Föreligger behov att hänföra extra tjänsteman till högre lönegrad än den 20:e, skall, där ej Kungl. Maj:t bemyndigat vederbörande centrala förvaltningsmyndighet att i ärendet besluta, frågan underställas Kungl. Maj:ts prövning. Beträffande icke-ordinarie tjänsteman, vilkens avlöning utgår i form av arvode med av Kungl. Maj:t fastställt belopp, meddelar Kungl. Maj:t de särskilda avlöningsföreskrifter, som må erfordras, för såvitt icke Kungl. Maj:t för visst fall överlåtit åt vederbörande centrala förvaltningsmyndighet att utfärda sådana föreskrifter. För tillfälligt anställd personal ävensom för andra icke-ordinarie befattningshavare än förberörda äger vederbörande centrala förvaltningsmyndighet fastställa avlöningsförmånerna, där ej Kungl. Maj:t meddelat beslut i sådant hänseende. Icke-ordinarie personals inom försvarsväsendet avlönande från s. k. sakanslag.

Personal med avlöning enligt militära icke-ordinarie reglementet finnes för närvarande anställd vid såväl de centrala som de lokala militärmyndigheterna.

Avlöningskostnaderna för enligt förenämnda reglemente anställd personal bestridas dels från de å fjärde huvudtiteln under rubriken C. Försvarskraf-

terna uppförda förslagsanslagen till avlöningar eller avlöningar till aktiv personal m. fl., dels från underhålls- och anskaffningsanslag. Avlöning till militär icke-ordinarie personal vid de centrala förvaltningsverken och vid vissa till försvaret hörande institutioner utbetalas från dessa myndigheters avlöningsanslag. Nu omhandlade anslag till avlöningar benämnas i regel allmänna avlöningsanslag, under det underhålls- och anskaffningsanslag bruka sammanfattas under benämningen sakanslag.

I av Kungl. Maj:t årligen fastställda personalförteckningar m. m. för armén, marinen och flygvapnet bestämmes bland annat antalet extra ordinarie befattningar vid försvarsgrenarnas olika staber, förband och undervisningsanstalter m. m. Ifrågavarande förteckningar omfatta dels för administrativa uppgifter erforderlig personal såsom kontorister, kansli-, kontors- och skrivbiträden, telefonvakter m. fl., dels viss teknisk personal såsom ritare, verkmästare, förmän, eldare, montörer m. fl. samt dels husmödrar, sjuksköterskor, förrådsmän, portvakter och vaktmästare m. fl. Avlöningar för nämnda kategorier personal skola bestridas från de under respektive försvarsgrenars anslag till avlöningar m. m. till aktiv personal m. fl. uppförda anslagsposterna till avlöningar till extra ordinarie och extra tjänstemän.

Dessa anslagsposter voro för budgetåret 1942/43 upptagna i vederbörliga avlöningsstater med följande belopp, nämligen:

för försvarsstaben	kronor	160,000
» armén	»	3,750,000
» marinen	»	650,000
» flygvapnet	»	1,320,000
Summa	kronor	5,880,000

Utöver vad nu nämnts fastställer Kungl. Maj:t budgetårsvis särskilda personalförteckningar upptagande vid de centrala förvaltningsmyndigheterna ävensom vid vissa verkstäder, varv och andra militära anstalter erforderlig, företrädesvis teknisk personal, som skall avlönas från sakanslag.

Beträffande anställandet av extra tjänstemän i lönegraderna 1—20 äga, såsom ovan nämnts, de centrala myndigheterna att bestämma antalet sådana tjänstemän, varvid avlöningskostnaderna antingen i mån av tillgång å medel under de förutnämnda anslagsposterna till avlöningar till extra ordinarie och extra tjänstemän bestridas från dessa anslagsposter eller från underhålls- och materielanskaffningsanslag. I samband med att förskottsstaten för försvarsväsendet under nu rådande förstärkta försvarsberedskap ställts till de militära myndigheternas förfogande, bestridas avlöningar i stor utsträckning från krigstitlar för sådana extra tjänstemän eller tillfälliga befattningshavare, vilka anställts för handhavandet av arbetsuppgifter, vilka äro direkt förorsakade av beredskapens upprätthållande. Extra tjänstemän i 21 eller högre lönegrad anställdes tidigare efter av Kungl. Maj:t i varje särskilt fall lämnat medgivande. Efter den förstärkta försvarsberedskapens intagande hava de centrala förvaltningsmyndigheterna erhållit synnerligen vidsträckta

bemyndiganden att utan Kungl. Maj:ts tillstånd i varje särskilt fall anställa även sådana tjänstemän, varvid avlöningskostnaderna bestridas från underhålls- eller materielanskaffningsanslag eller krigstitlar. Även anställning enligt kontrakt med arvode må förekomma, där så visar sig oundgängligen erforderligt, dock endast beträffande teknisk personal.

För tillfälligt anställande av tjänstemän finnas under försvarsgrenarnas anslag till avlöningar särskilda anslagsposter, vilka budgetåret 1942/43 upptogos med följande belopp, nämligen:

för armén	kronor	51,500
» marinen	»	12,000
» flygvapnet	»	14,000
Summa	kronor	77,500.

För avlönande av extra ordinarie, extra och tillfälliga tjänstemän har från försvarsgrenarnas avlöningsanslag sålunda beräknats sammanlagt 5,957,500 kronor.

Enligt vad revisorerna inhämtat uppgingo avlöningskostnaderna för sådan icke-ordinarie personal vid de centrala militära förvaltningsmyndigheterna, vilken avlönats från sakanslag, under budgetåret 1942/43 till följande belopp, nämligen:

vid arméförvaltningen	c:a kronor	4,500,000
» marinförvaltningen	» »	1,670,000
» flygförvaltningen	» »	5,100,000
Summa	kronor	11,270,000.

Frågan om anställande av icke-ordinarie personal vid olika institutioner med anlitande av andra anslag än de allmänna avlöningsanslagen har varit föremål för uppmärksamhet i samband med de utredningar angående ändrad uppställning av riksstatens fjärde huvudtitel m. m., som föregingo den nuvarande sedan budgetåret 1941/42 tillämpade uppställningen av sagda huvudtitel.

En av chefen för finansdepartementet tillkallad utredningsman har sålunda i en den 20 december 1937 avgiven promemoria med förslag till ändrad uppställning av riksstatens fjärde huvudtitel närmare berört frågan. Enligt promemorian borde den medelst materiel- och underhållsmedel avlönade personalen uppdelas i principiellt två skilda kategorier, nämligen dels personal, anställd för fullgörande av stadigvarande arbetsuppgifter, dels tillfälligt anställd personal för utförande av särskilda uppdrag. Till den förstnämnda kategorien höra arbetsledare, ritare, förrådsarbetare och kontorspersonal, som äro anställda vid verkstäder och förråd, skrivbiträden vid vissa expeditioner, husmödrar och maskinister vid marinen m. fl. Till den mera tillfälligt anställda personalen höra i främsta rummet konstruktörer, arkitekter, ingenjörer och ritare. Efter att hava framhållit de vådor i form av inkonsekven-

ser och godtycklighet vid anslagsbelastningen, som gällande system medförde, framhöll utredningsmannen jämväl svårigheten att underkasta personalbehov och lönegradsplacering den omsorgsfulla prövning, som borde ske. varjämte påpekades, att revision av räkenskaperna i vissa avseenden omöjliggjordes. För att råda bot härför borde de centrala förvaltningsmyndigheterna anbefallas att till Kungl. Maj:t inkomma med utredning i ärendet efter vissa närmare angivna riktlinjer.

Sammanfattningsvis ville utredningsmannen beträffande den personal, som avlönades från materiel-, underhålls- eller övningsanslag framhålla, *att* all anställning av dylik personal borde göras beroende av Kungl. Maj:ts beslut, *att* kostnaderna för denna personal undantagslöst borde bestridas från avlöningsanslag, *att* personal med stadigvarande arbetsuppgifter, för vilkens avlönande medel icke anvisats under avlöningsanslag för centrala myndigheter, borde upptagas i personalförteckningarna under vederbörande allmänna avlöningsanslag, *att* kostnaderna härvid borde utgå från anslagsposten till avlöningar till icke-ordinarie personal, *att* vid tillfälligt anställande av personal Kungl. Maj:t för vart särskilt fall borde förordna angående anställningstidens längd *samt att* kostnaderna för tillfälligt anställd personal borde utgå från en i staten för vederbörande allmänna avlöningsanslag uppförd anslagspost till avlöningar till tillfälligt anställd personal.

Sedermera har Kungl. Maj:t den 22 juni 1939 tillkallat tre sakkunniga för att inom finansdepartementet biträda med utredning och framlägga förslag angående uppställningen av riksstatens fjärde huvudtitel och vissa därmed sammanhängande frågor. Sistnämnda sakkunniga hava i den 6 maj 1940 avlämnad utredning jämväl upptagit den med konstruktionen av avlöningsanslagen sammanhängande frågan om icke-ordinarie personals avlönande från anskaffnings- och underhållsanslag till behandling. Efter en ingående redogörelse för vad den ovan nämnda utredningsmannen anfört hava de sakkunniga uttalat följande:

Till vad i förenämnda promemoria anförts vilja de sakkunniga foga följande allmänna synpunkter, vilka i vissa viktiga hänseenden innebära en uppmjukning av promemorians förslag.

Vad först beträffar de centrala förvaltningsmyndigheterna, armé-, marin- och flygförvaltningarna, anse de sakkunniga, att principen om den icke-ordinarie personalens avlönande från verkens egna avlöningsanslag bör i möjligaste mån genomföras. Detta skulle medföra, att ett avsevärt antal extra ordinarie och extra befattningshavare, som nu avlönas från anskaffningsanslag, böra överföras till att i stället avlönas från delposten till »Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal» under ämbetsverkens avlöningsanslag.

— —

Emellertid kan det naturligen bliva nödvändigt att i anledning av särskilda förhållanden, såsom konstruktionsarbeten av extraordinär omfattning, exceptionellt stor byggnadsverksamhet eller dylikt, tillfälligt anställa teknisk personal m. fl. utöver det normala behovet. Det synes för sådana fall icke vara oriktigt, att de anskaffningsanslag, som anvisats för de speciella ändamålen, få belastas med kostnaden för sådan personal.

Vad beträffar den icke-ordinarie personalen vid truppförbanden, marin-

distrikten etc. bör denna principiellt i sin helhet avlönas från de allmänna avlöningsanslagen. Detta bör även gälla i fråga om mindre verkstäder och förråd etc. Däremot hävda de sakkunniga att vid sådana verkstäder och förråd, som på grund av sin omfattning eller eljest böra redovisa inkomster och utgifter å särskilda driftstitlar vid sidan av riksstaten, all personal utom ordinarie beställningshavare skall avlönas från dylika titlar, detta för åstadkommande av såvitt möjligt rättvisande självkostnadskalkyler.

Till förekommande av missuppfattning vilja de sakkunniga betona, att vad i det föregående sagts om icke-ordinarie personals avlönande från avlöningsanslagen icke har avseende å arbetarpersonal eller annan personal, vars anställning regleras genom kollektivavtal. Sådan personal lärer alltjämt, där den icke avlönas från verkstäders eller förråds driftstitlar, i allmänhet böra avlönas från respektive sakanslag. Sålunda synas exempelvis köks- och servisbiträdena vid matinrättningarna alltjämt böra erhålla sina löner från anslagen till mathållning.

Den närmare utredningen om vilken personal som med tillämpning av de anförda principerna bör överföras från nuvarande avlöningssystem till att avlönas från avlöningsanslag torde det böra ankomma på respektive förvaltningsmyndigheter att verkställa, varefter förslag i ämnet i sinom tid torde böra föreläggas Kungl. Maj:t för särskilt bedömande.

Vid framläggandet av 1941 års statsverksproposition, däri Kungl. Maj:t föreslog ändrad uppställning av riksstatens fjärde huvudtitel ävensom vissa ändringar av de allmänna avlöningsanslagens konstruktion, ansågs emellertid frågan om icke-ordinarie personals hänförande till sakanslag icke böra vid denna tidpunkt upptagas till behandling. Sistnämnda fråga hade heller icke ansetts böra göras till föremål för remissbehandling.

Enligt vad revisorerna erfarit, hava de militära centrala förvaltningsmyndigheterna i sina anslagsäskanden för budgetåret 1944/45 föreslagit överförande av avlöningar för viss hittills å sakanslag avlönad personal, huvudsakligen vid de militära matinrättningarna, till de allmänna avlöningsanslagen.

Den från materielanskaffningsanslag (sakanslag) avlönade icke-ordinarie personalen synes under nuvarande förhållanden kunna indelas i huvudsakligen två grupper. Till den ena gruppen bör hänföras sådan personal, som inom de centrala förvaltningsmyndigheterna ävensom lokalmyndigheterna — företrädesvis verkstäder och varv — handhar löpande administrativa och konstruktiva uppgifter av mera stadigvarande karaktär. Till denna grupp hör i första hand den extra ordinarie personalen, vilken som ovan nämnts anställes enligt av Kungl. Maj:t budgetårsvis upprättade tjänsteförteckningar, samt därutöver i viss utsträckning extra tjänstemän. Till den andra gruppen åter böra hänföras de extra och tillfälliga samt kontraktanställda tjänstemän, som anställts för handhavande av uppgifter, som antingen föranletts av den pågående utbyggnaden av rikets försvarsväsen eller sammanhänga med den ansvällning av förvaltningen, som förorsakats av den förstärkta försvarsberedskapen.

Vid marin- och flygförvaltningarna avföras avlöningskostnaderna för den militära icke-ordinarie personalen i första hand från särskilda regleringstitlar av diverse medels natur. Ifrågavarande titlar beredas sedermera ersättning från vederbörliga sakanslag i förhållande till den ungefärliga omfattning per-

sonalen ansetts omhänderhava arbetsuppgifter, hänförliga till de sålunda ifrågakommande sakanslagen. Vid arméförvaltningens olika departement synas däremot avlöningskostnaderna i möjligaste mån avföras direkt å vederbörande sakanslag.

Revisorernas uttalande.

Såsom framgår av det förut anförda uppgå avlöningskostnaderna för den från sakanslag avlönade militära icke-ordinarie personalen för närvarande till avsevärda belopp. Enbart vid de centrala förvaltningsmyndigheterna utgjorde ifrågavarande kostnader under budgetåret 1942/43 c:a 11 miljoner kronor.

Vid den tidigare behandlingen av frågan, från vilka anslag avlöningskostnaderna till icke-ordinarie personal vid försvarsväsendet böra bestridas, har med styrka framhållits de olägenheter i skilda hänseenden, som vidlåda det nuvarande systemet. Särskilt det av vissa militära förvaltningsmyndigheter tillämpade förfaringssättet att avföra avlöningskostnader från särskilda regleringstitlar, vilka därefter beredas ersättning från vederbörande sakanslag, synes lämna rum för en tämligen godtycklig och framför allt okontrollerbar anslagsbelastning. De centrala förvaltningsmyndigheterna hava för närvarande möjligheter att i obegränsad omfattning anställa extra tjänstemän även i högre lönegrad än 20:e eller mot kontrakt. Att detta i viss utsträckning under nuvarande förhållanden inom försvarsväsendet varit nödvändigt med hänsyn till det avsevärda behovet av kvalificerad administrativ och teknisk personal torde icke kunna bestridas. I den mån för framtiden personal icke längre erfordras i samma utsträckning som hittills, kan avlönandet av icke-ordinarie personal från sakanslag medföra risk för att sådan för mera tillfälligt behov avsedd personal bibehålles alltför länge vid sin anställning. För att kontrollen i nu berörda hänseenden skall kunna utövas fullt effektivt är det av vikt att ifrågavarande icke-ordinarie personal avlönas från allmänna avlöningsanslag.

Revisorerna finna det önskvärt, att här omhandlade spörsmål snarast bringas till en sådan lösning, att de av revisorerna anförda synpunkterna bliva tillgodosedda.

§ 7.

Militärtjänstemännens tjänsteställning.

För tillgodoseende av befälsbehovet vid försvarsväsendet under mobilisering finnas särskilda föreskrifter utfärdade angående konstituering av personal och tilldelande av tjänsteställning. Fast anställd, värnpliktig eller krigsfrivillig personal i sådan befälsbefattning, som enligt vederbörliga planer skall beklädas med militär eller civilmilitär personal, må konstitueras till viss tjänstegrad eller tjänsteklass. Värnpliktig eller krigsfrivillig, placerad i sådan befattning, som enligt vederbörliga planer skall beklädas med civil personal, må ävenledes tilldelas viss tjänsteställning.

Enligt § 1 tillämpningskungörelsen den 3 september 1939 (nr 655) till krigsavlöningsreglementet äger civil personal, som, utan att på grund av värnpliktslagens föreskrifter eller eljest vara krigstjänstgöringsskyldig, antagits såsom frivillig eller anställts i särskild befattning vid mobiliserad del av

försvarsväsendet, uppbära krigslön såsom för fast anställd personal enligt krigslöneklass motsvarande den tjänsteställning, till vilken vederbörande hänförts. Vidare äger till viss militär tjänsteställning konstituerad värnpliktig, vilken anställts i civil befattning vid mobiliserad del av försvarsväsendet, uppbära mot tjänsteställningen svarande krigslön för värnpliktig.

Tilldelandet av tjänsteställning enligt ovan har vidare reglerats genom vederbörliga av Kungl. Maj:t i kommandoväg fastställda mobiliseringsplaner, vilka ange den tjänsteställning, som skall tillkomma innehavaren av viss befattning.

Av nu nämnda bestämmelser angående tilldelande av tjänsteställning beröres i första hand personalkategorien militärtjänstemän. Med militärtjänsteman förstås värnpliktig, tjänstepliktig eller frivillig i befattning, som enligt gällande mobiliseringstabeller upptagits för bestridande av vissa uppgifter av icke-militär art, men för vilka uniformering och viss bestämd tjänsteställning med hänsyn till arbetets (verksamhetens) beskaffenhet är erforderlig. Såsom exempel kunna nämnas präster, telegraf- och postpersonal, tolkar, vid personalvården tjänstgörande befattningshavare etc.

För militärtjänstemän hava under innevarande kalenderår utarbetats nya tillämpningsföreskrifter för konstituering av personal vid mobilisering eller förstärkt försvarsberedskap, vilka komma att tillämpas från och med år 1944. Nämnda bestämmelser synas i förevarande hänseende innebära, bland annat, att den hittillsvarande personalkategorien »militärtjänstemän» för framtiden kommer att benämnas »försvarstjänstemän», Vidare skola nämnda befattningshavare icke vidare tilläggas viss tjänsteställning eller befälsrätt utan allenast likställas med militär personal av viss tjänstegrad.

De nya tillämpningsföreskrifterna synas emellertid icke vara avsedda att medföra någon väsentlig förändring i förevarande hänseende. Det synes antagligt, att de militärtjänstemän, vilka enligt nu gällande ordning tilldelats viss tjänsteställning, för framtiden enligt mobiliseringsplanerna komma att såsom försvarstjänstemän likställas med militär personal, tillhörande motsvarande tjänstegrader. Icke heller synes någon minskning av hithörande personals avlöningsförmåner vara avsedd. Vad i detta sammanhang anförts beträffande militärtjänstemännens ställning, synes fördenskull även för framtiden hava aktualitet.

Revisorerna hava från vissa staber, vid vilka militärtjänstemän finnas placerade, infordrat uppgifter angående den tjänsteställning, till vilken berörda befattningshavare hänförts. Ehuru någon fullständig och detaljerad överblick över nu berörda frågor icke kunnat ernås, hava likväl vissa förhållanden kunnat iakttagas, vilka revisorerna ansett sig böra upptaga till närmare behandling.

I viss utsträckning hava här avsedda värnpliktiga inkallats allenast för fullgörande av vissa, begränsade uppdrag. Särskilt gäller detta vid försvarsstabens personalvårdsavdelning inkallad personal. Hithörande värnpliktiga hava i stor utsträckning inkallats under mycket korta perioder för utförande av arbete av i stort sett liknande beskaffenhet, som de haft att utföra i sin

civila verksamhet. Under tiden för inkallelsen har vederbörande icke sällan tilldelats tjänsteställning som löjtnant eller kapten, i vissa fall till och med major.

För att erhålla sin grad hava vederbörande i allmänhet icke behövt genomgå någon egentlig militär utbildning, icke heller har i regel någon tids tjänstgöring i befattningen uppsatts såsom villkor för tilldelande av tjänsteställning.

Härtill kommer, att militärtjänstemännens tjänstgöringsförhållanden, vilka ofta äga ett nära samband med civila förhållanden i allmänhet, stå i utpräglad motsats till den tjänstgöring och särskilda utbildning, som fordras av i militära befattningar tjänstgörande värnpliktiga. För dessa senare utgör i allmänhet fänriksgraden slutpunkten i befordringsgången.

Revisorernas uttalande.

Av det anförda framgår, att värnpliktiga eller frivilliga tillhörande kategorien militärtjänstemän i stor utsträckning tilldelats tjänsteställning i kompaniofficersgraderna. Härigenom hava vederbörande, i den mån de varit värnpliktiga, kommit i åtnjutande av mot tjänsteställningen svarande krigslön för värnpliktiga, samt, i den mån de varit frivilliga, lön i likhet med motsvarande fast anställda personal.

Ifrågavarande personal utövar i det övervägande antalet fall icke något befäl, som i och för sig kunnat motivera den tjänsteställning, som tilldelats den. Ofta synes tjänsteställningen ej heller stå i rimlig proportion till tjänstgöringens art.

Revisorerna anse för sin del, att militärtjänstemännens tjänsteställning bör tagas under omprövning. Härvid synes böra övervägas, huruvida icke en lägre tjänsteställning vore tillfyllest för flertalet av dessa befattningshavare, detta icke minst med hänsyn till de ekonomiska konsekvenserna för statsverket.

§ 8.

Personalvården inom försvarsväsendet.

Inom försvarsväsendet sammanfattas i regel under benämningen personalvård den religiösa, kulturella och sociala omvårdnaden om de värnpliktiga och i viss utsträckning den fast anställda personalen. Ledningen av personalvårdsverksamheten i såväl fred som krig handhaves under försvarsstabschefen av en särskild avdelning inom försvarsstaben (högkvarteret), personalvårdsavdelningen. Såsom chef för avdelningen i fråga tjänstgör en regementsofficer å försvarsstabens stat.

I fredstid omfattar personalvårdsavdelningen en socialdetalj, en bildnings- och förströelsedetalj samt en själavårdsdetalj. Såsom detaljchefer för de förstnämnda båda detaljerna avses enligt för försvarsstaben gällande personalförteckning två civila tjänstemän förordnade i lönegrad C 2. Själavårdsdetaljen är huvudsakligen att betrakta såsom en mobiliseringsorganisation, som emellertid redan under fredstid förestås av den vid detaljen krigsplacerade fältprosten. På personalvårdsavdelningen skola därutöver tjänstgöra ett kansli- och ett kontorsbiträde.

Den kulturella verksamheten vid truppförbanden omhänderhaves av sär-

skilt inrättade bildningsråd, bestående av fem ledamöter, nämligen en officer såsom ordförande, utsedd av förbandschefen, vederbörande militärpastor, en representant för det fast anställda manskapet, utsedd av chefen på förslag av underbefälet samt två representanter från de statsunderstödda bildningsorganisationerna, utsedda av personalvårdsnämnden, för vilken i det följande skall redogöras. Kostnaderna för bildningsrådens verksamhet bestridas ur läger- och manskapskassor. Vid regementen (motsvarande) finnas därjämte inrättade befattningar för föredragande i personalvårdsärenden, motsvarande övriga i vederbörande stab ingående tjänstegrenschefer. Då dessa befattningar i fredstid icke torde vara förenade med någon större arbetsbörda, avses desamma skola omhänderhavas av lämplig kompanichef eller motsvarande chef vid sidan av den ordinarie verksamheten (personalvårdsofficer). Personalvårdsofficeren biträdes av en personalvårdsassistent med i regel officers tjänsteställning.

För omhänderhavande av religionsvården vid truppförbanden finnas i försvarsväsendets fredsorganisation inrättade ett antal arvodesbefattningar för militärpastorer. Sådana befattningar finnas sålunda i stort sett inom armén vid regementen, kårer och fristående kompanier ävensom vissa skolor, inom marinen vid kustartilleriregementena och Gotlands kustartillerikår, Västkustens marindistrikt, kustflottan — dock endast under sommarmånaderna — och flottans långresefartyg samt inom flygvapnet vid flygflottiljerna och flygkrigsskolan. För till Karlsborg förlagda truppförband tjänstgör därvarande kyrkoherde såsom garnisonspastor. I Boden finnes särskilt förordnad garnisonspastor för tjänstgöring vid samtliga förband å orten. Den militära pastoralvården vid Stockholms och Karlskrona örlogsstationer ombesörjes av prästerskapet vid därvarande icke-territoriella militära församlingar, Skeppsholms församling och Karlskrona amiralitetsförsamling. Avlöningen till här ifrågavarande själavårdspersonal bestrides av kyrkofonden.

Vid sidan av försvarsstaben och direkt underställd Kungl. Maj:t har inrättats en försvarsväsendets personalvårdsnämnd, vilken enligt för nämnden den 30 juni 1942 fastställd instruktion (nr 565) har till huvudsaklig uppgift att genom rådgivande och annan vägledande verksamhet främja den religiösa, kulturella och sociala personalvården inom försvarsväsendet. Det åligger bland annat personalvårdsnämnden särskilt att följa utvecklingen inom de områden, som beröras av nämndens verksamhet, samt göra de framställningar, som nämnden finner påkallade, att avgiva yttrande över förslag vid tillsättande av befattningshavare för den religiösa vården inom försvarsväsendet i fred ävensom att avgiva förslag å värnpliktig personal, lämplig att utbildas till ombud (assistenter) vid mobiliserade förband av krigsmakten, och å civila ledamöter och suppleanter i bildningsråd samt att samarbeta med frivilliga organisationer och enskilda, som utöva religiös, kulturell eller social verksamhet bland försvarsväsendets personal, varvid speciellt soldathemsverksamheten skall stödjas. Personalvårdsnämnden består av följande ledamöter, nämligen fältprosten, en präst i svenska kyrkan, en representant för frikyrkliga samarbetskommittén, chefen för försvarsstabens personalvårds-

avdelning, en representant för försvarsväsendets underbefälsförbund samt slutligen två representanter för folkbildningsverksamheten. Nämndens verksamhet skall vara fördelad på två sektioner, en religionsvårdssektion samt en kultur- och socialvårdssektion.

För bestridande av viss till personalvårdens område hänförlig verksamhet finnas särskilda reservationsanslag uppförda under fjärde huvudtiteln, nämligen ett anslag till fritidsundervisning och ett till personalvårdsverksamhet. Ifrågavarande båda anslag voro i riksstaten för budgetåret 1942/43 upptagna med 200,000 respektive 60,000 kronor. Från det förstnämnda anslaget skulle bestridas kostnader för erforderliga lokaler för fritidsundervisning, undervisningsmateriel samt timarvode till lärare ävensom visst bidrag för deltagande i korrespondensundervisning. Även lägerkassemedel eller däremot svarande medel finge till viss mindre del tagas i anspråk för ifrågavarande ändamål. För deltagande i undervisning skulle elev erlägga en anmälningsavgift av tre kronor, vilken skulle tillgodoföras anslaget.

Av anslaget till personalvårdsverksamheten skulle utgå bidrag till soldathemsverksamheten med 45,000 kronor, bidrag till marinhemmet i Stockholm med 9,000 kronor samt omkostnader för försvarsväsendets personalvårdsnämnd med 9,000 kronor. Återstående del av anslaget har ställts till Kungl. Maj:ts disposition för ej närmare angivet ändamål.

Under nu rådande förstärkt försvarsberedskap har personalvårdsverksamheten helt naturligt blivit av väsentligt större omfattning, än som avsetts under fredsförhållanden. Verksamheten inom försvarsstabens personalvårdsavdelning har sålunda uppdelats på fyra detaljer, nämligen en social-, en upplysnings-, en bildnings- och en förströelsedetalj. Såsom detaljchefer för social- och bildningsdetaljerna tjänstgöra samma befattningshavare som för respektive socialdetaljen och bildnings- och förströelsedetaljen under fredstid. Cheferna för upplysnings- och förströelsedetaljerna äro krigsplacerade å befattningarna i fråga och utgöras för närvarande av en å personalförteckningen för försvarsstaben upptagen stabsredaktör respektive en regementsofficer i reserven.

Socialdetaljen biträder med ledningen av den sociala rådgivande verksamheten inom krigsmakten samt följer utvecklingen i fråga om social lagstiftning och praxis, särskilt med hänsyn till krigsmaktens intressen inom förevarande område, samt framlägger de förslag, som finnas påkallade. Å detaljen tjänstgörande personal består av reservpersonal och värnpliktiga, vilka i det civila hava erhållit juridisk utbildning eller innehava befattningar såsom socialvårdstjänstemän.

Genom upplysningsdetaljens försorg utarbetas olika slag av meddelanden och broschyrer i avsikt att lämna orienteringar till den militära personalen angående olika förhållanden i samband med den förstärkta beredskapen samt landets försörjningsproblem m. m., ävensom strategiska och militärpolitiska orienteringar i samband med det pågående stormaktskriget och dylikt. Å detaljen redigeras sålunda en särskild var fjortonde dag utkommande skrift, vilken distribueras till samtliga militära chefer ned till kom-

panichefer. Innehållet är företrädesvis avsett att utgöra underlag för orientering av truppen. Dessutom utgives en serie s. k. truppföredrag, behandlande olika aktuella problem samt likaledes avsedda att meddelas truppen i form av föredrag. I samverkan med Radiotjänst dirigerar detaljen vidare en radioserie benämnd »Kontakt med krigsmakten». Personalen å detaljen består förutom chefen av värnpliktiga stabsredaktörer samt propaganda- och reklamexperter.

Bildningsdetaljen har organiserats å i huvudsak tre underdetaljer. En underdetalj handhar sålunda biblioteksverksamheten, vilken omfattar anskaffande av böcker samt sammanställning och komplettering dels av mindre fältbibliotek, avsedda för fältförband, dels ock av större bibliotek, avsedda för mera fasta förläggningar. Underdetaljen för föredrags- och studieverksamheten organiserar föreläsningsturnéer och sammanställer program för s. k. kompaniaftnar samt fördelar bidrag till korrespondensundervisning och läroböcker för studiecirklar vid fältförband. Genom en särskild underdetalj utövas kontroll över den omfattande tidnings- och tidskriftsprenumerationen för fältförband och förläggningar. Bildningsdetaljen omhänderhar därjämte personalvårdsavdelningens distribution av trycksaker av olika slag. Personalen å bildningsdetaljen består av krigsplacerade bibliotekstjänstemän och folkbildningsspecialister samt erforderlig personal för tidningskontroll- och distributionsverksamheten.

Jämväl förströelsedetaljens verksamhet har uppdelats å ett antal underdetaljer. Underdetaljen för fältbioverksamheten ombesörjer förhyrning och förevisning av film samt anskaffning och vård av filmprojektorer. En annan underdetalj handhar fältteaterverksamheten, som omfattar organisation av fältteaterföreställningar och fältartistpatruller. Visst samarbete har anordnats med Folkparkernas turnéverksamhet och Riksteatern. Den omfattande anskaffningen och underhållet av radioapparater, spel och slöjdlådor handhaves av en särskild underdetalj. Genom förströelsedetaljen har organiserats fem radioverkstäder på olika platser i landet för reparation och tillsyn av radioapparater. Förströelsedetaljens personal utgöres av krigsplacerade regissörer, skådespelare, musiker samt radioexperter jämte ett antal civilanställda biografmaskinister.

Vad beträffar personalvården vid de olika försvarsgrenarna, ledes densamma inom armén direkt av försvarsstabschefen i samråd med chefen för armén. Inom marinen och flygvapnet ledes personalvårdsverksamheten av särskilda personalvårdsdetaljer i marin- och flygstaberna. Sistnämnda detaljer bestå av vardera en officer, som biträdes av ett antal krigsplacerade personalvårdsassistenter.

Under nu rådande förstärkta beredskap ingår i de högre förbandens staber en personalvårdsavdelning. Såsom chef för avdelningen tjänstgör en personalvårdsassistent med i allmänhet löjtnants tjänsteställning. Vid militärbefälsstaberna finnas för närvarande organiserade särskilda s. k. soldatvårdsmaterieldepåer, vilka handhava vård och distribution av fältbibliotek,

radioapparater, spel och slöjdlådor. Ansvaret för ifrågavarande materiel åvilar särskilt kommenderade materielredogörare i sedvanlig ordning.

Personalvårdsverksamheten vid de lägre förbanden till och med bataljon (motsvarande) omhänderhaves under vederbörande förbandschef av personalvårdsassistenter (regements- och bataljonsassistenter), vilka vid regemente innehava löjtnants eller fänriks samt vid bataljon underofficers tjänsteställning. Den närmaste tillsynen över personalvården inom försvarsområde utövas under vederbörande chef av särskild personalvårdsassistent, vilken i regel tilldelas officers tjänsteställning.

Den inom försvarsstabens personalvårdsavdelning inrättade själavårdsdetaljen, vilken, som ovan antytts, i fredstid huvudsakligen är att betrakta såsom en mobiliseringsdetalj, har under den förstärkta beredskapen utbyggts till en särskild avdelning. Chefen för personalvårdsavdelningen tjänstgör tillika såsom chef för själavårdsavdelningen. Den direkta ledningen av sistnämnda avdelning utövas emellertid av den krigsplacerade fältprosten. Till fältprostens förfogande för utövande av ledningen av själavårdsverksamheten inom de tre försvarsgrenarna stå särskilda chefspastorer, en för vardera förvarsgrenen.

För själavården vid förbanden under den förstärkta försvarsberedskapen finnas fältpräster och fältpredikanter (marinpräster — marinpredikanter) krigsplacerade vid såväl högre staber som vid regementen (motsvarande) ävensom vid lägre självständiga förband. Såsom fältpräster och fältpredikanter krigsplaceras i allmänhet yngre prästmän, tillhörande statskyrkan eller frikyrkosamfunden. Vid mobiliseringsdepåerna ombesörjes själavården av militärpastorerna även under nuvarande beredskap.

Kostnaderna för den under fredstid utövade personalvårdsverksamheten bestridas, såsom tidigare omnämnts, av under fjärde huvudtiteln uppförda reservationsanslag för ändamålet samt av lägerkassemedel, dock att avlöningskostnaderna för den för ifrågavarande verksamhet avsedda personalen utgår från vederbörliga avlöningsanslag eller, beträffande militärpastorerna, ur kyrkofonden.

Den förstärkta försvarsberedskapen har helt naturligt medfört en väsentlig utökning av personalvårdsverksamhetens omfattning. De därav föranledda avsevärda kostnaderna hava, med undantag av kostnaderna för avlöningar och familjebidrag m. m. för den fast anställda eller värnpliktiga personalen, vilka kostnader belasta vederbörliga krigstitlar, bestritts av särskilda av Kungl. Maj:t å förskottsstaten för försvarsväsendet anvisade, till chefen för försvarsstabens förfogande ställda medel. Ifrågavarande medel hava anvisats kvartalsvis och i görligaste mån anpassats efter inkallelsernas omfattning under varje särskilt kvartal. Det torde emellertid böra observeras, att medelsanvisningarnas storlek, allt efter det personalvårdsverksamheten utökats att omfatta nya uppgifter, undergått en motsvarande ökning. Av de särskilda anvisningarna för täckande av personalvårdsverksamhetens kostnader hava under budgetåren 1940/41—1942/43 förbrukats följande belopp, nämligen:

budgetåret 1940/41	kronor	764,480
» 1941/42	»	1,731,580
» 1942/43	»	2,072,279
	Summa kronor	4,568,339.

En specificerad uppställning över kostnaderna under budgetåret 1942/43 återfinnes i bifogade tablå.

Kostnader för personal- och själavård vid organiserade förband under budgetåret 1942/43.

	3 kvart. 1942	4 kvart. 1942	1 kvart. 1943	2 kvart. 1943	Summa
Verksamhet vid förbanden	62,000	72,500	92,000	98,200	324,700
Bildningsdetaljen	212,377	191,632	197,995	143,864	745,868
Fältbiografer	103,759	52,752	90,776	76,812	324,099
Fältteater	38,254	75,610	72,191	98,739	284,794
Fältradio	50,632	65,946	174,801	73,120	364,499
Själavård	3,400	5,921	11,800	7,198	28,319
Summa	**470,422**	**464,361**	**639,563**	**497,933**	**2,072,279**

Utöver ovan nämnda medel hava till bestridande av kostnader för vissa — i allmänhet av vederbörande givare särskilt angivna — ändamål gåvomedel stått till förfogande. Detta har i synnerhet varit fallet beträffande själavården, vilket förklarar de jämförelsevis låga siffrorna för denna del av personalvårdsverksamheten.

I de ovan angivna beloppen hava icke inräknats kostnaderna för avlöningar och familjebidrag m. m. för den i personalvården sysselsatta personalen. Exakta siffror härå ställa sig svåra att erhålla, men en approximativ beräkning ger vid handen, att de berörda kostnaderna vid ett infanteriregemente i fält uppgå till omkring 7,500 kronor i månaden. För försvarsstabens personalvårdsavdelning hava motsvarande kostnader för budgetåret 1942/43 sammanlagt uppgått till c:a 180,000 kronor.

Under nämnda budgetår torde samtliga ifrågavarande avlöningskostnader för organiserade förband hava uppgått till approximativt $1^1/_2$ miljoner kronor. I denna summa hava icke inräknats några kostnader för förplägnad, utrustning eller förläggning för personalvårdspersonalen; icke heller har tagits hänsyn till de befattningshavare utöver specialpersonalen, som tagit befattning med personalvårdsärenden.

Revisorernas uttalande.

Med hänsyn till den avsevärda omfattningen av personalvårdsverksamheten inom försvarsväsendet ävensom de betydande kostnader, som äro förenade med verksamheten i fråga, hava revisorerna ansett sig böra bringa ovan nämnda redogörelse till riksdagens kännedom.

Revisorerna vilja framhålla vikten av att vid en avveckling av den förstärkta försvarsberedskapen en däremot svarande inskränkning av personal-

vårdsverksamheten snarast möjligt kommer till stånd, i följd varav planer i god tid böra uppgöras för en snabb övergång till den för fredsförhållanden avsedda personalvårdsveksamheten.

§ 9.

Iakttagelser beträffande krigskassaväsendet.

Grundläggande bestämmelser för krigsförvaltningen under nu anbefalld förstärkt försvarsberedskap återfinnas i allmänna krigsförvaltningsreglementet den 31 augusti 1939 (nr 595). Enligt nämnda reglemente äro armé-, marin- och flygförvaltningarna centrala krigskassamyndigheter, vilka utöva ledningen av och uppsikten över krigsförvaltningen samt utfärda härför erforderliga närmare föreskrifter. Krigskassamyndighet är vid försvars-, armé- och flygstaberna chef för krigskassaavdelning, som betjänar nämnda staber. I övrigt utgöres krigskassamyndighet vid armén av armékårs- och fördelningsintendent samt annan befattningshavare, som har expedition för krigskassaärenden sig underställd, samt regementsintendent eller annan befattningshavare, som är chef för krigskassaavdelning. Krigskassamyndigheter vid marinen äro i stort sett chef för kameralkontor, varvskamrerare, stabs-, regements-, sektions- och tygintendenter (med medelsförvaltning) och intendent vid sjökrigsskolan samt redogörare vid stab och å fartyg, där kassa föres, ävensom innehavare av stående förskott. Vid flygvapnet utgöras krigskassamyndigheterna av befattningshavare, som antingen har expedition för krigskassaärenden sig underställd eller är chef för krigskassaavdelning.

Föreskrifter för krigskassaväsendet vid mobilisering och i krig har Kungl. Maj:t meddelat i särskilda krigskassareglementen, för armén den 19 maj 1939 — vilket enligt beslut den 14 oktober 1939 skall i tillämpliga delar gälla även för flygvapnet — samt för marinen den 14 oktober 1939. Krigskassareglementena skola enligt Kungl. Maj:ts förordnande gälla även vid nu rådande förstärkta försvarsberedskap. Krigskassaväsendet omfattar enligt nämnda reglementen in- och utbetalning av penningmedel, räkenskapernas förande och verifiering samt kontrollen över och redovisningen av de medel, som ingå i de till krigskassaväsendet hörande räkenskaperna.

Högsta uppsikten över och ledningen av krigskassaväsendet vid armén och flygvapnet utövas av arméförvaltningens civila departement respektive flygförvaltningen, vilka därjämte skola föranstalta om, att erforderliga penningmedel äro tillgängliga för krigskassaavdelningarna samt fastställa behövliga formulär och meddela de närmare bestämmelser, som utöver reglementets föreskrifter må anses erforderliga. Därjämte innehåller krigskassareglementet för armén bestämmelser angående krigskassaväsendets organisation, anordnandet av krigskassaavdelningar, personalens åligganden samt krigskassaväsendets handhavande, varmed avses förvaring av kassa och räkenskaper, uttagning och insättning av penningmedel, kassauppbörd, utbetalningar, medelsredovisnig, inventering m. m.

Vid marinen utövas högsta uppsikten över och ledningen av krigskassaväsendet av marinförvaltningen, vilken i övrigt äger samma befogenheter med

avseende å krigskassaväsendet som ovan angivits för arméförvaltningens civila departement och flygförvaltningen. I övrigt föreskrives, att för krigskassaförvaltningen i stort sett skall gälla dels i reglemente för marinen och dels för kassaväsendet i fred meddelade föreskrifter.

Enligt förenämnda kassareglementen åligger det chef för förband och förvaltningschef, att, därest brist eller förlust upptäckes i krigskassa eller utlämnade förskottsmedel eller förlust däri uppkommit genom fiendens åtgöranden, eldsvåda, stöld eller annorledes, låta anställa undersökning samt vidtaga alla nödiga åtgärder för tryggande av kronans rätt. Vid undersökning skall upprättas protokoll, vilket jämte förslag till ersättande eller avskrivning av bristen eller förlusten skall insändas till vederbörande centrala krigskassamyndighet, som äger förfara efter omständigheterna.

Krigskassamyndighet fullgör — under uppsikt av vederbörande militära chef — de med krigskassatjänsten sammanhängande göromålen på sätt stadgas i krigskassareglementet och krigsavlöningsreglementet samt övriga reglementen och föreskrifter. Inom armén och flygvapnet äro vid högre förbands staber organiserade expeditioner för krigskassaärenden samt vid regementen och likställda lägre förband samt försvarsområdesstaber krigskassaavdelningar. Krigskassaavdelning är direkt underställd expedition för krigskassaärenden vid vederbörligt högre förbands stab. Krigskassaförvaltningar finnas vid marinen inrättade dels hos de större myndigheterna i land enligt särskilda bestämmelser, varvid stundom två eller flera krigsförvaltningsmyndigheter anslutits till en och samma krigskassaförvaltning, dels hos stab vid sjöstyrka eller å fartyg. För bestridande av erforderliga utgifter vid ett förbands underavdelningar tilldelas i allmänhet bataljons-, kompani-, batteri- och divisionschefer (motsvarande chefer) ävensom fartygschef å mindre fartygsenhet stående eller tillfälligt förskott från vederbörande regementes, flottiljs, marindistrikts, stabs vid sjöstyrka eller sektions (motsvarande) krigskassaavdelning eller krigskassaförvaltning. Stående förskott, i regel högst 5,000 kronor, tilldelas i allmänhet vederbörande krigskassör (redogörare) för bestridande av smärre löpande utgifter.

Erforderliga närmare föreskrifter för medelsredovisningen hava meddelats av vederbörande centrala krigskassamyndigheter eller således armé-, marin- och flygförvaltningarna. Medelsredovisningen är numera i stort sett lika organiserad inom de tre försvarsgrenarna samt genomgående anknuten till postgiroörelsen. Varje krigskassaavdelning — inom marinen krigskassaförvaltning — har sålunda tilldelats ett postgirokonto för inbetalningar och ett för utbetalningar. Allt eftersom utbetalningar verkställas å utbetalningskontot tillföres kontot täckning från ett centralt utbetalningspostgirokonto, å vilket medel insättas i den omfattning, som erfordras för tillgodoseende av det löpande behovet, av vederbörande centrala krigskassamyndighet genom överföring från statsverkets checkräkning. I den mån kontanta medel oundgängligen erfordras för utbetalning från krigskassaavdelning, erhållas dessa genom s. k. direktuttag å utbetalningskontot, varmed avses att vederbörande krigskassör å postkontor omedelbart enligt särskilda bestämmelser kan lyfta

kontanter mot företeende av postgiroutbetalningskort. Därutöver må krigskassör såsom tidigare nämnts innehava stående förskott av lämplig storlek. Inbetalningar till krigskassaavdelning skola i regel ske genom insättning å vederbörligt inbetalningskonto. Därest postgiro icke kunnat anlitas, må inbetalning ske medelst kontanter till krigskassören, varvid det åligger nämnda befattningshavare att enligt särskilda föreskrifter insätta sålunda emottaget belopp å inbetalningskontot. Å inbetalningskontona förefintliga behållningar gireras genom postgirokontorets försorg till ett centralt postgirokonto för inbetalningar, där medlen av den centrala krigskassamyndigheten kunna disponeras för överföring till det centrala utbetalningskontot och på så sätt åter tagas i anspråk för det löpande medelsbehovet. Undantag från ovanstående utgöra allenast krigskassaförvaltning hos stab vid sjöstyrka eller å fartyg inom marinen, vilka erhålla rörelsemedel efter rekvisition från vederbörande marindistrikt eller stab antingen kontant eller genom insättning å särskilt för såväl in- som utbetalningar avsett postgirokonto. Enligt vad som inhämtats komma sistnämnda kassaförvaltningar inom en nära framtid att anknytas till marinens centrala postgirokonton.

Såsom av ovanstående redogörelse framgår komma kontanta medel att omhänderhavas av krigskassörerna förutom i förekommande fall på grund av det stående förskottet även efter direktuttag eller till följd av kontanta inbetalningar, innan dessa vederbörligen insatts å inbetalningskontot. Hos innehavare av stående förskott föreligga förskottsmedlen i allmänhet i form av kontanter, i den mån utbetalningar ännu icke skett.

Den närmaste kontrollen över krigskassör och innehavare av stående förskott utövas genom inventering, som har till ändamål att utröna, huruvida uppbörd och utbetalningar blivit i behörig ordning verkställda och bokförda, huruvida vederbörlig kassabehållning förefinnes samt huruvida värde- och säkerhetshandlingar äro i behörig ordning. Chef för krigskassaavdelning eller krigskassaförvaltning åligger att, därest de lokala förhållandena så medgiva, minst en gång i månaden inventera krigskassa och därifrån utlämnade förskott, dock att vid marinen inventering av till annan än krigskassör utlämnat stående förskott behöver ske endast en gång i kvartalet. Inventering skall därjämte verkställas, enligt vad därom särskilt föreskrivits, av regementschefen (motsvarande) beträffande underställd krigskassa i regel en gång i månaden. Fördelningschef må uppdraga åt lämplig person att minst en gång i månaden verkställa inventering av fördelningsstabs kassa.

Den sedan början av september månad 1939 rådande förstärkta försvarsberedskapen har medfört en väsentlig ökning av såväl antalet krigskassor som antalet utlämnade stående förskott. Antalet krigskassor är givetvis beroende av den grad av beredskap, som upprätthållits vid varje särskild tidpunkt, samt därav föranledd uppsättning av förband och enheter, rustning av fartyg o. s. v.

I den mån antalet krigskassor och innehavare av stående förskott ökat, har antalet förskingringsbrott tilltagit. Revisorerna hava därför ansett det

vara av intresse, att med ledning av tillgängliga handlingar något närmare belysa vissa fall av oegentligheter ävensom de förhållanden, vilka möjliggjort desamma.

Till en början må framhållas, att ett riktigt omhänderhavande av krigskassatjänsten förutsätter, att den för ifrågavarande tjänst avsedda personalen besitter god kännedom om gällande reglementen och föreskrifter, tillräcklig rutin samt erforderliga personliga kvalifikationer. Det har icke kunnat undvikas, att särskilt under den första tiden av förstärkt försvarsberedskap ett stort antal befattningshavare, företrädesvis tillhörande reserven och landstormen eller den konstituerade personalen, placerats såsom chefer för krigskassaavdelningar, såsom krigskassörer eller redogörare utan att besitta erforderliga kunskaper inom ovannämnda områden. Felaktiga utbetalningar hava blivit en oundviklig följd härav. Det får emellertid ej förbises, att vederbörande redogörare, i den mån revisionsanmärkning framställts mot felaktiga utbetalningar, i regel själv blir ersättningsskyldig. Dessa förhållanden hava i varje fall ansetts böra lämnas åsido i detta sammanhang.

I det följande skall redogöras för vissa fall, där statsverket genom förskingring eller vårdslöshet frånhänts medel, för vilka kronan sedermera icke kunnat beredas ersättning.

Löjtnanten i reserven A. var hösten 1939 fartygschef å en hjälpkanonbåt samt tillika divisionschef. Divisionskassa hade varit anordnad. Ombord å fartyget hade fartygsintendent — en värnpliktig fänrik — varit kommenderad. Enligt gällande bestämmelser skall fartygsintendent, där sådan finnes, vara redogörare. Då intendenten enligt A:s uppfattning varit alltför oerfaren, hade A. själv omhänderhaft kassan, som från början utgjort 15,000 kronor. Då kassaskrin eller lämpligt skåp saknades ombord, hade A. förvarat kontantkassan i sin plånbok. Vid ombyte av fartygschef hade A. befunnits brista i redovisning för omkring 2,000 kronor. Vid åtal inför krigsrätt dömdes A. mot sitt nekande för förskingring och vårdslöshet till sex månaders suspension och två månaders fängelse samt förpliktades utge skadestånd med 2,400 kronor. Utslaget vann laga kraft. Beloppet har hittills icke kunnat indrivas.

Till fartygschefen å en hjälpvedettbåt, fänriken i reserven B. hade i augusti 1941 utlämnats stående förskott å tillhopa 8,000 kronor. B. hade en afton i sin hytt varit sysselsatt med att skriva ut postanvisningar för likvidering av räkningar avseende leveranser till fartyget. Enär fartygets elektriska belysning varit avstängd, hade han därvid såsom lyse haft ett tänt stearinljus, placerat i en raktvålshylsa. B. hade vid ett tillfälle under några minuter avlägsnat sig från hytten. Vid återkomsten hade han funnit hyttinredningen i ljusan låga. Han hade omedelbart försökt släcka elden, vilket så småningom lyckats, dock först efter det avsevärda eldskador anställts å hyttinredningen. Omedelbart efter eldsvådan hade B. låtit rengöra och städa hytten samt bortkasta alla brandrester så när som på vissa räkningar och en del blanketter. Några kontanter hade icke kunnat återfinnas. En rekonstruerad förskottsredovisning gav vid handen, att minst 3,120 kronor saknades. Enligt B:s ut-

sago hade elden uppstått därigenom att ljuset av vinddraget vid dörrens öppnande fallit omkull och antänt papperen å bordet. B. dömdes i första instans för förskingring samt för försök till uppsåtlig skadegörelse å krigsmakten tillhörig egendom till avsättning från sin befattning som reservofficer samt till två års straffarbete, varjämte B. förpliktades utge 3,120 kronor i skadestånd. Utslaget överklagades med avseende å ansvarsfrågan i krigshovrätten, som icke fann det styrkt, att B. gjort sig skyldig till förskingring eller anläggande av eld. Krigshovrätten upphävde för den skull krigsrättsutslaget med avseende å straffet, som ändrades till tre månaders fängelse. Högsta domstolen fastställde senare krigshovrättens utslag. Skadeståndet har hittills icke kunnat indrivas.

En underofficer av 2 graden i flottans reserv C. hade hösten 1940 kommenderats såsom redogörare och proviantuppbördsman å ett större fartyg. Den kontanta kassan förvarades i ett skåp i redogörarens hytt. Till sitt biträde hade C. haft värnpliktige D., som bland annat brukade städa C:s hytt. En dag i juli 1940 konstaterades, att dels 1,000 kronor stulits ur fartygskassan, dels kaffe och öl ur förrådet. Värnpliktige D., som enligt vad som framgick vid polisundersökningen tidigare straffats för stöld, häktades, erkände varustölderna samt dömdes till frihetsstraff men kunde icke mot sitt nekande dömas jämväl för penningstölden. Under polisutredningen framkom, att varken kassaskåpet eller C:s hytt eller förrådsrummet varit låsta vid de tillfällen, då stölderna troligen begåtts. C. har genom marinförvaltningens revision anmärkningsvägen förklarats återbetalningsskyldig för det stulna beloppet.

Landstormsfanjunkaren E. hade i egenskap av adjutant vid en luftvärnsdivision till förvaltning av divisionschefen, kapten F., mottagit två till F. utlämnade stående förskott å tillhopa 12,500 kronor. Vid olika tillfällen under januari—juli 1943 tillägnade sig E. sammanlagt 2,333 kronor av ifrågavarande förskottsmedel. Tillgreppen hade möjliggjorts därigenom, att F. bemyndigat E. att kvittera kontanta utfyllnader å förskotten. Någon kontroll över förskottsmedlen hade med anledning härav icke kunnat utövas av F. Vederbörande åklagare ställde E. under tilltal för grov förskingring, varjämte ansvar yrkades på F. för tjänsteförsummelse. Krigsrätten dömde E. till straffarbete i sex månader och avsättning samt förpliktade honom att ersätta kronan 2,390 kronor. Talan mot F. ogillades av krigsrätten, varvid dock rättens ordförande var av skiljaktig mening. Utslaget har av arméförvaltningens ombudsman överklagats i krigshovrätten. E. hade tidigare ådömts två månaders fängelse för förskingringsbrott.

Vid företagen granskning av räkenskaperna för krigskassaavdelningen vid en försvarsområdesstab upptäckte arméförvaltningens revision, att chefen för krigskassaavdelningen, landstormslöjtnant G. vid skilda tillfällen genom att utfärda fingerade räkningar, för vilka han själv uppburit likvid, tillskansat sig omkring 14,000 kronor av statsmedel. Vid företagen utredning framkom, att vederbörande krigskassör för ifrågavarande likviders verkställande överlämnat kontanter till G., som uppgivit, att han haft för avsikt själv över-

bringa likviderna till betalningsmottagaren vid personligt sammanträffande. G. hade emellertid behållit kontanterna samt förbrukat dem för egen räkning.

Ett liknande fall har iakttagits vid en annan krigskassaavdelning. Det förskingrade beloppet utgjorde därstädes omkring 10,000 kronor.

Vid krigskassaavdelningen vid försvarsområdesstaben i F. upptäcktes i mitten av oktober 1941, att verifikationer för omkring 40,000 kronor saknades från den tid värnpliktige landstormsfänriken H. tjänstgjort såsom krigskassör. H., vilken avgått såsom krigskassör den 11 oktober 1941, uppgav vid förfrågan, att verifikationerna troligen funnos i stabens lokaler. Vid inom arméförvaltningen i november 1941 företagen utredning framkom, att brist förelåg, varför krigsrätt ifrågasattes. H., som den 4 november 1941 tillträtt en befattning som frivillig vid ett luftbevakningskompani inom annat försvarsområde, blev den 10 januari 1942, innan utredningen angående den tidigare omnämnda bristen avslutats och målet hänskjutits till krigsrätt, åter krigskassör, denna gång vid försvarsområdesstaben i S. Vid företagen inventering den 30 april 1942 framkom, att H. återigen tillgripit medel. H. blev sedermera dömd till två år sex månaders straffarbete samt förpliktad att ersätta kronan 3,696 kronor, därav 2,023 kronor, som tillgripits i F., och 1,610 kronor som tillgripits i S. Vid utredningen framkom att H. 1935 dömts till fem månaders straffarbete, villkorlig dom, för uppsåtligt eldåsättande i avsikt att bedraga försäkringsbolag.

Vid av arméförvaltningen företagen granskning av ett regementes räkenskaper, avseende åren 1937 och 1938, befanns, att i ett stort antal verifikationer företagits radering och ändringar. Sedan i anledning härav undersökning företagits, åtalades i mitten av år 1939 depåintendenten vid regementet K. för ifrågavarande förseelser inför krigsrätt. K. avgick den 1 april 1941 med pension och inträdde därefter i intendenturkårens reserv. Innan förenämnda mål ännu avgjorts, förordnades K. den 10 juni 1941 såsom chef för ett av arméns intendenturförråd. I oktober 1941 tillgrep K. ett sammanlagt belopp av 2,441 kronor, vilket emellertid ersattes i december samma år. I juni 1943 dömdes K. för de ovan nämnda båda brotten genom utslag i högsta domstolen till avsättning från sin befattning som officer i intendenturkårens reserv samt att hållas i straffarbete i två år och åtta månader, varjämte han förpliktades att till kronan utgiva ersättning för vad därifrån tillgripits och icke blivit ersatt, eller 2,013 kronor.

Under år 1940 tjänstgjorde en krigskassör L. vid krigskassaavdelningen vid en försvarsområdesstab. Härunder anmälde L. en dag, att brist på 1,900 kronor förelåg, vilken troligen uppstått genom felräkning. L. ersatte emellertid beloppet. I maj 1941 hemställde L. hos Kungl. Maj:t om utbekommande av ifrågavarande belopp, vilket emellertid efter avstyrkande av arméförvaltningen avslogs. L. förflyttades i juli 1941 till krigskassaavdelningen vid annan försvarsområdesstab. I slutet av augusti anmälde L., att 600 kronor saknades samt att han själv tillgripit medlen. Under utredningen framkom, att L. tidigare dömts till ett år två månaders straffarbete för förskingring.

Landstormsfanjunkaren M. omhänderhade i egenskap av adjutant vid ett luftvärnsbatteri till batterichefen, N., utlämnat förskott. Vid ombyte av batterichef i november 1941 kunde M. icke i vederbörlig ordning redovisa förskottet men sade sig snarast skola redovisa detsamma till vederbörande krigskassaavdelning. I april 1942 erhöll N. meddelande, att förskottet ännu icke redovisats. Efter ett flertal anmaningar redovisades förskottet slutligen under sommaren 1942. I maj 1942 tjänstgjorde en kapten O. såsom chef för förenämnda batteri. Jämväl denne överlät åt M. att omhänderhava batteriets förskott. Enligt order skulle förskottet med anledning av det förestående budgetårsskiftet slutredovisas den 27 juni 1942. Enär några utbetalningar icke skett, skulle förskottet i sin helhet inbetalas till krigskassaavdelningen vid vederbörlig försvarsområdessstab. Då så icke skedde, avfordrades M. förklaring, varvid framkom, att förskottet, 500 kronor, i sin helhet tillgripits. O. inbetalade då ifrågavarande belopp av egna medel till krigskassaavdelningen. M. förflyttades därefter och placerades såsom batteriadjutant vid ett luftvärnsbatteri inom annat försvarsområde. Även här anförtroddes M. omhänderhavandet av förskottsmedel, denna gång sammanlagt 8,000 kronor. Vid av chefen för vederbörande krigskassaavdelning i oktober 1942 företagen inventering av förskotten saknades sammanlagt 1,100 kronor i kontanter. M. åtnjöt vid tillfället tjänstledighet och uppgav vid telefonförfrågan i anledning av den konstaterade bristen, att han medtagit förefintliga kontanter till hemorten för förvaring därstädes. Vid senare hållet förhör med M. och vederbörande förbandschef hade bristen täckts. M. ställdes senare under åtal för förskingring och förfalskning. I februari 1943 placerades M. såsom batteriadjutant vid ett depåbatteri, där han emottog batteriets materiel och ransoneringskort men icke några förskottsmedel. I M:s åliggande ingick emellertid att ombesörja utbetalning av vissa avlöningsmedel. Först i slutet av augusti 1943 erhöll vederbörande depåchef kännedom om att M. stod under åtal för förskingringsbrott.

Slutligen vilja revisorerna framhålla, att vissa fall uppmärksammats, där personal i redogörarställning ännu icke uppnått myndig ålder. Sålunda må nämnas, att vid en och samma krigskassaavdelning såväl chefen för avdelningen som krigskassören varit omyndiga.

Revisorernas uttalande.

Revisorerna hava genom den föregående redogörelsen velat belysa vissa missförhållanden, som framträtt inom det militära kassaväsendet. Revisorerna förbise härvid icke, att på grund av den rådande förstärkta försvarsberedskapen det militära kassaväsendet fått en mycket betydande omfattning, ej heller de svårigheter, som i samband därmed uppstått beträffande rekryteringen av redogörarpersonalen.

Vad som rimligen kan göras för att förebygga uppkomsten av sådana missförhållanden måste emellertid strängt iakttagas. Stor vikt ligger otvivelaktigt vid själva rekryteringen av kåren, varför de tillsättande myndigheterna uppenbarligen hava att vinnlägga sig om att till ifrågavarande uppdrag utse endast sådana, vilkas personliga kvalifikationer fylla måttet. Huvudvik-

ten kommer emellertid i första hand att ligga på beskaffenheten av den kontroll, som utövas inom den militära medelsförvaltningen.

Det vill synas, att i flera fall oegentligheter skulle kunnat undvikas eller i varje fall upptäckas på ett betydligt tidigare stadium, därest föreskrivna inventeringar fullgjorts med omsorg och noggrannhet. Mången gång torde utövandet av föreskriven kontroll i form av inventeringar, granskningar av rapporter och dylikt betraktas såsom en formsak. Detta förhållande synes i sin tur ofta förlett kontrollanten att verkställa förrättningen under alltför kamratliga former. Uppenbarligen förringas en inventerings värde genom ett dylikt förfarande.

Enligt revisorernas mening torde effektivaste sättet att försvåra tillgrepp av förskottsmedel vara att ofta och utan föregående tillkännagivanden företaga inventeringar hos vederbörande.

De rent personliga kvalifikationerna måste såsom ovan nämnts tillmätas den största betydelse, då det gäller att placera personal såsom krigskassachefer, krigskassörer och redogörare. Allt eftersom tillgången på lämplig personal ökats, hade en allmän översyn beträffande ifrågavarande personals lämplighet bort komma till stånd samt i anslutning härtill erforderliga personbyten äga rum. Enligt vad som inhämtats har även en dylik undersökning i viss omfattning utförts genom krisrevisionens försorg beträffande armén. Resultatet därav överlämnades till chefen för intendenturkåren, som i regel verkställer kommenderingar av intendenter och krigskassörer för arméns vidkommande. Även om genom denna undersökning en förbättring för tillfället ernåddes, synes vederbörande icke i fortsättningen tillräckligt beaktat betydelsen av liknande kontrollåtgärder. För marinens vidkommande har en undersökning påbörjats till utrönande av ifrågavarande förhållanden beträffande krigskassörer, redogörare och vissa innehavare av stående förskott efter det statsrevisorerna upptagit förevarande spörsmål till behandling.

Såsom synnerligen anmärkningsvärt torde få betraktas det ovan relaterade fall, där en krigskassör, medan han ännu stod under åtal inför krigsrätt för oegentligheter vid en krigskassaavdelning, efter ett kortare avbrott för annan tjänstgöring ånyo placerades såsom krigskassör vid krigskassaavdelning. Samarbetet mellan den granskande och den kommenderande myndigheten synes här hava brustit på ett betänkligt sätt. Likaledes finna revisorerna det anmärkningsvärt att personer, som icke uppnått myndig ålder, placeras å befattningar med redogöraransvar.

En bidragande orsak till oegentligheter i de fall, då dessa närmast hava sin grund i rent slarv, torde vara den betydande arbetsbörda, som, särskilt med de nuvarande tidvis omfattande inkallelserna, åvila icke endast intendenter och krigskassörer utan även kompaniadjutanter m. fl. Ofta nog bliva ifrågavarande befattningshavare så överhopade med göromål, att de med nödvändighet måste anförtro förvaltningsuppgifter av olika slag åt underordnad mindre kvalificerad personal. Erforderlig minskning av arbetsbördan torde kunna ernås genom en rationalisering och förenkling av det militära för-

valtnings- och expeditionsväsendet. Då emellertid ifrågavarande spörsmål befinner sig under utredning av den år 1942 tillsatta militära expeditionstjänstkommittén, torde förslag till åtgärder i antydd riktning vara att vänta inom en nära framtid.

För att i möjligaste mån förhindra fall av oegentligheter synes i första hand en skärpning av kontrollen över krigskassor och utlämnade förskottsmedel oundgängligen erforderlig. Vidare torde det böra åläggas vederbörande militära myndigheter att införskaffa noggranna upplysningar beträffande de personliga förhållandena i fråga om sådan personal, som är avsedd att tagas i anspråk för förvaltningsuppgifter. Därutöver borde genom ett bättre samarbete mellan de räkenskapsgranskande myndigheterna och de olika militära myndigheter, som bära ansvaret för kommendering av förvaltningspersonal, vinnas möjlighet att på ett tidigt stadium avkoppla sådana befattningshavare från handhavandet av kassamedel, som visa sig icke fylla måttet beträffande kunskaper eller personliga kvalifikationer.

Det är enligt revisorernas mening angeläget, att åtgärder oförtövat vidtagas för ernående av en tillfredsställande ordning inom ifrågavarande område.

§ 10.

Iakttagelser beträffande den militära tandvården.

Närmare bestämmelser beträffande tandvård åt personal vid armén, å vilken reglementet den 20 oktober 1939 (nr 757) angående sjukvård åt personal vid försvarsväsendet under krigstjänstgöring är tillämplig, återfinnas i arméförvaltningens sjukvårdsstyrelses föreskrifter angående tandvård åt personal vid armén under krigstjänstgöring. Motsvarande bestämmelser hava utfärdats för marinens och flygets personal.

För fältduglighetens vidmakthållande erforderlig tandvård enligt ovannämnda föreskrifter beredes personal vid försvarsväsendet, å vilken krigsavlöningsreglementet är tillämpligt, nämligen — med undantag av viss i § 3 krigsavlöningsreglementet omnämnd personal — militär och civilmilitär personal på aktiv stat, på reservstat, på övergångsstat och i reserven, officerare i väg- och vattenbyggnadskåren, i fredstid konstituerade landstormsofficerare och värnpliktiga, samt annan personal, som, utan att på grund av värnpliktslagens föreskrifter eller eljest vara krigstjänstskyldig, antagits såsom frivillig eller anställts i särskild befattning. Vården åtnjutes förutom vid eget förband även vid de fasta tandpolikliniker, som äro anordnade vid fördelningssjukhus, etappsjukhus eller vissa krigs- (fästnings-) sjukhus, respektive vid mobiliseringsdepå samt vid tillfälliga tandpolikliniker. Armépersonal tillhörande i Stockholm förlagda truppförband och anstalter åtnjuter tandvård vid Karolinska sjukhusets tandpoliklinik, vilken jämställts med vid mobiliseringsdepå anordnad fast tandpoliklinik.

Överinseendet över den fackliga verksamheten vid arméns militära tandpolikliniker utövar fördelningstandläkaren, i förekommande fall under kårtandläkaren. Föreståndare för tandpoliklinik samt för proteslaboratorium ut-

ses, efter fördelningstandläkarens hörande, av chefen för det förband, till vilket tandpolikliniken är ansluten.

Den militära tandvården avser sanering av munhålan, att förbättra eller att återställa tuggförmågan hos vederbörande genom kirurgisk, konserverande eller protetisk behandling, i den mån detta låter sig göra med till förfogande stående personal och tandvårdsutrustning vid vederbörlig tandpoliklinik.

Vad först beträffar kirurgisk behandling verkställes extraktion vid akuta fall, där annan behandling icke är lämplig eller möjlig. Total extraktion eller annan mer omfattande extraktion får efter vederbörandes eget medgivande, som skall skriftligen avgivas, företagas endast efter anmodan av vederbörande truppförbandsläkare eller efter överenskommelse mellan denne och tandpoliklinikföreståndare. Såsom villkor för erhållande av konserverande tandvård gäller vidare, att patienten låter extrahera samtliga rötter och karierade tänder, vilka icke kunna eller böra behandlas. Konserverande behandling omfattar fyllningar med amalgam och cement samt rotfyllning av tänder med aktiv betydelse för bettet. Protetisk behandling må som regel enbart avse löstagbara kautschukproteser. Guld- och porslinsproteser (guldinlägg, guldkronor, stifttänder, jacketkronor o. s. v. samt broar) få, där så erfordras, utföras endast vid styrkt olycksfall i tjänsten. När ofrånkomlig indikation därtill förekommer, kan dock även i andra fall insättning av stifttänder medgivas.

I fråga om tandvård, som är oundgängligen nödvändig och av giltig anledning icke inom rimlig tid kan erhållas genom tandläkare vid truppförband eller vid militär tandpoliklinik, äger vederbörande truppförbandsläkare att för erforderlig behandling hänvisa patient till folktandpoliklinik eller eljest till närmast boende civil legitimerad tandläkare. Kostnadsförslag skall därvid infordras och behandlingen må ej påbörjas, förrän vederbörande myndighet prövat och godkänt förslaget. Värnpliktig, som vid militärtjänstgöringens upphörande ännu icke avslutat vid tandpoliklinik påbörjad, för fältduglighetens vidmakthållande erforderlig behandling, skall av vederbörande truppförbandsläkare skriftligen hänvisas till fortsatt behandling vid militär tandpoliklinik, folktandpoliklinik eller hos enskild tandläkare. I dylik hänvisning skall tydligt angivas, vilken tandvård som får utföras på statsverkets bekostnad. För vård hos enskild tandläkare utgår ersättning enligt folktandvårdstaxa med eventuella tillägg, som arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse medgiver.

Föreståndare för tandpoliklinik är ansvarig för arbetet vid polikliniken. Utöver tandvårdande verksamhet åligger det honom att efter fastställelse av fördelningstandläkare (motsvarande) på lämpligt sätt anslå de dagliga tiderna för tandpoliklinikens öppethållande samt att upprätta för vecka gällande tjänstgöringsschema.

Då med hänsyn till rådande förhållande så synes lämpligt, må vid tandpoliklinik behandling utföras endast i sådan utsträckning, att återstående arbete kan uppskjutas till senare tidpunkt eller fullföljas å tandpoliklinik vid mobiliseringsdepå, vid folktandpoliklinik eller hos enskild tandläkare.

Enligt instruktion för kårtandläkare (militärbefälstandläkare) samt fördelningstandläkare skall denne genom inspektioner eller annorledes övervaka tandvården vid sjukvårdsformationer och tandpolikliniker inom militärområdet (fördelningen). Han skall därvid utöva kontroll över tandvårdsverksamheten samt bland annat tillse verksamhetens ändamålsenliga organisation, personalens arbetsförhållanden, kapacitet och tjänstgöringstider. Över verkställda inspektioner har han att till militärbefälhavaren avgiva till sjukvårdsstyrelsen ställd redogörelse.

Enligt ovan nämnda föreskrifter erhåller viss personal vid försvarsväsendet under krigstjänstgöring tandvård för fältduglighetens vidmakthållande. Tandvården avser att förbättra eller återställa tuggförmågan hos vederbörande i den mån det låter sig göra med till förfogande stående personal och tandvårdsutrustning vid vederbörlig poliklinik. Personalen har således ingen ovillkorlig rätt till fullständig tandvård — en åsikt som dock är vida spridd — utan vederbörande truppförbandsläkare skall från fall till fall företaga behovsprövning samt vid förekommande fall remittera patienten till tandpoliklinik.

Enligt vad revisorerna inhämtat har begreppet fältduglighetens bibehållande ofta givits alltför stor vidd och även fått olika innebörd vid skilda kliniker. Vidare har uppmärksammats, att truppförbandstandläkare, då tandvården avsett sönderbitna tänder, varit betydligt mera villiga att betrakta denna företeelse som olycksfall i tjänsten än riksförsäkringsanstalten, som vanligen ej finner anledning att betrakta en vid måltid sönderbiten tand som olycksfall i tjänsten.

Även i andra hänseenden synas vederbörande tandläkare ej tillräckligt hava uppmärksammat gällande bestämmelser. Som exempel härå må anföras vissa iakttagelser. Vid tandpoliklinik må, då med hänsyn till rådande förhållanden så synes lämpligt, behandling utföras endast i sådan utsträckning att återstående arbete utan skada kan uppskjutas till senare tidpunkt eller fullföljas å tandpoliklinik vid mobiliseringsdepå, vid folktandvårdspoliklinik eller hos enskilda tandläkare. Enligt vad revisorerna erfarit har ifrågavarande bestämmelse ofta åsidosatts och mera komplicerade arbeten slutförts, oaktat desamma mycket väl kunnat uppskjutas eller ett provisorium varit tillräckligt. Vidare får enligt gällande författning guldprotes utföras endast vid styrkt olycksfall i tjänsten. Vid depåpolikliniken vid I. 4 hava emellertid utförts guldarbeten i mycket stor utsträckning. Av en med anledning härav infordrad förklaring framgår, att utav det 30-tal patienter, som erhållit guldinlägg under tiden från den 15 juli 1942 till den 30 juni 1943, endast c:a 20 procent kunnat styrka olycksfall i tjänsten.

Ytterligare har uppmärksammats, att vid ett regemente tandläkare inkallats under så korta perioder, att arbetseffektiviteten blivit lidande härpå. En följd av sådana korta inkallelser bliva vidare ökade kostnader för resor, traktamenten etc. Därjämte har iakttagits, att vid en ambulerande marin tandpoliklinik under en månad arbete blott utförts under 9 dagar. Un-

der månadens återstående dagar har arbete icke kunnat utföras, enär antingen tandläkaren varit tjänstledig eller sjukvårdare saknats.

Revisorerna hava på grundval av de rapporter, som enligt gällande bestämmelser skola insändas från de olika tandpoliklinikerna till vederbörande centrala sjukvårdsmyndighet och som uppenbarligen äro avsedda att möjliggöra kontroll från sagda myndighets sida över arbetet vid poliklinikerna, låtit uppgöra vidstående tablåer, vilka utvisa antalet patienter, extraktioner, fyllningar m. m., som tandläkare vid olika militära tandpolikliniker i genomsnitt medhunnit per arbetsdag. Tablåerna avse kliniker vid depåer, försvarsområden vid armén samt fyra av marinens polikliniker. Vad beträffar sistnämnda kliniker hava revisorerna ingalunda bortsett från att på grund av materialets ringa storlek de genomsnittssiffror, som erhållits, icke giva samma rättvisa resultat som ett material, som avser längre tid och flera kliniker. Dessa uppgifter hava emellertid ansetts böra medtagas, enär rapporter av ifrågavarande slag icke förekommit inom marinen före den 1 juli 1943.

Tages först patientfrekvensen i betraktande, befinnes densamma hava varierat högst betydligt å olika tandpolikliniker. Vid depåerna har den sålunda varierat mellan 8.56 och 18.07, vid försvarsområdesstaberna mellan 5.98 och 26.40 samt vid marinen mellan 6.63 och 23.55, allt per arbetsdag och tandläkare. Om man med tillämpning av en bland enskilt praktiserande tandläkare använd beräkningsgrund räknar med en genomsnittlig behandlingstid per patient av 20 minuter, skulle arbetstiden enligt ovannämnda tablåer hava varierat från c:a 2 timmar till c:a 8 timmar per dag. Då emellertid behandlingstiden för en patient kan variera högst betydligt, hava revisorerna utgått från en förefintlig utredning beträffande arbetstiden vid militära tandkliniker (se Svensk läkartidning nr 38 år 1941). Enligt denna utredning skulle, även om växlingar kunde förekomma åt olika håll, beroende på den individuella arbetskapaciteten, vanligen förekommande tandarbeten kunna utföras å följande tider, nämligen: extraktion 5 minuter, total extraktion av halv käke 15 minuter, av hel käke 40 minuter, fyllning 20 minuter samt rotbehandling utan plomb 45 minuter. Därtill har lagts 10 procent av summan av arbetstiden för att därmed lämna utrymme för växlingar i den individuella arbetskapaciteten. Med utgångspunkt från dessa beräkningsgrunder har under T 1, T 2 och T 3 i tablåerna erhållits timantalet per dag. Antalet arbetstimmar efter denna beräkningsgrund har vid depåerna varit lägst c:a $3^1/_2$ timmar per dag och högst $7^1/_2$ timmar. Vid försvarsområdesstaberna däremot har lägsta arbetstiden per dag varit c:a 3 timmar och högsta c:a $7^1/_4$ timmar.

Beträffande arbetsfördelningen å de militära tandpoliklinikerna förekommer det icke sällan, att en tandsköterska assisterar två tandläkare. Inom folktandvården däremot har för ernående av största möjliga arbetseffektivitet beräknats en tandsköterska per tandläkare. Dessutom har uppmärksammats, att kvällsmottagningar funnits vid vissa tandpolikliniker men att dessa numera upphört.

Under sina resor hava revisorerna bland annat besökt en tandpoliklinik vid ett fältförband i Värmland. På kliniken tjänstgjorde vid besöket tre tandläkare. Utrustningen bestod av två tandläkarstolar, varav en med elektrisk borrmaskin och en med trampborrmaskin. Den med trampborrmaskin försedda stolen befanns vara obrukbar, men hade genom en obetydlig reparation kunnat iståndsättas, vilket dock ej skett. Vid förfrågan om orsaken härtill förklarades, att trampborrmaskinen vore besvärlig att arbeta med, varför någon reparation icke ansetts böra komma till stånd. På förfrågan, huruvida kvällsmottagningar förekommo, upplystes att så ej vore fallet, enär förbandets personal icke ansåge sig skyldig att besöka kliniken för tandvård efter vanliga arbetstidens slut. Arbetstiden per tandläkare å polikliniken kunde därför maximalt uppskattas till 3 timmar per dag.

Beträffande den militära tandvården i övrigt hava revisorerna särskilt fäst sig vid det förhållandet, att officerare och underofficerare för närvarande erhålla fri tandvård. Enligt avlöningsreglemente för beställningshavare vid försvarsväsendet (militära avlöningsreglementet) den 15 juni 1939 äger reglementet tillämpning dels å ordinarie officers- och underofficersbeställningar å aktiv stat, dels å ordinarie beställningar i övrigt vid försvarsväsendet, vilka bestämmas genom beslut av Kungl. Maj:t och riksdagen, dels å fänriksbeställningar, dels ock å extra ordinarie underofficersbeställningar. Vid sjukvård erhålla beställningshavare på statens bekostnad läkarvård jämte läkemedel, men där det ej är fråga om olycksfall i tjänsten, hänföres tandvård till läkarvård endast om sådan vård avser botande av sjukdom i tändernas omgivningar eller anses vara av väsentlig betydelse för botande av annan sjukdom, vilken står i orsakssammanhang med tändernas tillstånd. Endast vid olycksfall i tjänsten samt vid ovan nämnda undantagsfall kan således militär befattningshavare, å vilka militära avlöningsreglementet är gällande, under fredsförhållanden erhålla fri tandvård. Avlöningsreglementet den 15 juni 1939 för personal vid försvarsväsendet under krigstjänstgöring (krigsavlöningsreglementet) tillämpas under krigstjänstgöring. Dylik tjänstgöring anses enligt sistnämnda reglemente fullgöras av den, som tillhör mobiliserad del av försvarsväsendet. Under nu rådande förstärkta beredskap är alltså ej militära avlöningsreglementet utan krigsavlöningsreglementet tillämpligt. Enligt krigssjukvårdsreglementet åtnjutes sjukvård på statens bekostnad av personal, å vilken krigsavlöningsreglementet är tillämpligt, vilket reglemente bland annat gäller för fast anställda officerare och underofficerare. Sistnämnda kategorier äga inom ramen för ovannämnda tandvårdsbestämmelser fri tandvård, vare sig vederbörande tjänstgör vid fältförband, depå eller annorstädes. En officer eller underofficer, som exempelvis år 1938 tjänstgjorde vid sitt regemente, fick sålunda själv bekosta sin tandvård, medan han däremot efter krigsavlöningsreglementets ikraftträdande, med vissa mindre begränsningar, äger rätt till fri tandvård.

Slutligen bör här erinras om att Kungl. Maj:t genom beslut den 30 oktober 1941 bemyndigat chefen för försvarsdepartementet att utse högst sex utredningsmän att inom nämnda departement biträda med utredning rörande

tandvården vid försvarsväsendet ävensom avgiva det förslag, vartill utredningen kunde föranleda. Utredningsmännen, som antagit benämningen försvarsväsendets tandvårdsutredning 1941, hava ansett sig böra i första hand avgiva förslag till tandvårdens ordnande vid försvarsväsendet under fredstid samt i andra hand till hur denna fredstandvård i händelse av krig lämpligen skulle organiseras såsom krigstandvård. Den 20 mars 1943 framlades emellertid ett förslag till vissa provisoriska åtgärder i allmänhet för förbättring av tandvården inom försvarsväsendet. Förslaget torde kunna sammanfattas i följande huvudpunkter nämligen:

1) inrättande av tjänster dels för en för försvarsväsendet gemensam tandvårdsinspektör, dels för föreståndare vid vissa försvarsväsendets tandpolikliniker samt dels för vissa tandteknici;

2) höjda arvoden för föreståndare för marinens tandpolikliniker;

3) anställande av ytterligare ett antal tandsköterskor.

Ovannämnda förslag till provisoriska åtgärder har från och med hösten 1943 i huvudsak genomförts. Sålunda finnes numera en tandvårdsinspektör anställd vid arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse samt arvodesanställda föreståndare vid ett antal militära tandpolikliniker. Därjämte har antalet tandsköterskor utökats. Genom inrättandet av inspektörsbefattningen torde en förbättring i den kontrollerande verksamheten vara att förvänta, samtidigt som förstärkandet av personalen kommer att höja arbetseffektiviteten.

Revisorernas uttalande.

Utan att vilja föregripa den utredning i frågan, som för närvarande pågår, anse sig revisorerna likväl böra framlägga vissa synpunkter å de brister i avseende på den militära tandvården, som kommit till synes särskilt under nu rådande förstärkta försvarsberedskap.

Betydelsen av en förbättrad tandvård i allmänhet är uppenbar. Revisorerna hava emellertid fäst sig vid att bestämmelserna om militär tandvård genomgående givits en vidsträckt tillämpning, i det att sådan synes hava medgivits även i fall, där avhjälpandet av tandskadorna icke kan anses hava varit erforderligt för vidmakthållande av fältdugligheten. På de militära tandpoliklinikerna hava sålunda i stor utsträckning utförts arbeten, som varit omfattande och dyrbara eller som utan men för vederbörande synas hava kunnat uppskjutas eller ersättas med provisioriska åtgärder. Enligt revisorernas mening böra därför förtydligande bestämmelser utfärdas i restriktiv riktning.

På grund av vad som framkommit om frekvensen på de militära tandpoliklinikerna hava revisorerna vidare funnit det anmärkningsvärt, att antalet arbetstimmar per dag och tandläkare på de olika klinikerna varierar så väsentligt. Revisorerna hava själva kunnat konstatera, att arbetseffektiviteten på sina håll varit mindre tillfredsställande. Detta torde hava haft sin grund i bristfällig organisation.

Det förhållandet, att arbetstakten vid vissa tandkliniker uppenbarligen varit lägre än vad som kan anses normalt, synes även tyda på att vederbörande myndigheter möjligen icke ägnat tillräcklig uppmärksamhet åt de arbets-

rapporter, som inkomma från poliklinikerna. Revisorerna hava erfarit, att de ojämnheter i förevarande avseende, som framkommit vid den statistiska bearbetningen av tandrapporterna från poliklinikerna, delvis skulle bero på att rapporternas uppgifter lämnats efter olika grunder och att siffermaterialet icke skulle vara fullt jämförbart. Om så är förhållandet, torde värdet av tandrapporternas insändande överhuvud taget kunna ifrågasättas.

De fast anställda officerarna och underofficerarna böra enligt revisorernas mening åtnjuta fri tandvård allenast då de tjänstgöra vid fältförband. Den vida längre gående rätt till fri tandvård, som de nu åtnjuta, torde nämligen sakna motsvarighet i fråga om övriga statliga befattningshavare. Denna fråga synes lämpligen böra hänskjutas till 1941 års tandvårdsutredning.

De iakttagelser i fråga om den militära tandvården, för vilka revisorerna här redogjort, synas revisorerna påkalla snara åtgärder för rättelses vinnande.

Tandpolikliniker vid olika depåer.

(Tablån är sammanställd av de rapporter, som var 15:e dag insändas till arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse, och avser tiden 1/7 1942—30/6 1943.)

Depåer	Beräknat per arbetsdag och tandläkare				T 1 Arbetstiden per dag
	Patienter	Extraktioner	Fyllningar	Rotbehandlingar	
I. 2	10.51	5.03	4.37	1.53	3 tim. 19 min.
T. 2	10.23	5.74	4.82	1.58	3 » 36 »
P. 2 (K. 2)	10.99	2.82	7.92	0.99	3 » 59 »
I. 7	10.32	3.01	6.29	1.79	4 » 4 »
I. 14	8.56	6.74	8.01	0.74	4 » 10 »
I. 8	10.26	7.96	6.39	1.68	4 » 28 »
A. 5	12.86	10.92	6.80	1.44	4 » 31 »
I. 4	12.35	4.75	5.69	2.60	4 » 41 »
I. 12	9.11	5.04	7.21	2.09	4 » 49 »
I. 6	12.75	7.46	6.63	2.10	4 » 52 »
I. 3	16.12	7.52	8.28	1.44	4 » 56 »
P. 3 (I. 10)	11.92	3.56	7.47	2.71	5 » 18 »
K. 1	12.86	5.29	8.20	2.24	5 » 20 »
I. 15	18.07	10.87	9.33	1.12	5 » 20 »
I. 13	13.02	5.42	10.31	1.32	5 » 21 »
I. 20	12.78	11.61	8.93	1.24	5 » 22 »
I. 18	14.52	7.76	9.40	1.62	5 » 30 »
I. 5	15.91	12.72	8.92	1.29	5 » 30 »
I. 21	16.67	10.99	10.38	0.95	5 » 37 »
I. 11	11.—	6.89	10.26	1.54	5 » 39 »
T. 3	13.39	4.99	11.36	1.37	5 » 45 »
T. 4	14.55	6.37	6.74	3.30	5 » 48 »
I. 17	16.63	11.90	8.74	2.12	6 » 3 »
A. 6	13.55	4.58	9.72	2.53	6 » 4 »
A. 2	12 41	4.92	10.25	2.42	6 » 13 »
I. 16	15 14	11.39	8.34	3.24	6 » 47 »
A. 3	16.36	9.62	10.87	2.39	6 » 50 »
L. 1 (A. 9)	17.60	5.93	10.70	3.55	7 » 24 »

Tandpolikliniker vid olika försvarsområdesstaber.

(Tablån är sammanställd av de rapporter, som var 15:e dag insändas till arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse, och avser tiden 1/7 1942—30/6 1943.)

Försvarsområdesstaben i	Beräknat per arbetsdag och tandläkare				T 2 Arbetstiden per dag
	Patienter	Extraktioner	Fyllningar	Rotbehandlingar	
Sundsvall	7.50	4.62	5.67	0.47	2 tim. 53 min.
Karlshamn	6.58	3.15	5.19	0.64	2 » 55 »
Kalmar	6.54	3.91	5.01	0.70	2 » 58 »
Ystad	5.98	2.96	4.65	1.25	3 » 14 »
Trelleborg	9.09	5.72	5.27	0.88	3 » 22 »
Hälsingborg	12.12	6.16	6.61	1.85	4 » 44 »
Kiruna	15.21	6.51	8.55	1.85	5 » 18 »
Malmö	26.40	12.68	10.70	2.23	7 » 16 »

Tandpolikliniker vid marinen.

(Tablån är sammanställd av ett mindre antal rapporter, som insänts till marinöverläkaren.)

Marina kliniker vid	Beräknat per arbetsdag och tandläkare				T 3 Arbetstiden per dag
	Patienter	Extraktioner	Fyllningar	Rotbehandlingar	
Kustflottan	6.63	1.49	6.03	1.30	3 tim. 26 min.
Ö. S. K.	11.56	4.23	6.21	1.18	3 » 38 »
K. A. 2	8.95	5.28	6.60	0.96	3 » 41 »
Lasarettsfartyget Prins Carl	23.55	7.60	4.62	7.73	8 » 46 »

§ 11.

Brandskyddsåtgärder i byggnaden Slutvärnet i Karlsborg.

Revisorerna hava avlagt besök vid Karlsborgs luftvärnsregemente och därvid även besett den av regementet disponerade byggnaden Slutvärnet.

Byggnaden i fråga är uppförd i två våningar jämte källare och vind och användes i huvudsak som kasern. Vindsvåningen utnyttjas till förråds- och verkstadslokaler.

Slutvärnets omkring 600 meter långa vindsvåning är uppförd med ytterväggar av sten samt tak av trä med plåtbeklädnad. Golvet är murat i valvkonstruktion, varå för vinnande av en plan golvyta träbeläggning lagts. Som en följd härav hava mellan de båda golven uppstått genomgående tomma utrymmen, i vilka ett kraftigt drag uppstår och genom vilka en utbruten eldsvåda obehindrat kan sprida sig.

Vinden utgör ur brandskyddssynpunkt i övrigt ett enda slutet rum, allenast avdelat genom trä- och spjälväggar. Några särskilda brandskyddsåtgärder finnas icke vidtagna därstädes. På grund härav och med hänsyn jämväl till den i stor utsträckning synnerligen brännbara materiel, som där försvaras, synas stora risker föreligga för att en eldsvåda i förrådet svårligen skall kunna släckas.

Genom chefens för Karlsborgs luftvärnsregemente försorg har i samband med vissa anslagsäskanden en undersökning av särskild brandskyddsexpert utförts rörande de åtgärder, vilka i första hand borde vidtagas för att åstadkomma ett någorlunda acceptabelt brandskydd å vinden i Slutvärnet. Utredningen har givit vid handen, att i första hand vindsvåningen borde avdelas i sektioner genom brandmurar. Därvid skulle takpanel eller annat trävirke icke få gå vare sig över eller genom murarna. I dessa senare skulle branddörrar insättas. Samtidigt härmed skulle vissa omläggningar av det elektriska ledningssystemet vidtagas.

På grundval av de sålunda gjorda undersökningarna och därvid verkställda kostnadsberäkningar begärde regementschefen för budgetåren 1942/43 och 1943/44 medel för nämnda arbeten med 38,000 kronor respektive 52,700 kronor. I samband härmed framhöll regementschefen, att vinden i nu ifrågavarande byggnad överhuvud taget vore en så olämplig plats som förrådslokal, att icke mera omfattande och kostsamma skyddsåtgärder borde vidtagas å densamma än som ur brandteknisk synpunkt vore försvarbart i fråga om vindar i allmänhet. De av regementschefen begärda anslagsbeloppen hava emellertid icke av arméförvaltningen upptagits bland lantförsvarets anslagsäskanden.

Revisorernas uttalande.

Av det anförda framgår, att nämnda vindslokaler ur brandskyddssynpunkt äro synnerligen bristfälliga. Enligt vad revisorerna från sakkunnigt håll inhämtat föreligger synnerligen stor risk för att en å vinden uppkommen eldsvåda icke skall kunna begränsas, innan omfattande skador anställts.

Utan att ingå på frågan om lämpligheten av att å vindslokaler upplägga förråd av mera betydande omfattning anse revisorerna, att, därest ifrågavarande lokaler fortfarande skola användas för sitt nuvarande ändamål, betryggande brandskyddsåtgärder snarast böra vidtagas.

§ 12.

Föreningen armé-, marin- och flygfilm.

Föreningen armé-, marin- och flygfilm (AMF) bildades år 1920. Enligt föreningens nu gällande stadgar har denna till ändamål att upptaga filmer över verksamheten inom armén och marinen, att tillhandahålla truppförband och skolor militära undervisnings-, bildnings- och nöjesfilmer, att genom filmen verka för en allmännare kännedom om arbetet inom försvaret, att utgöra central för försvarsväsendet berörande ljusbilder och fotografiska bilder samt att tillhandagå medlemmarna med råd och upplysningar rörande inköp och skötsel av projektionsapparater ävensom med filmförevisningar m. m. Föreningens medlemmar äro dels aktiva, dels passiva. Aktiva medlemmar äro arméns, marinens och flygvapnets truppförband, fartygsförband, skolor, anstalter, militära föreningar m. fl., vilka erlagt stadgade avgifter. Årsavgiften för aktiva medlemmar utgör 100 kronor, föreningens styrelse dock obetaget att efter beprövande fastställa lägre avgifter för mindre förband, skolor och dylikt. Vid lån genom föreningens bemedling av film eller bilder erlägges en av styrelsen fastställd hyra, å vilken aktiv medlem erhåller rabatt. Me-

delstillgångar få endast användas för ändamål, som äro förenliga med föreningens syften.

AMF erhåller sedan år 1922 statsbidrag, vilket första gången utgick med ett belopp av 25,000 kronor.

Statsbidrag har därefter årligen tillerkänts föreningen och har under de fem senaste budgetåren utgått med följande belopp, nämligen:

Budgetår	Kronor
1938/39	23,400
1939/40	45,000
1940/41	27,500
1941/42	23,000
1942/43	33,000

Bidragen, som hava uppdelats på armén, marinen och flygvapnet, utgå, vad beträffar armén och marinen, ur anslaget för undervisningsmateriel m. m. och för flygvapnet ur anslaget för övningar. Enligt meddelade kontroll- och redovisningsbestämmelser skola redovisningarna för statsbidragen ske i form av utgiftssammandrag med åtföljande verifikationer, vilka skola insändas till vederbörande centrala förvaltningsmyndigheter.

Vid försvarsstaben organiserades i början av år 1940 en upplysnings- och pressavdelning för handläggning av ärenden rörande orientering av och förströelse för krigsmaktens personal samt rörande upplysning till allmänheten genom press, bilddistribution, film och radio. I slutet av april samma år inrättades en särskild detalj inom avdelningen, benämnd filmdetaljen. Filmdetaljens huvuduppgift har varit och är att — med motiv huvudsakligen från Sveriges försvarsväsende — producera och distribuera upplysnings-, propaganda- och journalfilmer, avsedda att visas för allmänheten på de offentliga biograferna inom landet men även för föreningar och sällskap ävensom för inkallad personal. Filmdetaljen har således specialiserat sig på framställning av propagandafilm, under det AMF huvudsakligen tillhandahåller undervisningsfilm.

Vid genomförandet av 1925 års härordning förlorade AMF genom förbandsindragningarna en del av sina aktiva medlemmar, varigenom dess ekonomi försämrades dels till följd av minskade medlemsavgifter och dels till följd av minskade filmhyror. För att förbättra föreningens ekonomi bildades år 1928 på initiativ av AMF:s styrelse Aktiebolaget Kinematografiska anstalten (AKA). Vid bildandet av förenämnda aktiebolag övertog detsamma AMF:s produktionspersonal och förhyrde föreningens materiel, varjämte kostnaderna för gemensamt förhyrda lokaler skulle delas. AKA skulle därefter ägna sig åt filmproduktion, under det AMF skulle uthyra producerade filmer avseende försvaret samt handhava rådgivning beträffande filmverksamheten inom försvaret. AKA:s aktiekapital, som från början utgjorde 5,000 kronor, ökades 1938 genom nyteckning till 10,000 kronor samt genom gratisemissioner år 1940 och 1942 till 15,000 respektive 20,000 kronor. Under åren 1938—1942 har utdelning å aktiekapitalet lämnats med 15 procent årligen.

Såsom chef för försvarsstabens filmdetalj har tjänstgjort verkställande direktören i AMF och AKA. Filmdetaljen har varit inrymd i AMF:s och AKA:s gemensamma lokaler. Även om sagda anordningar i och för sig varit rationella med hänsyn till de tre institutionernas likartade arbetsuppgifter, synas de dock hava medfört vissa ur statsverkets synpunkt mindre tillfredsställande konsekvenser dels i ekonomiskt hänseende, dels i kontrollhänseende. Efter framställning av vederbörande avdelningschef inom försvarsstaben har inom arméförvaltningens civila departement verkställts en utredning angående filmdetaljens och AMF:s ekonomiska mellanhavanden. I samband härmed har utredning även verkställts beträffande AMF:s förhållande till truppförbanden samt AMF:s och AKA:s inbördes förhållande. Utredningen har i en promemoria, som — efter det chefen för försvarsstaben yttrat sig över densamma och ordförandena i AMF:s och AKA:s styrelser jämväl beretts tillfälle avgiva yttranden — överlämnats till försvarsdepartementet.

Revisorerna hava ansett det vara av intresse att närmare taga del av förenämnda handlingar. Därvid har till en början iakttagits, att vid framställning av filmer för AMF:s räkning AKA i viss utsträckning begagnat sig av vid försvarsstabens filmdetalj inkallade fotografer. Som gottgörelse för disponerandet av filmdetaljens fotografer tillämpar AKA emellertid sedan någon tid gentemot AMF en prisreducering å 50 öre per filmmeter. Nämnda rabattering började dock först att tillämpas samtidigt med igångsättandet av ovannämnda revisionsutredning. Härigenom har AKA enligt arméförvaltningens revision kunnat tillgodogöra sig viss vinst på filmdetaljens bekostnad.

Vidare har uppmärksammats, att AMF i flera fall försålt visningsrätten till filmdetaljens filmer. Chefen för försvarstaben framhåller i sitt nyssberörda yttrande till arméförvaltningen, att orsaken till att filmdetaljen ej själv försålt visningsrätten till sina filmer, då tillfälle givits, vore den, att chefen för filmdetaljen — vilken som ovan nämnts jämväl varit verkställande direktör i AMF —, ansett, att detaljen såsom en statlig inrättning ej ägde rätt att bedriva affärsverksamhet. Därjämte framhåller försvarsstabschefen, att filmdetaljen i gengäld utan kostnad fått disponera ett antal av AMF:s filmer. Oavsett värdet härav har emellertid chefen för AMF icke visat, att desamma skulle på något sätt kvittas mot likviderna för ovannämnda visningsrätt.

Vid leverans av ett antal 16 mm smalfilmskopior har AMF debiterat chefen för armén ett pris av 80 öre per meter. För nämnda kopior hade AMF betalat 50 öre per meter till AKA. AMF:s arbete har bestått i vidarebefordran av chefens för armén beställning till AKA samt fakturering. Ordföranden i AMF har åberopat att, eftersom AMF i nämnda fall stått som lägsta anbudsgivare i konkurrens med andra företag, anmärkning mot priset icke torde kunna göras. Härvid åberopas en firma, som framlagt anbud å filmframställning inklusive 16 mm:s smalfilmskopia, varvid kopia betingat ett pris av 1 krona 25 öre per meter. Nämnda firma har emellertid enligt arméförvaltningens promemoria förklarat, att anbud icke infordrats å ett så stort antal kopior, som sedermera kommit att beställas, utan att endast kostnadsförslag å framställning av film med en eller några kopior begärts, och att firmans höga pris bland annat berott på att första kopian ställer sig dyrare än övriga.

Ordföranden i AMF hade även i sitt yttrande framhållit, att sedan upptagningen godkänts, chefen för armén beställt ytterligare ett antal kopior, vilka levererats enligt det av AMF lämnade kostnadsförslaget. De senare beställda kopiorna syntes emellertid få anses hänförliga till en helt ny leverans, varför åberopade tidigare anbud saknade aktualitet i förevarande sammanhang. Skillnaden mellan det pris, som chefen för armén betalat, och det pris, som AMF i förevarande fall fått erlägga, utgjorde c:a 3,800 kronor.

I förenämnda promemoria har vidare anförts, att AMF försålt kamera- och projektionsmateriel i stor utsträckning till försvaret. Det hade därvid i flera fall hänt, att både AKA och AMF uppträtt såsom mellanhänder vid samma leverans. Då enligt AMF:s stadgar föreningen skulle tillhandagå medlemmarna med råd och upplysningar rörande inköp av projektionsapparater m. m. hade det synts anmärkningsvärt, att AMF beträffande två omnämnda leveranser av filmprojektorer debiterat ett pris, som varit c:a 50 procent högre än föreningens inköpspris. AMF:s ordförande hade såsom motiv för de höga prisen anfört, att AKA varit tvunget att tillämpa vissa av fabrikanterna fastställda priser och rabatter och att återförsäljare, som bröte häremot, skulle förlora rätten att vara återförsäljare. Statliga kunder skulle dock enligt ifrågavarande bestämmelse kunna erhålla högst 10 procents rabatt. Vid förfrågan hos olika företag inom branschen hade dessa emellertid uppgivit, att återförsäljare före den 1 juli 1942 vid bestämmande av rabatten endast behövt tänka på sina egna ekonomiska intressen och att rabattillämpningen icke hade någon inverkan på rätten att vara återförsäljare. De här omtalade leveranserna skedde i januari och februari 1942.

Slutligen framgår av arméförvaltningens promemoria, att AMF bekostat en livränta åt sin verkställande direktör. Premien, vilken betalats i två poster under 1942 och 1943, belöper sig på sammanlagt 11,740: 91 kronor. AMF:s ordförande har lämnat följande förklaring till att ifrågavarande livränta inköpts. Då vederbörande, som vore officer, år 1928 lämnat den aktiva tjänsten, hade han frånsagt sig alla utsikter till fortsatt befordran och därmed förenad högre pension vid avskedet. Vidare hade till övergångsstat överförda officerare icke kommit i åtnjutande av de förhöjningar i pensionen, som ägt rum efter 1928. Revisorerna hava emellertid inhämtat, att vederbörande officer tvångsvis överförts å övergångsstat, varför AMF:s ordförandes uttalande beträffande ifrågavarande officers avstående från befordran och därmed följande högre pension icke synes förtjäna avseende.

Revisorernas uttalande.

Den av arméförvaltningens civila departement verkställda utredningen beträffande de ekonomiska mellanhavandena mellan försvarsstabens filmdetalj och AMF — vilken utredning revisorerna på sakens nuvarande ståndpunkt ansetts förtjäna vitsord — synes giva vid handen, att dessa mellanhavanden icke alltid handhafts på ett ur statsverkets synpunkt tillfredsställande sätt. Den prissättning å film- och kameramateriel, som AMF tillämpat vid leveranser till försvarets myndigheter, synes därjämte hava medfört, att statsverket fått vidkännas alltför höga kostnader. Det måste sålunda anses anmärkningsvärt, att chefen för filmdetaljen, som samtidigt varit verkstäl-

lande direktör i AMF och AKA vid vissa leveranser till försvaret låtit nämnda företag uppträda såsom mellanhänder, vilket fördyrat nyanskaffningen.

Med anledning av ovan relaterade förhållanden beträffande samröret mellan AMF och AKA har utövandet av erforderlig kontroll från statsverkets sida försvårats. Revisorerna hava på grund av det anförda kommit till den uppfattningen, att statsbidrag till AMF:s verksamhet i fortsättningen bör utgå endast under förutsättning att betryggande kontrollmöjligheter skapas.

Vad sålunda förekommit hava revisorerna ansett sig böra bringa till riksdagens kännedom.

§ 13.

Statsunderstöd åt skytteföreningar vid militära förband.

Det av staten understödda frivilliga skytteväsendets uppgift är enligt av Kungl. Maj:t den 24 mars 1916 utfärdade grundstadgar att befrämja skjutskickligheten bland svenska folket, att utveckla och höja dess fosterländska anda samt att hos detsamma väcka och underhålla ett levande intresse för fäderneslandets försvar. De frivilliga skyttarna äro sammanslutna i skytteföreningar, vilka i regel länsvis äro sammanslutna till skytteförbund. Skytteförbunden stå under en gemensam överstyrelse, som enligt närmare föreskrifter i stadgarna själv eller genom sitt verkställande utskott leder det av staten understödda frivilliga skytteväsendet.

Under en lång följd av år har å riksstatens fjärde huvudtitel funnits uppfört ett anslag till det frivilliga skytteväsendets befrämjande. Anslaget hade för budgetåret 1942/43 upptagits till 1,325,000 kronor samt för budgetåret 1943/44 till 1,225,000 kronor.

Från anslaget skola bestridas administrations- och vissa övriga kostnader för skytteförbundens överstyrelse och skytteförbunden, statsbidrag till svenska pistolskytteförbundet samt understöd åt skytteföreningarna m. m. Sistnämnda anslagspost hade för budgetåret 1942/43 beräknats till 880,000 kronor. Understöd till skytteförening har under de senaste åren utgått med 4 kronor årligen för varje föreningen tillhörig skytt. Vid bestämmande av understödsbelopp må endast sådan medlem tagas i beräkning såsom anslagsberättigande skytt, som dels uppfyller något av följande villkor, nämligen a) att hava fyllt 15 år men ej överskridit värnpliktsåldern och, därest han befinner sig i nämnda ålder, att hava inskrivits såsom värnpliktig eller i vederbörlig ordning erhållit anstånd med inskrivningen, b) att vara att hänföra till de vid krigsmakten fast anställda eller c) att vara hemvärnsman eller reservhemvärnsman, dels ock under nästföregående år hava skjutit minst 50 protokollförda skott enligt vissa föreskrifter. Statsunderstöd må icke beräknas för samma skytt i mer än en skytteförening under samma år. Skytteförening skall vidare för att komma i åtnjutande av understöd hava hos sig anställd godkänd instruktör. Understödsmedel må enligt föreningsstyrelsens beprövande användas för skjutning med skarp ammunition, till pris vid tävlingsskjutningar och till andra omkostnader för skytteverksamheten. Storleken av skytteföreningarnas statsunderstöd bestämmes årligen av skytteförbundens överstyrelse på grundval av antalet anslagsberättigande skyttar enligt förut angivna grunder.

Revisorerna hava vid sin granskning av skytteföreningarna tilldelade statsunderstöd för 1942/43, vilka beräknats med ledning av antalet anslagsberättigande skyttar under år 1941, iakttagit, att understöd tilldelats skytteföreningar vid militära förband med tillhopa 136,492 kronor på sätt närmare framgår av nedanstående tablå. Som jämförelse har i tablån även upptagits motsvarande uppgifter för budgetåret 1943/44.

Skytteförening	Antal aktiva medlemmar		Antal anslagsberättigande		Statsbidrag kronor	
	1941	1942	1941	1942	1942/43	1943/44
Skånska Kavallerireg:s (Skånska pansarreg:s)	484	504	417	467	1,668	1.868
Södra skånska inf.reg:s	654	557	436	393	1,744	1,572
Flygkrigsskolans	351	103	349	102	1,396	408
Norra skånska inf.reg:s	1,861	1,668	1,829	1,668	7,316	6,672
Karlskrona kustart.reg:s	195	174	190	171	760	684
Flottans	99	143	86	103	344	412
Kronobergs reg:s	3,147	4,809	3,138	4,809	12,552	19,236
Jönköping-Kalmar reg:s	983	1,503	976	1,503	3,904	6,012
Hallands reg:s	1,512	1,439	1,409	1,321	5,636	5,284
Flygförbandens å Malmen	476	427	375	426	1,500	1,704
Östgöta luftvärnsreg:s	854	657	852	653	3,408	2,612
Livgrenadjärreg:s	1,934	2,804	1,877	2,766	7,508	11,064
Svea trängkårs	676	705	675	705	2,700	2,820
Älvsborgs reg:s	906	1,362	833	1,362	3,332	5,448
Bohusläns reg:s	1,968	1,709	1,874	1,709	7,496	6,836
Göta flygflottiljs	—	136	—	134	—	536
Skaraborgs flygflottiljs	183	197	58	105	232	420
Livreg:s husarer	795	704	795	704	3,180	2,816
Skaraborgs pansarreg:s	2,003	1,527	2,003	1,527	8,012	6,108
Livreg:s till häst	258	525	88	264	352	1,056
Signalreg:s	174	364	53	182	212	728
Sjökrigsskolans	371	393	219	393	876	1,572
Stockholms luftvärnsreg:s	—	29	—	29	—	116
Svea artillerireg:s	866	690	283	605	1,132	2,420
Svea ingenjörkårs	598	812	311	462	1,244	1,848
Svea livgardes	510	1,149	510	1,095	2,040	4,380
Södermanlands reg:s	1,138	1,302	1,138	1,302	4,552	5,208
Infanteriskjutskolans	248	332	244	263	976	1,052
Krigsskolans	636	1,377	636	1,377	2,544	5,508
Roslagens flygflottiljs	336	503	336	503	1,344	2,012
Vaxholms kustart.reg:s	869	411	607	351	2,428	1,404
Arméns underofficersskolas	360	216	331	211	1,324	844
Upplands reg:s	1,069	2,275	1,069	1,850	4,276	7,400
Västmanlands flygflottiljs	104	447	100	393	400	1,572
Livreg:s grenadjärer	1,272	856	1,107	849	4,428	3,396
Värmlands reg:s	642	608	642	608	2,568	2,432
Dalreg:s	1,974	2,553	1,974	2,553	7,896	10,212
Hälsinge reg:s	397	211	397	211	1,588	844
Jämtlands flygflottiljs	423	580	263	305	1,052	1,220
Jämtlands fältjägarreg:s	462	959	314	934	1,256	3,736
Norrlands art.reg:s	128	157	83	140	332	560
Västernorrlands reg:s	938	835	938	544	3,752	2,176
Norrlands dragonreg:s	488	707	303	316	1,212	1,264
Västerbottens reg:s	1,338	1,893	1,302	1,893	5,208	7,572
Bodens art.reg:s	1,048	1,032	725	872	2,900	3,488
Bodens ingenjörkårs	461	422	355	369	1,420	1,476
Luleå luftvärnskårs	—	260	—	260	—	1,040
Norrbottens art.kårs	110	173	42	76	168	304
Norrbottens flygbaskårs	—	400	—	400	—	1,600
Norrbottens reg:s	1,409	2,264	1,405	2,127	5,620	8,508
Gotlands kustart.kårs	185	109	176	101	704	404
Summa kronor					**136.492**	**169,864**

Såsom tablån utvisar åtnjuta 3 militära föreningar under budgetåret 1943/44 statsunderstöd med belopp överstigande 10,000 kronor för var och en. Såsom jämförelse kan nämnas, att landets största civila skytteförening, Stockholms stads frivilliga skarpskytteförening, erhållit 9,948 kronor i understöd. Vidare torde böra uppmärksammas, att skytteföreningar tillhörande infanteriregementena, vilka med avseende å personalstyrkan vid depåerna torde vara tämligen jämställda, förete avsevärda variationer beträffande antalet anslagsberättigande skyttar. Hälsinge regementes skytteförening redovisar sålunda allenast 211 anslagsberättigande skyttar, under det motsvarande siffra för Kronobergs regementes skytteförening är 4,809. Förhållandet torde giva vid handen, att vid den förstnämnda föreningen företrädesvis den fast anställda personalen vid regementet tillhör föreningen, under det att vid den senare föreningen icke endast vid regementet tjänstgörande årsrekryter av de värnpliktiga utan även fältförbanden tillhörig personal räknas såsom medlemmar. Jämväl Livgrenadjärregementets, Dalregementets och Norrbottens infanteriregementes skytteföreningar redovisa ett högt antal anslagsberättigande skyttar.

Revisorernas uttalande.

Såsom framgår av den inledande redogörelsen skall statsunderstödet i förevarande fall användas till skjutning med skarp ammunition, priser vid tävlingsskjutningar och andra omkostnader för skytteverksamheten. Genom att, såsom ovan påvisats, värnpliktiga i stor utsträckning jämsides med sin militära skjututbildning även få deltaga i den frivilliga skjututbildningen — vilket förhållande i och för sig förefaller revisorerna värt all uppmuntran — komma de miltiära skytteföreningarna i vissa fall att bliva berättigade till avsevärda understöd för täckande av med skytteverksamheten förenade kostnader i betydligt större utsträckning än de civila skytteföreningarna.

Revisorerna vilja icke förringa värdet av den frivilliga skjututbildningen för militär personal. De betydande variationerna i anslagsbeloppen till skytteföreningar vid skilda militära förband av samma storleksordning synas dock anmärkningsvärda. Med hänsyn härtill och då de militära skytteföreningarna genom att åtnjuta statsunderstöd efter samma grunder som de civila i vissa fall erhålla en bättre ekonomisk ställning än de senare, vilja revisorerna ifrågasätta, huruvida icke åt skytteförbundens överstyrelse borde uppdragas att utarbeta förslag till ändringar i nu gällande bestämmelser i avsikt att i möjligaste mån eliminera här påtalade ojämnheter.

§ 14.

Portionsersättning åt viss personal vid marinen under krigspermission och tjänstledighet.

Genom brev den 6 december 1940 (SFS nr 986) har Kungl. Maj:t meddelat bestämmelser angående ledighet för personal, å vilken krigsavlöningsreglementet är tillämpligt (krigsledighetsbestämmelser). Enligt nämnda bestämmelser beviljas ledighet bland annat i form av krigspermission och tjänstledighet.

Med krigspermission avses sådan i 14 § 1 mom. krigsavlöningsreglementet

omförmäld permission, som meddelas personalen vid visst förband eller annan personalgrupp. Sådan permission beviljas vid kortvarigare uppehåll i tjänstgöringen samt eljest för att bereda personalen vila och rekreation. Med tjänstledighet avses bland annat ledighet, som meddelas på grund av sjukdom, angelägenhet av betydelse för det allmänna eller enskild angelägenhet av vikt samt ledighet för beredande av vila och rekreation i fall, då ledigheten ej är att hänföra till krigspermission. Under här ifrågavarande krigspermission och tjänstledighet bibehålles rätt till krigslön och familjebidrag.

Överbefälhavaren över rikets försvarskrafter har den 3 december 1941 anbefallt bland annat, att sammanlagda tiden för krigspermission och tjänstledighet för beredande av vila och rekreation i regel icke må överstiga sex dygn för tjänstgöringsperiod om två månader, resdagar oräknade. Den sålunda beräknade ledigheten må sammanslås till längre eller uppdelas på kortare ledighetsperioder enligt närmare bestämmelser av vederbörande försvarsgrenschef.

Kungl. Maj:t har därutöver genom brev den 13 juni 1941, med tillämpning från och med den 1 juli 1941 och tills vidare under tiden för anbefalld särskild organisation, förordnat, att fast anställt manskap och värnpliktiga må — utan hinder av vad däremot stridande finnes stadgat i gällande krigsförplägnadsbestämmelser — vid krigspermission eller tjänstledighet av längre varaktighet än två dygn, så framt rätt till krigslön bibehålles, komma i åtnjutande av ersättning för krigsportion (krigsskeppsportion) enligt för dylik ersättning meddelade särskilda föreskrifter. Av handlingarna till förenämnda kungl. brev framgår, att ifrågavarande bestämmelser tillkommit för att bereda personalen ersättning för i krigslönen ingående naturaförmåner. Det ansågs nämligen icke rättvist att personal, som vid tjänstgöring under nu rådande förstärkt försvarsberedskap normalt vore berättigad till fri portion, skulle sakna medel för sitt uppehälle under beviljad ledighet av sådan natur att krigslön därvid borde utgå.

Ersättning för krigsportion utgår från och med den 1 oktober 1942 med 1 krona 90 öre om dagen och för krigsskeppsportion (marinen) med 2 kronor 10 öre om dagen. Krigsportion åtnjutes av all personal med tjänstgöring i land, under det krigsskeppsportion tillkommer all ombord å flottans fartyg eller i s. k. sjöreserv å örlogsvarven tjänstgörande personal. Den högre kostnaden för krigsskeppsportion föranledes därav, att i portionsstaten för nämnda personal vid marinen ingår en tredjedels liter maltdryck, klass II, såsom måltidsdryck till middagsmålet. Tillkomsten av denna förmån är att söka långt tillbaka i tiden och torde få anses ytterst grunda sig på de äldre spisordningar, enligt vilka manskapet ombord bestods brännvin och starköl som ett enligt den tidens uppfattning nödvändigt komplement till skeppskosten. Numera torde ölportionen till en del motiveras med svårigheten att ombord förvara annan hållbar och billig måltidsdryck. Enligt särskilda bestämmelser må personal, som är berättigad att erhålla portion in natura, under vissa förutsättningar låta ölportionen »innestå» och i stället uppbära kontant ersättning med belopp motsvarande ölportionens penningvärde, vilket beräknas utgöra 16 öre.

Med tillämpning av de bestämmelser, för vilka ovan redogjorts, kommer övrig personal att under krigspermission och tjänstledighet, under vilken rätten till krigslön bibehålles, åtnjuta portionsersättning med 1 krona 90 öre för dag medan däremot marinen tillhörig personal, som vid krigspermissions eller tjänstledighets början tjänstgjort ombord å fartyg eller i sjöreserv åtnjuter portionsersättning med 2 kronor 10 öre.

Revisorernas uttalande.

Av det ovan anförda framgår, att fast anställt manskap samt värnpliktiga vid flottan, vilka tjänstgöra ombord å fartyg eller i s. k. sjöreserv å örlogsvarven under krigspermission och tjänstledighet enligt krigsledighetsbestämmelserna, komma i åtnjutande av högre portionsersättning än annan motsvarande personal vid försvarsväsendet. Såsom förut framhållits grundar sig den högre portionsersättningen på en särskild förmån i portionsstaten för flottans ifrågavarande personal. Vid krigspermission och tjänstledighet föreligger emellertid icke någon anledning att vid beräknandet av portionsersättning taga hänsyn till denna förmån. Revisorerna anse därför, att portionsersättningen i förevarande fall bör utgå allenast med samma belopp som till övrig personal vid försvarsväsendet i motsvarande tjänsteställning.

§ 15.

Tjänsteresor å järnväg i 2 klass vagn.

Under de senaste 25 åren hava 3-klassvagnarna, särskilt vid statens järnvägar, gjorts bekvämare och i alla avseenden mera tilltalande. Detta har jämte den billigare avgiften medfört, att allmänheten alltmer övergått till att använda 3 klass. Antalet sittplatser i 2 klass vid statens järnvägar har också från år 1918 till år 1943 minskat från 16 till 6 procent av hela antalet.

Sedan år 1939 har antalet resande å järnvägarna starkt ökat i både 2 och 3 klass. Vid statens järnvägar var ökningen i 2 klass år 1942 ej mindre än 33 procent jämfört med år 1939. Till följd härav har utrymmet i 2 klass icke räckt till, oaktat de planenliga vagnarna i flera fall utbytts mot vagnar med större 2-klassutrymme eller förstärkningsvagnar insatts.

Anledningarna till det ökade antalet resande i 2 klass äro flera, bland annat den rikligare penningtillgången, biltrafikens inskränkning och den under krigsåren ofta förekommande trängseln i 3 klass, vilken i viss utsträckning föranlett resande, som tidigare rest 3 klass, att färdas 2 klass. Enligt vad som inhämtats från järnvägsstyrelsen torde dock den främsta anledningen vara att söka i det ökade antalet militära resande. Under kriget har denna kategori resande undergått en kraftig stegring, ej minst till följd av officers- och kanske mest underofficerskårens ökning genom tillkomsten av s. k. konstituerade officerare och underofficerare, vilka delvis utgöras av studenter och värnpliktigt f. d. underbefäl. Vid de i stort sett varje månad förekommande militära avlösningarna tages praktiskt taget hela reserven av vagnar med 2 klass utrymme i anspråk. Bristen på 2 klass utrymme i de ordinarie tågen blir därför under nämnda tider mera kännbar än vanligt.

Med anledning av denna ökning ifrågasatte järnvägsstyrelsens militärbyrå i skrivelse den 6 maj 1943 till avdelningschefen vid försvarsstabens kommuni-

kationsavdelning, huruvida icke på lämpligt sätt antalet militära resor i 2 klass möjligen skulle kunna nedbringas. I svaret härå anfördes, att det icke torde vara möjligt att göra en ändrad gränsdragning mellan de kategorier, som skulle bibehålla rätten till resa i 2 klass, och de kategorier, som icke skulle tillerkännas denna förmån. Skäl för en ändring syntes icke föreligga av den arten, att det skulle motivera, att de militära resandena måste avstå från en tillerkänd förmån för att de civila resandena skulle beredas tillfälle att resa i 2 klass.

Revisorernas uttalande

Med den bekvämlighet, som numera i regel utmärker 3-klassvagnarna, hava dessa i allt mera ökad omfattning utnyttjats av allmänheten. Under sådana förhållanden kan det knappast längre anses försvarligt, att, i så stor utsträckning som för närvarande är fallet, medgiva statens befattningshavare rätt att vid tjänsteresor å järnväg åtnjuta ersättning för biljett till 2:a vagnsklassen. Utan att närmare taga ståndpunkt till vilka grupper tjänstemän och beställningshavare, som lämpligen vid tjänsteresor å järnväg böra åtnjuta ersättning för biljett till högre vagnsklass än 3:e, anse dock revisorerna såsom sin mening böra framhålla, att med de lägsta officers- och underofficersgraderna — fänrikar och sergeanter — icke bör förenas rätt till reseersättning i högre vagnsklass än den 3:e. Härav skulle givetvis följa, att ersättning efter samma grunder utginge till konstituerade värnpliktiga i motsvarande grader. Med hänsyn till nu förekommande olägenheter beträffande persontrafiken å statens järnvägar synes en förändring av bestämmelserna på förevarande område snarast böra komma till stånd.

FEMTE HUVUDTITELN.

Socialdepartementet.

§ 16.

Inrättande av ett centralt statligt organ för behandling av kollektivavtalsfrågor.

Frågan om ett statligt förhandlingsorgan i kollektivavtalsfrågor har gjorts till föremål för behandling i en inom besparingsberedningen den 9 januari 1942 upprättad promemoria.

I promemorian har inledningsvis framhållits, att genom tidsutvecklingen kollektivavtalet blivit förhärskande för arbetsvillkorens reglering icke blott å den enskilda arbetsmarknaden utan även för arbeten, som bedrivas av det allmänna, vare sig genom statliga eller kommunala organ. Detta förhållande hade framkallat strävanden att skapa organ för handhavande av den för det allmännas ekonomi synnerligen betydelsefulla uppgiften att träffa överenskommelse om och biträda med verkställigheten av arbets- och löneavtal, som träffats på kollektiv väg. På det kommunala området hade dessa strävanden fullföljts ganska långt; vid de kommunala lönenämnderna hade åtminstone i de större städerna knutits personal med erfarenhet och expertis på det kollektiva avtalsväsendets område. Såsom ett centralt organ tillkom år 1920 svenska städernas förhandlingsorganisation, som vore ansluten till svenska stadsförbundet. Svenska landstingsförbundet hade under utvecklingens lopp likaledes sökt anpassa sig efter de ändrade förhållandena och genom överenskommelse mellan stadsförbundet och landstingsförbundet hade bestämts, att städernas förhandlingsorganisation skulle biträda även landstingens organ med vad som rörde det kollektiva avtalsväsendet. Någon liknande institution funnes icke inrättad för statsverket. Allteftersom utvecklingen fortskridit hade emellertid kollektivavtalet vunnit terräng även inom de statliga verksamhetsgrenarna och de avlöningar, som utbetalades av staten enligt kollektivavtal, hade efter hand kommit att uppgå till betydande belopp; den genom dylika avtal reglerade lönesumma, som statsverket årligen utgåve, kunde antagas belöpa sig till omkring 100 miljoner kronor. Sammanlagda antalet kollektivavtalsanställda arbetare i statens tjänst uppginge vid årsskiftet 1940/41 till ungefär 45,000.

Med hänsyn till storleken av sagda utgifter anfördes i promemorian vidare, torde det utan vidare vara klart, att det vore ett betydande statligt intresse att kunna enhetligt kontrollera och granska de avtal, som låge till grund för medelsutbetalningen, samt att utveckla och förbättra redan befintliga granskningsmöjligheter. I syfte att utröna vilka åtgärder, som här-

vidlag kunde anses lämpliga, hade inom besparingsberedningen verkställts en undersökning rörande den praxis, som inom de centrala statliga inrättningar, till vilka de flesta arbetarna vore knutna, nämligen försvarsverken, statens järnvägar, statens vattenfallsverk, telegrafverket och domänverket, tillämpades i fråga om slutandet och tolkningen av kollektivavtal. Enligt vad utredningen gåve vid handen, hade vid ifrågavarande verk en koncentration av dessa ärenden på några få händer framstått som den mest ändamålsenliga lösningen. Härvid hade emellertid olika vägar valts. Medan sålunda försvarsverken funnit det lämpligast att — åtminstone vid ärenden av stor omfattning — anlita utomstående expertis vid kollektivavtals slutande, hade de affärsdrivande verken inom sig utsett och skolat personal för ifrågavarande ändamål. Emellertid vore att märka, att den anordning, som sålunda tillämpades av de fyra affärsdrivande verken och som givetvis innebure en viss garanti för att dessa verk skulle vara väl skickade att vid avtalsförhandlingar på ett sakkunnigt och erfaret sätt tillvarataga statens arbetsgivarintressen, icke kunde anses ekonomiskt försvarlig, då det gällde statliga institutioner med allenast ett mindre antal kollektivavtalsanställda arbetare. Den vid dylika mindre institutioner förefintliga bristen på förhandlingsvana personer med förmåga att handlägga tolknings- och tvisteärenden rörande kollektivavtal kunde lätt komma att medföra att i avtalen inflöte bestämmelser, som vore ägnade att försvåra tillämpningen och någon gång till och med motverka det friktionslösa förhållandet mellan parterna, till vars skapande kollektivavtalet vore avsett att lämna en betydelsefull medverkan.

Med hänsyn till vad sålunda anförts syntes man kunna antaga, att staten såsom kollektivavtalspart i åtskilliga fall vore mindre väl rustad i fråga om förhandlingsvana personer, och detta förhållande accentuerades än mera om man betänkte, att övriga arbetsgivare samt arbetarparterna under utvecklingens gång uppbyggt centrala förhandlingsorganisationer, som vore synnerligen väl försedda beträffande personal med förhandlingsrutin och tolkningsskicklighet. Ett utsträckande av det av försvarsverken tillämpade systemet — anlitande av tillfällig expertis — syntes icke tillrådligt, helst som en dylik utifrån tillkallad sakkunnig knappast kunde fylla den funktion, som vore minst lika viktig som biträdet med avtalens upprättande: att följa kollektivavtalens tillämpning och därvid i råd och dåd verka utjämnande och bidraga till en fast och enhetlig praxis.

För att avhjälpa de sålunda påtalade bristerna har besparingsberedningen i promemorian ifrågasatt inrättande av en statlig förhandlingsbyrå. Denna skulle i stort sett få följande uppgifter:

1) att förbereda och medverka vid kollektivavtals upprättande;

2) att i fråga om kollektivavtalens tolkning och tillämpning biträda med råd och anvisningar;

3) att lämna den förhandlingshjälp, som vore erforderlig för slitande av tvister på grund av avtalen, samt

4) att uppsamla och sammanställa för löneförhandlingar erforderlig lönestatistik.

Av promemorian framgår vidare, att den tilltänkta avtalsbyrån skulle bliva ett centralt organ för såväl försvarsverken som allmänna civilförvaltningen samt att den skulle avlasta åtminstone en del av den arbetsbörda, som åvilade de befattningshavare hos de affärsdrivande verken, vilka hade att syssla med avtalsfrågor. Vad anginge organisationen av byrån, som avsetts skola intaga en självständig ställning under finansdepartementet, föreslogs i promemorian att byrån skulle erhålla en styrelse, bestående av representanter för vissa myndigheter och verk, vilka sysselsatte kollektivavtalsavlönad personal. Den direkta ledningen av byrån skulle anförtros åt en byråchef. Kostnaderna för byrån beräknades i runt tal till 40,000 kronor om året.

Yttranden över den nu återgivna promemorian inhämtades från femton myndigheter ävensom svenska arbetsgivareföreningen och landsorganisationen i Sverige.

Arméförvaltningen, marinförvaltningen, flygförvaltningen, försvarsväsendets verkstadsnämnd, socialstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, statens krisrevision, vattenfallsstyrelsen och arbetsgivareföreningen förordade i avgivna utlåtanden inrättandet av en förhandlingsbyrå. Statskontoret framställde erinran mot förslaget endast i en anslagsteknisk detaljfråga. Byggnadsstyrelsen ansåg att en förhandlingsbyrå kunde bliva till gagn särskilt för befordrande av enhetlighet. Generalpoststyrelsen hade ingen erinran mot förslaget i princip, under förutsättning att byråns befogenheter icke komme att beröra annan postverkets personal än den som anställts enligt kollektivavtal. Järnvägsstyrelsen, domänstyrelsen, telegrafstyrelsen och skolöverstyrelsen ansågo den ifrågasatta byrån obehövlig för sina förvaltningsområden. Jämväl landsorganisationen hade avgivit avstyrkande utlåtande. Åtskilliga myndigheter framhöllo, att förhandlingsbyråns funktioner huvudsakligen skulle bli av rådgivande karaktär och att byråns tillkomst knappast kunde medföra inskränkningar i den personal inom vederbörande verk som sysslade med kollektivavtalsfrågor.

Enligt en i socialstyrelsens ovannämnda yttrande — dagtecknad den 10 mars 1942 — intagen uppgift uppgick antalet kollektivavtal för statliga verk och myndigheter samt av desamma berörda arbetare till följande.

	Antal avtal	Antal arbetare
Grupp I Kraftverk m. m.		
Vattenfallsstyrelsen (utom städerskepersonal)	10	3,972
Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen (utom städerskepersonal)		
a) vägbyggnader	8	1,500
b) hamn- och farledsbyggen m. m.	1	1,000
Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och arbetsmarknadskommissionen	1	1,500
	20	7,972

	Antal avtal	Antal arbetare
Grupp II Telegrafverket (utom städerskor)		
a) Linje- och rikskabelsarbeten	2	4,900
b) Verkstadsarbeten	1	1,302
c) Marketenteripersonal	1	9
d) Telefonister	1	4,004
	5	10,215
Grupp III Statens Järnvägar (utom städerskepersonal)		
a) Ban- och byggnadsarbeten	1	3,990
b) Verkstads- och förrådsarbeten	1	3,973
c) Omlastningspersonal	1	75
d) Personal vid tvättinrättning	1	49
e) Verkstads- och garagepersonal vid bilrörelsen	1	100
f) Trafikpersonal vid bilrörelsen	1	600
	6	8,787
Grupp IV Försvarsverken	19	13,844
Grupp V Postverket (utom städerskepersonal)	2	234
Grupp VI Lotsverket	1	70
Grupp VII Landskrona tvångsarbetsanstalt	2	65
Grupp VIII Domänverket[1]		
Skogsavverknings-, kolnings- och körningsarbeten	37	7,427
Grupp IX Städerskeavtal	94	1,940
Grupp X Övriga statliga arbeten		
Bergianska trädgården	1	20
Botaniska institutionen, Lund	1	8
Djurgårdsförvaltningen	1	28
Offers försöksgård	1	8
Statens reproduktionsanstalt	3	87
Sveriges geologiska undersökning	1	64
Uppsala universitet för extra skogvaktare	1	4
	9	219
Tillhopa	195	50,773.

Socialstyrelsen uppgav samtidigt, att de ovan angivna uppgifterna angående antalet arbetare i vissa fall kunde anses för låga, beroende på arbetsuppgifternas användning under tiden efter uppgifternas insamlande. Så exempelvis torde arbetarantalet vid domänverkets skogsavverkningar under dåvarande avverkningssäsong hava betydligt utökats, och även försvarsverkens arbetarstam torde hava ökat. Styrelsen framhöll vidare, att såsom framginge av det av landsorganisationen i ärendet avgivna yttrandet uppskattade arbetar-

[1] *Anm.:* Av domänverket träffade avtal för vissa sågverk m. m. hava här ej medtagits.

parten det av kollektivavtal vid statsjärnvägarna berörda arbetarantalet till 15,000, och även på detta arbetsområde kunde det i tabellen angivna arbetarantalet anses för lågt beräknat. På grund härav kunde man enligt styrelsens mening uppskatta antalet arbetare, som direkt fölle under kollektivavtal, upprättade och tillämpade av statliga verk och myndigheter, till närmare 60,000.

Vid beredning inom finansdepartementet av det framlagda förslaget hade övervägts att lösa frågan om enhetlig behandling av kollektivavtal sålunda, att ett mindre organ inrättades för handhavande av kollektivavtalsfrågor inom förvaltningsområden, där förhandlingsteknisk sakkunskap ej vore tillfinnandes. Nämnda organ borde äga rätt att såsom konsulterande deltaga i förhandlingar, vilka handhades av verk, utrustade med förhandlingsteknisk expertis. Det kunde ifrågasättas huruvida ej ett dylikt organ lämpligen borde med hänsyn till sin relativt ringa omfattning inordnas i ett större verk. För den händelse ett organ för statlig sakrevision skulle upprättas, syntes detta närmast böra ifrågakomma som ramorganisation.

Genom remiss den 9 maj 1942 överlämnade statsrådet och chefen för finansdepartementet handlingarna i ärendet till 1941 års revisionsutredning att tagas i övervägande vid fullgörandet av utredningen meddelat uppdrag.

I anledning härav hade inom revisionsutredningen särskilt övervägts frågan, huruvida en statlig förhandlingsbyrå lämpligen kunde anknytas till det blivande sakrevisionsorganet (statens sakrevision). Revisionsutredningen kom emellertid till den uppfattningen, att ett dylikt inordnande icke vore lämpligt och anförde härom följande:

Frågan, huruvida ett centralt organ för handhavandet av kollektivavtalsfrågor bör inordnas under statens sakrevision, sammanhänger i första hand med spörsmålet angående de uppgifter, som avses skola tilldelas nämnda båda organ.

Enligt revisionsutredningens mening bör statens sakrevision även omfatta kontroll över, att frågor rörande löneavtal mellan å ena sidan statliga myndigheter och å andra sidan hos dem anställd arbetarpersonal bliva så långt möjligt enhetligt behandlade och att onödiga kostnader icke åsamkas staten. För dylik granskning erfordras tillgång till en utförlig statistik rörande arbetarnas tjänste- och löneförhållanden. Därest fråga vore enbart om insamlande och bearbetande av uppgifter för en dylik statistik ävensom sammanställande av det statistiska materialet, skulle enligt revisionsutredningens mening detta arbete med viss fördel kunna förläggas till statens sakrevision, som därigenom skulle sättas i stånd att lättare följa avtalsfrågornas behandling. Det föreslagna centrala avtalsorganet avses emellertid, även om dess uppgifter begränsas på sätt ifrågasatts i departementspromemorian, därjämte kunna själv handhava kollektivavtalsfrågor och i egenskap av konsulterande deltaga i myndigheternas förhandlingar rörande dylika frågor. Detta innebär, att avtalsorganet skulle få sig ålagt att deltaga i handläggning av egentliga förvaltningsärenden, vilka ärenden sedermera kunde bliva föremål för granskning av statens sakrevision.

Enligt revisionsutredningens mening är det emellertid icke lämpligt att pålägga statens sakrevision uppgifter av förvaltningsmässig natur. Utredningen måste fördenskull avstyrka inordnandet i sakrevisionen av en särskild organisation för handläggning av kollektivavtalsfrågor.

Numera har inom försvarsväsendets område organ tillskapats för att handlägga uppkommande frågor rörande avlöningsvillkor m. m. för genom kollektivavtal anställda arbetare, nämligen försvarets avtalsnämnd. Rörande denna nämnds tillkomst må här anföras följande.

I gemensam skrivelse den 18 november 1941 hemställde arméförvaltningens tyg- och intendenturdepartement samt fortifikationsstyrelse, marinförvaltningen, flygförvaltningen och försvarsväsendets verkstadsnämnd på närmare anförda skäl att Kungl. Maj:t måtte medgiva sagda myndigheter att anlita en sakkunnig för handläggande av avlönings- och anställningsfrågor rörande arbetarna vid försvarsväsendet intill dess efter från någondera sidan verkställd uppsägning av då gällande kollektivavtal mellan försvarsväsendets myndigheter å ena samt försvarsverkens civila personals förbund å andra sidan nya dylika slutits. För befordrande av enhetlig bedömning av uppkommande tolkningsfrågor funne myndigheterna det vidare önskvärt, att vid sidan av en dylik avtalsexpert även fungerade en särskild rådgivande nämnd, bestående av en representant för envar av de avtalsslutande myndigheterna med experten såsom ordförande vid nämndens överläggningar.

I anledning av berörda myndigheters framställning uppdrog Kungl. Maj:t i brev den 19 december 1941 åt dåvarande verkställande ledamoten i försvarsväsendets verkstadsnämnd, professorn vid tekniska högskolan i Stockholm R. Woxén, att såsom sakkunnig biträda vid handläggning av i framställningen avsedda frågor rörande avlönings- och anställningsvillkor för arbetare vid försvarsväsendet. I anslutning till ifrågavarande beslut hade de militära förvaltningsmyndigheterna, försvarsväsendets verkstadsnämnd och statens krigsmaterielnämnd, under hand bildat ett rådgivande organ för avtalsfrågor, benämnt försvarsväsendets avtalsnämnd, vilken stått under ordförandeskap av nyssnämnde sakkunnige. Då det emellertid syntes myndigheterna önskvärt att denna avtalsnämnd ersattes av en nämnd med fastare organisation och närmare fastställda arbetsuppgifter, underställde myndigheterna i skrivelse den 13 mars 1943 Kungl. Maj:ts prövning ett förslag till organisation av dylik nämnd ävensom till riktlinjer för nämndens verksamhet i framtiden. I skrivelsen anfördes bland annat följande:

En central handläggning av försvarsväsendets avtalsfrågor och därmed sammanhängande spörsmål hade visat sig vara synnerligen betydelsefull. Ett organ för handläggning av sådana uppgifter syntes därför även i framtiden erforderligt. Då den under hand bildade avtalsnämnden i stort sett visat sig fungera på ett tillfredsställande sätt, torde berörda uppgifter liksom hittills lämpligen böra anförtros åt en dylik nämnd. Det syntes emellertid vara önskvärt, att åt avtalsnämnden bereddes en fastare organisation än hittills samt att nämndens uppgifter närmare fixerades. Vad anginge sammansättningen av nämnden syntes i princip var och en av försvarsväsendets kollektivavtalsslutande myndigheter böra utse en ledamot i nämnden jämte en suppleant för denne. Vid tiden för skrivelsens avlåtande funnes följande kollektivavtalsslutande myndigheter inom försvarsväsendet, nämligen arméförvaltningens samtliga departement och styrelser, marinförvaltningen, flygförvaltningen, statens krigsmaterielnämnd samt försvarsväsendets verkstadsnämnd. Med hänsyn till det ytterligt ringa arbetarantal, vilket

vore underställt arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse, syntes det myndigheterna, som om denna styrelse knappast vore i behov av att ha egen representant i nämnden. Enligt myndigheternas förmenande borde sjukvårdsstyrelsen i stället uppdraga åt ordföranden eller annan ledamot i nämnden att företräda styrelsens intressen. Suppleant borde äga rätt att närvara vid nämndens sammanträden samt att deltaga i överläggningarna. Ledamot borde vid behov kunna åtföljas av särskild sakkunnig, vilken därvid även borde äga rätt att deltaga i överläggningarna. Enligt myndigheternas mening borde nämndens ordförande förordnas av Kungl. Maj:t. Därest till ordförande skulle utses en av myndigheternas representanter i nämnden, borde ny representant för myndigheten utses. Härigenom syntes ordföranden komma att intaga en i förhållande till de representerade myndigheterna mera obunden ställning. Nämnden syntes böra inom sig utse ställföreträdare för ordföranden.

Beträffande avtalsnämndens uppgifter hava myndigheterna framhållit, att nämnden i första hand borde vara ett rådgivande organ, till vilket de anslutna myndigheterna skulle hänskjuta alla uppkommande tolkningsfrågor av principiell art ävensom andra frågor av större ekonomisk räckvidd, vilka sammanhängde med gällande kollektivavtal. Till nämnden borde i förväg anmälas alla frågor, beträffande vilka centrala förhandlingar utsatts att äga rum mellan i nämnden representerad myndighet och arbetarorganisation. Nämndens ordförande och sekreterare borde äga rätt att närvara vid dylika förhandlingar. Protokoll över centrala förhandlingar borde alltid tillställas nämnden. De berörda myndigheterna borde berättigas att utan egen prövning följa avtalsnämndens beslut eller rekommendationer. Önskade myndighet göra sådan prövning och komme myndigheten därvid till annan uppfattning, skulle ånyo samråd ske med avtalsnämnden, innan beslut fattades. Nämnden borde vidare vara myndigheternas förhandlingsorgan vid förhandlingar om nya kollektivavtal och äga att med för myndigheterna bindande verkan träffa avgörande i fråga om nya avtal.

Avtalsnämnden borde sammanträda på kallelse av ordföranden. Beslut borde inom nämnden fattas med enkel majoritet, varjämte vid lika röstetal ordföranden borde äga utslagsröst. För beslutmässighet borde erfordras, att minst hälften av nämndens ledamöter eller suppleanter för dem vore tillstädes.

Nämnden borde samarbeta med andra statliga kollektivavtalsslutande organ, exempelvis de affärsdrivande verken.

Genom beslut den 3 september 1943 förordnade Kungl. Maj:t att frågor rörande avlönings- och anställningsvillkor för arbetare vid försvarsväsendet skulle i huvudsaklig överensstämmelse med de i framställningen angivna riktlinjerna handläggas av en nämnd, försvarets avtalsnämnd. Avtalsnämnden skulle bestå av ordförande och åtta ledamöter. Ordförande skulle förordnas av Kungl. Maj:t. En ledamot jämte suppleant för honom skulle utses av var och en av följande myndigheter, nämligen arméförvaltningens tygdepartement (tygavdelning), arméförvaltningens intendenturdepartement (intendenturavdelning), arméförvaltningens civila departement (försvarets civilförvaltning), arméförvaltningens fortifikationsstyrelse (arméns fortifikationsförvaltning), marinförvaltningen, flygförvaltningen, krigsmaterielverket och försvarets fabriksstyrelse.

Slutligen torde i detta sammanhang få erinras att genom en den 15 januari

1943 dagtecknad överenskommelse av chefen för kommunikationsdepartementet utsedda delegerade för statliga myndigheter och institutioner, å ena, samt delegerade för statstjänarkartellen, å andra sidan, enats om att förorda ett vid överenskommelsen fogat förslag till kollektivavtal angående arbets- och löneförhållanden för städningspersonal att gälla i de fall, där överenskommelse träffas mellan statlig myndighet eller institution samt personalorganisation om utförande av städningsarbete. Genom cirkulär den 22 januari 1943 (SFS nr 15) anbefallde Kungl. Maj:t statliga myndigheter och institutioner att, då kollektivavtal träffades om städningsarbete, i huvudsak tillämpa det förslag till kollektivavtal, som funnes fogat vid nämnda överenskommelse. Vidare förordnades i cirkuläret att statliga myndigheter och institutioner med undantag av de affärsdrivande verken skulle vara skyldiga att, därest avsevärd avvikelse från avtalsförslaget ifrågasattes, härutinnan samråda med byggnadsstyrelsen, som jämväl hade att i erforderlig omfattning lämna myndigheter och institutioner upplysningar i samband med respektive kollektivavtals upprättande och tillämpning. Nämnas må att byggnadsstyrelsen helt nyligen föreslagit anställande av en konsulent för nämnda ändamål, avsedd att placeras i lönegraden Ex 21.

Revisorernas uttalande.

Såsom framgår av den lämnade redogörelsen är för närvarande ett stort antal kollektivavtal i tillämpning vid statsförvaltningen och antalet personer, vilkas anställnings- och avlöningsförhållanden regleras genom sådana avtal, torde uppgå till närmare 60,000. Den statliga verksamheten visar emellertid tendens att alltmera utvecklas. I den mån nya områden av företagsamhet läggas under statens förvaltning kommer kollektivavtalsväsendet inom statsförvaltningen att ytterligare utbredas. Så blir t. ex. fallet, då staten från och med den 1 januari 1944 övertager vägväsendet. Med kollektivavtalets ökade tillämpning ökas även svårigheterna att överblicka materialet. Risk föreligger därvid för betydande ojämnheter i såväl avtalsformer som lönesättning, vilket kan medföra betydande utgifter för statsverket, som skulle kunna undvikas genom en central överblick och, i de fall där sådant visar sig lämpligt, förhandlingshjälp till de statsorgan, som därav äro i behov. För åstadkommande av enhetlighet och reda skulle ett centralt statligt organ, med uppgift att informera sig om gällande avtalsbestämmelser och lönesättning såväl inom olika statliga verk och myndigheter som inom motsvarande företag på den privata arbetsmarknaden samt att i övrigt följa utvecklingen på hithörande område vara till synnerlig nytta, helst som ett av dess väsentliga uppgifter skulle bliva att tillhandahålla för förhandlingsverksamheten erforderlig statistik, främst lönestatistik, och bistå den statliga kollektivavtalsslutande parten med råd, upplysningar och kollektivavtalsjuridisk expertis.

Revisorerna anse sig ej kunna taga närmare ställning till utformningen av ett sådant organ, men hava med största intresse tagit del av det av besparingsberedningen framlagda förslaget om inrättande av en särskild byrå. Vad besparingsberedningen anfört i denna fråga anse revisorerna till sina

huvuddrag vara av bärande värde och ägnat att av statsmakterna beaktas.

Då emellertid denna byrå — utom i ovan angivna fall — i allmänhet knappast skulle bliva direkt förhandlande organ, kommer den expertis i avtalsfrågor, som för närvarande finnes inom de olika verken och myndigheterna, i allmänhet icke att bliva obehövlig.

Revisorerna ansluta sig även till besparingsberedningens förslag angående en särskild styrelse för det planerade organet. Självfallet torde det icke låta sig göra att i denna styrelse intaga representanter för samtliga de myndigheter, vilka sysselsätta kollektivavtalsavlönad personal. Det synes revisorerna, att representationen därstädes bör kunna begränsas till de största avtalsslutande myndigheterna, såsom de affärsdrivande verken och försvarsverken m. fl.

Då ett statligt organ med de arbetsuppgifter, som här ovan angivits, enligt revisorernas mening skulle på ett verksamt sätt bidraga till en rationellare behandling av avtalsfrågorna, anse revisorerna, att åtgärder snarast böra vidtagas för inrättande av ett dylikt organ.

§ 17.

Lån och bidrag till lantarbetarbostäder.

Enligt kungörelsen den 22 juni 1939 (nr 465) om lantarbetarbostadslån och lantarbetarbostadsbidrag med däri sedermera vidtagna ändringar (nr 1939: 674, 1940: 671, 1941: 633 och 1943: 632) gälla i huvudsak följande bestämmelser.

Lantarbetarbostadslån utgår av statsmedel till ägare eller brukare av jordbruksfastighet för uppförande å fastigheten av nya bostäder för fastighetens lantarbetare samt för ombyggnad av och annat mera omfattande förbättringsarbete å dylika bostäder. Som förutsättning för lån gäller, att de bostadsutrymmen, som skola iordningställas, skola, såvitt kan bedömas, vara behövliga för framtiden.

Lägenhet, som skall iordningställas, skall omfatta minst två rum och kök av lämplig storlek och skall inrättas så, att den ur hygienisk synpunkt och med hänsyn till möjligheterna att underlätta det husliga arbetets bedrivande utgör en god och ändamålsenlig bostad. Där så kan ordnas inom rimlig kostnad, skall lägenheten förses med vatten och avloppsledningar samt anordningar för centraluppvärmning.

Lån må ej överstiga 80 procent av de för byggnadsföretaget uppskattade kostnaderna, därvid till byggnadsföretaget må räknas jämväl förbättring av vattentäkt.

För lånet skall i första hand lämnas inteckningssäkerhet i fastigheten inom taxeringsvärdet. Har fastigheten ej särskilt taxeringsvärde, godtages värdering av två trovärdiga män, avseende tiden för lånets beviljande. Till taxeringsvärdet eller det uppskattade värdet får läggas vad fastigheten kan antagas komma att öka i värde genom det åsyftade byggnadsföretaget.

Lånet är räntefritt under tio år från lyftningsdagen. Därefter erlägges ränta efter fast, vid lånets beviljande bestämd räntefot. Denna fastställes av Kungl.

Maj:t. För lån, som beviljats efter ingången av budgetåret 1941/42, utgör räntan 3.25 procent.

Lånet skall amorteras på tjugo år med $^1/_{20}$ årligen de tio första åren och därefter med en fast annuitet.

Lån beviljas av vederbörande egnahemsnämnd, som dock skall underställa sina beslut egnahemsstyrelsens prövning, vare sig de avse bifall eller avslag.

Beviljat lån utbetalas av egnahemsstyrelsen, med hälften, då styrelsen fattat sitt beslut, och med återstoden, sedan byggnadsföretaget avslutats och godkänts av egnahemsnämnden. Låntagaren skall till egnahemsstyrelsen avlämna en förbindelse att fullgöra med lånet förbundna villkor, bland annat att bostaden skall användas som lantarbetarbostad.

Lantarbetarbostadslån utgå från ett å kapitalbudgeten under fonden för låneunderstöd anvisat reservationsanslag till lån för uppförande och förbättring av lantarbetarbostäder. Av kapitalinvesteringar avskrivas genom anslag å driftbudgeten 27 procent. Nämnas må, att motsvarande före den 1 juli 1939 beviljade lån — vilka löpte med ränta under hela lånetiden — utgingo från en statens utlåningsfond, benämnd lånefonden för lantarbetarbostäder, vars disponerade behållning sedermera överfördes till nyssnämnda anslag under fonden för låneunderstöd.

Av nedanstående uppställning framgår storleken av till lantarbetarbostadslån anvisade och beviljade belopp samt antalet beviljade lån under nedannämnda budgetår.

Budgetår	Anslag kronor	Beviljade lån		
		kronor	ant. lån	ant. läg.
1935/36	250,000	30,850	3	omkring 40
1936/37	300,000	43,330	11	
1937/38	400,000	57,950	11	
1938/39	500,000	39,000	7	
1939/40	3,000,000	1,849,960	203	485
1940/41	—	749,800	74	195
1941/42	3,000,000	809,100	78	172
1942/43	—	1,238,600	86	212
1943/44	—	[1]799,000	[1]43	[1]101
Summa	**7,450,000**	**5,617,590**	**516**	omkr. **1,200**

Av lånen hava ett 30-tal, till ett sammanlagt belopp av omkring 265,000 kronor, antingen ej blivit utnyttjade av låntagarna eller också förverkade.

Per den 1 november 1943 återstodo av anvisade medel omkring 2,150,000 kronor att disponera till ytterligare lån.

Lantarbetarbostadsbidrag må beviljas av statsmedel i samband med beviljande av lantarbetarbostadslån. Bidraget utgår med 300 kronor för lägenhet, som förses med vatten, avlopp och centralvärme, eller för lägenhet om minst tre rum och kök. Uppfyller lägenhet båda dessa villkor må bidrag utgå med 600 kronor. Numera kan bidrag även utan samband med lån beviljas till anordnande av vatten- och avloppsledningar.

[1] Intill den 1 november 1943.

Bidraget skall återbetalas vid uppsägning av lånet. Det utgår från det under femte huvudtiteln anvisade reservationsanslaget till bidrag till främjande av bostadsbyggande å landsbygden, som emellertid huvudsakligen är avsett för andra ändamål.

Till lantarbetarbostadsbidrag har under nämnda anslag beräknats de belopp, som framgå av följande framställning. Av denna framgår även storleken av beviljade bidrag och antalet låntagare, som erhållit bidrag (före den 1 juli 1939 utlämnades ej bidrag utan endast lån).

Budgetår	Avsedda anslagsbelopp kronor	Beviljat belopp kronor	Antal låntagare som erhållit bidrag
1939/40	200,000	153,300	190
1940/41	150,000	60.900	70
1941/42	300,000	58,800	74
1942/43	100,000	75,300	86
1943/44	100,000	[1] 33,000	[1] 40
Summa	**850,000**	**381,300**	**460**

Vid innevarande års riksdag väcktes en motion (1943: I: 308), vari bland annat i anslutning till ett av besparingsberedningen framlagt förslag yrkades, att lantarbetarbostadsbidrag ej vidare skulle utgå samt att den med lantarbetarbostadslånen förknippade räntefriheten under tio år måtte upphöra ävensom att i fortsättningen lån icke måtte beviljas andra än dem, som vid verklig behovsprövning befinnas vara i behov därav. Riksdagen (skr. 1943: 449 s. 6), som för innevarande budgetår icke beviljat anslag för ifrågavarande ändamål, ville i likhet med motionären ifrågasätta, huruvida icke understödet till lantarbetarbostäder borde göras beroende av behovsprövning rörande sökandens ekonomi. Riksdagen förutsatte emellertid, att Kungl. Maj:t toge detta spörsmål ävensom frågan om räntevillkoren för lantarbetarbostadslån under övervägande, då fråga uppkomme om ytterligare anslag till låneverksamheten.

Revisorerna hava från egnahemsstyrelsen infordrat förteckning å de lån och bidrag till lantarbetarbostäder, som beviljats sedan år 1939, samt låtit verkställa en summarisk undersökning av låne- och bidragstagarnas ekonomiska förhållanden. Av denna framgår, att lån och bidrag i ett flertal fall utlämnats till sökande i synnerligen god ekonomisk ställning. Till belysande härav har gjorts följande sammanställning över en del dylika fall.

Lånebelopp kronor	Bidragsbelopp kronor	Sökandens taxering till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt samma år kronor
12,000	1,200	185,000
5,000	1,500	169,000
8,000	600	145,000
20,000	1,500	71,000
14,600	600	57,000
8,700	900	56,000
38,800	1,700	56,000
6,000	1,200	52,000

[1] Intill den 1 november 1943.

Statens lån och bidrag till lantarbetarbostäder utgå för närvarande utan behovsprövning. Även om sökande utan svårighet med egna medel bör kunna finansiera byggandet av lantarbetarbostäder, kan han erhålla sådant lån och bidrag. Att lånevillkoren äro förmånliga framgår av att 27 procent av de för ändamålet under kapitalbudgeten anvisade medlen måste uppföras å avskrivningsanslag. Dessutom utgår oftast samtidigt med lån även bidrag utan återbetalningsskyldighet. Det kan också i detta sammanhang förtjäna erinras om att jordägare, som nedlagt kostnader på lantarbetarbostäder, kan tillgodoräkna detta för avdrag vid krigskonjunkturbeskattningen. Revisorernas uttalande.

Av den lämnade redogörelsen framgår, att i flera fall låntagare haft en sådan ekonomisk ställning, att de bort kunna uppföra lantarbetarbostäder utan statens medverkan. I nuvarande statsfinansiella läge anse revisorerna, att — oberoende av spörsmålet angående ytterligare anslag till ifrågavarande låneverksamhet — en sådan ändring i villkoren för dessa lån utan uppskov bör komma till stånd, att lån och bidrag endast få utlämnas efter en verklig prövning av sökandenas förmåga att med egna medel bekosta uppförandet av bostäder. Dock bör möjligen oberoende härav bidrag fortfarande få utgå till anordnande av vatten- och avloppsledningar. Någon risk för att genom en sådan inskränkning av rätten till lån erforderliga nybyggnader eller förbättringar av lantarbetarbostäder skulle komma att eftersättas, torde icke föreligga, då enligt hälsovårdsstadgan hälsovårdsnämnderna tilldelats vittgående befogenheter att ingripa, där bostäder icke äro ordnade på ett tillfredsställande sätt.

§ 18.

Sjukpenning och underhållsskyldighet.

I 1 § lagen den 14 juni 1917 om införsel i avlöning, pension eller livränta stadgas, att där någon enligt rättens eller domarens beslut eller skriftligt, av två personer bevittnat avtal är pliktig att till fullgörande av lagstadgad underhållsskyldighet utgiva underhållsbidrag till barn, adoptivbarn, föräldrar, adoptivföräldrar eller den, med vilken han är eller varit gift eller utom äktenskapet avlat barn, och underlåter att betala förfallet belopp, äger den till underhåll berättigade erhålla införsel i den underhållsskyldige tillkommande avlöning för tjänst eller annan arbetsanställning till gäldande av såväl förfallet belopp som bidrag i övrigt, i den mån det förfaller till betalning.

Enligt 19 § nämnda lag skall vad i lagen är stadgat om införsel i avlöning äga motsvarande tillämpning i fråga om införsel i underhållsskyldig tillkommande pension eller livränta, ändock att sådan pension eller livränta enligt lag eller Konungens förordnande är undantagen från utmätning för gäld.

På grund av sistnämnda stadgande kan införsel ske i livräntor, som utgå enligt förordningen den 18 juni 1927 om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring, oaktat ersättning enligt förordningen icke kan överlåtas eller för gäld tagas i mät (5 §). Motsvarande gäller beträffande livräntor enligt olycksfallsförsäkringslagen (31 §).

Införsel kan däremot icke ske i sjukpenning.

I lagberedningens förslag år 1915 till revision av giftermålsbalken och vissa delar av ärvdabalken (Del III, s. 232) anfördes beträffande införsel i sjukpenning, att det kunde ifrågasättas, huruvida ej införsel borde medgivas även i åtskilliga med pension och livränta besläktade inkomster, särskilt sjukhjälp, som skulle utgå enligt lagen den 5 juli 1901 angående ersättning för skada till följd av olycksfall i arbete, förordningen den 18 juni 1909 om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring, eller enligt lagen den 4 juli 1910 om sjukkassor, ävensom i födoråd. Beredningen hade dock icke föreslagit några bestämmelser härom, då de belopp, som på grund därav kunde uttagas, antagligen bleve ytterst obetydliga, men bestämmelsernas tillämpning i många fall vore förenad med icke ringa svårigheter. Mot införsel i sjukhjälp talade särskilt det förhållandet, att denna i regel utginge endast under en kortare tid, mot införsel i födoråd den omständigheten, att födorådet vanligen skulle gäldas in natura.

Enligt olycksfallsförsäkringslagen och 1927 års militärersättningsförordning skall sjukpenningen utbetalas till den sjuke. Om denne yrkar att få sjukpenningen utbetalad till sig, äga sålunda riksförsäkringsanstalten och de ömsesidiga socialförsäkringsbolagen icke utbetala sjukpenningen till den eller dem, gentemot vilka den sjuke är underhållsskyldig. Sjukpenningen kan icke heller utmätas.

Sjukpenningens dagbelopp är numera i många fall icke obetydlig. Enligt olycksfallsförsäkringslagen utgår hel sjukpenning med lägst 1 krona 50 öre och högst 7 kronor för dag, beroende på den skadades årliga arbetsförtjänst. Enligt 1927 års militärersättningsförordning utgår sjukpenning till fast anställda med samma belopp och efter samma grunder som enligt olycksfallsförsäkringslagen. Till värnpliktiga utgår sjukpenning med 3 kronor 50 öre eller 4 kronor om dagen, beroende på deras militära tjänsteställning eller i vilken utsträckning de fullgjort militärtjänst. Dessutom utgives 30 procent dyrtidstillägg å sjukpenning, som utgår i anledning av olycksfall eller sjukdom, som efter ingången av år 1941 drabbat värnpliktig (förordningen 1941: 943). Från och med den 1 januari 1944 skall dyrtidstillägget utgå med 40 procent (förordningen 1943: 449). De värnpliktiga uppbära sålunda för närvarande hel sjukpenning med sammanlagt 4 kronor 55 öre respektive 5 kronor 20 öre om dagen. Från och med den 1 januari 1944 kommer hel sjukpenning att uppgå till sammanlagt 4 kronor 90 öre respektive 5 kronor 60 öre om dagen.

Under sjukhusvistelse må visst avdrag å sjukpenningen enligt ifrågavarande författningar ske till täckande av kostnaderna för sjukhusvården, dock med högst hälften av sjukpenningen.

Sjukpenning utgår numera med tillhopa avsevärda belopp. Enligt senaste officiella statistik utgavs på grund av olycksfall i arbete under år 1940 — bortsett från statens arbetare — sjukpenning med i runt tal 12.5 miljoner kronor. Av c:a 142,250 olycksfall i arbete hos större arbetsgivare (utom staten) år 1940 föranledde 680 fall en sjuktid av $^1/_2$—1 år, 179 fall en sjuktid av 1—2 år och 19 fall en sjuktid av mera än 2 år.

Sjukpenning enligt 1927 års militärersättningsförordning utgavs 1941 med omkring 1,708,000 kronor. Sedan dess hava ersättningsbeloppen ökat.

Vid sjukdomar, ådragna under militärtjänstgöring, förekomma ofta, exempelvis vid fall av tuberkulos, långvariga sjukhus- eller sanatorievistelser. De kunna uppgå till ett eller ett par år. Under denna tid utgår oftast sjukpenning. Från sjukpenningen skall visserligen avdragas kostnaderna för sjukhusvården, men då legosängsavgiften å santorierna vanligen är låg och enligt försäkringsrådets praxis avdrag sker med högst tre fjärdedelar av den för civila gällande legosängsavgiften, oaktat statsverket betalar vida högre ersättningar för de s. k. krigsskadade, få dessa behålla större delen av sjukpenningen.

Enligt vad som kommit till revisorernas kännedom hava sjuka, som uppbära sjukpenning, i flera fall underlåtit att fullgöra sin underhållsskyldighet gentemot maka och barn, oaktat de haft möjlighet därtill. Såsom exempel må anföras följande fall.

En person, som under militärtjänst ådragit sig lungtuberkulos, intogs i juli 1940 å sanatorium, där han alltjämt vårdas. Sjukpenningen har hela tiden utgjort 4 kronor om dagen, varifrån dock avgå 75 öre om dagen till täckande av statsverkets kostnader för sanatorievården. Därtill kommer från och med den 1 januari 1942 30 procent dyrtidstillägg. Han uppbär sålunda från och med år 1942 4 kronor 45 öre om dagen eller c:a 135 kronor i månaden. Dessutom har han kostnadsfri sanatorievård.

Mannen, som är änkling och född år 1901, har tre barn utom äktenskapet. Det första föddes år 1927. Det har vuxit upp hos sina morföräldrar, en kreatursskötarefamilj. Modern har haft små möjligheter att lämna något bidrag. Det andra barnet föddes i december 1940. Modern, som redan förut hade ett barn utom äktenskapet, arbetar som städhjälp, men förtjänsten kan ej bliva stor, då hon måste sköta barnen. Det tredje barnet föddes i augusti 1943. Modern är en 22-årig patient på det sanatorium, där mannen vistas.

I december 1940 begärde vederbörande fattigvårdsstyrelses ordförande hos riksförsäkringsanstalten, att viss del av sjukpenningen skulle innehållas för att reglera ogulden hyra. Den sjuke meddelade emellertid, att han från december 1940 förhyrde en lägenhet för sin fästmö och dotter, varför han icke kunde avvara någon del av sjukpenningen. Mot den sjukes bestridande kunde anstalten icke villfara fattigvårdsstyrelsens begäran. Han slutade emellertid snart att underhålla sin nämnda dotter. I februari 1942 hemställde nämligen barnavårdsmannen om införsel för underhållsbidrag å 30 kronor i månaden till barnet, vilket anstalten emellertid icke kunde bifalla, då sjukpenning utgick under sanatorievistelsen.

Revisorernas uttalande.

Revisorerna finna det anmärkningsvärt, att en person såsom i det anförda fallet under en mer än treårig kostnadsfri vistelse å sanatorium kunnat undandraga sig sin underhållsskyldighet gentemot sina barn, oaktat han själv av sjukpenningen uppburit omkring 135 kronor i månaden. I förevarande fall har i stället utgått bidragsförskott till barnens underhåll, som den

sjuke icke torde kunna ersätta. Om denna hjälpform icke funnits, hade sannolikt fattigvården måst ingripa.

Revisorerna äro väl medvetna om betydelsen av att sjukpenning som regel verkligen tillfaller den sjuke såsom hjälp under hans sjukdom och att den till följd härav bör undanhållas den sjukes borgenärer. Skyddet bör emellertid icke bereda den sjuke möjlighet att åsidosätta sin lagstadgade underhållsskyldighet, i de fall han utan olägenhet bör kunna fullgöra denna. I sådana fall bör införsel i sjukpenning kunna ske.

Vid införsel förbehålles emellertid den betalningsskyldige visst belopp per vecka eller månad för sitt eget uppehälle. Detta belopp torde ofta — utom vid sjukhusvistelse — uppgå till eller överstiga sjukpenningen, varför någon införsel icke kan komma till stånd. Stundom kan det likväl föreligga skäl till att sjukpenningen ej tillställes den sjuke utan dem, för vilka han är underhållsskyldig. Det kan därför ifrågasättas, huruvida icke riksförsäkringsanstalten och de ömsesidiga socialförsäkringsbolagen böra medgivas rätt att, där skäl därtill föreligga, efter framställning utbetala sjukpenning eller del därav direkt till den sjukes familj eller till andra, för vilka han är underhållsskyldig.

På grund av vad nu anförts finna revisorerna önskvärt, att frågan om införsel i sjukpenning samt frågan om rätt för riksförsäkringsanstalten och de ömsesidiga socialförsäkringsbolagen att utbetala sjukpenning till den sjukes familj eller till andra, för vilka han är underhållsskyldig, göres till föremål för utredning.

§ 19.

Sjukpenning och sjukhusvård.

Enligt i 10 § 2 stycket av lagen den 17 juni 1916 om försäkring för olycksfall i arbete äger försäkringsinrättning att, då den skadade intagits å sjukvårdsanstalt, å sjukpenningen för samma tid avdraga högst hälften till täckande av kostnaderna för vården, varvid skäligt hänsynstagande skall ske till den skadades försörjningsplikt mot make, barn och adoptivbarn under 16 år samt föräldrar och adoptivföräldrar.

Enligt försäkringsrådets cirkulär den 10 juli 1919 må som regel högst tre fjärdedelar av sjukhusavgiften sålunda avdragas.

Bestämmelsen, att avdragets storlek skall bestämmas med skäligt hänsynstagande till den skadades försörjningsplikt, tillkom genom lag den 19 december 1941 (nr 940).

I förordningen den 18 juni 1927 om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring, samt i flera andra författningar finnas liknande föreskrifter som nämnda bestämmelse i olycksfallsförsäkringslagen.

I de fall, då den skadade icke är gift och icke heller har försörjningsplikt, blir alltså enligt gällande bestämmelser i olycksfallsförsäkringslagen storleken av den sjukpenning, som den skadade får uppbära under sjukhusvistelse, beroende av storleken av den sjukhusavgift försäkringsinrättningen har att

erlägga. Som regel utgår endast ersättning för vård å allmän sal. Landstingens taxor härför äro emellertid sins emellan mycket olika och avgiften är ofta lägre efter viss tids sjukhusvistelse. En betydligt högre taxa brukar tillämpas för patienter från annat landstingsområde. Alla dessa omständigheter inverka på den skadades sjukpenning under sjukhusvistelsen.

I följande tablå upptages den sjukpenning, som en icke gift och icke försörjningspliktig sjuk efter vederbörligt avdrag äger uppbära vid vård å olika landstings sjukhus. Hel sjukpenning antages härvid utgöra *sex* kronor. Legosängsavgifternas storlek äro angivna enligt landstingsbeslut år 1942 och tidigare.

Landsting	Legosängsavgift å allmän sal för patient från landstingsområdet kronor	Behållen sjukpenning (Hel sjukpenning av 6 kronor minskat med $^3/_4$ av legosängsavgiften) kronor
Stockholms läns	3: — t. o. m. 10:e dagen	3: 75
	2: — 11:e—30:e dagen	4: 50
	1: — utöver 30:e dagen	5: 25
Uppsala läns	3: 50 beroende på taxeringens	3: 38
	2: 50 storlek	4: 13
	1: 25	5: 07
Södermanlands, Gotlands, Örebro, Västmanlands, Kopparbergs och Gävleborgs läns	3: — t. o. m. 10:e dagen	3: 75
	2: — 11:e—30:e dagen	4: 50
	1: 25 utöver 30:e dagen	5: 07
Östergötlands läns	3: — t. o. m. 10:e dagen	3: 75
	2: — 11:e—20:e dagen	4: 50
	1: — utöver 20:e dagen	5: 25
Jönköpings läns	2: 50 t. o. m. 15:e dagen	4: 13
	1: 50 16:e—30:e dagen	4: 88
	1: — utöver 30:e dagen	5: 25
Kronobergs läns	2: 50 t. o. m. 15:e dagen	4: 13
	1: 50 utöver 15:e dagen	4: 88
Kalmar läns norra	2: — t. o. m. 30:e dagen	4: 50
	1: 50 utöver 30:e dagen	4: 88
Kalmar läns södra	2: 50 t. o. m. 15:e dagen	4: 13
	2: — utöver 15:e dagen	4: 50
Blekinge läns	2: 50 t. o. m. 20:e dagen	4: 13
	1: 25 utöver 20:e dagen	5: 07
Kristianstads läns	2: — t. o. m. 20:e dagen	4: 50
	1: 25 utöver 20:e dagen	5: 07
Malmöhus läns	1: —	5: 25
Hallands läns	2: 50	4: 13
Göteborgs- och Bohus samt Älvsborgs läns	2: — t. o. m. 30:e dagen	4: 50
	1: — utöver 30:e dagen	5: 25
Skaraborgs läns	3: — t. o. m. 10:e dagen	3: 75
	2: — 11:e—45:e dagen	4: 50
	1: 50 utöver 45:e dagen	4: 88
Värmlands läns	2: — t. o. m. 20:e dagen	4: 50
	1: 50 utöver 20:e dagen	4: 88
Västernorrlands läns	1: 50 t. o. m. 30:e dagen	4: 88
	1: — utöver 30:e dagen	5: 25
Jämtlands läns	2: 50	4: 13
Västerbottens läns	2: —	4: 50
Norrbottens läns	1: — t. o. m. 30:e dagen	5: 25
	0: 50 utöver 30:e dagen	5: 63

För patient från annat landstingsområde är legosängsavgiften som regel vida högre, från 3 till 8 kronor per dygn. Till följd härav blir avdraget å sjukpenningen vanligen större, än om vården ägt rum å sjukhus inom det landstingsområde, där den skadade är bosatt. Så t. ex. minskas sjukpenning å 6 kronor om dagen med blott 37 öre till 5 kronor 63 öre om dagen för en icke försörjningspliktig skadad, som är bosatt inom Norrbottens läns landstingsområde och där vårdats å landstingets sjukhus mer än 30 dagar. Är den skadade däremot bosatt i annat landstingsområde, men vårdas å sjukhus inom Norrbottens läns landstingsområde, är avgiften 4 kronor om dagen och sjukpenningen blir då blott 3 kronor om dagen.

Tillämpningen av dessa bestämmelser medför praktiska olägenheter, då försäkringsinrättningen vanligen icke kan bestämma sjukhusavdraget förrän sjukhusräkningen inkommit. Till en början kan därför endast utbetalas den del av sjukpenningen, minst hälften, som under alla omständigheter skall utgå, medan med återstoden får anstå, tills sjukhusräkningen inkommit och avdraget definitivt kan bestämmas. Två utbetalningar av sjukpenning måste sålunda ofta äga rum för samma tidsperiod, varvid det ofta dröjer en avsevärd tid, innan den sista utbetalningen kan ske. Uträkningen av sjukpenningens belopp är ganska invecklad och föranleder ofta förfrågningar eller erinringar från de skadades sida.

Ifrågavarande bestämmelser innebära enligt ordalagen, att i varje särskilt fall hänsyn skall tagas till den skadades försörjningsplikt. Som regel framgår emellertid detta icke av de handlingar, som i anledning av olycksfall insändas till försäkringsinrättningarna, utan undersökning måste verkställas genom skriftväxling med den skadade eller andra, som känna till hans förhållanden. Försäkringsinrättningarna hava emellertid icke ansett sig kunna verkställa en sådan undersökning i varje särskilt fall, då detta skulle avsevärt tynga deras arbete och dessutom fördröja skaderegleringen. Vanligen skulle arbetet icke stå i rimlig proportion till de ersättningsbelopp, det gäller. Med hänsyn härtill hava inrättningarna beslutat tillämpa vissa generella regler.

Från och med den 1 juli 1943 tillämpar riksförsäkringsanstalten följande principer: Är den skadade gift, sker icke något sjukhusavdrag, om den dagliga sjukpenningen utgör högst 2 kronor 75 öre, vilket motsvarar en årlig arbetsförtjänst av intill 1,485 kronor. Utgör den dagliga sjukpenningen 3 kronor 25 öre eller mera, skall under första månaden av sjukhusvistelsen avdrag göras endast sålunda, att sjukpenning å

kronor	3: 25	nedsättes	till	.....	kronor	2: 75
»	3: 50	»	»	.....	»	3: —
»	4: —	»	»	.....	»	3: 25
»	4: 50	»	»	.....	»	3: 75
»	5: —	»	»	.....	»	4: —
»	5: 50	»	»	.....	»	4: 50
»	6: —	»	»	.....	»	4: 75
»	6: 50	»	»	.....	»	5: 25
»	7: —	»	»	.....	»	5: 75

Om dagkostnaden för vården, minskad med en fjärdedel, skulle understiga det sålunda för varje fall bestämda avdraget å sjukpenningen, skall avdraget minskas med hänsyn därtill.

Vid sjukhusvistelse under mer än en månad skall från och med andra månaden något avdrag icke äga rum, om uppgift inkommer, att den skadade har barn under 16 år, som av honom underhålles. Därjämte skall hänsyn tagas till den skadades försörjningsplikt mot föräldrar.

Är den skadade icke gift, skall från och med den andra månaden av sjukhusvistelsen något avdrag å sjukpenningen icke ske, därest den skadade har försörjningsplikt mot barn eller föräldrar. För första månaden av sjukhusvistelsen kan, därest vistelsen varat eller kan antagas vara minst 14 dagar samt den skadades försörjningsplikt mot barn eller föräldrar därtill giver särskild anledning, avdraget å sjukpenning reduceras till det belopp, som enligt vad ovan angivits i varje fall skall utgå i sjukpenning under första månaden till skadad, som är gift.

Liknande regler tillämpas av de ömsesidiga socialförsäkringsbolagen.

Revisorernas uttalande.

Bestämmelserna i olycksfallsförsäkringslagen om avdrag å sjukpenning till täckande av kostnaderna för sjukhusvård äro enligt revisorernas mening väl invecklade och kräva för sin tillämpning ett avsevärt arbete, som i många fall icke står i rimlig proportion till de ändringar i ersättningarnas belopp, som kunna komma i fråga. Därtill kommer, att reglerna för den skadade mången gång måste verka svårförståeliga, exempelvis att han får uppbära sjukpenning med olika belopp, om han vårdas å sjukhus i eller utom det landstingsområde, där han är bosatt, eller om sjukhusavgiften, såsom ofta är fallet, sänkes efter viss tids sjukhusvård. Då sjukpenningens storlek eljest fastställes utan hänsyn till den skadades försörjningsplikt, kan det även ifrågasättas, om hänsyn härtill bör tagas vid de som regel relativt kortvariga tider, då han vårdas å sjukhus.

En enklare och mera lättillämpad regel skulle enligt revisorernas mening vara, att avdraget å sjukpenningen fastställdes till ett belopp motsvarande minskningen i den skadades levnadskostnader till följd av sjukhusvistelsen. En sådan avdragsgrund tillämpa de allmänna domstolarna vid utdömande av ersättning för mistad arbetsförtjänst, då ersättning för sjukhuskostnader jämväl skall utgå. Nämnda kostnadsminskning torde i flertalet fall kunna uppskattas till ett och samma belopp. Revisorerna inse väl, att härigenom icke i alla fall nås ett fullt rättvist resultat. Avvikelserna torde emellertid bliva relativt obetydliga.

På grund av vad sålunda anförts vilja revisorerna förorda, att frågan om förenkling av bestämmelserna om avdrag å sjukpenning enligt olycksfallsförsäkringslagen med flera författningar, då den sjuke är intagen å sjukhus, göres till föremål för utredning.

§ 20.

Avgifterna för specialitetskontrollen vid statens farmaceutiska laboratorium.

Genom tillkomsten av 1913 års apoteksvarustadga nödvändiggjordes en fortgående kontroll av de läkemedel, som tillverkades å läkemedelsfabriker, vilken kontroll genom ifrågavarande stadga uppdrogs åt medicinalstyrelsen att ombesörja. Som organ för kontrollverksamheten inrättades enligt beslut av 1914 års riksdag en ny avdelning inom den dåvarande statsmedicinska anstalten, vilken avdelning trädde i funktion med ingången av år 1915. Avdelningen stod under tillsyn av rättskemisten. Genom beslut av 1926 års riksdag inrättades en självständig föreståndarebefattning för det farmaceutiska laboratoriet, som sålunda blev sidoordnat med det rättskemiska laboratoriet. Det farmaceutiska laboratoriet lämnade år 1939 de lokaler, det en tid disponerat i medicinalstyrelsens ämbetsbyggnad, och överflyttade till förhyrda lokaler. Från och med den 1 juli 1938 uppdelades laboratoriet i två avdelningar, en kemisk och en biologisk, ett uttryck för den allt större betydelse, som biologiska undersökningsmetoder erhållit vid granskningen av viktiga läkemedel, särskilt av nyare datum.

Statens farmaceutiska laboratorium står under medicinalstyrelsens överinseende och ledning och har till huvudsaklig uppgift att på uppdrag av styrelsen verkställa undersökningar inom de områden som beröra tillverkning och försäljning av läkemedel.

Laboratoriet tillkommer särskilt att utföra de undersökningar, som behövas för att avgöra om ett som läkemedel utbjudet ämne är att anse som apoteksvara eller inte. Det har vidare att kontrollera tillverkningen av och handeln med s. k. specialiteter, alltså fabrikstillverkade, färdigpackade läkemedel. Det har att biträda vid revisionen av gällande farmakopé samt att medverka vid kontrollen av även andra apoteksvaror än specialiteter och vid kontrollen överhuvud taget av apoteken. Det åligger laboratoriet även att upptaga särskilda till laboratoriets arbetsområde hörande forskningsuppgifter efter medicinalstyrelsens beprövande samt att, i den mån så lämpligen kan ske, erbjuda möjligheter även till självständig forskning inom laboratoriets verksamhetsområde. Ett läkemedelshandeln berörande område, som emellertid undantagits från laboratoriets verksamhet, är vitaminkontrollen, i fråga om vilken erforderliga bestämningar överlåtits åt statens institut för folkhälsan. Laboratoriets två avdelningar, den kemiska och den biologiska, sortera under var sin särskilda avdelningsföreståndare. Den ene av dessa förordnas att för viss tid vara föreståndare för laboratoriet.

Laboratoriets inkomster härröra från avgifter i samband med specialitetskontrollen.

Gällande stadga (medicinalstyrelsens författningssamling 1934 nr 54 och 1938 nr 62) föreskriver, att farmaceutisk specialitet icke får försäljas utan att vara registrerad. Vid ansökan om registrering skall en ansökningsavgift å 40 kronor erläggas. Efter vunnen registrering utgår en årlig avgift av 15 kronor. Såväl vid inregistrering som efterkontroll tillkommer dessutom en tilläggsavgift för de specialiteter, som erfordra biologisk eller klinisk pröv-

ning. Tilläggsavgiften skall avpassas så, att kostnaderna för efterkontrollen täckas.

Av förarbetena till gällande bestämmelser framgår, att kontrollavgifterna ansetts böra täcka statsverkets samtliga kostnader för specialitetskontrollen. Detta innebär att ej endast det farmaceutiska laboratoriets kostnader därför borde täckas utan att så även skulle vara fallet med vissa andra kostnader, nämligen de som belöpa sig på medicinalstyrelsens specialitetsavdelning samt de som avse arvoden åt specialitetsnämndens ledamöter.

Kostnaderna för specialitetskontrollen i dess helhet komma ej till samlat uttryck i någon fortlöpande redovisning utan få sålunda beräknas.

Enligt uppgift i en av professor Torsten Thunberg på uppdrag av besparingsberedningen år 1942 verkställd utredning rörande statens farmaceutiska laboratorium beräknades totala kostnaden för kontroll av de farmaceutiska specialiteterna uppgå till omkring 133,000 kronor per år. De inbetalda avgifterna hade under åren 1939—1941 ej inbringat mer än i medeltal 71,300 kronor per år. Underskottet utgjorde vid sådant förhållande 61,700 kronor per år.

Frågan om kontrollavgifterna aktualiserades genom en socialdepartementets skrivelse den 24 november 1941 angående avgifterna över huvud för de undersökningar, som utföras vid medicinalstyrelsens laboratorier.

I anledning av nämnda skrivelse framhöll medicinalstyrelsen i ett preliminärt svar den 6 december 1941, att om underskottet å verksamheten med specialitetskontrollen skulle täckas, detta innebure att kontrollavgifterna finge öka med omkring 86 procent. Frågan om vilken inverkan en sådan avgiftshöjning skulle utöva på specialiteternas försäljningspris diskuterades av styrelsen på bas av antagandet, att specialiteterna komme att försäljas i samma omfattning även efter en sådan avgiftsstegring. Styrelsen utgick från att apotekens inköp av specialiteter kunde beräknas till omkring 14 miljoner kronor per år. Ökades kontrollavgifterna för läkemedlen i fråga från det belopp på 71,300 kronor, som ovan angivits som årligt medeltal till det dubbla, alltså med 100 procent, alltså till och med mer än de för utjämning növiändiga 86 procent, innebure detta ej höjning med knappt 1 procent av apotekens försäljningssumma. Medicinalstyrelsen ansåge under sådana förhållanden den diskuterade fördubblingen av kontrollavgifterna ej spela någon väsentlig roll vare sig med hänsyn till fabrikanternas omkostnader eller specialiteternas försäljningspris.

Mer utförligt och definitivt behandlade medicinalstyrelsen frågan om åtgärder för att täcka statens omkostnader för kontroll av farmaceutiska specialiteter i en skrivelse till statsrådet och chefen för socialdepartementet den 3 mars 1942. Före avgivandet av denna hade medicinalstyrelsen i ärendet hört dels föreståndaren för statens farmaceutiska laboratorium och dels specialitetsnämnden.

Styrelsen lämnade här en tablå över laboratoriet beviljade anslag från tiden före specialitetslagstiftningens tillkomst. Tablån må här återges med någon ändring med hänsyn till uppställningen samt kompletterad i avseende å budgetåret 1942/43.

Budgetår	Avlöningar	Omkostnader	Summa	Ytterligare beviljade
1933/34	18,540	5,960	24,500	
Kemisk specialitetskontroll tillkommer.				
1934/35	36,500	11,500	48,000	
1935/36	37,300	11,500	48,800	
1936/37	37,800	11,500	48,300	
1937/38	37,500	21,500	59,000	
Biologisk specialitetskontroll tillkommer.				
1938/39	76,000	30,000	106,000	
1939/40	92,800	30,000	122,800	+ 13,000
1940/41	97,000	30,000	127,000	
1941/42	97,800	30,000	127,800	
1942/43	99,400	30,000	129,400	

Av tablån framgår tydligt, vilken inverkan specialitetslagstiftningen utövat på laboratoriets anslagsbehov. I och med att den systematiska kontrollen av specialiteter ur kemisk synpunkt ordnades, fördubblades avlönings- och omkostnadskontot. När så även biologisk kontroll infördes, fördubblades ännu en gång anslagsbeloppet. Men även under senare år, alltså utan liknande vidgning av laboratoriets program, hava anslagen måst avsevärt höjas.

Vid specialitetskontrollens tillkomst fastslogs av statsmakterna som en allmän grundsats, att de med densamma förenade kostnaderna helt skulle täckas genom lämpligt avpassade avgifter. I sitt utlåtande till 1938 års riksdag i hithörande fråga, vilket utlåtande av riksdagen godtogs, uttalade jämväl första lagutskottet att erforderlig jämkning av avgifterna till laboratoriet borde tagas i övervägande, därest de för specialitetskontrollen inflytande medlen antingen skulle visa sig otillräckliga eller överstiga behovet. Under dessa förhållanden finge det anses fullt befogat att fastställa sådana avgifter för specialitetskontrollen att laboratoriets kostnader för densamma fullt täcktes. Samtidigt finge avgifterna ej göras högre än kostnaderna i fråga.

På grundval av detta resonemang framlade medicinalstyrelsen ett förslag till höjda taxor, för vars närmare innebörd skall redogöras i det följande. Härvid utgick man från följande beräkning av utgifterna för specialitetskontrollen och av inkomsterna för densamma enligt de föreslagna höjda avgifterna.

A. Beräknade årliga utgifter.

I. Statens farmaceutiska laboratorium.

a. Egna undersökningar, anslag för avlöningar + omkostnader för budgetåret 1941/42	kronor	127,800		
b. Undersökningar genom Institutet för folkhälsan (Vitaminundersökningar) Därför erlagt	»	4,700		
Avgår kostnader för andra ärenden än specialitetsärenden	»	— 29,500	kronor	103,000

II. Specialitetsnämnden.

Arvoden och ersättningar åt ledamöter	»	3,800

III. Medicinalstyrelsen.

Föredraganden, 2 amanuenser, 1 skrivbiträde — avlöningar	kronor	27,356		
Kontorskostnader	»	500		
		27,856		
Avgår 1/3 av föredragandens och 1/5 av amanuensernas avlöningar	kronor —	6,233	kronor	21,623
		Summa kostnader	kronor	128,423.

B. Beräknad årlig inkomst enligt föreslagna avgifter.

Ansökningsavgifter	kronor	11,400
Därvid ev. tillkommande tilläggsavgifter för specialprövning	»	5,700
Årsavgifter	»	94,500
Avgift för efterkontroll av speciell art	»	16,200
Summa inkomster	kronor	127,800.

Medicinalstyrelsens förslag till höjda taxor innebar, att ansökningsavgiften skulle höjas från 40 till 60 kronor per beredningsform, att årsavgiften för registrerad farmaceutisk specialitet skulle höjas från 15 kronor till 35 kronor per beredningsform samt att årsavgiften för specialitet, som icke registrerats men som jämlikt övergångsbestämmelserna i specialitetskungörelsen finge försäljas, likaledes skulle höjas från 15 kronor till 35 kronor och föreskrivas utgå per beredningsform i stället för per specialitet. Förslaget överensstämde i huvudsak med ett av laboratoriets föreståndare tidigare uppgjort förslag till taxehöjning.

Vid remissbehandlingen av medicinalstyrelsens förslag till taxehöjning hemställde Skånes handelskammare, att frågan rörande täckning av farmaceutiska laboratoriets kostnader, i den mån densamma ej redan i annan ordning vore föremål för utredning, måtte upptagas till förnyat övervägande, särskilt för fastställande av rationella beräkningsgrunder för kostnadsfördelningen samt att i avvaktan härpå frågan om en avgiftshöjning finge anstå eller i varje fall endast gåves provisorisk giltighet. Handelskammaren invände vidare, att en kontrollkostnad å 130,000 kronor utgjorde en mycket avsevärd del av läkemedelsföretagens behållna vinst och därför måste inkalkyleras i priset. Kostnaderna närmade sig i själva verket en storleksordning, ungefär motsvarande halva omsättningsskatten, och den föreslagna avgiftshöjningen kunde ur industriens synpunkt ej bagatelliseras.

Professor Thunberg framhåller på tal härom i sin utredning, att det emellertid vore svårt att förstå, att kontrollavgifterna annat än i absoluta undantagsfall skulle skapa verkliga svårigheter för något företag eller behöva kompenseras med mer väsentlig prisstegring. Det borde för övrigt betonas, att specialitetskontrollen ur läkemedelshandelns synpunkt ej förtjänade att ses uteslutande som en börda. För den lojala läkemedelshandeln innebure den även en fördel i förhållande till firmor, som fabricera otillförlitliga varor och som driva ovederhäftig reklam. Tack vare den statliga specialitetskon-

trollen bleve den marknad, som det svenska apoteksväsendet utgjorde, förbehållen den läkemedelshandel, som stode sig inför kontrollen. För läkemedelshandeln bleve fördelen av kontrollen allt större, ju större den marknad vore, till vilken tillträdet öppnades. Även ur läkemedelshandelns synpunkt vore det därför fördelaktigt, om resultatet av en kontrollundersökning i t. ex. ett av de nordiska länderna skulle godtagas i de andra. I dessa andra skulle då registreringen ej behöva kräva större avgift än vad som motsvarade själva den administrativa kostnaden. — Även om strävandena i denna riktning för tillfället vore skrinlagda, borde de ej bortglömmas. De representerade en god utgångspunkt för rationaliseringssträvanden av större mått.

Skånes handelskammare framhöll i sitt yttrande vidare, att den nuvarande specialitetskontrollen tyngdes genom dubbelarbete, bland annat därigenom, att visst arbete skedde parallellt både på farmaceutiska laboratoriet och i medicinalstyrelsen. Vidare saknades en verklig utredning om i vilken utsträckning laboratoriets kostnader rättvisligen borde påföras specialitetskontrollen. I avsaknad av en godtagbar utredning om faktiska kostnaden för kontrollen, kunde förutsättningen för kontrollavgifternas riktiga beräkning ej anses föreligga.

En ledamot av specialitetsnämnden, ingenjör Cyrén, ansåg likaså, att varje höjning av taxorna borde föregås av närmare utredning. Han betonade, att de ständiga ändringarna medfört ett osäkerhetstillstånd för tillverkarna. Den föreslagna höjningen skulle innebära den tredje höjningen under den korta tid specialitetsförordningen varit i kraft. I första hand måste enligt ingenjör Cyrén en möjligast detaljerad stat för farmaceutiska laboratoriet framläggas. Utan en sådan stat bleve varje bedömande av de olika avdelningarnas arbete respektive kostnader omöjligt.

Professor Thunberg har till behandling upptagit de tidigare väckta frågorna, huruvida en arbetsbesparande fördelning av ärendena kunde låta sig göra genom lämpligt samarbete mellan farmaceutiska laboratoriet, apotekarnas kontrollaboratorium och medicinalstyrelsens specialitetsavdelning, men har framhållit, att det vore högst osäkert, huruvida rimlig enighet skulle kunna ernås mellan representanter för skilda intressen. Det enda något så när säkra vore, att utredningen komme att kräva tid. Vad beträffar en ävenledes ifrågasatt närmare granskning av laboratoriets räkenskaper, kvarstode det faktum, att dessa ej fördes med tanke på att möjliggöra en beräkning av kostnadsfördelningen, vadan den vägledning som de kunde skänka ej vore invändningsfri. Härtill komme den inverkan på siffrornas giltighet, som dyrtiden medförde. Sammanfattningsvis uttalar utredningsmannen, att de åtgärder, som ifrågasatts för en taxehöjning, skulle ställa sig hindrande i vägen för ett snabbt genomförande av önskvärda statliga besparingsåtgärder och att man ej heller hade större behov av dem, då det gällde att ordna upp frågan om en taxeändring. Det bör här tilläggas, att professor Thunberg särskilt undersökt, huruvida någon besparing kunde göras med hänsyn till personalen. Resultatet härav har sammanfattats så, att erhållna upplysningar om att alla behövdes och alla vore fullt sysselsatta synts honom godtagbara.

Professor Thunberg konstaterade sålunda, att tillräcklig grundval för en taxeändring redan funnes och uttalade härom följande:

Utan att underkänna de invändningar, som gjorts mot taxeändring utan ytterligare utredning, får jag uttala, att hittillsvarande erfarenhet dock skänker tillräcklig ledning för den föreslagna taxeförhöjningen. Jag ansluter mig till det förslag, som medicinalstyrelsen framfört under modifikation på vissa punkter av det ursprungliga förslaget från farmaceutiska laboratoriet. Samtidigt förutsätter jag, att sedan nu en bokföring, som möjliggör kostnadernas fördelning på de olika uppgifterna, efterlysts, bokföringen omlägges med hänsyn därtill i samband med att taxeändringen träder i kraft. Laboratoriearbetet bör också organiseras på sådant sätt, att kostnadsuppdelningen möjligast underlättas. Även bör specialitetskontrolltaxornas revision ej ske tidigare än efter t. ex. fem år. Jag har med detta förslag sökt taga möjligaste hänsyn till de från olika håll framförda invändningarna.

Om man också ej disponerar detaljerade upplysningar rörande varje på taxesättningen eventuellt inverkande faktor, så synes man mig dock ha tillräcklig ledning. Den erfarenhet på detta område, som nu står till förfogande, skänker åtminstone bra mycket säkrare ledning än vad som stod till buds, då specialitetskontrollen först startades.

Det vore en överdrift att påstå, att de föreslagna taxorna skulle innebära ett alltför tyngande moment för läkemedelsindustrien. Utgår man från att specialitetskontrollen skall bekostas av fabrikerna, kan man ej beräkna dem lägre. Detta innebär ej, att de föreslagna taxorna på varje punkt få anses lika väl motiverbara. Genom dessa taxor kan staten ej anses ha på läkemedelsindustrien avlastat vad staten själv borde betala. Snarare kan man fråga sig, om ej taxorna borde så avpassas, att även en skälig andel av den till 50,000 uppgående lokalhyran uttoges genom taxeförhöjningen. I direktiven för beräknandet av kontrolltaxorna finns intet, som kan tydas i den riktningen, att staten skulle avstå från att även lokalhyran proportionerligt lades på kontrollkostnaderna.

Förslaget att kontrolltaxorna fastställas för en lämplig period, t. ex. för fem år, innebär hänsynstagande till industrien. Det innebär att staten avstår från att på denna punkt söka ersättning för den prisstegring man med åtskillig sannolikhet måste motse. Frågan är, om ej kontrolltaxorna redan nu borde höjts över de föreslagna, om hänsyn till pågående prisstegring tagits.

Som en sammanfattning av resultatet av den verkställda utredningen uttalade professor Thunberg, att utredningen givit vid handen, att de till staten inflytande avgifterna för specialitetskontrollen borde ökas under tillämpning av riksdagens direktiv i samband med kontrollens införande, gående ut på att statens utgifter skulle täckas genom avgifterna, att han anslöte sig till medicinalstyrelsens förslag, vilket torde tillföra statsverket utöver nu inflytande belopp ytterligare c:a 60,000 kronor, och att förslagets genomförande ej torde orättmätigt tynga läkemedelsindustrien, ej heller oskäligt stegra läkemedelspriserna.

Med anledning av att det såsom tidigare berörts ifrågasatts, huruvida specialitetskontrollen vore tillfredsställande organiserad, samt framförts krav på utredning härom, innan en eventuell taxehöjning vidtoges, uppdrog Kungl. Maj:t den 30 juni 1942 åt medicinalstyrelseutredningen att verkställa utredning och avgiva förslag rörande de lämpligaste anordningarna för kontroll av

farmaceutiska specialiteter. I skrivelse den 16 februari 1943 har medicinalstyrelseutredningen redogjort för resultatet av sin undersökning samt framlagt förslag till viss ändrad organisation av kontrollen.

Förslaget gick i huvudsak ut på att de göromål beträffande specialitetskungörelsen, som åvila medicinalstyrelsens specialitetsutredning, skulle överflyttas på statens farmaceutiska laboratorium samt att föredragningsskyldigheten beträffande specialtietsärendena skulle övertagas av föreståndaren för den biologiska avdelningen. I samband härmed skulle laboratoriets organisation förstärkas i administrativt hänseende medan i stället inom medicinalstyrelsen viss arbetskraft skulle kunna frigöras för andra behov och vissa befattningar indragas.

Medicinalstyrelseutredningen framhöll emellertid även, att det under utredningsarbetet visat sig önskvärt att en översyn av specialitetskungörelsen komme till stånd i syfte att begränsa antalet specialiteter. En dylik översyn kunde emellertid icke företagas utan ingående undersökningar i skilda avseenden, bland annat i fråga om de ekonomiska konsekvenserna för läkemedelsindustrien och apoteksorganisationen. Medicinalstyrelseutredningen hade därför begränsat sig till att med utgångspunkt från gällande bestämmelser angående kontrollens omfattning och huvudsakliga innebörd pröva möjligheterna för en förenkling av det nuvarande kontrollförfarandet.

Vid den remissbehandling av förslaget, som ägt rum, har medicinalstyrelsen bestämt motsatt sig den föreslagna omändringen av specialitetskontrollens organisation, framför allt av det skälet att den nya ordningen icke skulle innebära tillfredsställande garantier för att de administrativa synpunkterna på specialitetskontrollen bleve vederbörligen beaktade.

I övriga yttranden har medicinalstyrelseutredningens organisationsförslag med större eller mindre jämkningar tillstyrkts men samtidigt har, särskilt från apotekarhåll, betonats angelägenheten av att en skärpning av specialitetskungörelsen komme till stånd i syfte att åvägabringa en sanering beträffande specialiteternas benämning. Från den kemiska och farmaceutiska industriens sida har hävdats, att en översyn av specialitetskungörelsen, som toge sikte på en reglering av specialiteternas benämning eller en begränsning av antalet specialiteter, vore av väsentlig ekonomisk innebörd för såväl läkemedelsindustrien som apoteken och därför måste taga hänsyn till hithörande problem i hela dess vidd, innebärande jämväl en omprövning av medicinaltaxegrunderna samt arbetsfördelningen mellan fabrik och apotek.

Emellertid föreslog farmaceutiska laboratoriet våren 1943 en höjning av avgifterna för kontrollen av de farmaceutiska specialiteterna, vilken höjning översteg den av professor Thunberg föreslagna. Detta laboratoriets förslag godtogs av medicinalstyrelsen. Priskontrollnämnden ställde sig emellertid avvisande till detsamma.

I proposition nr 273 till 1943 års riksdag har chefen för socialdepartementet förklarat sig icke vara beredd att taga ställning till frågan om en översyn av specialitetslagstiftningen, detta med hänsyn till de konsekvenser, som ovan antytts. Vid sådant förhållande har det synts departementschefen lämpligt att med prövning av frågan om specialitetskontrollens organisation även-

ledes borde tills vidare anstå, för vilket även vissa andra anförda skäl ansågos tala. Då en höjning av avgifterna för kontrollen av de farmaceutiska specialiteterna i nuvarande läge torde böra undvikas, påkallade ej heller avgiftsfrågan ett omedelbart ställningstagande till organisationsförslaget.

Inkomsterna av kontrollen av de farmaceutiska specialiteterna liksom farmaceutiska laboratoriets utgifter under de senaste tio budgetåren framgå av nedanstående sammanställning.

Budgetår	Inkomster	Utgifter				Summa utgifter
		Avlöningar		Omkostnader		
		Ord. stat	Utbetalat	Ord. stat	Utbetalat	
1933/34		18,540: —	17,908: 76	5,960: —	5,917: 09	23,825: 85
1934/35	44,185: —	36,500: —	20,242: 90	11,500: —	28,249: 91	48,492: 81
1935/36	12,910: —	37,300: —	32,293: 64	11,500: —	12,025: 51	44,319: 15
1936/37	19,325: —	37,800: —	34,985: 10	11,500: —	17,056: 31	52,041: 41
1937/38	46,185: —	37,500: —	45,870: 24	21,500: —	27,960: 48	73,830: 72
1938/39	54,995: —	76,000: —	63,077: 54	30,000: —	29,875: 48	92,953: 02
1939/40	57,120: —	92,800: —	89,555: 09	30,000: —	44,327: 52	133,882: 61
1940/41	91,487: —	97,000: —	93,551: 20	30,000: —	29,827: 40	123,378: 60
1941/42	69,629: 50	97,800: —	95,492: 25	30,000: —	31,750: 99	127,243: 24
1942/43	60,600: —	99,400: —	108,367: 96	30,000: —	32,780: 41	141,148: 37
	456,436: 50	**630,640**: —	**601,344**: 68	**211,960**: —	**259,771**: 10	**861,115**: 78

Specialitetskungörelsen trädde i kraft 1/7 1934. Alla anmälningsavgifter för registrering av det stora antal farmaceutiska specialiteter, som då fanns i svenska handeln, inflöto under detta år. Detta förklarar, att inkomsterna under budgetåret 1934/35 vida överstego inkomsterna under de två följande budgetåren med relativt få nyanmälda farmaceutiska specialiteter. Följande förhållanden hava särskilt medverkat till den därpå följande ökningen av laboratoriets inkomster:

1/7 1937. Dubblad anmälningsavgift. Vissa tilläggsavgifter;
1/1 1938. Årsavgifter för icke registrerade specialiteter;
1/7 1938. Omorganisation;
1/1 1939. Vissa avgifter för efterkontroll. Årsavgift per beredningsform för registrerad specialitet; febr. 1939. Inflyttning i nuvarande lokaler. Att under budgetåret 1940/41 redovisats särskilt höga inkomster sammanhänger med det stora antalet nyanmälda farmaceutiska specialiteter och biologiska prövningar, vilka erfordra tilläggsavgifter. Antalet i handeln varande specialiteter var detta budgetår ovanligt stort.

Revisorernas uttalande.

Redan vid specialitetskontrollens införande förutsattes att verksamheten härmed borde vara självförsörjande, vilken princip jämväl kommit till klart uttryck från statsmakternas sida. Utgifterna för denna verksamhet utgöras av kostnaderna för dels farmaceutiska laboratoriets verksamhet i avseende på densamma, dels viss medicinalstyrelsens verksamhet (apoteksbyråns specialitetsavdelning) och dels specialitetsnämndens verksamhet. För farmaceutiska laboratoriets vidkommande har specialitetskontrollen kommit att utgöra den dominerande delen av hela verksamheten. Inkomsterna av verksamheten utgöras av de avgifter enligt särskilda av Kungl. Maj:t fastställda taxor, som skola erläggas i form av ansökningsavgifter, årsavgifter samt tilläggsavgifter för specialprövningar av farmaceutiska specialiteter.

I detta som i liknande fall, där kostnaden för viss verksamhet i statlig regi förutsättes skola täckas av inflytande inkomster av verksamheten, är det givetvis i princip önskvärt, att redovisningen sker på sådant sätt, att av densamma klart framgå beloppen av de utgifter, som avses skola täckas med inflytande inkomster. Av praktiska skäl torde detta emellertid icke låta sig göra i fråga om farmaceutiska laboratoriet, där verksamheten med specialitetskontrollen och övriga arbetsuppgifter äro inflätade i varandra. Den beräknade kostnaden för kontrollen av farmaceutiska specialiteter synes innebära, att för närvarande av laboratoriets årliga utgifter omkring 100,000 kronor skulle falla på nämnda verksamhet. Härtill kommer kostnader för medicinalstyrelsens specialitetsavdelning och för specialitetsnämndens verksamhet, ävensom avgifter till statens institut för folkhälsan, tillhopa beräknade till 30,000 kronor. De sammanlagda kostnaderna för specialitetskontrollen utgöra sålunda för närvarande omkring 130,000 kronor om året. Inkomsterna under budgetåren 1939/40—1942/43 hava uppgått till i genomsnitt omkring 70,000 kronor och utgjorde under budgetåret 1942/43 endast 60,600 kronor. Det är att märka, att man då vid beräknandet av utgifterna för specialitetskontrollen icke tagit hänsyn till kostnaderna för laboratoriets lokalhyra, omkring 50,000 kronor om året. Revisorerna äro emellertid av den uppfattningen, att även denna utgiftspost bör belasta specialitetskontrollen till så stor del, som svarar mot fördelningen av laboratoriets kostnader i övrigt på specialitetskontroll och övrig verksamhet. På grund härav anse sig revisorerna kunna konstatera, att inflytande avgifter för specialitetskontrollen för närvarande icke ens till hälften täcka kostnaderna för densamma.

Den i det föregående åberopade utredning, som av professor Torsten Thunberg på uppdrag av besparingsberedningen verkställts rörande statens farmaceutiska laboratorium, synes giva vid handen att några väsentligare besparingar i driften icke lämpligen kunna göras med undantag av att laboratoriet borde kunna avstå vissa lokaler. Sistnämnda synpunkt har emellertid redan tillgodosetts därigenom att det blivit bestämt, att även rättskemiska laboratoriet snarast skall flytta till farmaceutiska laboratoriets lokaler. Professor Thunberg har vidare uttalat, att det torde vara ett statsintresse, att laboratoriet behålles i möjligast effektiva form.

Revisorerna hava avlagt besök vid farmaceutiska laboratoriet för att närmare sätta sig in i dess verksamhet. Revisorerna hava härvid för sin del icke funnit någon anledning till anmärkning utan fastmera fått det intrycket, att laboratoriet är välskött och under skicklig och intresserad ledning.

Revisorerna hava kommit till den uppfattningen, att en omprövning bör ske, huruvida icke avgifterna för kontroll av farmaceutiska specialiteter borde kunna omedelbart höjas, oaktat de betänkligheter detta ur priskontrollsynpunkt tidigare ansetts medföra.

Den mycket betydande andel av utförsäljningspriset, som apotekens försäljningsprovision i många fall utgör, liksom även det förhållandet, att i vissa fall kostnaderna för reklam i fråga om hithörande läkemedel måste uppgå till betydande belopp, böra härvid icke förbises.

SJÄTTE HUVUDTITELN.

Kommunikationsdepartementet.

§ 21.

Vägdistriktens tillgångar och skulder.

I samband med statens övertagande av den allmänna väghållningen på landet skola vägdistriktens tillgångar och skulder avvecklas på sådant sätt, att staten utan ersättningsskyldighet övertager vägdistriktens alla tillgångar ävensom ansvaret för distriktens samtliga skulder.

Det sammanlagda uppskattade värdet av vägdistriktens tillgångar vid årsskiftet 1939/1940 uppgick enligt infordrade uppgifter till 52.16 miljoner kronor. Vägdistriktens skulder utgjorde vid samma tid 71.31 miljoner kronor. Under 1940 gjordes betydande avbetalningar å skulderna, så att dessa den 1 januari 1941 nedgått till 51.13 miljoner kronor. Tillgångarna utgjorde vid samma tid 48.55 miljoner kronor.

Revisorerna, som ansett det vara av intresse att undersöka förändringarna i vägdistriktens ekonomiska ställning under år 1942, hava låtit verkställa en sammanställning beträffande nettotillgångarna och nettoskulderna vid 1942 års ingång respektive utgång. Resultatet framgår av efterföljande tablå, i vilken även intagits utdebiterad skatt per vägskattekrona för åren 1941—1943.

Län och vägdistrikt	Vägskatt 1941	Vägskatt 1942	Vägskatt 1943	Nettotillgångar (+)resp. skulder (—) den 1/1 1942	Nettotillgångar (+) resp. skulder (—) den 1/1 1943
1	2	3	4	5	6
Stockholms län.					
Norra	1.87	1.85	1.50	—1,271,812: 42	—1,076,076: 09
Östra	1.20	0.90	0.40	—1,112,201: 41	— 922,747: 73
Västra	1.00	0.60	—	— 184,918: 85	— 184,090: 55
Södra	1.30	1.00	0.30	—1,070,821: 20	— 786,898: 30
Säger	**1.24**	**0.95**	**0.35**	**—3,639,753**: 88	**—2,969,812**: 67
Uppsala län.					
Norra	1.50	1.30	—	+ 653,096: 25	+ 796,128: 97
Östra	1.75	1.75	0.90	+ 37,160: 19	+ 116,175: 90
Västra	1.60	1.60	0.90	— 12,839: 67	+ 195,684: 76
Södra	1.70	1.40	0.50	+ 161,791: 52	+ 388,512: 29
Säger	**1.60**	**1.45**	**0.43**	+ **839,208**: 29	+**1,496,501**: 92
Södermanlands län.					
Norra	1.40	1.30	—	+ 203,692: 39	+ 310,265: 64
Västra	1.30	1.10	—	+ 559,668: 25	+ 435,546: 90
Mellersta	1.10	0.60	—	+ 626,374: 87	+ 411,412: 87
Södra	1.50	1.30	0.50	+ 198,200: 23	+ 91,213: 90
Säger	**1.34**	**1.10**	**0.15**	+**1,587,935**: 74	+**1,248,439**: 31

Län och vägdistrikt	Väg-skatt 1941	Väg-skatt 1942	Väg-skatt 1943	Nettotillgångar (+) resp. skulder (—) den 1/1 1942	Nettotillgångar (+) resp. skulder (—) den 1/1 1943
1	2	3	4	5	6
Östergötlands län.					
Göstrings	1.30	0.90	—	+ 263,681: 67	+ 240,462: 43
Valkebo	1.45	0.80	—	+ 165,891: 31	+ 175,493: 25
Aska	0.85	0.50	—	+ 329,896: 63	+ 191,096: 64
Finspångs läns	0.80	0.70	0.25	— 88,683: 13	— 78,565: 29
Vikbolandets	1.40	1.00	0.30	+ 72,218: 45	+ 33,293: 83
Hammarkinds	1.00	0.70	—	+ 172,679: 91	+ 64,939: 42
Bankekinds	1.35	0.80	0.25	— 26,792: 21	— 36,089: 83
Kinda	1.10	0.50	—	+ 133,111: 39	+ 155,116: 96
Ydre	1.60	1.60	1.10	— 213,486: 48	— 210,125: 06
Säger	**1.10**	**0.73**	**0.12**	+ **808,517**: 54	+ **535,622**: 35
Jönköpings län.					
Tveta	1.00	—	—	+ 633,398: 15	+ 616,905: 11
Norra Vedbo och Vista	1.60	0.40	—	+ 252,224: 68	+ 233,439: 85
Visingsö	1.00	0.40	—	+ 15,601: 73	+ 11,421: 17
Södra Vedbo	1.50	1.25	—	+ 355,506: 63	+ 364,415: 21
Östra härads	1.30	0.50	—	+ 251,687: 80	+ 151,638: 29
Västra härads	1.85	1.10	0.20	+ 219,735: 14	+ 175,770: 56
Östbo	1.60	1.00	0.50	+ 221,505: 04	+ 223,728: 32
Västbo	1.20	0.70	—	+ 591,822: 64	+ 475,894: 70
Mo	1.70	1.00	—	+ 191,627: 12	+ 209,757: 57
Säger	**1.39**	**0.66**	**0.09**	+**2,733,108**: 93	+**2,462,970**: 78
Kronobergs län.					
Konga	1.50	1.00	—	+ 471,234: 75	+ 485,270: 68
Uppvidinge	1.50	1.00	0.70	+ 495,018: 36	+ 201,899: 23
Norrvidinge	2.10	1.50	—	+ 85,912: 65	+ 107,855: 96
Kinnevalds	2.15	1.50	0.80	+ 92,132: 49	+ 41,092: 76
Allbo	1.10	0.50	—	+ 308,449: 46	+ 290,451: 23
Sunnerbo	1.90	1.00	1.00	+ 312,900: 17	+ 308,632: 41
Säger	**1.58**	**0.96**	**0.45**	+**1,765,647**: 88	+**1,435,202**: 27
Kalmar län.					
Norra Tjusts	1.85	1.30	—	+ 103,205: 64	+ 95,234: 07
Södra Tjusts	1.40	0.60	—	+ 358,646: 83	+ 314,059: 96
Sevede och Aspelands	1.40	0.20	—	+ 330,029: 97	+ 366,559: 42
Handbörds m. fl.	1.54	0.90	—	+ 290,392: 87	+ 291,668: 09
Södra Möre	1.32	—	—	+ 546,105: 71	+ 391,807: 21
Ölands	1.25	0.50	—	+ 283,449: 41	+ 46,801: 15
Säger	**1.45**	**0.56**	—	+**1,911,830**: 43	+**1,506,129**: 90
Gotlands län.					
Norra	1.60	1.40	0.25	+ 101,422: —	— 5,082: 59
Södra	1.70	1.05	—	+ 142,726: 95	+ 143,830: 82
Säger	**1.64**	**1.26**	**0.15**	+ **244,148**: 95	+ **138,748**: 23
Blekinge län.					
Östra härads	1.89	1.50	—	— 4,285: 49	— 39,476: 88
Medelsta	1.10	—	—	+ 289,740: 21	+ 258,454: 85
Bräkne	1.50	1.50	1.30	— 233,297: 55	— 149,598: 49
Listers	1.75	1.60	1.00	— 155,053: 18	— 151,631: 48
Säger	**1.53**	**1.07**	**0.56**	— **102,896**: 01	— **82,252**: —

Län och vägdistrikt	Väg-skatt 1941	Väg-skatt 1942	Väg-skatt 1943	Nettotillgångar (+) resp. skulder (—) den 1/1 1942	Nettotillgångar (+) resp. skulder (—) den 1/1 1943
1	2	3	4	5	6
Kristianstads län.					
Södra Åsbo och Bjäre	1.20	1.00	0.20	— 308,936: 59	— 382,441: 43
Norra Åsbo	1.20	1.00	0.50	+ 1,564: 84	+ 118,650: 60
Västra Göinge	1.50	1.00	0.10	+ 176,843: 83	+ 146,648: 53
Östra Göinge	1.50	1.00	0.50	+ 110,466: 92	+ 59,874: 23
Villands	1.40	1.20	—	— 230,418: 42	— 268,118: 17
Gärds och Albo	1.50	1.00	0.20	+ 329,311: 53	— 64,981: 53
Ingelstads och Järrestads	1.38	1.00	—	+ 232,679: 07	— 456,440: 44
Säger	**1.37**	**1.03**	**0.21**	+ **311,511**: 18	— **846,808**: 21
Malmöhus län.					
Oxie och Skytts	0.90	0.25	—	+ 861,651: 73	+ 434,243: 52
Vemmenhögs	1.30	0.50	—	— 54,195: 20	— 267,444: 42
Ljunits och Herrestads	1.40	0.90	0.42	— 220,401: 19	— 330,407: 90
Färs	1.50	1.20	0.70	— 12,772: 08	— 134,807: 25
Frosta	1.50	1.20	0.70	— 175,869: 53	— 224,898: 14
Torna	1.20	0.70	0.70	— 118,284: 22	— 421,396: 33
Bara	0.90	0.50	—	+ 375,844: 50	+ 81,829: 30
Rönnebergs och Harjagers	0.85	0.15	0.15	+ 677,669: 24	+ 560,239: 21
Onsjö	1.00	0.50	0.50	+ 30,963: —	— 228,427: 72
Luggude	—	—	—	+1,546,609: 13	+1,337,500: 19
Vens	—	—	—	+ 7,322: 49	+ 6,061: 69
Säger	**0.95**	**0.48**	**0.24**	+**2,918,537**: 87	+ **812,492**: 15
Hallands län.					
Höks	1.00	0.50	—	— 441,503: 22	— 457,451: 15
Tönnersjö	1.50	1.20	—	— 58,809: 29	— 111,228: 35
Halmstads	1.50	1.20	—	+ 398,540: 86	+ 251,909: 06
Årstads	1.40	1.20	—	+ 143,472: 54	+ 156,347: 92
Faurås	1.40	0.80	0.30	+ 26,247: 26	— 20,701: 87
Himle och Viske	1.50	1.30	—	— 151,345: 91	— 129,488: 91
Fjäre	1.90	1.00	0.80	—1,293,809: 15	—1,159,899: 26
Säger	**1.46**	**1.00**	**0.18**	—**1,377,206**: 91	—**1,470,512**: 56
Göteborgs och Bohus län.					
Göteborgsbygdens	0.65	0.60	—	— 447,226: 11	— 315,174: 50
Öckerö och Styrsö	0.50	1.00	0.65	+ 2,948: 65	— 26,654: 84
Inlands	2.30	1.57	1.30	— 346,164: 19	— 468,607: 33
Orusts och Tjörns	2.03	1.50	1.50	— 284,304: 12	— 165,786: 83
Sunnervikens och Bullarens	2.17	2.15	1.50	—1,643,046: 69	—1,622,654: 84
Norrvikens	2.47	2.12	1.69	—1,256,829: 80	—1,292,217: 55
Säger	**1.37**	**1.23**	**0.79**	—**3,074,622**: 26	—**3,891,095**: 89
Älvsborgs län.					
Kinds	1.10	0.40	—	+ 382,303: 58	+ 332,896: 01
Marks	1.50	1.00	—	+ 589,759: 26	+ 737,604: 20
Ås och Redvägs	1.00	—	—	+ 287,132: 08	+ 268,157: 94
Boråsbygdens	1.70	0.80	—	+ 67,375: 27	+ 66,476: 04
Kullings och Vättle	1.00	0.80	—	+ 189,072: 94	+ 299,179: 74
Väne och Ale	1.30	1.00	0.50	+ 826,201: 56	+ 884,538: 83
Östra Dals	1.70	0.80	—	+ 297,141: 74	+ 359,447: 48
Valbo	2.25	1.70	1.00	— 91,216: 15	— 25,663: 82
Vedbo	1.95	1.70	—	— 284,928: 88	— 115,216: 76
Säger	**1.39**	**0.88**	**0.14**	+**2,262,841**: 40	+**2,807,419**: 66

Län och vägdistrikt	Väg-skatt 1941	Väg-skatt 1942	Väg-skatt 1943	Nettotillgångar (+) resp. skulder (—) den 1/1 1942	Nettotillgångar (+) resp. skulder (—) den 1/1 1943
1	2	3	4	5	6
Skaraborgs län.					
Södra	1.50	0.50	—	+ 397,078: 70	+ 327,763: 24
Östra	1.50	0.50	0.20	+ 543,521: 15	+ 311,116: 69
Norra	1.30	0.50	0.20	+ 201,695: 64	+ 182,417: 79
Mellersta	1.40	0.50	0.10	+ 266,484: 93	+ 112,266: 60
Nordvästra	1.20	0.50	—	+ 220,461: 29	+ 193,878: 72
Västra	1.30	0.50	—	+ 571,036: 56	+ 488,391: 99
Säger	**1.37**	**0.50**	**0.10**	+**2,200,278**: 27	+**1,615,835**: 03
Värmlands län.					
Östersysslets	1.00	1.00	—	+ 241,311: 14	+ 196,859: 63
Värmlandsbergs	1.50	0.45	—	+ 422,340: 20	+ 414,206: 60
Mellansysslets	1.50	1.30	—	— 29,949: 97	+ 40,933: 89
Klarälvdalens	1.60	1.00	0.20	+ 196,438: 46	+ 127,880: 73
Fryksdalens	1.65	1.10	—	+ 377,137: 52	+ 290,994: 23
Jösse	1.70	1.00	—	+ 497,993: 55	+ 490,755: 68
Södersysslets	1.00	0.40	—	+ 731,484: 85	+ 662,308: 43
Nordmarks	2.10	1.30	0.60	+ 58,145: 11	+ 25,944: 43
Säger	**1.44**	**0.91**	**0.07**	+**2,494,900**: 86	+**2,249,883**: 62
Örebro län.					
Mellersta	1.20	0.60	0.50	— 792,787: 82	— 739,484: 65
Sydöstra	1.30	0.90	0.50	+ 8,954: 03	— 7,863: 82
Södra	1.20	0.80	0.20	+ 206,059: 71	+ 90,270: 82
Västra	1.35	0.90	0.60	+ 231,061: 87	+ 200,518: 24
Nordvästra	0.86	0.80	—	+ 52,631: 97	+ 79,999: 23
Nordöstra	1.20	0.90	—	+ 332,241: 77	+ 287,339: 16
Säger	**1.15**	**0.81**	**0.25**	+ **38,161**: 53	— **89,221**: 02
Västmanlands län.					
Västra	1.20	0.80	—	+ 304,898: 18	+ 340,001: 16
Norra	1.20	1.00	—	+ 403,082: 23	+ 642,508: 10
Östra	1.50	1.10	—	+ 222,574: 03	+ 306,511: 07
Södra	1.20	0.60	—	+ 519,514: 58	+ 695,844: 59
Säger	**1.25**	**0.83**	—	+**1,450,069**: 02	+**1,984,864**: 92
Kopparbergs län.					
Folkare	1.30	0.50	0.20	+ 67,259: 69	+ 130,385: 16
Kopparbergs	1.50	0.60	—	+ 445,185: 33	+ 187,036: 76
Tuna	0.75	0.10	—	+ 245,052: 38	— 42,434: 93
Västerbergslags	0.75	0.10	—	+ 618,066: 14	+ 509,553: 49
Nås	1.50	0.50	—	+ 97,696: 89	+ 20,746: 24
Malungs	1.60	0.70	0.45	+ 183,273: 57	+ 97,100: 07
Nedansiljans	1.50	0.10	0.10	+ 365,968: 15	+ 275,553: 72
Ovansiljans	0.70	0.20	0.10	+ 131,672: 38	+ 116,872: 96
Älvdalens	2.31	1.50	0.20	+ 69,160: 04	+ 20,847: 77
Säger	**1.10**	**0.32**	**0.08**	+**2,223,334**: 57	+**1,315,661**: 24
Gävleborgs län.					
Gästriklands	1.00	0.50	—	+1,427,755: 57	+1,282,538: 38
Hälsinglands sydöstra	1.00	0.80	0.50	+ 21,054: —	— 56,399: 27
» sydvästra	1.10	1.00	0.15	+ 210,839: 26	+ 194,807: 64
» nordöstra	1.65	1.65	1.50	+ 144,400: 24	+ 29,641: 54
» nordvästra	1.30	1.30	—	+ 279,342: 29	+ 379,312: 61
Säger	**1.12**	**0.82**	**0.30**	+**2,083,391**: 36	+**1,829,900**: 90

Län och vägdistrikt	Väg-skatt 1941	Väg-skatt 1942	Väg-skatt 1943	Nettotillgångar (+) resp. skulder (—) den 1/1 1942	Nettotillgångar (+) resp. skulder (—) den 1/1 1943
1	2	3	4	5	6
Västernorrlands län.					
Medelpads östra	1.50	1.50	1.25	—1,632,452: 10	—1,079,558: 49
» mellersta	1.90	1.90	1.20	— 21,009: 80	— 35,708: 72
» västra	1.20	1.10	1.10	— 84,136: 82	— 87,160: 35
Ådalens nedre	1.85	1.85	1.50	—1,120,588: 55	—1,061,839: 57
» övre	2.10	2.00	1.20	—1,456,321: 93	—1,138,387: 71
Ramsele	2.20	2.20	2.20	— 501,160: 84	— 482,393: 29
Nätra och Nordingrå	1.95	1.75	1.35	+ 217,153: 10	+ 306,293: 12
Själevads och Arnäs	1.60	1.20	0.40	+ 429,406: 73	+ 527,792: 12
Säger	**1.72**	**1.62**	**1.20**	**—4,169,110**: 21	**—3,050,962**: 89
Jämtlands län.					
Ragunda	1.00	1.00	—	+ 555,977: 23	+ 521,157: 17
Revsunds	2.24	1.83	0:25	— 93,523: 85	+ 66,394: 97
Bergs	2.20	1.40	—	+ 315,537: 01	+ 400,345: 26
Svegs	1.50	1.02	1.00	+ 99,167: 12	+ 125,847: 65
Hede	3.54	3.35	2.69	— 39,802: 47	— 26,525: 80
Undersåkers	2.00	2.00	1.25	+ 42,313: 09	— 102,575: 47
Offerdals	2.01	1.42	0.36	+ 255,319: 86	+ 388 303: 40
Lits	2.35	1.50	0.70	+ 376,310: 67	+ 288,918: 05
Hammerdals	2.31	1.91	0.60	— 20,829: 66	+ 52,092: 39
Säger	**1.94**	**1.55**	**0.52**	**+1,490,469**: —	**+1,713,957**: 62
Västerbottens län.					
Nordmalings	1.60	1.50	1.25	— 307,927: 75	— 263,182: 82
Umebygdens	1.73	1.20	0.40	+ 418,628: 50	+ 269,301: 06
Holmöns	2.70	2.30	2.50	— 10,440: 60	— 12,447: 02
Degerfors	2.00	1.90	1.85	— 272,204: 49	— 236,969: 04
Nysätra	2.40	1.50	1.00	+ 187,978: 19	+ 294,710: 23
Skelleftebygdens	1.63	0.80	0.35	+ 362,053: 12	+ 401,708: 40
Norsjö	2.20	1.65	1.45	— 840,871: 08	— 801,246: 09
Lycksele	1.90	1.50	1.35	— 178,768: 69	— 112,437: 49
Åsele	2.50	1.95	0.30	+ 142,462: 72	+ 192,453: 92
Dorotea	2.35	1.95	1.50	— 36,360: 08	— 122,681: 62
Vilhelmina	2.80	2.00	1.20	+ 123,662: 58	— 14,471: 47
Stensele	2.50	2.20	1.70	+ 256,691: 31	+ 152,223: 02
Sorsele	3.38	2.40	1.50	+ 64,865: 11	+ 61,699: 31
Tärna	4.30	4.30	1.50	+ 31,697: 35	+ 25,633: 62
Säger	**1.95**	**1.39**	**0.86**	— **58,533**: 81	— **165,705**: 99
Norrbottens län.					
Pitebygdens	2.21	0.75	1.85	— 123,713: 82	— 215,214: 02
Älvsbyns	2.60	2.13	1.70	+ 2,025: 78	— 48,688: 58
Nederluleå	2.65	2.00	—	+ 242,133: 54	+ 117,378: 39
Överluleå	2.27	2.27	1.90	— 222,439: 44	— 284,282: 37
Råneå	3.03	2.22	1.50	+ 165,462: 89	+ 170,843: 55
Kalix	2.33	1.83	2.00	— 187,080: 77	— 168,915: 35
Torneå	3.30	2.10	2.00	+ 28,788: 80	— 84,771: 05
Pajala	3.20	2.10	2.00	+ 196,983: 83	+ 150,758: 92
Jukkasjärvi	0.30	0.20	0.10	+ 651,568: 80	+ 555,193: 97
Gällivare	1.50	1.50	—	+ 642,221: 01	+ 361,034: 25
Jokkmokks	2.96	1.45	1.05	+ 122,814: 82	+ 59,500: 86
Arvidsjaurs	2.24	1.81	1.50	+ 81,867: 78	+ 114,166: 77
Arjeplogs	2.58	2.14	1.96	— 251,627: 30	— 675,397: —
Säger	**1.24**	**1.14**	**0.76**	**+1,349,005**: 92	+ **51,608**: 34
Utdebitering i medeltal för hela riket respektive summa nettotillgångar	1.33	0.91	0.33	**15,390,775**: 66	**10,638,867**: 01

Av tablån framgår, att nettotillgångarna under år 1942 sjunkit från 15,390,775 kronor vid årets början till 10,638,867 kronor vid årets slut eller med 4,751,908 kronor.

§ 22.

Statens övertagande av den allmänna väghållningen på landet.

I lagen den 30 juni 1943 (nr 435) om vad iakttagas skall i anledning av kronans övertagande av den allmänna väghållningen på landet stadgas bland annat följande. Från och med den 1 januari 1944 skall vägdistriktens rätt till väg med vad därtill hörer ävensom distriktens tillgångar och förpliktelser övertagas av kronan (6 §). Har vägdistrikt efter den 1 januari 1942 i syfte att å kronan överföra väghållningskostnader, som bort gäldas genom utdebitering av vägskatt, underlåtit att utdebitera dylik skatt i den utsträckning, som påkallats av omständigheterna, eller försummat underhållet av allmän väg i sådan grad, att vägen den 1 januari 1944 icke befinner sig i vederbörligt skick, må ersättning uttagas genom påförande av särskild vägskatt. Detsamma gäller, där distrikt efter den 1 januari 1942 förfogat över distriktets tillgångar för andra ändamål än dem, distriktet haft att tillgodose, eller utan tillräckliga skäl slutit avtal eller gjort utfästelser, vilka avse även tid efter utgången av år 1943 och genom vilka kronan tillskyndas avsevärt förfång (7 §). Frågan om sådan ersättningsskyldighet prövas av Konungen (8 §).

I sitt yttrande över förslaget till nämnda lag ifrågasatte riksräkenskapsverket, om icke arbetet med att utreda hithörande ersättningsfrågor borde med hänsyn till dess speciella art anförtros åt en särskild av Kungl. Maj:t tillsatt nämnd, så sammansatt att fackkunskaper på olika områden bleve representerade. Frågan om ersättningsskyldighet, där sådan ansåges föreligga, borde slutligt avgöras av nämnden.

I proposition nr 223 till 1943 års riksdag anförde vederbörande departementschef (sid. 140), att det slutliga avgörandet av sådant ärende borde ankomma på Kungl. Maj:t i statsrådet. Frågan, på vilket organ utredningen och anhängiggörandet borde ankomma, syntes lämpligen böra tills vidare lämnas öppen med befogenhet för Kungl. Maj:t att — sedan revisionsarbetets omfattning kunde bättre överblickas — avgöra vilken utväg, som borde väljas.

Då den allmänna väghållningen å landsbygden från och med den 1 januari 1944 skall övertagas av staten, hava revisorerna ansett det vara av intresse att göra en undersökning av vägdistriktens förvaltningsutgifter under åren 1942 och 1943. Vid sin undersökning hava revisorerna uppmärksammat, att vissa vägdistrikt beslutat utbetala särskild gratifikation eller annan extra ersättning till vägdistriktens förtroendemän.

Sålunda har Kullings och Vättle vägdistrikt vid vägstämma den 30 september 1943 tillerkänt vägstyrelsens ordförande 1,200 kronor i ersättning för extra arbete under 1943 i anledning av vägförstatligandet.

Älvsby vägdistrikt har vid vägstämma den 4 oktober 1943 tillerkänt vägstyrelsens ordförande, som under 23 år tillika varit sekreterare och som lång

tid även varit kassör, 4,000 kronor i gratifikation. Beslutet har överklagats hos länsstyrelsen.

Överluleå vägdistrikt har vid vägstämma den 22 augusti 1942 tillerkänt vägstyrelsens ordförande och kassör vardera 4,000 kronor samt en var av fem vägarbetare 2,500 kronor eller tillhopa 20,500 kronor i gratifikationer.

Kalix vägdistrikt har vid vägstämma den 17 april 1943 tillerkänt vägstyrelsens ordförande 5,000 kronor i gratifikation. Beslutet har överklagats.

Torneå vägdistrikt har vid vägstämma den 25 augusti 1943 tillerkänt vägstyrelsens ordförande ett lönetillägg å 3,000 kronor.

Jokkmokks vägdistrikt har vid vägstämma den 9 november 1943 tillerkänt ordföranden, som tillika är sekreterare, dels 6,000 kronor i gratifikation och dels 3,000 kronor i ersättning för extra arbete i anledning av vägdistriktets avveckling.

I vissa fall hava ersättningarna till distriktens förtroendemän höjts efter den 1 januari 1943. Sålunda har ordförandens arvode höjts med 1,000 kronor i Västbo vägdistrikt och i Onsjö vägdistrikt. Med 750 kronor hava arvodena höjts för ordföranden, tillika sekreterare, i Skaraborgs läns mellersta vägdistrikt och för ordföranden i Hede vägdistrikt. Ordföranden, tillika sekreterare, i Skaraborgs läns nordvästra vägdistrikt har på grund av ökat arbete och krisförhållandena beviljats lönetillägg med 750 kronor för år 1942 och 875 kronor för år 1943.

Vissa vägdistrikt hava tillförsäkrat ordförande, kamrerare eller sekreterare särskilda pensionsförmåner eller livräntor.

Uppsala läns östra vägdistrikt beslöt sålunda å vägstämma den 29 april 1943, att å »Pensionsstyrelsens Frivilliga försäkring» skulle insättas 5,310 kronor, utgörande vägdistriktets bidrag för att tillförsäkra kamreraren, tillika sekreterare, årlig pension av 1,200 kronor från uppnådda 65 års ålder.

Marks vägdistrikt har vid vägstämma den 29 augusti 1942 bemyndigat vägstyrelsen att för »ordföranden-kassaförvaltaren-sekreteraren» inköpa en livränta för högst 20,000 kronor.

Vidare hava revisorerna uppmärksammat, att i åtskilliga vägdistrikt medel — stundom till påfallande höga belopp — anvisats till representation i anledning av statens övertagande av vägväsendet.

Gotlands norra och södra vägdistrikt hava sålunda vartdera anvisat förslagsvis 2,500 kronor för gemensamt anordnande av en s. k. vägdag, varvid skulle avtäckas två minnesstenar.

Allbo vägdistrikt har anvisat högst 2,000 kronor till en måltid för distriktets arbetsledare, arbetare och vägstämmoombud att hållas vid sista vägstämman i december 1943.

Sunnerbo vägdistrikt har anvisat förslagsvis 2,000 kronor till bestridande av kostnader för anskaffande av patriotiska sällskapets medalj till ett antal personer i vägdistriktets tjänst samt för en festmåltid.

Ragunda vägdistrikt har anslagit 1,500 kronor till anordnande av en avslutningsfest i anledning av vägförstatligandet.

Ölands vägdistrikt har till samkväm anvisat förslagsvis 1,500 kronor.

Listers vägdistrikt har anslagit 1,500 kronor till kostnader, däribland representationskostnader, som kunde föranledas av vägförstatligandet.

Södermanlands mellersta vägdistrikt har anslagit medel dels till en middag för distriktets funktionärer, för vilken middag kostnaden belöpt till 1,052 kronor 5 öre, och dels till en festmåltid för distriktets arbetare, för vilken kostnaderna torde uppgå till omkring 600 kronor.

Bräkne vägdistrikt har anslagit 1,000 kronor till en avskedsfest för vägstämmans ledamöter och 600 kronor till en sådan fest för distriktets arbetspersonal.

Södermanlands södra vägdistrikt har till representation i anledning av statens övertagande av vägväsendet anvisat tillhopa 1,500 kronor.

Revisorernas uttalanden.

Den av revisorerna verkställda undersökningen har givit vid handen, att vissa vägdistrikt hava anvisat medel till utgifter, som icke synas vara motiverade för den allmänna väghållningen. Sålunda hava vägmedel tagits i anspråk till utdelning av gratifikationer eller andra ersättningar åt vägdistriktens förtroendemän, utöver vad i enlighet med vägdistriktslagen fastställts, eller till representationskostnader i anledning av statens övertagande av vägväsendet.

Revisorerna, som förutsätta, att vägdistriktens förvaltning göres till föremål för enhetlig granskning i samband med statens övertagande av vägväsendet, vilja understryka vikten av att de vägdistrikt, som därvid befinnas hava på ett mindre tillfredsställande sätt handhaft vägdistriktens medel, åläggas särskild ersättningsskyldighet.

§ 23.

Häradsskrivares provisioner å vägskatt.

Enligt 56 § lagen den 7 juni 1934 om vägdistrikt skall för varje skattekrona och skatteöre, som enligt kommunalskattelagen påförts skattskyldig såsom underlag för fastighetsskatt, påföras honom, såvitt angår jordbruksfastighets jordbruksvärde samt tomt- och industrivärde så ock annan fastighet, en och en halv vägskattekrona respektive ett och ett halvt vägskatteöre samt, såvitt angår jordbruksfastighets skogsvärde, en och tre fjärdedels vägskattekrona respektive ett och tre fjärdedels vägskatteöre. Vad som icke uppgår till helt vägskatteöre bortfaller. Etthundra vägskatteören bilda en vägskattekrona. För varje skattekrona och skatteöre, som enligt kommunalskattelagen påförts skattskyldig såsom underlag för kommunal inkomstskatt, påföres honom en vägskattekrona respektive ett vägskatteöre; dock skall i fråga om fysisk person, som för kommunal inkomstskatt i hemortskommunen påförts mindre än tre skattekronor, sådan påföring därstädes icke äga rum.

Enligt 58 § lagen om vägdistrikt skola häradsskrivarna till ledning för vägskattens bestämmande varje år efter slutade taxeringsförrättningar före juni månads utgång till vägstyrelsen insända förteckning, som för varje kommun inom vägdistriktet summariskt upptager antalet vägskattekronor. Väg-

styrelsen låter därutöver upprätta sammandrag, upptagande summan för hela vägdistriktet.

Slutligen stadgas i 59 § sistnämnda lag, att vad om debitering, uppbörd, indrivning och redovisning av landstingsmedel är stadgat skall äga motsvarande tillämpning beträffande vägskatt.

Beträffande landstingsmedlen återfinnas i nämnda hänseenden bestämmelser i § 48 lagen om landsting den 20 juni 1924, enligt vilka bestämmelser länsstyrelsen, på landstingets därom framställda begäran, ombesörjer, att av landstinget till uttaxering beslutade medel skola genom vederbörande i sammanhang med kronoskatterna varda debiterade och indrivna samt i riksbanken insatta inom den tid och med det ansvar, som är för kronans uppbörd stadgat. Ersättning för härmed förbundna kostnader och arbete skall gäldas enligt bestämmelserna i förordningen den 30 juni 1933 om ersättning för debitering och uppbörd av landstingsmedel. Enligt denna förordning utgår ersättning för debitering och uppbörd av landstingsmedel till häradsskrivare med en procent å den del av det debiterade beloppet, som ej överstiger etthundratusen kronor, sex tiondels procent å den del av debiterade beloppet, som överstiger etthundratusen men ej tvåhundratusen kronor, två tiondels procent å den del av debiterade beloppet, som överstiger tvåhundratusen men ej fyrahundratusen kronor, och en tiondels procent å den del av debiterade beloppet, som överstiger fyrahundratusen kronor. Nämnda ersättningar skola efter rekvisition utbetalas av vederbörande länsstyrelse.

Enligt kungörelsen den 13 augusti 1936 nr 485 äger vägdistrikt besluta att låta verkställa debitering, uppbörd, indrivning och redovisning av vägskatt annorledes än genom länsstyrelsens försorg. Häradsskrivarna äro i dylika fall det oaktat skyldiga att för varje till vägskatt skattskyldig i fastighetstaxeringslängden angiva antalet vägskattekronor och vägskatteören. Härför äga de icke rätt till särskild ersättning.

Jämlikt lagen den 30 juni 1943 (nr 435) om vad iakttagas skall i anledning av kronans övertagande av den allmänna väghållningen på landet skall den förteckning över antalet vägskattekronor, varom förmäles i 58 § lagen om vägdistrikt, icke upprättas under år 1943, då staten övertager nämnda väghållning från och med år 1944 och särskild vägskatt icke vidare skall uttagas.

Av en utav revisorerna verkställd undersökning framgår, att för år 1943 ej mindre än 74 av landets 170 vägdistrikt icke utdebiterat någon vägskatt. I några fall har vägskatt icke heller utdebiterats för åren 1941 och 1942. Det oaktat har i många fall viss ersättning utgått från vägdistrikten till häradsskrivarna för förberedande arbete beträffande debitering av vägskatt. Denna ersättning har utgått efter mycket varierande grunder. I flera fall har emellertid ersättningen utgått efter 0.2 procent av det närmast föregående år debiterade vägskattebeloppet. En redogörelse för de belopp, varmed ersättning utgått, lämnas i nedanstående sammanställning.

Vägdistrikt	Häradsskrivaren i			
Södermanlands norra	Rekarne	fögderi	kronor	498: —
» »	Gripsholms	»	»	385: 86
» västra	Oppunda	»	»	700: —
» mellersta	Gripsholms	»	»	111: 92
» »	Rekarne	»	»	258: 30
Valkebo	Linköpings	»	»	157: 85
Aska	Finspångs	»	»	120: —
Hammarkinds	Norrköpings	»	»	200: —
Kinda	Kinda och Ydre	»	»	93: 83
Tveta	Tveta, Vista och Mo	»	»	100: —
Medelsta	Karlskrona	»	»	86: 84
»	Ronneby	»	»	355: 94
Villands	Kristianstads	»	»	600: —
Oxie och Skytts	Malmö	»	»	159: 30
Vemmenhögs	Ystads	»	»	187: 47
Höks (beslutat men den $^{18}/_{11}$ ännu ej utbetalt)	Laholms	»	»	109: 50
Kullings och Vättle	Kullings	»	»	398: 53
Vedbo	Vedbo	»	»	422: 47
Mellansysslets	Mellansysslets	»	»	872: 72
Fryksdalens	Fryksdals	»	»	350: —
Jösse	Västersysslets	»	»	294: 36
Södersysslets	Södersysslets	»	»	403: 06
»	Mellansysslets	»	»	235: 16
Västmanlands läns västra	Kungsörs	»	»	319: —
» » norra	Bergslags	»	»	472: 52
» » »	Salbergs-Väsby	»	»	64: 91
» » östra	» »	»	»	354: 42
» » södra	Västerås	»	»	385: 75
» » »	Bergslags	»	»	42: 84
Gästriklands	Gästriklands östra	»	»	811: 12
»	» västra	»	»	616: 14
Hälsinglands nordvästra	Ljusdals	»	»	464: 86
		Summa	kronor	10,632: 67

Revisorernas uttalande.

För häradsskrivarnas arbete med uppbörd och debitering av vägskatt utgår ersättning i form av viss procent av debiterade belopp på sätt i förordningen den 30 juni 1933 om ersättning för debitering och uppbörd av landstingsmedel stadgas. Nämnda ersättning utbetalas av länsstyrelserna. Den verkställda undersökningen visar, att vägdistrikten i ett flertal fall, då debitering under senare år icke behövt äga rum, likväl till häradsskrivarna utbetalat ersättning för förberedande arbete med debitering av vägskatt, oaktat häradsskrivarna icke varit berättigade till särskild ersättning härför. Enligt revisorernas mening borde i varje fall frågan om sådan ersättning först hava underställts Kungl. Maj:ts prövning.

SJUNDE HUVUDTITELN.

Finansdepartementet.

§ 24.

Kronouppbörden i magistratsstäderna.

Tillgänglig statistik över uppbördsresultatet i magistratsstäderna utvisar, att antalet skattskyldiga, som betalat skatten i rätt tid, sedan länge varit förhållandevis mindre än på landsbygden. Skatteuppbörden i magistratsstäderna har därför i större utsträckning än på landet kommit att falla på restindrivningen. Statistiskt material över resultatet av skatteindrivningen i dessa städer, som av revisorerna under hand infordrats från riksräkenskapsverket, har givit vid handen, att resultatet av restindrivningen i städerna under de senaste åren i många fall starkt försämrats och att betydande olikheter i avseende på uppbördens förlopp förefinnas olika städer emellan. Vidare hava revisorerna uppmärksammat, att under senare år i vissa fall framkommit omständigheter, som tyda på en mindre tillfredsställande kontroll över befattningshavare, vilka hava att i sin tjänst taga befattning med kronouppbörden i städerna.

På grund av vad ovan nämnts hava revisorerna funnit anledning att ägna särskild uppmärksamhet åt kronouppbörden i magistratsstäderna jämte därmed sammanhängande förhållanden.

Den väsentliga omständighet, som måste hållas i minnet, då man gör en jämförelse mellan kronouppbördens bedrivande på landsbygden och i magistratsstäderna, är att handhavandet och bekostandet av uppbörden i städerna icke åligger staten utan vederbörande magistratsstad att själv ombesörja.

Här skall till en början i korthet erinras om huvuddragen av de för kronouppbörden i stad gällande reglerna. Enligt § 8 i uppbördsreglementet den 14 december 1917 förrättas för stad med magistrat uppbörden av magistraten eller, där särskild tjänsteman finnes därtill förordnad, av denne under magistratens inseende och ansvar.

Uppbördsbok upprättas av magistratsstad av vederbörande stadens tjänsteman, vanligen benämnd kronouppbördskassör. Magistraten har att fyra dagar före första uppbördsstämmans början ingiva uppbördsboken till länsstyrelsen, som, efter det att å landskontoret tagits erforderlig kännedom om densamma, återställer den till magistraten före uppbördsförrättningens början tillika med föreskrift om uppbördens förrättande. Debetsedlar skola i stad tillhandahållas de skattskyldiga senast sju dagar före första upp-

bördsstämmans början. I vissa städer finnas särskilda stadganden meddelade beträffande utfärdande och utdelning av debetsedlar.

Medan på landet, vartill i förevarande sammanhang även räknas fögderistad, den ordinarie uppbörden sker genom postverkets försorg under uppbördsterminer av relativt lång varaktighet, vilka för hela riket äro förlagda till enhetliga tider, nämligen den första från och med den 10 till och med den 20 november och den andra från och med den 25 april till och med den 5 maj, förrättas motsvarande uppbörd i stad vid två allmänna uppbördsstämmor, som äga rum den första viss dag eller vissa dagar under tiden från och med den 5 till och med den 20 november och den andra viss dag eller vissa dagar under tiden från och med den 25 april till och med den 5 maj. Magistraten skall inkomma till länsstyrelsen med förslag till tider och ställen för uppbördens hållande, och åligger det länsstyrelsen att inom åtta dagar efter sådant förslag inkommit lämna magistraten besked, huruvida förslaget godkänts eller i vilka avseenden det ändrats ävensom att senast fjorton dagar före första allmänna uppbördsstämman låta genom allmän kungörelse på lämpligt sätt underrätta de skattskyldiga om tider och ställen för de allmänna uppbördsstämmorna och den ordning, som därvid kommer att iakttagas.

Inbetalning vid uppbördsstämma skall ske kontant eller genom avlämnandet av postremissväxel ställd till eller överlåten å uppbördsmannen. Inbetalning vid uppbördsstämma må ock kunna fullgöras sålunda, att skattskyldig i betalt brev med posten på eget ansvar insänder, jämte debetsedel eller debetsedlar, utskyldsbeloppet i postremissväxel, ställd till eller överlåten å magistraten. För att sådan inbetalning skall anses verkställd vid uppbördsstämman skall försändelsen hava kommit uppbördsmannen tillhanda senast å uppbördsstämmans sista dag. Likaledes må inbetalning kunna fullgöras därigenom, att skattskyldig på egen bekostnad insätter utskyldsbeloppet å vederbörande uppbördsmans tjänstepostgirokonto. För att dylik inbetalning skall anses fullgjord vid uppbördsstämman skall inbetalningskortet hava avlämnats å postanstalt eller, där inbetalningen sker medelst girokort, detta hava ankommit till postgirokontoret i Stockholm senast å uppbördsstämmans näst sista dag. Uppbördsmannen skall vid allmän uppbördsstämma i uppbördsboken anteckna verkställd inbetalning av utskylder jämte den avkortning, vartill han med stöd av givna stadganden och på grund av förhållanden, som yppa sig vid uppbördsstämman, anser anledning föreligga, dels ock å företedd debetsedel meddela kvitto å det erlagda utskyldsbeloppet med anteckning om den avkortning, som kan ifrågakomma. Med posten insänd debetsedel skall ofördröjligen återsändas i kvitterat skick till den skattskyldige under uppgiven adress.

Vid uppbördsstämma skall en ledamot av magistraten eller annan av magistraten särskilt utsedd person närvara med åliggande att därvid i särskild längd, benämnd kontrollängd, anteckna det av den skattskyldige erlagda och av uppbördsmannen kvitterade beloppet samt att därom meddela bevis å debetsedel, som företetts vid uppbördsstämma eller insänts till upp-

bördsmannen. Det åligger postgirokontoret att till magistraten översända för uppbördsmannen avsedda kuponger, vilka höra till inbetalnings- eller postgirokort och som avse inbetalning av utskylder vid uppbördsstämma i stad, varefter magistraten har att tillhandahålla kupongerna åt kontrollanten, som har att efter verkställd granskning överlämna dem till uppbördsmannen. Över postremissväxlar, som under uppbördsstämman inkomma med posten till uppbördsman i stad, skall denne upprätta förteckning, vilken, försedd med attest av magistraten eller av magistraten utsedd person, för granskning uppvisas för kontrollanten. Kontrollängden skall för varje uppbördsdag summeras, och åligger det kontrollanten att med näst avgående post till länsstyrelsen insända rapport om den under samma uppbördsdag influtna uppbördssumman samt att efter uppbördsstämmans slut omedelbart överlämna kontrollängden till magistraten att av denna förvaras. Inbetalning över postgiro, varom uppbördsman i stad erhåller underrättelse först efter uppbördsstämmans slut men som likväl skall anses fullgjord vid stämman, antecknas av kontrollanten i särskild kontrollängd. Även om sålunda influtna utskylder skall kontrollanten underrätta länsstyrelsen i nyss nämnd ordning samt ofördröjligen överlämna den särskilda kontrollängden till magistraten för förvaring.

Över till betalning förfallna men vid vederbörande uppbördsstämma icke guldna kronoutskylder åligger det uppbördsmannen att genast låta upprätta restlängd. Ett exemplar av restlängden skall senast en månad efter uppbördsstämmans slut av uppbördsmannen överlämnas till utmätningsmannen för indrivning av däri upptagna belopp.

Det åligger magistraten att så snart ske kan och senast inom åttonde söckendagen efter den, då medlen influtit, insätta vid uppbördsstämman influtna medel i riksbanken för vederbörande länsstyrelses räkning. Varje månad skall magistraten vidare till landskontoret insända uppgift å de kronoutskylder, som influtit efter avgivandet av näst föregående månads motsvarande uppgift. Medan för landet motsvarande uppgift skall upptaga varje utskyldspost med dess fördelning på särskilda utskyldstitlar, är det i fråga om stad tillfyllest, att uppgiften summariskt anger, huru de influtna medlen fördela sig på olika utskyldstitlar. Enligt kungörelsen om medelsförvaltningen i länen har magistraten att varje månad avgiva s. k. månadsräkning över samtliga kronouppbördsmedel.

Tre gånger om året, i februari, juni och oktober, skall magistraten hos länsstyrelsen anmäla till avkortning sådana utskylder, som enligt då tillgängliga intyg eller andra handlingar må avkortas. Motsvarande gäller om anmälan till avskrivning av kronoutskylder, avseende sådana skattskyldiga, om vilkas vistelseort upplysning icke kunnat vinnas eller vilka antagits uppehålla sig å viss ort men icke där kunnat anträffas. Anmälningar om avkortning eller avskrivning prövas av länsstyrelsen, som äger förordna om utskyldernas avkortning eller avskrivning. Om skattskyldig, som icke i behörig ordning erlagt sina utskylder, icke kan anträffas inom staden, åligger det till en början utmätningsmannen att ombesörja viss undersökning, huruvida

annan är pliktig att svara för utskylderna eller om tillgång för deras gäldande eljest finnes och i så fall uttaga dem. Är så ej fallet, har utmätningsmannen att vända sig till vederbörande pastorsämbete med begäran om de upplysningar, som kunna lämnas om den skattskyldiges vistelseort. Dessa överlämnas av pastorsämbetet till magistraten, som har att hos utmätningsmannen å den ort, där den skattskyldige sannolikt vistas, begära handräckning för utskyldernas uttagande.

Då utskylder enligt vad nyss nämnts anmälas till avkortning på grund av bristande tillgång i den ort, där utskylderna påförts den skattskyldige, skall avkortningslängd, åtföljd av utmätningsmans bevis om bristande tillgång till utskyldernas gäldande, vara granskad av dels en magistratsperson och dels två ledamöter i årets taxeringsnämnd, om vilken granskning och vad därvid förekommit intyg skall tecknas å längden av dem som verkställt granskningen.

Enligt § 30 mom. 2 i uppbördsreglementet är i stad magistraten ansvarig för debiteringens, uppbördens och redovisningens behöriga verkställande, dock ansvarar postverket för att kronoutskylder, som i stad inbetalas över postgiro, bliva insatta å vederbörande uppbördsmans postgirokonto.

Beträffande uppbörden i Stockholm gälla de särskilda regler, som återfinnas i uppbördsreglementet för Stockholm den 17 april 1936.

För ett antal magistratsstäder hava under de senaste tio åren utfärdats särskilda bestämmelser i fråga om kronouppbörden av innebörd att jämväl banker tagits i anspråk för den ordinarie uppbördens förrättande. Organiserandet av uppbörden har i dessa fall skett efter två olika linjer. I ena fallet har drätselkammaren bemyndigats att träffa avtal härom, varvid staden iklätt sig ansvaret för den sålunda bedrivna uppbörden. Så är fallet i Lund och från och med innevarande höst även i Kalmar. I andra fallet har magistraten bemyndigats att träffa avtal med bankerna, vilket först medgavs för staden Kristianstad. Bestämmelser av enahanda innebörd som beträffande Kristianstad hava utfärdats i fråga om kronouppbörden i Karlstad, Hälsingborg, Uppsala, Halmstad, Visby, Karlskrona, Södertälje, Landskrona, Sundsvall, Östersund, Örebro, Malmö, Filipstad, Falun och innevarande höst Oskarshamn och Härnösand.

Såsom inledningsvis framhållits har sedan gammalt antalet skattskyldiga, som i rätt tid erlagt sina kronoutskylder, varit förhållandevis mycket mindre i städerna än på landet. Så har åtminstone varit fallet, alltsedan uppbörden på landet uppdrogs åt postverket. I fråga om 1940 års utskylder erlade omkring 75 procent av de skattskyldiga på landet sin skatt i behörig tid, medan motsvarande siffra för städernas del, Stockholm inräknat, utgjorde endast omkring 63 procent. Det är i detta sammanhang av intresse, att i Stockholm övergången till det nya systemet med inbetalning genom postverkets och bankernas försorg medförde en avsevärd förbättring. Beträffande 1935 års kronoutskylder inbetalades i Stockholm endast 56.7 procent av antalet debetsedlar i behörig ordning, medan — efter övergången till det nya systemet — i fråga om 1936 års utskylder siffran stigit till 65.3 procent. För Göteborg,

där någon sådan omläggning ej skett, utgjorde motsvarande siffra endast 56.4 procent. Det nu sagda synes revisorerna tala för att systemet med uppbördsstämmor är föråldrat och mindre effektivt och att det vore önskvärt, att man genomgående överginge till att låta uppbörden ske genom postverkets och bankernas försorg.

I detta sammanhang vilja revisorerna dröja något vid de ovan återgivna regler, som för närvarande gälla i fråga om likvid över postgiro, nämligen att inbetalningskort skall hava avlämnats å postanstalt, respektive girokort hava ankommit till postgirokontoret senast å uppbördsstämmans näst sista dag. Dessa bestämmelser stå i visst motsatsförhållande dels till de allmänna bestämmelser om när likvid gentemot statsverket skall anses vara i behörig ordning fullgjord, vilka återfinnas i kungörelsen den 17 december 1937 (nr 974), dels ock till vad som gäller enligt uppbördsreglementet för Stockholm. Enligt förstnämnda bestämmelser anses betalning vara gentemot statsverket fullgjord den dag inbetalningskort avlämnats å postanstalt eller girokort blivit bokfört å postgirokontoret. Enligt uppbördsreglementet för Stockholm anses skattelikvid fullgjord i rätt tid, om girokort ankommit till postgirokontoret å uppbördsstämmans sista dag. Normalt erlägges skatten i Stockholm, om inbetalning ej sker i bank, genom anlitande av det vid debetsedeln fästade giroinbetalningskortet, varför det givetvis är tillfyllest, att sådan inbetalning sker å stämmans sista dag. Genom pressen har uppmärksamheten nyligen kommit att fästas vid ett fall, då ett medelst girering guldet skattebelopp blivit i enlighet med uppbördsreglementet bokstavliga tolkning restfört och indrivningsavgift påförd, emedan beloppet ankommit till postgirokontoret först under uppbördsstämmans sista dag, detta oaktat vederbörande kronokassör enligt uppgift före stämmans utgång varit medveten om likviden. Revisorerna vilja fästa uppmärksamheten vid att enligt det förslag till uppbördsförordning, avsedd att ersätta, bland annat, det nu gällande uppbördsreglementet, som framlades av 1936 års uppbördskommitté (SOU 1938: 46) skattelikvid medelst girering skulle anses vara fullgjord i rätt tid, om girokort avlämnats till postbefordran senast å uppbördsstämmans sista dag.

Vad beträffar den förut omnämnda kontrollängd, som skall föras vid uppbördsstämma, torde densamma trots det omständliga förfarandet icke erbjuda tillräcklig kontroll. Uppbördskommittén påpekade, att kontrollantens längd upprättas enligt de skattskyldigas vid uppbördsstämman företedda debetsedlar, men att det icke ingår i kontrollantens åligganden att granska de inbetalda skatteposterna mot den i uppbördsboken verkställda debiteringen. Någon kontroll över att debetsedlarna upptaga det belopp, som påförts den skattskyldige i uppbördsboken, torde därför ej utövas. Härtill kommer, att kontrollen över den post, som ingår till kronouppbördskassören, i många fall är svag eller helt saknas. Omständigheterna kring en förskingringsaffär, som för ett par år sedan inträffade i en mellansvensk stad, utvisa, att kronouppbördskassören — i detta fall tillika rådman och stadsfogde — utan hinder av någon kontroll kunnat inlösa postremissväxlar, antingen dessa varit ställda till kronouppbördskassören eller till magistraten, och för egen del behålla

skattemedel, som översänts på sådant sätt. Vid utredningen av frågan, huruvida skattskyldiga, som på ettdera av nämnda sätt fullgjort sin skattebetalning utan att likvid kommit kronan tillhanda, vore skyldig att ånyo erlägga beloppen, har viss vikt fästs vid om remissan varit ställd till kronouppbördskassören eller till magistraten. Kontrollen synes emellertid hava varit lika liten i ena och i andra fallet.

Magistratens kontroll över uppbörden är givetvis av olika värde i olika städer, beroende på hur den organiserats. Länsstyrelsens möjlighet att utöva kontroll är i varje fall mycket begränsad. Detta gäller icke enbart i avseende på uppbörden vid stämmorna utan även i avseende på restindrivningen. En fortlöpande kontroll över att icke ett och samma belopp anmäles till avkortning eller avskrivning flera gånger och redogöraren därigenom erhåller ett tillgodohavande är praktiskt taget omöjlig, alldenstund länsstyrelsen icke erhåller något exemplar av restlängden för anteckningars verkställande.

Vad särskilt beträffar den viktiga kontrollen över att utskylder icke obehörigen bliva föremål för avkortning, emedan utsikter till deras uttagande icke anses förefinnas, må framhållas, att länsstyrelserna, som dock hava att besluta om avkortningar, tidigare knappast haft någon möjlighet till saklig prövning av vederbörandes omständigheter. Personkännedom har knappast kunnat förutsättas, annat än möjligen i begränsad omfattning beträffande själva residensstaden. Möjligheter till en effektivare prövning hava emellertid vunnits genom de utförligare formulär till hindersbevis, som för ett par år sedan kommit till stånd genom samarbete mellan riksräkenskapsverket och blankettkommissionen och som avse att garantera, att viss utredning förebringas rörande den skattskyldiges ekonomi och försörjningsförhållanden, eventuell arbetslöshet, sjukdom m. m. Som nyss nämnts äro länsstyrelsernas möjligheter till kontroll gentemot direkta falsarier, sådana som att ett och samma utskyldsbelopp flera gånger anmäles till och blir föremål för avkortning, starkt begränsade genom att länsstyrelserna själva icke erhålla något exemplar av restlängden. Här bör än en gång framhållas, att, medan landsfiskalerna i sina månadsräkningar redovisa sådana utskylder, som influtit efter indrivning, specifikt, alltså post för post med angivande av den skattskyldiges namn, magistraten endast redovisar till länsstyrelsen i en klumpsumma beloppet av de utskylder, som sålunda influtit under månaden. Från länsstyrelsehåll torde det vara ett gammalt önskemål, att en ändring härvidlag kommer till stånd.

Den granskning av bevis om hinder för utskylders uttagande, som för närvarande åligger magistratsledamot att utöva, måste anses föga effektiv med hänsyn till att vederbörande magistratsperson ju i allmänhet har sin egentliga verksamhet förlagd till helt andra arbetsuppgifter och fördenskull endast i undantagsfall torde hava någon kännedom om de skattskyldigas ekonomiska förhållanden. Det hela stannar sålunda ofta vid en ren pappersgranskning. Det värdelösa i densamma framträder särskilt starkt i sådana fall då det, såsom har förekommit, gällt en tillförordnad och med stadens förhållanden tidigare helt obekant person, för vilken en av de första ämbetsuppgifterna

kanske blivit att just granska dylika hindersbevis. Vidare har inhämtats, att den liknande granskning, som det åligger ledamöter i taxeringsnämnd att utöva, vid verkställda undersökningar ofta befunnits vara utan egentligt värde. Det förhållandet, att en magistratsperson tillika tecknat attest, och ansvaret sålunda blivit »delat» har härvid snarast befunnits vara ägnat att minska värdet av den från början åsyftade kontrollen.

Frågan om handhavandet av kronouppbörden i magistratsstäderna har tidigare vid flera tillfällen varit föremål för viss utredning. Sålunda må till en början erinras, att styrelsen för föreningen Sveriges stadsdomare redan år 1914 hemställde till Kungl. Maj:t, att magistraterna måtte befrias från ansvaret för kronouppbörden m. m. I anledning av det samband denna fråga ägde med den större frågan om städernas särskilda skyldigheter och rättigheter i förhållande till staten uppdrogs år 1919 åt dåvarande byråchefen för lagärenden i justitiedepartementet, numera överståthållaren T. Nothin att verkställa en förberedande undersökning rörande denna fråga. Till fullgörande av detta uppdrag avgavs ett i november 1921 dagtecknat betänkande, vari förordades en avveckling av städernas särskilda rättigheter och skyldigheter i förhållande till staten. Enligt den för denna avveckling framlagda planen skulle — genom omorganisation av städernas uppbördsväsen, åsyftande i huvudsak uppbördens uppdragande åt postverket — frågan om magistraternas ansvar med avseende på kronouppbörden få sin lösning. Omorganisationen ansågs emellertid icke kunna genomföras utan tidsutdräkt och i avbidan härpå tillkallades år 1922 inom finansdepartementet sakkunniga att biträda med utarbetande av förslag, avseende magistraternas befriande i visst avseende från ansvar för kronouppbörden m. m. Utredningen ledde till ett den 30 december 1922 avgivet betänkande med förslag härutinnan, vilket förslag emellertid, utöver inhämtandet av remissyttranden, icke ledde till vidare åtgärd.

1924 års uppbördssakkunniga föreslogo (SOU 1929: 17), att magistrats befattning med kronouppbörden skulle upphöra. Det förutsattes, att vederbörande länsstyrelse skulle omhänderhava debitering och redovisning av skatterna. I Göteborg och Malmö skulle emellertid inrättas särskilda uppbördsförvaltningar, underordnade magistraten, vilka skulle organiseras i huvudsaklig överensstämmelse med länsstyrelsernas föreslagna uppbördsavdelningar.

1936 års uppbördskommitté anförde i denna fråga (SOU 1938: 46), att det skulle vara mest rationellt, att uppbörden av krono- och kommunalutskylder i magistratsstäderna ordnades på samma sätt som för riket i övrigt. Kommitténs förslag beträffande skatteuppbördens ordnande i allmänhet innebar bland annat, att krono- och kommunaluppbörd skulle sammanföras. Kommittén framhöll, att magistratsstäderna visserligen av ålder ombesörjt och bekostat uppbörden jämväl av kronoutskylder, men starka skäl kunde enligt kommitténs mening åberopas för magistratsstädernas likställande med riket i övrigt beträffande kostnaderna för kronouppbörden. Magistratsstädernas särställning i uppbördshänseende sammanhängde emellertid med andra frågor rörande dessa städers rättigheter och skyldigheter i förhållande till staten,

och samtliga dessa frågor syntes böra lösas i ett sammanhang. Kommittén förutsatte för den skull, att kostnaderna för kronouppbörden även i fortsättningen tills vidare skulle åvila magistratsstäderna. Den av kommittén föreslagna sammanslagningen av krono- och kommunaluppbörden komme emellertid att nödvändiggöra vissa organisatoriska förändringar i städernas uppbördsväsen. Ett enhetligt uppbördsverk för alla slags utskylder finge upprättas under ledning av en stadens tjänsteman, förslagsvis benämnd uppbördskamrerare. Magistraten borde befrias från befattningen med och ansvaret för uppbörden.

Även i avseende på uppbördens verkställande i städerna och kontrollen över densamma föreslog uppbördskommittén vissa reformer. Sålunda skulle utskylder icke få inbetalas till uppbördskamreraren, utan skulle uppbörden verkställas enbart genom postverket eller genom bank, med vilken staden träffat avtal. Influtna medel skulle av postverket eller vederbörande bank direkt insättas å statsverkets checkräkning i riksbanken. Influtna restantier skulle redovisas till länsstyrelsen med angivande av varje särskild utskyldspost. Beträffande magistratsstäder med mindre invånarantal än 10,000 förutsatte kommittén regelbunden kontroll över indrivningen från vederbörande länsstyrelses sida genom avprickning i ett länsstyrelsen tillställt exemplar av restlängden. I avseende på större städer förutsattes länsstyrelse endast kunna medhinna en stickprovsgranskning. Kommittén framhöll, att efter den föreslagna sammanslagningen av krono- och kommunaluppbörden komme magistratsstäderna själva att få ett starkt intresse av att genom egna kontrollanordningar övervaka uppbördskamrerarens medelsförvaltning. Inventering av denna förvaltning borde ske genom av länsstyrelsen förordnad tjänsteman, såsom fallet redan vore beträffande kronouppbördstjänsteman i magistratsstad. Vad beträffar inventering hos stadsfogde, syntes det kommittén knappast lämpligt, att magistraten i fortsättningen toge befattning därmed, sedan densamma avkopplats från uppbördsväsendet. Lämpligen borde inventering i stället kunna ske genom uppbördskamrerarens försorg, men även länsstyrelse borde — i motsats mot vad som då gällde och allt fortfarande gäller — kunna genom någon sin tjänsteman verkställa inventering.

De förslag till ändrade grunder för kronouppbördens handhavande och organisation i magistratsstäderna, för vilka nu redogjorts, hava ej lett till något resultat, vilket torde sammanhänga med att de ingått som detaljförslag i större sammanhang, vilka till sin väsentliga del innefattat försök till lösning av uppbördsfrågans centrala problem, nämligen frågan om skatteuppbördens förläggande närmare inkomstkällan. Då förslagen härutinnan av olika skäl ej kunnat realiseras, hava även detaljförslag, som bort kunna för sig röna beaktande, i allmänhet kommit att lämnas åt sitt öde.

Det förhållandet, att magistratsstäderna själva hava att vidkännas kostnaderna för kronouppbörden, har lett till att uppbördsorganisationen i städerna kommit att variera högst avsevärt, varvid städernas växlande storlek och ekonomiska bärkraft med flera förhållanden spelat en avgörande roll.

I mindre städer har det sedan gammalt varit vanligt, att samma person

bestritt flera olika befattningar. Dylika kombinationer, motiverade ur försörjningssynpunkt eller — från vederbörande stads sida — ur besparingssynpunkt, hava i många fall visat sig högst olyckliga, så tillvida som arbetets effektivitet blivit lidande därpå och nödig kontroll blivit eftersatt. Det har sålunda varit ganska vanligt, att en ledamot av rådhusrätten tillika varit kronouppbördskassör och stundom även stadsfogde. Denna kombination förefanns, såsom förut berörts, i en mindre magistratsstad, där för något år sedan innehavaren av sysslorna befanns hava gjort sig skyldig till falsarier, vilka kunnat pågå sedan lång tid utan att bliva upptäckta. Det visade sig i detta fall att det förhållandet, att vederbörande tjänsteman själv varit magistratsledamot, gjort den avsedda kontrollen från magistratens sida i det närmaste helt värdelös. Kombinationen kronouppbördskassör — stadsfogde, vilken numera, även om den ej är så vanlig som förr, likväl förekommer i ett antal städer, är ur vissa synpunkter mindre lämplig. Stadsfogden har ju att redovisa till kronouppbördskassören, och det säger sig självt, att viss kontroll går förlorad, om sysslorna innehavas av en och samma person. Revisorerna hava tagit del av de erfarenheter, som gjorts vid en av riksräkenskapsverket nyligen företagen inventering och undersökning beträffande uppbörden av kronoutskylder i en stad, där resultatet av restindrivningen befunnits vara direkt otillfredsställande. Jämväl riksdagens revisorer hava innevarande år besökt här avsedda stad och därvid med vederbörande länsstyrelse dryftat uppbördsförhållandena i staden. Av redogörelsen för riksräkenskapsverkets förrättning framgår, att vederbörande stadsfogde tillika beklädde sysslorna såsom stadsfiskal, polischef och luftskyddschef. Det förefaller naturligt, att under dylika förhållanden stadsfogden icke kan ägna tillbörlig tid och uppmärksamhet åt det, särskilt under nuvarande förhållanden, i och för sig maktpåliggande arbetet med restindrivningen. Det visade sig också i detta fall, att föreskrivna tider för redovisningens och balanslängders avgivande icke kunnat hållas, att indrivningsåtgärder i stor utsträckning försummats och att de föreskrivna anteckningarna i balanslängderna om orsakerna till att beloppen ej kunnat indrivas voro i hög grad ofullständiga och intetsägande. Här må ytterligare tilläggas, att i ifrågavarande stad av 1940 års kronoutskylder redan under första indrivningsåret mer än 34 procent av det restförda beloppet blivit föremål för avkortning. Av 1941 års kronoutskylder hade däremot endast 1 procent blivit avkortade. Det bör upplysas, att enligt de undersökningar beträffande restindrivningens förlopp, som publicerats av 1936 års uppbördskommitté, i normala fall omkring 25 procent av det totalt restförda beloppet under indrivningens hela förlopp sammanlagt brukar avkortas, och att avkortningarna givetvis bruka företagas först sedan indrivningen visat sig slå slint och icke redan i början av den för indrivning av ett visst års skatt disponibla tidsrymden. Ansvaret för dylik lättvindig avkortning åvilar givetvis i viss mån vederbörande länsstyrelse, som enligt vad tidigare nämnts har att besluta om avkortning. Såsom även framhållits hava emellertid länsstyrelsens möjligheter att ingå på en saklig prövning av avkortningsfrågor ända tills helt nyligen varit obetydliga, eftersom de s. k.

hindersbevisen icke haft något att upplysa om vederbörande skattskyldiges omständigheter utöver det schablonmässiga bestyrkandet att han saknat utmätnings- och införselbara tillgångar, varigenom uppbördsreglementets förutsättningar för avkortning formellt förelegat. Frågan, huruvida avkortning skulle ske, kan sålunda tidigare sägas i realiteten hava avgjorts av vederbörande exekutionsbiträde. Formellt har krävts en attestering av utmätningsmannen, men värdet härav får, åtminstone i allmänhet, anses vara ringa med hänsyn till det stora antalet restförda skattskyldiga. För sistnämnda attestering har i allmänhet en namnstämpel kommit till användning. Genom de förut omnämnda åtgärder, som av riksräkenskapsverket och blankettkommissionen vidtagits i syfte att ernå en skärpt kontroll över hindersbevisens riktighet, har användningen av namnstämpel förbjudits vid den föreskrivna attestering å bevisen, som utmätningsmännen hava att verkställa. Emellertid har sedermera efter framställning från vederbörande tjänstemannasammanslutnings sida av Kungl. Maj:t medgivits, att namnteckningen må utbytas mot signatur, detta på grund av det stora antalet hindersbevis.

Vad beträffar den stad, som varit föremål för nyss omförmälda närmare kontrollundersökning genom riksräkenskapsverkets försorg, bör framhållas, att vederbörande länsstyrelse under senaste åren framställt erinringar mot att föreskrivna redovisningar och längder icke avgivits i rätt tid ävensom hos magistraten påtalat det dåliga indrivningsresultatet. I upprepade framställningar till stadsfullmäktige har magistraten framhållit behovet av ytterligare arbetskraft för ändamålet och önskvärdheten av en bättre avvägning av exekutionsväsendets organisation inom staden. För utredning av frågan har staden tillsatt en kommitté. Vid samtal med representanter för riksräkenskapsverket har stadsfullmäktiges ordförande framhållit, att man väntade på uppbördsreformen och att man, innan resultatet därav bleve bekant, icke ville ändra på organisationen.

Från länsstyrelsehåll har framhållits de stora svårigheter för kronouppbördens rationella bedrivande i städerna, som föranledas av att vederbörande befattningshavare äro stadens tjänstemän, varav följer, att vissa intressekonflikter uppkomma. Vidare brukar i detta sammanhang allmänt framhållas, att länsstyrelsernas maktmedel äro ytterst begränsade, när det gäller att öva tillsyn över uppbördens och indrivningens behöriga handhavande i magistratsstäderna.

De inledningsvis berörda statistiska sammanställningarna beträffande restindrivningens förlopp i magistratsstäderna under de senare åren utvisa en högst betydande ökning av hela indrivningsmaterialet, såväl i avseende på belopp som antal debetsedlar. Utvecklingstendensen äger givetvis visst samband med de särskilda bestämmelser angående anstånd med erläggande av skatter beträffande skattskyldiga, som äro inkallade till militärtjänst, vilka gällt från och med hösten 1939. Den i många fall ytterst betänkliga utvecklingen liksom de påtagliga ojämnheter olika städer emellan, vilka med all tydlighet framgå av materialet, låta sig emellertid icke förklaras härmed utan peka med bestämdhet på en eftersatt skatteindrivning, till vilken åt-

skilliga av de i det föregående berörda förhållandena i avseende på skatteindrivningen i magistratsstäderna med all sannolikhet medverkat.

Revisorernas uttalande.

Den redogörelse för kronouppbörden i magistratsstäderna jämte därmed sammanhängande förhållanden, som i det föregående lämnats, synes revisorerna giva vid handen, att den nuvarande ordningen för kronouppbörden i dessa städer i flera avseenden är otillfredsställande.

Sålunda måste själva uppbördsförfarandet, sådant detsamma regleras i gällande uppbördsreglemente, anses vara föråldrat. Bestämmelserna härom torde vara i behov av en allmän översyn. Det måste anses befogat, att allt göres för att ersätta det i flertalet magistratsstäder alltjämt tillämpade inbetalningsförfarandet vid uppbördsstämmor i den gamla ordningen med mera smidiga inbetalningsformer. Revisorerna vilja i detta sammanhang särskilt erinra om det väsentligt förbättrade resultat av den ordinarie uppbörden, som enligt vad i det föregående nämnts omedelbart ernåddes i Stockholm, när man i denna stad övergick från den tidigare tillämpade ordningen med uppbörd genom postverkets försorg eller genom inbetalning i bank. Vad särskilt beträffar inbetalning över postgiro, vill det förefalla revisorerna som om bestämmelserna härom, vilka tillkommit på en tid, då postgirorörelsen ej nått den omfattning, som nu är fallet, vore i behov av omedelbar översyn med hänsyn särskilt till att gällande regler om när skattelikvid över postgiro sist skall vara verkställd för att anses hava skett i behörig tid, icke stå i överensstämmelse med gällande regler om inbetalning av medel till statsverket över länsstyrelses postgirokonto och över huvud taget torde sakna stöd i det allmänna medvetandet.

Gällande regler om kontrollen beträffande skattelikvider över post till kronokassör eller magistrat annorledes än över postgiro måste enligt revisorernas mening i belysning av omständigheterna vid under senare år inträffade förskingringsfall anses vara otillfredsställande.

Magistratens befattning med kronouppbörden synes revisorerna vara ett uppdrag, som i mångt och mycket ligger helt vid sidan av magistratsledamöternas egentliga arbetsuppgifter. Detta gäller i särskilt hög grad om den skyldighet att meddela attest å bevis om hinder för utskylders uttagande, som åvilar magistratsledamot. Ur kontrollsynpunkt torde denna skyldighet i allmänhet kunna betecknas som fullständigt värdelös. Vad beträffar den kontroll över stadsfogdens verksamhet, som det åligger magistrat att utöva, bland annat genom skyldigheten att föranstalta om inventeringar hos nämnde befattningshavare, vill det förefalla revisorerna som om denna vore av växlande värde och i många fall lämnade mycket att önska i avseende på effektiviteten.

Revisorerna inse väl de svårigheter, som med nuvarande ordning förefinnas att, särskilt i mindre och mellanstora städer ordna de olika arbetsuppgifternas handhavande i avseende på kronouppbörden på ett fullt tillfredsställande sätt. Den kombination av olika arbetsuppgifter hos en och samma

befattningshavare, som revisorerna i det föregående påtalat, är emellertid i princip att anse som mindre tillfredsställande eller rent av förkastlig.

Länsstyrelsernas möjligheter att följa förloppet vid kronouppbörden i städerna, såväl i avseende på stämmorna som framför allt i avseende på restindrivningens handhavande, äro för närvarande obetydliga. De förslag till förbättring härutinnan, vilka framlades av 1936 års uppbördskommitté och som i det föregående i korthet återgivits, synas revisorerna ägnade att medföra en bättre ordning. De böra därför enligt revisorernas mening snarast genomföras. Att dessa förslag kommit att ställas på framtiden i avbidan på en allmän uppbördsreform, synes revisorerna vara att beklaga. Att en reform av grunderna för själva skatteuppbörden icke ännu kunnat komma till stånd, bör enligt revisorernas mening icke utgöra hinder för att sådana partiella reformer, företrädesvis av teknisk art, omedelbart genomföras, vilka äro ägnade att ur den gällande uppbördsordningen utvinna bästa möjliga resultat. Under alla förhållanden förefaller det revisorerna önskvärt, att länsstyrelserna beredas möjlighet att i en eller annan form verksamt ingripa mot påtaglig likgiltighet från vederbörande stads sida, när det gäller indrivningen av kronoskatterna. Värdet av en fortlöpande, effektivt ordnad central kontroll över uppbördens förlopp och handhavande i de olika magistratsstäderna synes revisorerna uppenbart.

De spörsmål i avseende på kronouppbördens organisation i magistratsstäderna, som revisorerna i det föregående hava berört, sammanhänga givetvis i viss mån med den större frågan om magistratsstäders särskilda rättigheter och skyldigheter i förhållande till staten. Emellertid kunna revisorerna icke finna, att det måste anses nödvändigt, att frågorna alltjämt skola skjutas på framtiden i avbidan på en lösning i ett sådant större sammanhang. Enligt revisorernas mening bör snarast undersökas, dels huruvida icke uppgörelser om en effektivare uppbördsorganisation skulle kunna träffas med åtskilliga städer, dels ock huruvida icke kronouppbörden i vissa mindre magistratsstäder skulle kunna inordnas under den för landsbygden gällande ordningen, oberoende av övriga med vederbörande stads ställning som magistratsstad sammanhängande förhållanden.

Revisorerna hava funnit de här påtalade förhållandena vara av sådan betydelse för det allmänna, att de velat bringa dem till riksdagens kännedom.

§ 25.

Rätten till ränta vid restitution av utskylder.

Under § 34 i sin berättelse påtalade 1937 års revisorer vissa förhållanden, som hänförde sig till tillämpningen av förordningen den 2 maj 1919 angående rätt till ränta vid restitution av utskylder m. m.

Enligt nämnda förordning skall envar, som efter besvär över taxering eller debitering vinner nedsättning i eller befrielse från annan allmän utskyld eller avgift, vid återbekommandet av det belopp, han för mycket erlagt, tillika äga erhålla ränta därå efter fem för hundra om året från och med den dag, beloppet visas vara av honom guldet, till den dag detsamma återbekommes. Dock må ej ränta utgå för längre tid än till dess trettio dagar förflutit, efter

det Kungl. Maj:ts beslut i besvärsmålet meddelats eller underordnad myndighets beslut däri tagit åt sig laga kraft.

Nämnda års revisorer uppehöllo sig särskilt vid det förhållande, som i det följande relateras. Genom vissa kammarrättens utslag hade vissa ändringar skett i fördelningen av den till kommunal inkomstskatt beskattningsbara inkomsten för Allmänna svenska elektriska aktiebolaget (Asea). Enligt dessa utslag hade kammarrätten på besvär av Västerås stad m. fl. ändrat vissa beslut av mellankommunala prövningsnämnden därhän, att fördelningen av bolagets för kommunal inkomstskatt skattepliktiga inkomst av rörelse fastställts på det sätt, att vissa belopp, som taxerats inom en och samma församlings olika taxeringsdistrikt i Stockholm, i stället slagits ut på samtliga kommuner respektive taxeringsdistrikt, vari bolaget bedrivit rörelse. På grund av dessa kammarrättens utslag verkställdes efterdebitering av bolaget i Västerås. Därvid påförde staden bolaget ränta å de efterdebiterade beloppen, beräknad efter fem procent från och med dagarna för de uppbördstillfällen, då de särskilda beloppen skolat erläggas, därest bolaget redan av mellankommunala prövningsnämnden blivit taxerat i enlighet med kammarrättens utslag. Denna ränta, tillhopa något mer än 8,000 kronor, betalade bolaget men besvärade sig och begärde, att staden måtte förpliktas återbetala densamma. Regeringsrätten undanröjde räntedebiteringarna, emedan det lagligen icke ålegat bolaget att gälda ränta å de efterdebiterade utskylderna och staden således icke ägt att, såsom skett, påföra bolaget och verkställa uppbörd av räntebeloppen. Revisorerna funno det vara av särskilt intresse, att överståthållarämbetet vid restitutionen av för mycket erlagd skatt jämte ränta därå innehållit ett belopp, som motsvarade den ökning av skatten, vilken blivit en följd av den ändrade fördelningen av den beskattningsbara inkomsten inom Stockholms stads olika taxeringsdistrikt. Å detta belopp, som i verkligheten en och samma dag restituerats till bolaget och av detsamma återbetalats till staden, hade bolaget uppburit men icke erlagt någon ränta. I sitt uttalande framhöllo revisorerna, att förarbetena till 1919 års förordning angående rätt till ränta vid restitution av utskylder m. m. utvisade, att man vid förordningens tillkomst närmast haft uppmärksamheten riktad på sådana fall, där en skattskyldig erhållit en verklig nedsättning av eller befrielse från erlagda utskylder. Däremot innehöllo förarbetena icke något uttalande om de fall, där befrielsen från eller nedsättningen av de erlagda utskyldsbeloppen endast berodde på ändrad fördelning mellan olika kommuner eller taxeringsdistrikt. På grund av gällande bestämmelser i ämnet kunde därför skattskyldig uppbära ränta å skattebelopp, som endast överflyttats från en kommun till en annan eller från ett taxeringsdistrikt till ett annat inom samma kommun. Ovan relaterade av revisorerna gjorda iakttagelser syntes dem otvetydigt giva vid handen, att ett reglerande av rätten till ränta i hithörande fall måste verkställas. En utredning borde fördenskull utan dröjsmål komma till stånd, framhöllo revisorerna slutligen i sitt uttalande.

I anledning härav anhöll 1938 års riksdag i skrivelse nr 308 — vari riksdagen helt anslöt sig till de av revisorerna anförda synpunkterna — att

Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning i syfte att åvägabringa ändring i gällande bestämmelser i av revisorerna anmärkta avseenden. Såvitt innevarande års revisorer kunnat finna, har denna framställning hittills ej föranlett någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Vad som föranlett innevarande års riksdagsrevisorer att upptaga frågan till behandling, är följande.

En direktör L. hade för år 1940 mantalsskrivits såväl i Stockholm som i Arvika och som följd härav blivit taxerad av vederbörande taxeringsnämnder i båda städerna. Mellankommunala prövningsnämnden hade, enär Arvika finge anses utgöra L:s hemortskommun för år 1940, undanröjt taxeringarna i Stockholm samt höjt taxeringarna i Arvika till att överensstämma med de i Stockholm åsatta. Kammarrätten, som ansett Stockholms stad utgöra rätt mantalsskrivningsort, hade genom utslag den 6 november 1941 med undanröjande av de L. i Arvika åsatta taxeringarna fastställt de beskattningsåtgärder, som vidtagits av taxeringsnämnden i Stockholm.

L. hade i behörig ordning erlagt inkomst- och förmögenhetsskatt, värnskatt, särskild skatt å förmögenhet samt landstingsmedel till de belopp, som påförts honom i Arvika. I Stockholm hade några skatter icke påförts honom förrän efter kammarrättens utslag.

Hos länsstyrelsen i Karlstad yrkade L. att utbekomma ränta å de utskylder, han på grund av de honom åsatta taxeringarna erlagt i Arvika för år 1940. Genom resolution fann länsstyrelsen skäligt endast i så måtto bifalla ansökningen, att till L. skulle utanordnas ränta å restituerade landstingsmedel. Länsstyrelsen hänvisade härvid till en av vederbörande länsbokhållare upprättad promemoria, vari framhölls, bland annat, följande. På grundval av kammarättens utslag hade länsstyrelsen utanordnat 21,196 kronor 47 öre, utgörande inom Arvika stad för år 1940 erlagda kronoutskylder, avseende statlig inkomst- och förmögenhetsskatt, särskild skatt å förmögenhet, värnskatt och landstingsmedel. L. hade vid samma tidpunkt erhållit debetsedlar å kronoutskylder, värnskatt samt kommunalskatt att inom viss föreskriven tid erläggas i Stockholm för år 1940. Det utanordnade beloppet hade av länsstyrelsen översänts direkt till överståthållarämbetet. Räntefrågan hade på grund av ärendets brådskande natur ej hunnit upptagas till prövning i samband med anordningen i fråga, men L. hade underrättats om att han ägde göra särskild framställning om ränta. 1919 års förordning om rätt till ränta vid restitution av utskylder m. m. syntes hava tillkommit för att skydda skattebetalare för ränteförlust å de utskylder han genom oriktig taxering fått erlägga. I förevarande fall kunde den skattskyldige knappast påstå sig hava fått vidkännas sådan förlust, då utskylderna, som erlagts i Arvika, i stället skolat erläggas i Stockholm. Emedan Stockholm tillhörde högre ortsgrupp i taxeringshänseende, bleve de beskattningsbara beloppen och således även skattebeloppen något lägre i Stockholm. Denna differens utgjorde i fråga om statsskatternas belopp 171 kronor 72 öre. Å detta belopp syntes ränta kunna utgå, men å andra sidan infölle uppbördsterminen för värnskatt i Stockholm en månad tidigare än i Arvika, där skatten erlagts, och L. hade

härigenom kunnat bereda sig ränta under denna tid å värnskattebeloppet, vilket utgjorde 7,581 kronor 80 öre. Härigenom hade han erhållit sådan kompensation, att någon ränta icke borde utgå å någon av de statliga utskylderna. Å de erlagda landstingsmedlen borde däremot ränta utgå och tillstyrktes i anledning därav utanordning av ränta med 101 kronor 6 öre.

L. anförde besvär hos kammarrätten över länsstyrelsens resolution under framhållande av att 1919 års förordning icke tillagt vederbörande myndighet någon befogenhet att pröva skäligheten av räntebetalning i visst fall. Enär L. efter taxeringsbesvär vunnit befrielse från honom i Arvika stad påförda kronoutskylder med 21,196 kronor 47 öre, vore han berättigad till ränta därå. Huruvida han skolat erlägga utskylder i Stockholm, vore utan betydelse för räntefrågan. Till stöd för riktigheten av denna uppfattning åberopades det rättsfall, som refererats i regeringsrättens årsbok för 1926 under nr 32. Vad skälighetsfrågan beträffade, hade L. till följd av den oriktiga taxeringen haft kostnader och besvär, vilka ingalunda kompenserades av det yrkade räntebeloppet.

Genom utslag har kammarrätten, enär L. utan avseende därå, att han häftat för oguldna utskylder i Stockholm, varit jämlikt förordningen den 2 maj 1919 angående rätt till ränta vid restitution av utskylder m. m. berättigad till ränta å de i målet omförmälda utskylder, som han erlagt i Arvika, efter fem för hundra om året från och med den dag, utskyldsbeloppen visats hava av honom guldits, till den dag desamma inbetalats till överståthållarämbetet eller av honom återbekommits, funnit skäligt att, med undanröjande av länsstyrelsens resolution, i vad den överklagats, visa målet i denna del åter till länsstyrelsen för ny behandling.

Över kammarrättens utslag anförde vederbörande landskamrerare besvär och bestred därvid, att det av L. åberopade rättsfallet vore prejudicerande för nu förevarande fall. Däri vore fråga om kvittning mellan den skattskyldiges restitutionsfordran och en skuld för utskylder av annat slag på grund av annan taxeringsåtgärd. Här vore däremot fråga om utskylder till staten av samma slag på grund av ett och samma taxeringsutslag. L. hade icke vid något tillfälle vidkänts någon dubbel betalning av skatt till staten på grund av 1940 års taxering. Kammarrättens utslag syntes icke vara förenligt med vare sig ordalagen eller innebörden i åberopade förordningen den 2 maj 1919. Landskamreraren yrkade därför, att ränta skulle utgå till L. allenast å det belopp, denne för mycket erlagt i skatter till staten på grund av 1940 års taxering.

I underdånig förklaring framhöll L., att genom regeringsrättens nyssberörda utslag fastslagits, att ränta skulle utgå å restituerade utskylder utan avseende därå, att den skattskyldige häftade för oguldna utskylder, samt bestred avseende vid landskamrerarens invändning, att utslaget i fråga ej vore tillämpligt, enär det här vore fråga om utskylder på grund av ett och samma taxeringsutslag.

Länsstyrelsen i Värmlands län hemställde för sin del om bifall till landskamrerarens besvär under framhållande av att den omständigheten, att

tvist förevarit om — huvudsakligen — platsen, varest prestationerna skolat fullgöras, icke syntes länsstyrelsen böra leda till att den skattskyldige skulle gottgöras ränta vid omplacering av ifrågavarande medel myndigheterna emellan, då han ju i verkligheten icke fått betala honom åliggande utskylder tidigare eller med (nämnvärt) högre belopp än han bort.

I infordrat yttrande förklarade riksräkenskapsverket, att ämbetsverket i det åberopade, under nr 32 i regeringsrättens årsbok för 1926 refererade rättsfallet framhållit som sin åsikt, att det för att ränta å restituerade skattebelopp överhuvud taget skulle kunna förvägras med hänsyn till motfordringar måste förutsättas, att de fordringar, som skulle inverka på rätten till ränta, blivit genom en författningsföreskrift bestämt avgränsade. Så vore för det dåvarande icke fallet. Någon ändring i sådant avseende hade icke sedermera skett. I nu ifrågavarande besvär hade landskamreraren framhållit, att det i nyssberörda fall — i vilket statsverkets motfordran avsåg restförd, ogulden krigskonjunkturskatt för samma år som den inkomst- och förmögenhetsskatt m. m. som skulle restitueras — gällde kvittning mellan den skattskyldiges restitutionsfordran mot skuld för utskylder av annat slag på grund av annan taxeringsåtgärd. Här vore det däremot fråga om utskylder till staten av samma slag på grund av ett och samma taxeringsutslag. Såvitt riksräkenskapsverket kunde finna, kunde denna synpunkt icke tillmätas någon avgörande betydelse. L. hade först blivit taxerad i Arvika, där utskylder påförts honom och blivit av honom erlagda. Genom ett kammarrättens utslag hade denna taxering undanröjts och L. blivit jämlikt § 21 i uppbördsreglementet berättigad att återbekomma vad han för mycket erlagt. Att kammarrättens utslag icke skulle vara förenligt med ordalagen i förordningen den 2 maj 1919 kunde riksräkenskapsverket icke finna. I förordningen utsades, att envar, som efter besvär över taxering eller debitering vunne nedsättning i eller befrielse från honom påförd utskyld eller avgift vid återbekommandet av det belopp, han för mycket erlagt, tillika skulle äga erhålla ränta därå.

Riksräkenskapsverket framhöll emellertid härutöver, att riksdagens år 1937 församlade revisorer framfört vissa synpunkter på nu ifrågavarande spörsmål — vilka synpunkter innevarande års revisorer här inledningsvis berört — samt fäste vidare uppmärksamheten därå, att 1936 års uppbördskommitté i sitt betänkande med förslag till omorganisation av uppbördsväsendet m. m. (SOU 1938: 46) framhållit, att det måste anses som ett missförhållande, att utskylder, som felaktigt påförts en person i en kommun och blivit där erlagda, på ansökan skulle restitueras, därvid vederbörande tillika skulle åtnjuta ränta även i fall, då samma person hade att i stället erlägga utskylder — måhända till högre belopp — i annan kommun eller häftade för restförda utskylder. Enligt kommitténs förslag skulle den skattskyldige endast utfå den del av erlagt belopp, som överstege det utskyldsbelopp, vilket han i stället rätteligen hade att utgöra i annan ort eller som restförts, och skulle äga att erhålla ränta allenast å det belopp, som utfinges. Alldenstund en uppbördsreform efter av kommittén angivna linjer icke ansågs böra

komma till stånd, blev emellertid detta detaljförslag icke föremål för närmare prövning.

Statskontoret framhöll i infordrat utlåtande, att L:s anspråk på ränta på hela det i Arvika erlagda skattebeloppet icke kunde anses sakligt motiverat. Vidkommande frågan, huruvida L. kunde på förordningen den 2 maj 1919 angående rätt till ränta vid restitution av utskylder m. m. grunda någon formell rätt att uppbära ränta i förevarande fall, finge bemärkas, att sagda förordning syntes bygga på den förutsättningen, att den skattskyldige fått erlägga för hög skatt, i vilket fall det ansetts rimligt, att han vid återbekommandet av det för mycket erlagda skattebeloppet tillerkändes ränta såsom ersättning för den honom genom feldebiteringen åsamkade ränteförlusten. Då rätten till ränta inträdde först »vid återbekommandet» av det för mycket erlagda beloppet, syntes jämväl förutsättas, att detta belopp verkligen utbetalats till den skattskyldige. I nu förevarande fall rörde det sig däremot i huvudsak om en överföring av skattemedel från Arvika till Stockholm utan att den skattskyldige beträffande dessa medel vållats någon ekonomisk förlust. Någon rätt till ränta å det sålunda överförda, av L. aldrig återbekomna skattebeloppet torde denne därför enligt statskontorets mening icke vara berättigad till. På grund härav tillstyrkte ämbetsverket bifall till de anförda besvären.

Regeringsrätten fann ej skäl göra ändring i kammarrättens utslag.

Revisorernas uttalande.

Den översyn av bestämmelserna i 1919 års förordning om rätt till ränta vid restitution av utskylder m. m., som 1937 års revisorer i anslutning till vissa fall, då ränta utgått vid restitution av kommunalutskylder, vilka skolat erläggas inom annan kommun eller annat taxeringsdistrikt, funno vara av behovet påkallad, och som 1938 års riksdag i full anslutning till vad revisorerna anfört begärde hos Kungl. Maj:t, har ännu icke kommit till stånd. Regeringsrättens nyligen meddelade utslag i det mål, för vilket ovan redogjorts, giver vid handen, att rätt till ränta föreligger även i fall, då utskylder till kronan till visst belopp erlagts å en ort, men till följd av att taxering bort ske å annan ort rätteligen skolat till ett och samma belopp erläggas å annan ort.

Revisorerna, som ej kunna finna en sådan ordning tillfredsställande, hava velat fästa riksdagens uppmärksamhet å vad sålunda förekommit.

§ 26.

Stämpelbeläggning vid vissa fartygsöverlåtelser.

Enligt 8 § förordningen den 19 november 1914 angående stämpelavgiften skall vid överlåtelse av fartyg till värde av minst 6,000 kronor eller lott i sådant fartyg utgå stämpelavgift med en krona för varje fulla 100 kronor av fartygets eller lottens värde vid tiden för överlåtelsen. Även vid försäljning av fartyg till utlandet äger stämpelbeläggning rum; däremot upptages icke stämpelavgift vid köp av fartyg från utländsk ägare eller vid den första överlåtelsen av nybyggt fartyg. Stämpelfria äro jämväl överlåtelser av fartyg, som äro avsedda för skeppsbrutnas räddning och för statens befattningshavare i och för tjänsten.

Beträffande fartyg, som äro införda i fartygsregistret, fullgöres avgiftsskyldigheten som regel i samband med den anmälan om köpet, som skall ske till kommerskollegium, på vilken myndighet det ankommer att föra registret. I fartygsregistret finnas införda alla svenska fartyg, som äro avsedda att nyttjas till handelssjöfart eller resandes fortskaffande och äga en dräktighet av minst 20 registerton (nettoton). Jämväl fartyg, som icke fylla angivna förutsättningar, kunna, därest ägaren så önskar, upptagas i registret. Dylik frivillig registrering torde främst förekomma i samband med inteckning i fartyget. Fartygsinteckning kan nämligen icke meddelas med mindre fartyget är registrerat. Undantagsvis kunna även andra skäl föranleda frivillig registrering.

I 34 § samma förordning stadgas, att om anmälan om köp av fartyg eller fartygslott icke, då den inkommer till kommerskollegium, är försedd med stämpel till behörigt belopp och ej genast efter erhållen tillsägelse penningar erläggas till felande stämpelbelopp, det åligger kommerskollegium att hos vederbörande ämbetsmyndighet påkalla åtgärd för uttagande av stämpelbeloppet jämte viss indrivningsavgift. Anmälan till fartygsregistret skall vara åtföljd av skriftlig, såväl av köpare som säljare meddelad uppgift å köpeskillingen ävensom på heder och samvete avgiven förklaring att icke i någon form därutöver lämnats eller skall lämnas annan betalning för köpet. Underlåtenhet att anmäla fånget till fartygsregistret medför bötesskyldighet till belopp motsvarande den undandragna stämpeln.

Beträffande stora grupper av värdefulla fartyg föreligger emellertid icke registreringsplikt. Så är förhållandet med bland annat fiskefartyg och bogserfartyg, vilka icke kunna anses vara avsedda för handelssjöfart. De bruka förekomma i registret allenast i den mån de skola bliva föremål för inteckning. Enligt av kommerskollegium tilämpad praxis äro ej heller pråmfartyg registreringspliktiga och förekomma för den skull i regel icke i registret. De synnerligen talrika för nöjesändamål avsedda fartygen äro endast undantagsvis införda i registret.

Vad angår stämpelpliktiga fartyg, som icke förekomma i fartygsregistret, är i fråga om stämpelskyldigheten stadgat i 34 § 2 mom. stämpelförordningen, att säljaren och köparen senast inom en månad efter det avtal träffats om köp av dylikt fartyg hos åklagaren i den ort, där fartyget vid försäljningen hade sin hemort, gemensamt skola göra skriftlig anmälan om det träffade avtalet. Anmälan skall avgivas i två exemplar, av vilka det ena förses med stämpel till behörigt belopp. Vederbörande åklagare skall tillse, att anmälan dels är åtföljd av uppgift om köpeskillingen och förklaring att ytterligare vederlag icke förekommit, dels ock är försedd med stämpel till behörigt belopp; är det sistnämnda icke förhållandet, skall han anmana kontrahenterna att åsätta felande stämpel. Underlåtenhet att göra dylik anmälan eller att förse densamma med stämpel medför bötesskyldighet enligt samma bestämmelse som gäller för underlåtenhet att anmäla fartygsfång till fartygsregistret.

Genom kommerskollegiets försorg företages en viss löpande kontroll över

att överlåtelser av registrerade fartyg vederbörligen anmälas och stämpelbeläggas. Beträffande fartyg, som icke förekomma i registret, saknas däremot dylik kontroll.

Revisorerna hava låtit utreda, i vilken omfattning stämpelbeläggning i verkligheten sker vid överlåtelse av icke registrerade fartyg. Härvid hava revisorerna infordrat uppgifter bland annat från de tulldistrikt i riket, där fiskefartyg till ett värde av över 6,000 kronor förekomma i något större antal, ävensom från sjöförsäkringsföretag, fartygsmäklare och sammanslutningar av ägare till nöjesbåtar. Det har härvid kunnat konstateras, att stämpelbeläggning vid stämpelpliktig överlåtelse av icke registrerade fartyg allenast undantagsvis äger rum. Ägare av dylika fartyg underlåta nämligen regelmässigt att anmäla fartygsfång hos stads- och landsfiskaler och att förse anmälan därom med stämpel. Genom uppgifter från ett flertal åklagarmyndigheter hava revisorerna fått berörda förhållande bekräftat. Vederbörande åklagare synas ej heller iakttaga skyldigheten att väcka åtal för utebliven anmälan. Ej heller torde de på annat sätt utöva nämnvärd tillsyn över bestämmelsernas efterlevnad. Åklagarmyndigheternas underlåtenhet härvidlag torde delvis förklaras av att ifrågavarande fartygsöverlåtelser icke komma till deras kännedom.

I juli 1942 har kommerskollegium tillställt samtliga stads- och landsfiskaler i riket ett cirkulär med erinran om den anmälningsplikt som i förevarande fall föreligger. Ämbetsverkets åtgärd synes emellertid icke hava lett till åsyftat resultat.

De stämpelbelopp, som sålunda undandragas statsverket, skifta givetvis med prisläget och livaktigheten på fartygsmarknaden men äro under alla omständigheter av den storleksordning, att de icke sakna betydelse.

Revisorernas uttalande.

Såsom ovan framhållits lämnar kontrollen över stämpelpliktens fullgörande vid överlåtelser av icke registrerade fartyg åtskilligt att önska. Viss förbättring härutinnan lärer kunna förväntas, därest vederbörande åklagare ägna uppmärksamhet åt att avgiftsskyldigheten iakttages. På grund av vad erfarenheten givit vid handen, synas emellertid ytterligare åtgärder erforderliga. I första hand torde man böra bibringa allmänheten kännedom om här ifrågavarande stämpelskyldighet. En viss löpande kontroll genom offentlig myndighets försorg torde därjämte vara av behovet påkallad. Sådan kontroll torde lämpligen kunna grundas på samarbete med exempelvis tullkammare, hamnkontor, sjöförsäkringsföretag, varv, fartygsmäklare och föreningar eller sällskap för båtägare. Möjligen kan därvid något vara att vinna genom införande för nämnda organ eller vissa av dem av uppgiftsplikt i viss utsträckning beträffande fartygsöverlåtelser. Det synes jämväl vara förtjänt att övervägas, om icke samarbetet med myndigheter och organisationer, som företräda sjöfarten, borde ankomma på ett centralt organ, närmast då kommerskollegium.

§ 27.

Telefonkostnader vid ämbetsverk och myndigheter.

De betydande årliga kostnader, som av statliga ämbetsverk och myndigheter utbetalas för telefonabonnemang och samtalsavgifter hava givit revisorerna anledning att underkasta hithörande förhållanden en närmare granskning. Utredningen har synts revisorerna vara av betydelse, då, såvitt revisorerna hava sig bekant, någon sådan undersökning icke tidigare förekommit. Det hade givetvis varit av stort intresse, om granskningen kunnat omfatta statsförvaltningen i sin helhet. På grund av den korta tid, som stått revisorerna till buds, har så ej kunnat ske, utan har utredningen begränsats till vissa den civila statsförvaltningen tillhörande verk och myndigheter i Stockholm samt ett tiotal länsstyrelser, beträffande vilka revisorerna här framlägga vissa iakttagelser.

Till en början torde böra erinras, att Kungl. Maj:t genom cirkulär den 1 december 1939 (nr 841) anbefallt statsmyndigheterna att noggrant undersöka möjligheterna att nedbringa utgifterna för omkostnader samt att skyndsamt vidtaga de besparingsåtgärder, vartill undersökningen kunde föranleda. I nämnda cirkulär åberopades en inom finansdepartementet upprättad promemoria, i vilken till ledning för besparingsarbetet angivits vissa allmänna riktlinjer. För nedbringande av statsverkets utgifter för expenser och publikationstryck anvisades sålunda vissa åtgärder, exempelvis begränsning ifråga om inköp och underhåll av inventarier, sparsamhet med skrivmaterialier, elektrisk belysningsström, inskränkning vid anskaffning av lagböcker, kalendrar och almanackor m. m. I promemorian anbefalldes däremot icke några åtgärder för nedbringande av den del av statsverkets expenser, som utgöres av telefonkostnader. Det står sålunda vederbörande ämbetsverk fritt att inom ramen för därtill anslagna medel verkställa telefonabonnemang i den utsträckning, som verket finner lämpligt. Någon begränsning i fråga om avgiftsbelagda samtal har icke heller föreskrivits.

Enligt kungörelsen den 30 maj 1941 (nr 535) med vissa föreskrifter angående bokföring och redovisning av utgifter från omkostnadsanslag för statliga verk och myndigheter m. m. skola telefonkostnader bokföras å en under anslagsposten till expenser för eget behov upptagen undertitel: telegram, telefon och annonsering.

För fortlöpande abonnemang å huvudapparat utgå, förutom inträdesavgift å 100 kronor, abonnemangsavgift enligt följande taxor.

Abonnemangsklass	För nedan avgivna antal avgående lokalsamtal samt avgiftsfria lands- och avgiftsfria rikssamtal om året	Abonnemangsavgift för kvartal, kronor		
		A.	B.	C.
1.	Högst 1,200	20: —	20: —	17: 50
2.	» 1,800	26: —	25: 50	22: 50
3.	» 2,500	32: 50	31: 50	27: 50
4.	» 3,500	41: 50	40: —	34: 50
5.	» 5,000	55: —	52: 50	45: —
6.	» 7,000	73: —	69: —	58: 50
7.	» 10,000	100: —	93: 50	78: —
	För varje påbörjat 4,000-tal samtal om året utöver 10,000 tillkommer	36: —	32: 50	26: —

Taxa A. tillämpas vid av telegrafverket bekostade stationer inom Stockholms, Göteborgs och Södertälje taxeområden.

Taxa B. tillämpas vid av telegrafverket bekostade stationer inom Eslövs, Hälsingborgs, Klippans, Landskrona, Lunds, Malmö, Trelleborgs och Ängelholms taxeområden.

Taxa C. tillämpas vid övriga av telegrafverket bekostade stationer.

I samband med abonnemang å huvudapparat kan abonnemang tecknas å anknuten apparat varmed förstås åt abonnent upplåten telefonapparat, som genom en av honom abonnerad huvudapparat är förbunden med station, ävensom å extra apparater. För abonnemang å anknutna och extra apparater utgå tillsvidare dels inträdesavgift samt dels abonnemangsavgift för kvartal. Sålunda utgår exempelvis för anknuten apparat en inträdesavgift av 50 kronor samt abonnemangsavgift för kvartal med 10 kronor. För extra apparater variera såväl inträdesavgift som abonnemangsavgift för kvartal beroende på om abonnemang exempelvis tecknats å extra apparatförbindelse, sidoapparat, signalapparat eller stolpapparat.

För manuell och automatisk växel utgå för själva växeln inträdes- och abonnemangsavgifter i förhållande till växelns omfattning. Vid linjeväljaranläggning utgår för varje apparat — utöver kostnad för erforderlig apparat- och väggkabel — inträdesavgift med 100 kronor samt abonnemangsavgift med 15 kronor per kvartal. Dessutom tillkomma inträdes- och abonnemangsavgifter för till ifrågavarande anläggningar anslutna huvudledningar, anknytningar, extra apparater, ytterledningar till anknytningar m. m. För första huvudledningen till en dylik anläggning utgår abonnemangsavgift enligt ovannämnda tabell, beräknad efter totala avgående samtalsantalet, samt för envar av de övriga huvudledningarna med belopp, som med 2 kronor 50 öre per kvartal understiger avgiften i abonnemangsklass vid vederbörande station.

Där nummeranrop tillämpas, kan abonnent vid station erhålla rätt till namnanrop, under förutsättning att summan av abonnemangsavgifterna för de av abonnenten för egen räkning vid stationen i fråga abonnerade apparater och ledningar uppgår till ett visst fastställt minimibelopp eller, när detta ej är fallet, erforderlig fyllnadsavgift erlägges samt mot erläggande därutöver av en särskild namnanropsavgift. Storleken av dessa avgifter utgå med olika belopp vid olika stationer alltefter abonnentantalet.

Med ledning av infordrade uppgifter har inom revisionen upprättats nedanstående tabell, utvisande telefonkostnaderna för olika ämbetsverk och myndigheter under budgetåret 1942/43.

Myndighet	Växel	Direkta apparater antal	Abonnemangsavgift	Samtalsavgifter	Summa telefonkostnader	Anmärkningar
1	2	3	4	5	6	7
Justitiedepartementet ...	1	26	2,643: 60	2,236: 39	4,879: 99	Kostnad för telefonväxel för kanslihuset betalas av kommunikationsdepartementet.
Justitiekanslersämbetet..		6	715: 55	975: 80	1,691: 35	
Svea Hovrätt		14	2,462: —	2,738: —	5,200: —	
Fångvårdsstyrelsen	1	10	3,791: 07	8,635: 50	12,426: 57	11 huvudledn. med 12 linjeväljare.
Utrikesdepartementet ...	2	37	11,826: —	[1]13,091: —	24,917: —	Kostnad för telefonväxel för kanslihuset betalas av kommunikationsdepartementet. Dessutom egen växel.
Försvarsdepartementet ..		22	2,256: —	2,077: 16	4,313: 16	Kostnad för telefonväxel för kanslihuset betalas av kommunikationsdepartementet.
Socialdepartementet	1	8	1,034: 60	3,346: 20	4,380: 80	Kostnad för telefonväxel för kanslihuset betalas av kommunikationsdepartementet.
Socialstyrelsen	1	15	15,930: 80	17,524: 90	33,455: 70	18 huvudledn. med 89 ankn.
Statens Byggnadslånebyrå	1	—	4,148: 78	4,380: 45	8,529: 23	10 huvudledn. med 48 ankn.
Riksförsäkringsanstalten.	1	10	20,051: 95	9,167: 25	29,219: 20	20 huvudledn. med 175 ankn.
Pensionsstyrelsen	1	4	15,359: 72	5,342: 60	20,702: 32	17 huvudledn. med 133 ankn. varav 47 spärrade.
Medicinalstyrelsen, Statens Rättskemiska anstalt och Medicinalstyrelsens materielnämnd.	1	15	10,145: 15	11,593: 25	21,738: 40	16 huvudledn. med 71 ankn.
Statens Bakteriologiska Laboratorium	1	1	4,600: 70	4,519: 45	9,120: 15	8 huvudledn. med 61 ankn. därav 32 spärrade.
Statens Institut för folkhälsan		14	2,779: 05	979: 10	3,758: 15	
Luftskyddsinspektionen..	1	9	8,670: —	11,343: 05	20,013: 05	18 huvudledn. med 55 ankn.
Statens Utrymningskommission	1	6	5,267: 08	3,561: 75	8,828: 83	15 huvudledn. med 9 ankn. och 13 linjeväljare.
Statens Hyresråd.....	1	3	2,302: 58	1,672: 55	3,975: 13	6 huvudledn. med 9 linjeväljare.
Kommunikationsdepartementet	2	12	1,040: —	1,401: —	2,441: —	69 huvudledn. med 602 ankn. Kommunikationsdepartementet betalar dessutom kostnaderna för kanslihusets och utrikesdepartementets gemensamma telefonväxel med til hopa 70,046 kronor.
Statens Väginstitut	1	—	2,665: 89	646: 65	3,312: 54	5 huvudledn. med 28 ankn. därav 8 spärrade.
Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen.....	1	17	22,611: 52	30,466: 90	53,078: 42	29 huvudledn. med 178 ankn.
Byggnadsstyrelsen	1	8	14,073: 30	8,648: 60	22,721: 90	25 huvudledn. med 110 ankn.
Finansdepartementet....	1	10	968: —	1,836: 80	2,804: 80	Kostnad för telefonväxel för kanslihuset betalas av kommunikationsdepartementet.

[1] Häri ingå ej avgifter för samtal med utlandet.

Myndighet	Växel	Direkta apparater antal	Abonnemangsavgift	Samtalsavgifter	Summa telefonkostnader	Anmärkningar
1	2	3	4	5	6	7
Kammarkollegium	1	—	3,686: —	1,831: 25	5,517: 25	16 huvudledn. med 25 linjeväljare.
Statskontoret	1	1	8,763: —	5,184: —	13,947: —	16 huvudledn. med 69 ankn. därav 15 spärrade.
Kammarrätten		11	1,960: 30	784: 75	2,745: 05	
Statistiska Centralbyrån		18	2,987: 13	778: 10	3,765: 23	
Riksräkenskapsverket		27	4,204: 90	1,746: 55	5,951: 45	
Statens Krisrevision	1	—	3,885: 80	1,336: 05	5,221: 85	10 huvudledn. med 20 linjeväljare.
Generaltullstyrelsen		52	7,295: 21	4,856: 85	12,152: 06	
Centraltullkammaren i Stockholm		112	26,329: 83	1,156: 55	27,486: 38	
Kontrollstyrelsen	1	1	4,360: 50	5,897: 22	10,257: 72	8 huvudledn. med 37 ankn.
Mynt- o. Justeringsverket		11	1,687: —	240: 10	1,927: 10	
Ecklesiastikdepartementet	1	8	856: —	2,233: 70	3,089: 70	Kostnad för telefonväxel för kanslihuset betalas av kommunikationsdepartementet.
Riksarkivet		14	2,130: —	178: 30	2,308: 30	
Kungl. Biblioteket		10	1,732: 30	63: 85	1,796: 15	
Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademien	1	2	6,422: —	2,305: 72	8,727: 72	9 huvudledn. med 69 ankn. därav 19 spärrade.
Karolinska Institutet		25	3,780: —	215: 95	3,995: 95	
Tandläkarinstitutet		17	3,359: —	82: 45	3,441: 45	
Karolinska Sjukhuset	1	4	55,671: 62	2,431: —	58,102: 62	49 huvudledn. med 515 ankn. därav 188 spärrade.
Serafimerlasarettet	1	19	17,653: 37	2,115: 05	19,768: 42	22 huvudledn. med 106 ankn.
Tekniska Högskolan	1	17	17,120: 56	1,855: 90	18,976: 46	18 huvudledn. med 119 ankn.
Skolöverstyrelsen	1	10	10,348: —	11,506: 02	21,854: 02	16 huvudledn. med 95 ankn.
Jordbruksdepartementet	1	7	1,212: 22	1,895: 95	3,108: 17	Kostnad för telefonväxel för kanslihuset betalas av kommunikationsdepartementet.
Lantbruksstyrelsen	1	—	5,167: 37	2,410: 85	7,578: 22	10 huvudledn. med 47 ankn. därav 9 spärrade.
Statens Växtskyddsanstalt	1	—	2,074: 60	639: 90	2,714: 50	4 huvudledn. med 16 ankn.
Veterinärhögskolan	1	5	8,949: 20	1,738: 11	10,687: 31	14 huvudledn. med 71 ankn. därav 2 spärrade.
Statens veterinärmedicinska anstalt	2	8	4,248: 70	4,044: 59	8,293: 29	4 huvudledn. med 12 ankn.
Statens centrala frökontrollanstalt	1	—	3,765: 60	3,283: 05	7,048: 65	5 huvudledn. med 19 ankn.
Statens lantbrukskemiska anstalt		3	481: 60	250: 30	731: 90	
Svenska Spannmålsaktiebolaget	1	2	16,717: —	62,589: 90	79,306: 90	40 huvudledn. med 78 ankn.
Egnahemsstyrelsen	1	3	4,944: —	6.365: 80	11,309: 80	8 huvudledn. med 17 ankn. samt 15 linjeväljare.
Skogsstyrelsen	1	1	1,497: 79	1,564: —	3,061: 79	5 huvudledn. med 7 linjeväljare.
Domänstyrelsen	2	3	15,723: —	15,851: —	31,574: —	30 huvudledn. med 109 ankn. därav 5 spärrade.
Lantmäteristyrelsen	1	—	3,674: 40	3,423: 10	7,097: 50	15 huvudledn. med 25 linjeväljare.
Rikets Allm. Kartverk	2	10	3,056: —	578: 05	3,634: 05	4 huvudledn. med 10 ankn.
Statens Meteorologisk-Hydrografiska anstalt	1	4	4,250: —	496: —	4,746: —	21 huvudledn. med 71 ankn.

Myndighet	Växel	Direkta apparater antal	Abonnemangsavgift	Samtalsavgifter	Summa telefonkostnader	Anmärkningar
1	2	3	4	5	6	7
Handelsdepartementet...	1	8	754: —	708: 10	1,462: 10	Kostnad för telefonväxel för kanslihuset betalas av kommunikationsdepartementet.
Kommerskollegium	1	8	11,179: —	5,965: 30	17,144: 30	17 huvudledn. med 88 ankn.
Sveriges Geologiska Undersökning	1	1	2,094: —	266: 65	2,360: 65	4 huvudledn. med 25 ankn.
Statens Provningsanstalt	1	2	4,531: —	1,195: —	5,726: —	9 huvudledn. med 43 ankn. därav 9 spärrade.
Statens Hantverksinstitut	1	1	3,044: —	1,060: —	4,104: —	5 huvudledn. med 24 ankn.
Ingenjörsvetenskapsakademien	1	2	2,628: —	884: 75	3,512: 75	6 huvudledn. med 19 linjeväljare.
Lotsstyrelsen		19	2,303: 50	3,657: 36	5,960: 86	
Patent- och Registreringsverket	1	2	11,874: 20	220: 70	12,094: 90	18 huvudledn. med 118 ankn.
Folkhushållningsdepartementet	1	7	1,011: 56	618: 80	1,630: 36	Kostnad för telefonväxel för kanslihuset betalas av kommunikationsdepartementet.
Statens Handelskommission	1	24	14,642: 83	14,794: 25	29,437: 08	24 huvudledn. med 60 ankn.
Statens Pensionsanstalt .	1	—	1,566: —	114: 69	1,680: 69	4 huvudlinjer med 11 linjeväljare.
Länsstyrelsen i Östergötlands län.....	1	1	4,843: 55	7,543: 17	12,386: 72	11 huvudledn. med 43 ankn. 2 ankn. från direkta app.
Kronobergs »	1	6	4,238: 79	5,027: 50	9,266: 29	17 huvudledn. med 22 linjeväljare.
Kalmar »	1	—	4,356: 25	10,182: 45	14,538: 70	8 huvudlinjer med 32 ankn.
Malmöhus »	1	9	14,723: 53	11,108: 35	25,831: 88	19 huvudledn. med 92 ankn.
Göteborgs o. Bohus län	1	9	14,399: 28	19,254: 82	33,654: 10	17 huvudledn. med 46 ankn.
Värmlands län.....	1	6	6,637: 61	15,140: 80	21,778: 41	12 huvudledn. med 41 ankn.
Kopparbergs »	1	2	9,147: 29	10,059: 90	19,207: 19	13 huvudledn. med 55 ankn.
Gävleborgs »	1	5	6,221: 85	13,162: 90	19,384: 75	10 huvudledn. med 54 ankn. därav 9 spärrade.
Västerbottens »	1	8	6,605: 67	19,224: 44	25,830: 11	11 huvudledn. med 49 ankn.
Norrbottens »	1	9	5,669: 01	15,013: 05	20,682: 06	9 huvudledn. med 38 ankn.

Utöver abonnemangsavgiften för telefonväxel tillkomma vid vissa ämbetsverk och myndigheter kostnader för avlöning av särskilt anställd personal för betjäning av telefonväxeln.

Revisorernas uttalande.

De avsevärda fördelar i form av tidsbesparing och lättnad i arbetet, som användandet av telefon medför, äro uppenbara. Revisorerna äro också av den uppfattningen, att detta kommunikationsmedel bör utnyttjas i så stor utsträckning som är förenligt med en rationellt och tidsenligt ordnad verksamhet inom statsförvaltningen. Revisorerna hava dock icke kunnat undgå att finna, att telefonväsendet på flera håll erhållit en onödigt vidlyftig och dyrbar omfattning, som icke står i överensstämmelse med de allmänna besparingssträvanden, vilka tagit sig uttryck i, bland annat, utfärdandet av ovan omförmälda cirkulär till statsmyndigheterna angående besparingsåtgärder i

avseende å omkostnadsanslagen. Till bemötande av den invändningen att här i allt fall är fråga om medel, som genom telegrafverket tillgodoföras statsverket, bör framhållas, att en stegring av utgifterna för vederbörande ämbetsverk på förevarande område visserligen för telegrafverkets del och därmed även för statsverket motsvaras av en höjning av inkomsterna men även medför ökat arbete och högre personalkostnader.

Revisorerna hava uppmärksammat, att telefon ofta inrättats även i tjänsterum, avsedda för befattningshavare — huvudsakligast i lägre lönegrader — vilka icke för sin tjänst hava någon nämnvärd användning av en dylik anläggning. Detta gäller såväl ämbetsverk, som endast hava direkta apparater, som sådana, där telefonväxel finnes införd. I sistnämnda fall blir det härigenom visserligen icke någon utgiftsökning i form av abonnemangsavgift för varje telefon, men det föranleder extra kostnader dels därigenom att särskild avgift utgår för varje anknytning och dels på grund av att växeln genom den ökade samtalsbelastningen kan komma att hänföras till en dyrare abonnemangsklass. Enligt vad revisorerna hava sig bekant hava även fall inträffat, där telefonapparat, som från början varit avsedd för viss tjänsteman men sedermera efter dennes förflyttning till annat tjänsterum blivit obehövlig, fått kvarstå i stället för att abonnemanget å densamma bort uppsägas. Ofta är telefonväxel kombinerad med lokaltelefon inom verket. På en del håll har i sådant fall den besparingsåtgärden vidtagits att vissa apparater spärrats för in- och utgående samtal, varför apparaten endast kan användas för samtal inom verket. På andra håll däremot har någon dylik spärr icke införts, utan varje anknytningsapparat är öppen för obegränsad in- och utgående samtalstrafik. De av revisorerna gjorda iakttagelserna giva vid handen att på flera håll tillräcklig kontroll på förevarande område icke utövats.

Av utredningen framgår vidare, att flera ämbetsverk och myndigheter, som hava telefonväxel med därtill hörande anknytningar, utbetala icke obetydliga belopp i abonnemangsavgifter även för direkta apparater. Det förekommer sålunda, att befattningshavare ofta utom anknytningsapparat till växeln även tilldelats sådan direkt apparat. Revisorerna, som icke kunna inse nödvändigheten av en dylik anordning annat än i undantagsfall, anse att i sådana fall telefonabonnemangen å de direkta apparaterna snarast böra avvecklas.

Frågan om vilken typ av telefonabonnemang, som bör väljas, är beroende av olika faktorer, såsom ämbetsverkets arbetsuppgifter, antal befattningshavare, samtalsfrekvens, allmänhetens behov av förbindelse med ämbetsverket m. m. Som regel bör givetvis gälla, att icke dyrbarare telefonanläggning inrättas än som motsvarar verkets praktiska behov. Vid generaltullstyrelsen och centraltullkammaren i Stockholm finnes icke telefonväxel utan i stället har upprättats abonnemang å sammanlagt 164 direkta apparater. Det vill förefalla revisorerna, att den ur alla synpunkter lämpligaste formen av telefonanläggning i detta fall hade varit en gemensam telefonväxel med namnanrop.

De iakttagelser och synpunkter, som revisorerna här framhållit beträffande telefonabonnemang, anse revisorerna böra föranleda till en allmän över-

syn snarast möjligt över de statliga ämbetsverkens och myndigheternas telefonanläggningar i syfte att nedbringa kostnaderna för desamma. Det bör i detta sammanhang även utredas, huruvida icke genom inrättande av gemensam telefonväxel för statliga ämbetsverk och institutioner, som äro belägna i samma byggnad eller i närheten av varandra, besparingar i telefonkostnaderna skulle kunna uppstå.

En avsevärd del av telefonkostnaderna utgöras av samtalsavgifter, av vilka icke obetydliga belopp utbetalats för ilsamtal. Revisorerna äro visserligen, såsom förut framhållits, av den uppfattningen, att telefonering bör användas för underlättande av arbetet i tjänsten, men fråga är om icke på vissa håll i detta avseende rena bekvämlighetsskäl alltför mycket fått göra sig gällande. Det kan givetvis icke vara meningen, att telefon skall begagnas för avgiftsbelagda samtal i sådana tjänsteärenden, som icke kräva särskild skyndsam behandling, utan där skriftväxling mycket väl kan ske, exempelvis vid infordrande av uppgifter av mindre brådskande natur m. m. Särskilt under innevarande tider måste det framstå såsom angeläget att icke genom onödiga telefonsamtal statsverkets expenskostnader stegras eller att telegrafverket åsamkas ökat arbete till förfång för samtalstrafiken i övrigt i landet. Ämbetsverk och myndigheter böra därför anbefallas att utöva kontroll över att missbruk i förevarande hänseende icke förekommer.

§ 28.

Beskattning av svensk medborgare för inkomst av tjänst vid främmande makts härvarande beskickning m. m.

I kommunalskattelagens § 70, mom. 2, och förordningen om statlig inkomst- och förmögenhetsskatt § 27, mom. 2, stadgas, att svensk medborgare, som tillhör främmande makts härvarande beskickning eller lönade konsulat eller beskickningens eller konsulatets betjäning, är frikallad från skattskyldighet för inkomst av sin tjänst hos den främmande makten.

Denna bestämmelse om skattefrihet för även svensk medborgare, som är anställd vid främmande makts härvarande beskickning och konsulat, för inkomst åtnjuten av denna anställning tillkom i 1883 års bevillningsförordning. Skatteregleringskommittén hade icke föreslagit dylik skattefrihet, utan den tillades i propositionen (1883: 6) med den motiveringen, att förändringen avsåge att bringa stadgandet i full enlighet med i den internationella rätten antagna plägseder.

I sitt betänkande angående den kommunala beskattningen föreslog 1921 års kommunalskattekommitté, att denna skattefrihet för svensk medborgare, som tillhör främmande makts härvarande beskickning och konsulat eller dess betjäning, skulle borttagas. Kommittén anförde, att även om för utlänning, som tillhörde främmande makts härvarande beskickning och konsulat, gällande undantagsbestämmelser i skattskyldighetsavseende borde av internationella hänsyn bibehållas, syntes i varje fall giltiga skäl saknas för att svensk undersåte, som toge anställning hos främmande makt eller hos dess härvarande representant, skulle vara befriad från skattskyldighet för den inkomst, som anställningen beredde honom.

I 1927 års proposition med förslag till kommunalskattelag m. m. före-

slogs emellertid bestämmelsens bibehållande med den enda motiveringen, att hänsyn till främmande makter föranledde, att jämväl svensk medborgare, som vore anställd å främmande makts härvarande beskickning eller lönade konsulat, ej borde beskattas för inkomst av tjänst hos den främmande makten.

Antalet svenska medborgare, som på grund av dessa bestämmelser nu undgå skatt för sin tjänsteinkomst, torde uppgå till närmare 200. Den samlade inkomst, som sålunda undandrages beskattning, synes därför kunna beräknas till inemot en miljon kronor. Å andra sidan uppgår antalet utländska medborgare, som äro anställda vid svenska beskickningar och lönade konsulat i utlandet till omkring 130. Såvitt känt är, beskattas de i regel icke i sina respektive hemländer för den inkomst, de åtnjutit vid svenska beskickningar och konsulat. Någon säker uppgift härom har emellertid under rådande förhållanden icke stått att erhålla.

Revisorerna finna för sin del, att tillräckliga skäl knappast föreligga för skattefrihet för svensk medborgares inkomst av tjänst vid främmande makts härvarande beskickning eller lönade konsulat. Denna skattefrihet torde näppeligen medföra, att den främmande makten här kan erhålla personal till lägre kostnad än vad som annars skulle varit fallet. Ej heller synes det för svenska staten medföra några fördelar, om utländsk medborgare, anställd vid svenska beskickningar och konsulat, icke beskattas i sitt hemland för den inkomst, han i denna sin tjänst åtnjuter. Revisorerna vilja därför ifrågasätta, om icke bestämmelserna om skattefrihet för svensk medborgare, som är anställd vid främmande makts härvarande beskickning eller lönade konsulat, för inkomsten av denna tjänst böra upptagas till omprövning. Revisorernas uttalande.

§ 29.

Vid bestämmandet av avlöningsförmåner till icke-ordinarie personal i biträdesgraderna hava myndigheterna tillhörande *den civila statsförvaltningen* att iakttaga bestämmelserna i civila icke-ordinariereglementet den 15 juni 1939 (nr 273). I nämnda reglemente meddelas detaljerade avlönings- och anställningsföreskrifter för följande kategorier icke-ordinarie tjänstemän, nämligen extra ordinarie tjänstemän, extra tjänstemän, aspiranter samt övriga icke-ordinarie tjänstemän, vilka sistnämnda utgöras dels av tjänstemän med arvode bestämt av Kungl. Maj:t, dels ock av tillfälligt anställd personal. Bestämmelserna angående extra tjänstemän må tillämpas allenast vid annat verk än kommunikationsverken, under det bestämmelserna angående aspiranter må tillämpas allenast vid sistnämnda verk. De olika slag av extra ordinarie befattningar inom lönegraderna 1—20, som skola finnas vid varje verk, ävensom antalet dylika befattningar bestämmas av vederbörande myndighet, där ej Kungl. Maj:t meddelat beslut i sådant hänseende. Kungl. Maj:t bestämmer, till vilka lönegrader olika slag av extra ordinarie befattningar äro att hänföra, för såvitt icke Kungl. Maj:t bemyndigat vederbörande verk att besluta härutinnan. I anledning av sistnämnda stadgande hava i cirkulär den 15 juni 1939 (nr 517) meddelats föreskrifter för de till allmänna civil- Avlöningsförmåner för icke-ordinarie skriv- och kontorsbiträdespersonal vid nyanställning i statens tjänst m. m.

förvaltningen hörande statsmyndigheterna i fråga om placering i lönegrad av vissa extra ordinarie tjänstemän m. m. Sålunda har bland annat bestämts, att extra ordinarie skrivbiträde och extra ordinarie kontorsbiträde må hänföras högst till lönegrad Eo 2 respektive Eo 4. Extra tjänstemän och aspiranter åter må hänföras högst till lönegrad med samma ordningsnummer som den, vilken blivit fastställd för extra ordinarie tjänstemän med närmast jämförliga arbetsuppgifter. För sådan tillfällig personal, som är anställd mot arvode, ankommer det på vederbörande verk att fastställa ersättningen. Ehuru bestämmelser härom saknas, har det i allmänhet ansetts såsom självfallet, att ersättningen icke må bestämmas till högre belopp än som i förhållande till arbetstiden motsvarar avlöningsförmånerna för jämförlig extra tjänsteman.

Berörda bestämmelser lämna åt myndigheterna inom den allmänna civilförvaltningen en viss frihet att bestämma antalet icke-ordinarie befattningar i biträdesgraderna ävensom avlöningsförmånerna för dem. Begränsning åstadkommes därigenom, att den i avlöningsstaterna upptagna anslagsposten till avlöningar till icke-ordinarie personal i regel är maximerad. Det av riksdagen från och med år 1940 lämnade bemyndigandet för Kungl. Maj:t att för visst fall medgiva överskridande av anslagsposten ifråga äger giltighet allenast under vissa, strängt begränsade förutsättningar. Från huvudregeln att myndigheterna inom ramen av anvisade medel äga bestämma avlöningen till icke-ordinarie befattningshavare i lönegraderna 1—20 och därmed jämförlig personal har i praxis förekommit vissa undantag. Sålunda har Kungl. Maj:t i regleringsbrev fastställt antalet extra ordinarie befattningar vid ett flertal förvaltningsgrenar, exempelvis hovrätterna, häradsrätterna, fångvårdsstaten och statens sinnessjukhus. Än längre gående föreskrifter beträffande avlöningsförhållandena för icke-ordinarie personal hava av Kungl. Maj:t i enahanda ordning meddelats beträffande exempelvis biträdespersonal hos länsstyrelserna samt hos landsfiskalerna. I detta avseende gäller beträffande personal hos länsstyrelse, att befattningshavare, som antagits till extra kontorsbiträde, må under första tjänsteåret åtnjuta lön högst enligt lönegrad Ex 2 och under påföljande tre år högst enligt lönegrad Ex 4. Därefter må befattningshavaren av länsstyrelsen antagas till extra ordinarie kontorsbiträde med placering högst i lönegrad Eo 4. Enligt 18 § kungörelsen den 27 oktober 1939 (nr 777) om särskilda åligganden, som under vissa förhållanden tillkomma länsstyrelserna och dem underlydande myndigheter, gäller vidare, att personal, som av länsstyrelse anställes för vissa uppgifter sammanhängande med rådande krisläge, icke må anställas annorledes än såsom extra tjänstemän.

Bestämmelser angående avlöning till befattningshavare vid *statens krisorgan* finnas meddelade i kungörelsen den 18 april 1941 (nr 215) med däruti vidtagna ändringar. Kungl. Maj:t har genom särskilda beslut bestämt, för vilka organ kungörelsen skall äga tillämpning. Förordnande härom har meddelats beträffande de centrala kriskommissionerna ävensom beträffande ytterligare ett antal myndigheter med karaktär av krisorgan: det samman-

lagda antalet är för närvarande 14. I samband härmed har Kungl. Maj:t för flertalet av sagda organ fastställt löneplaner; någon sådan finnes alltså icke intagen i avlöningskungörelsen. En dylik löneplan innehåller som regel sju lönegrupper, envar omfattande två eller flera grupper av befattningshavare, och stadgar för varje lönegrupp den lägsta och den högsta lön per månad, som må utgå till de befattningshavare, som lönegruppen avser. För skrivbiträden (lönegrupp I) äro nämnda belopp vanligen bestämda till 175 respektive 325 kronor och för kontorsbiträden (lönegrupp II) till 225 respektive 375 kronor. Inom dessa gränser äger alltså vederbörande myndighet att bestämma avlöningen till anställd personal. Statens reservförrådsnämnd, statens krigsförsäkringsnämnd och kristidsstyrelserna hava icke bundits vid dylika löneplaner; beträffande nämnda myndigheter har Kungl. Maj:t allenast föreskrivit, att avlöningen icke för någon befattningshavare må utan Kungl. Maj:ts medgivande bestämmas till högre belopp än 700 kronor i månaden. För kristidsstyrelsernas del har bemyndigandet att anställa personal med avlöning intill nämnda belopp, 700 kronor, lämnats åt livsmedelskommissionen. Beträffande medicinalstyrelsens materialnämnd, för vilken myndighet kungörelsen med avlöningsbestämmelser för krisorganen jämväl fastställts att gälla, synas några bestämmelser om maximi- eller minimibelopp för biträdespersonal icke hava meddelats.

För *försvarsväsendets* icke-ordinarie personal gällande avlönings- och anställningsföreskrifter återfinnas i avlöningsreglementet för icke-ordinarie tjänstemän vid försvarsväsendet (militära icke-ordinariereglementet) av den 15 juni 1939 (nr 276). I sagda reglemente meddelade föreskrifter överensstämma i huvudsak med motsvarande föreskrifter för personal tillhörande den allmänna civilförvaltningen. Löneplanerna benämnas MEo och MEx. De extra ordinarie befattningar, å vilka reglementet äger tillämpning, upptagas dock i en av Kungl. Maj:t fastställd tjänsteförteckning, vari angives till vilken lönegrad varje särskild befattning är att hänföra. Antalet extra ordinarie befattningar bestämmes genom stater eller personalförteckningar, vilka fastställas av Kungl. Maj:t eller, undantagsvis, efter Kungl. Maj:ts bemyndigande, av vederbörande centrala förvaltningsmyndighet. Antalet extra tjänstemän i lönegraderna 1—20 bestämmes av vederbörande centrala förvaltningsmyndighet med iakttagande i förekommande fall, att sådan tjänsteman må hänföras högst till lönegrad med samma ordningsnummer som den, vilken blivit fastställd för extra ordinarie tjänsteman med närmast jämförliga arbetsuppgifter. För tillfälligt anställd personal äger vederbörande centrala förvaltningsmyndighet fastställa avlöningsförmånerna, där ej Kungl. Maj:t meddelat beslut i sådant hänseende.

I sin år 1941 avgivna berättelse framlade revisorerna resultatet av en undersökning beträffande den icke-ordinarie personalens anställnings- och avlöningsförhållanden samt därmed sammanhängande spörsmål inom skilda delar av den civila förvaltningen. Undersökningen hade begränsats till att omfatta de två stora personalgrupper, som utgöras av administrativa amanuenser samt skriv- och kontorsbiträden inom civilförvaltningen. Revisorerna

erinrade, att behovet av reglerande föreskrifter ifråga om anställningsformer och avlöning till icke-ordinarie personal redan tidigt uppmärksammats och att frågan därom vid ett flertal tillfällen varit föremål för behandling, men att utfärdade föreskrifter likväl icke syntes på ett tillfredsställande sätt reglera förhållandena inom ifrågavarande område. Revisorernas utredning visade nämligen, att såväl anställningsformer som avlöningsförhållanden för den icke-ordinarie personalen inom olika verk företedde mycket stora ojämnheter. Personal med amanuensgöromål funnes sålunda placerad i alla lönegrader från och med 10 till och med 18 och kvinnlig biträdespersonal i lönegraderna 1—4 samt i vissa fall även i högre lönegrader. Medan befattningshavare i vissa verk anställdes såsom tillfällig personal och kvarstode i denna anställningsform under lång tid, antoges personalen i andra verk redan från början såsom extra eller till och med som extra ordinarie tjänstemän. Dessa förhållanden, som i och för sig vore otillfredsställande, förde bland annat med sig, att personal, som efter viss tids tjänstgöring inom ett verk vunnit förtrogenhet med arbetsuppgifterna därstädes men ansåge sig mindre väl tillgodosedd i avlöningshänseende, sökte sig till andra verk med förmånligare avlöningsvillkor, oaktat arbetsuppgifterna vore i stort sett likartade. Ehuru revisorerna icke bortsåge från att omfattningen och kvaliteten av arbetsuppgifterna inom vissa verk understundom motiverade större förmåner än de genomsnittliga, kunde revisorerna likväl icke finna hinder föreligga för att större likformighet eftersträvades de olika verken emellan i fråga om avlöningen till nyanställd personal. Revisorerna framhöllo i detta sammanhang särskilt lämpligheten av att befattningshavare icke, utan att särskilda omständigheter därtill föranledde, vid den första anställningen antoges till extra ordinarie tjänsteman. Med hänsyn till att tjänstemannens första anställning i flertalet fall utgjorde en utbildnings- och prövotid, borde vidare enligt revisorernas mening vid nyanställning såsom extra tjänsteman den för jämförlig extra ordinarie tjänsteman ifrågakommande lönegraden i allmänhet icke omedelbart komma till användning utan vederbörande i stället placeras i en lägre lönegrad. Vid nyanställning av kvinnlig biträdespersonal borde i möjligaste mån eftersträvas anslutning till det för sådan personal i allmänna arbetsmarknaden gällande löneläget.

Med anledning av vad revisorerna anfört, uttalade 1942 års riksdag (skr. nr 423), att den funne angeläget, att reglerande föreskrifter meddelades för att, i den mån så vore möjligt, åvägabringa enhetlighet i anställnings- och avlöningshänseenden för den icke-ordinarie personalen inom de olika verken vid den civila statsförvaltningen. Frågan på vad sätt detta lämpligen borde ske syntes riksdagen böra bliva föremål för närmare utredning. Riksdagen anhöll därför, att Kungl. Maj:t ville låta vidtaga åtgärder för åvägabringande av enhetlighet i berörda avseende.

Enligt vad revisorerna inhämtat hava några ytterligare bestämmelser, som reglera anställningsformerna för nyanställd personal, alltjämt icke meddelats. Det vill emellertid förefalla, som om anställningsförhållandena för nytillträdande befattningshavare icke blott äga oförminskad aktualitet utan jämväl äro föremål för ett alltmer stegrat allmänt intresse. Grunden härtill torde

vara att söka i det förhållandet att under nu rådande ansvällning av verksamheten inom såväl det offentliga livet som på det enskilda näringslivets olika områden en påtaglig knapphet på arbetskraft av ifrågavarande slag gjort sig gällande. Till följd härav har en viss konkurrens om tillgänglig arbetskraft kommit till synes mellan olika statliga myndigheter inbördes och mellan statliga myndigheter å ena samt enskilda företag å den andra sidan. I detta sammanhang ha givetvis de statliga avlöningsvillkoren för nytillträdande personal blivit föremål för intresse. Ofta har därvid gjorts gällande, att vissa statliga organ tillämpat en lönesättning, som främst varit ägnad att tillgodose vederbörande organs behov av arbetskraft, utan att samtidigt i tillbörlig grad beaktats, att löneförmånerna böra avpassas efter arbetets art och den anställdes kvalifikationer. Främst har en sådan tendens ansetts förefinnas hos sådana statliga organ, vilka på grund av sin med krisläget sammanhängande verksamhet varit nödsakade att på kort tid fylla ett förhållandevis stort personalbehov, såsom de militära myndigheterna och den centrala krisförvaltningen. Understundom har jämväl framhållits, att samma företeelse kunnat spåras hos statliga myndigheter, hos vilka sagda förutsättningar icke varit för handen.

Revisorerna hava velat undersöka i vad mån de avlöningsvillkor, som av olika statliga myndigheter tillämpas beträffande nytillträdande personal, kunna antagas hava ägt någon betydelse för fördelningen av tillgänglig arbetskraft mellan skilda verk och förvaltningsgrenar. Samtidigt hava revisorerna även ägnat någon uppmärksamhet åt frågan, huruvida den tillämpade lönesättningen givit de statliga myndigheterna ett särskilt förmånligt läge i förhållande till det privata näringslivet vid konkurrensen på arbetsmarknaden. Utredningen, som inriktats allenast på den grupp av befattningshavare, som ur angivna synpunkt kan tillmätas den största betydelsen, nämligen icke-ordinarie skriv- och kontorsbiträdespersonal, har omfattat såväl civilförvaltningen i dess helhet som de militära förvaltningsmyndigheterna. Härigenom har undersökningen jämväl kunnat resultera i en aktuell inventering av den statliga personalen i ifrågavarande befattningar.

För att kunna erhålla en uppfattning om förhållandena på ifrågavarande område hava revisorerna låtit inhämta uppgifter från den statliga förvaltningens olika områden angående anställnings- och avlöningsförhållanden för icke-ordinarie skriv- och kontorsbiträdespersonal. Uppgifterna hava avsett antalet anställda i ifrågavarande befattningar vid skilda tider under de senaste fyra åren samt antalet nyanställda och avgångna under samma tidsperiod med angivande tillika, i vad mån anställning eller avgång skett från respektive till annan statlig befattning.

I nedanstående tabell återgivas några av de inkomna uppgifterna angående av statliga myndigheter tillämpade begynnelseavlöningar. Därvid hava i regel medtagits allenast myndigheter eller grupper av myndigheter, vilka den 1 juli 1943 hade åtminstone tio biträden i ifrågavarande befattningar. Enär det ansetts önskvärt att få sammanställningen överskådlig samt representativ för statsförvaltningen i sin helhet hava sådana uppgifter, som kunnat betraktas såsom undantagsfall, uteslutits.

För att underlätta en jämförelse mellan å ena sidan avlöningsbelopp, som utgå enligt någon av löneplanerna i civila eller militära icke-ordinariereglementena och å andra sidan arvoden, som bestämts till visst belopp, lämnas här nedan uppgifter — avrundade till jämna krontal — angående storleken av de kontanta avlöningsförmåner, som i de olika ortsgrupperna utgå i lägsta löneklassen för vissa angivna lönegrader. I beloppen äro inräknade rörligt tillägg med 15 procent och kristillägg med 16 procent, varjämte, beträffande löner enligt löneplan Eo och MEo, hänsyn tagits till ifrågakommande pensionsavdrag.

Dyrortsgrupp	Avlöning i lägsta löneklassen inom lönegrad				
	Eo 4 MEo 4	Ex 4 MEx 4	Eo 2 MEo 2	Ex 2 MEx 2	Ex 1 MEx 1
A	229	211	201	197	190
B	238	220	210	205	197
C	248	228	218	213	205
D	258	237	227	221	212
E	268	245	235	228	220
F	278	254	244	236	227
G	287	263	252	244	235
H	297	271	261	252	243
I	307	280	269	260	250

Av vissa statliga myndigheter tillämpade begynnelseavlöningar beträffande icke-ordinarie skriv- och kontorsbiträdespersonal.

Myndighet	Begynnelseavlöning Lönegrad eller månadsarvode				
	1939	1940	1941	1942	1943
Allmänna civilförvaltningen:					
Centrala myndigheter.					
Fångvårdsstyrelsen	190 195	195	203 215	203 225 260	225
Socialstyrelsen	Eo 2 175	Ex 2 190	Ex 2 200	Ex 2 215	215
Statens byggnadslånebyrå	—	—	200	200	225
Riksförsäkringsanstalten	165–175	175–180	180–200	200–225	200–225
Pensionsstyrelsen	180	—	—	—	—
Medicinalstyrelsen	170	180	195 200	200 225	200 225
Överståthållarämbetet	Ex 4	Ex 4 180	Ex 4	Ex 4 Ex 2 200 225	Ex 4 Ex 1 200 225
Luftskyddsinspektionen	Eo 4 Ex 2 150–250	Ex 2 175–275	Ex 2 200–250	225	Ex 4 Ex 2 225
Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen	206	204	239	260	262
Byggnadsstyrelsen	185	185	185–210	200–250	230–250
Statskontoret	150	175	190	210	210
Statistiska centralbyrån	175	175	175	175	200
Riksräkenskapsverket	191	190	200	200	200

Myndighet	Begynnelseavlöning Lönegrad eller månadsarvode				
	1939	1940	1941	1942	1943
Generaltullstyrelsen	Ex 2	—	—	—	—
Kontrollstyrelsen	180	180–200	180–200	200–220	200–220
Skolöverstyrelsen	206	206	206	206	Eo 4 206
Lantbruksstyrelsen	200	200	200	200	220
Statens veterinärmedicinska anstalt	191	191	191	235	235
Statens centrala frökontrollanstalt	175	175	210	210	210
Statens meteorologisk-hydrografiska anstalt	—	—	156	182	208
Kommerskollegium	191	191	190	205	205
Patent- och registreringsverket	175	—	200	200	200 250
Allmänna civilförvaltningen:					
Lokala myndigheter.					
Länsstyrelserna[1]	150–210	150–210	150–210	150–210	150–250
Universiteten	150–175	175–200	130–185	155–185	200–230
Egnahemsnämnderna	—	150	150 Ex 2	175 Ex 2	175 Ex 2
Statens affärsdrivande verk:					
Centralförvaltningar.					
Järnvägsstyrelsen	182	200	210	225	235
Generalpoststyrelsen	150 180 200	160 200 220	175 210 230	185 225 250	185 225 250
Vattenfallsstyrelsen	200–225	200–250	200–275	200–275	225–250
Domänstyrelsen	200	175 190	200 210	220 225	190 260
Telegrafstyrelsen	150	175	175	190	190
Statens affärsdrivande verk:					
Lokalförvaltningar vid:					
Statens järnvägar	150–195	160–215	170–225	185–240	185–240
Postverket[2]	130–185	145–200	155–210	165–225	165–225
Statens vattenfallsverk	185–190	180–230	180–230	180–230	200–240
Telegrafverket	135–175	135–175	135–175	140–185	145–190
Statens krisorgan:					
Statens informationsstyrelse	—	223	237	238	225
Statens arbetsmarknadskommission	185–205	200–250	200–250	200–250	200–250
Statens utrymningskommission	—	200–225	225	225	250–270
Valutakontoret	—	210	220	230	230
Statens reservförrådsnämnd	175	275	200 275	200–225 300	225–300
Statens industrikommission	—	135–250	145–265	155–275	160–300
Statens bränslekommission	—	175–350	175–350	175–350	175–350
Statens livsmedelskommission	—	175–200	175–200	175–300	175–300
Statens priskontrollnämnd	—	250	248	263	252
Statens handelskommission	—	175–325	175–325	175–325	175–325
Statens trafikkommission	—	200	225	225	250
Kristidsstyrelserna	150–175	150–175	150–200	150–225	150–250

[1] Någon gång förekommer placering i Ex 2.
[2] Vissa variationer med hänsyn till ålder.

Myndighet	Begynnelseavlöning Lönegrad eller månadsarvode				
	1939	1940	1941	1942	1943
Försvarsväsendet:					
Centrala myndigheter.					
Arméförvaltningen	Ex-MEx2 Eo 2 Ex-MEx4 150–300	Ex-MEx2 Ex-MEx4 175–300	Ex-MEx2 Ex-MEx4 175–300	Ex-MEx2 Ex-MEx4 175–300	Ex-MEx2 Ex-MEx4 175–300
Marinförvaltningen	175–200	MEx 2 MEx 4 175–200	MEx 2 MEx 4 175–210	MEx 2 MEx 4 210–250	MEx 2 MEx 4 235–250
Flygförvaltningen	MEx 1 Ex 2 MEx 4 175–250	MEx 1 Ex-MEx2 MEx 4 175–250	MEx 1 Ex-MEx2 MEx 4 175–250	MEx 1 Ex-MEx2 MEx 4 150–250	MEx 1 Ex-MEx2 MEx 4 150–250
Övriga myndigheter	MEx 4 210	MEx 2 MEo 2 MEx 4 225–250	MEx 2 MEo 2 MEx 4 MEo 4 220–260	MEx 2 MEo 2 MEx 4 275–280	MEx 2 MEx 4 255–285
Försvarsväsendet:					
Lokala myndigheter.					
Staber och militära förband i Stockholm	MEx 2 MEx 4 210	MEx 2 MEx 4 225	MEx 2 MEx 4 243	MEx 2 MEx 4	MEx 2 MEx 4
Staber och militära förband utom Stockholm	MEx 2 MEo 2	MEx 2 MEo 2	MEx 2 MEo 2	MEx 2 MEo 2 MEx 4 MEo 4	MEx 2 MEo 2 MEx 4 MEo 4

En jämförelse med avseende å begynnelseavlöning mellan de olika centrala ämbetsverken tillhörande den allmänna civilförvaltningen utvisar beträffande flertalet av dem en tämligen enhetlig lönesättning. Som regel synes personalen anställas såsom tillfälliga befattningshavare mot arvode, som understiger vad som utgår enligt lägsta löneklassen i lönegraden Ex 1 i civila icke-ordinarieregelementet. Avvikelser förekomma dock i viss utsträckning. Sålunda erhålles i vissa fall redan från anställningens början ställning som extra tjänsteman. Då så sker, kommer som regel någon av lönegraderna Ex 2 eller Ex 4 till användning. Exempel finnas även på nyanställning direkt i lönegraderna Eo 2 och Eo 4. En under fyraårsperioden fortlöpande höjning av de utgående arvodena till de nyanställda har jämväl kunnat iakttagas. Höjningen motsvarar som regel den ökning med 25 procent, som på grund av reglerna om rörligt tillägg och kristillägg inträtt beträffande de löner, som utgå enligt löneplanerna i civila icke-ordinarieregelementet. Vid den civila lokalförvaltningen förekomma skriv- och kontorsbiträden i större antal huvudsakligen vid länsstyrelserna. De infordrade uppgifterna utvisa, att länsstyrelserna som regel icke redan från anställningens början antaga biträden till extra tjänstemän. Vederbörande anställes i stället såsom tillfällig befattningshavare mot lägre arvode än det, som tillkommer tjänste-

man i lönegraden Ex 1. Efter viss tids tjänstgöring sker förbättring av avlöningsförmånerna, vanligen i form av förhöjning av arvodet och understundom, ehuru mindre vanligt, genom att vederbörande antages till extra tjänsteman. Personal, som av länsstyrelse anställes för vissa uppgifter, vilka sammanhänga med rådande krisläge, erhåller icke ställning som extra tjänstemän utan anställes undantagslöst mot arvode.

De affärsdrivande verkens centralförvaltningar i Stockholm förete med avseende å begynnelseavlöningen i genomsnitt samma lönenivå som den allmänna civilförvaltningens myndigheter. Uppgifterna från affärsverken innehålla dock mindre skiljaktigheter, synbarligen beroende därpå, att vid dessa verk stora personalgrupper hava i stort sett likartade arbetsuppgifter. Nyanställning sker vid de affärsdrivande verken i större utsträckning eller så gott som undantagslöst mot arvode, ofta bestämt såsom viss ersättning per dag. Vid postverket och telegrafstyrelsen sker rekryteringen till skriv- och kontorsbiträdesgrad som regel från personal med enklare arbetsuppgifter, såsom postbiträden respektive telefonister.

Mera skiftande förhållanden beträffande avlöning åt biträdespersonal synas däremot vara att finna inom krisförvaltningen. Till denna grupp hava räknats alla de myndigheter, vid vilka de i kungörelsen den 18 april 1941 meddelade avlöningsbestämmelserna för befattningshavare vid statens krisorgan äga tillämpning. Betecknande för lönesättningen vid krisorganen är främst den stora frihet, som de gällande löneplanerna medgiva. För skrivbiträden äga myndigheterna som regel att röra sig mellan 175 och 325 kronor per månad. För kontorsbiträden äro gränserna 225 respektive 375 kronor. För krisorganens del tillkomma jämväl vissa omständigheter, som icke i samma utsträckning gälla beträffande myndigheter av mera stadigvarande karaktär. Särskilt hos de större krisorganen torde det främst möta svårigheter att avgränsa den personal, som kan anses hänförlig till grupperna skriv- och kontorsbiträden, enär personalen hos dessa myndigheter synes vara mera specificerad med hänsyn till skilda arbetsuppgifter. Tvekan kan därför råda, huruvida vissa kategorier skola betraktas såsom jämförliga med ifrågavarande biträden. Nämnda uppdelning av personalen i skilda kategorier med olika arbetsuppgifter och därefter avpassade kvalifikationer är anledningen till att begynnelseavlöningen i den ovan intagna tabellen beträffande några av de större kriskommissionerna angivits med så stora marginaler som mellan 175 och 300 kronor. Dylika uppgifter säga egentligen icke mera än att vederbörande myndigheter för att tillgodose sitt personalbehov icke hava nödgats tillämpa de av Kungl. Maj:t medgivna maximilönerna för de olika lönegrupperna. För att möjliggöra ett mera detaljerat omdöme i sagda avseende torde här kunna lämnas följande exemplifierande uppgifter beträffande principerna för lönesättningen vid några av de större krisorganen.

Hos statens livsmedelskommission hava nybörjare med ordinär skrivbiträdesutbildning tidigare kunnat påräkna en begynnelselön av 7 kronor per arbetsdag eller 175 kronor per månad. Efter tre års tjänstgöring har lönen

i medeltal utgått med 285 kronor per månad. Mera rutinerad personal, varmed likställts stenografer, har erhållit en begynnelselön av 8 kronor per arbetsdag eller 200 kronor per månad. Efter tre års tjänstgöring hava beloppen vanligen höjts till 285—300 kronor eller till högst 320 kronor per månad. Under det senaste året har emellertid uppstått en alltmer utpräglad brist på arbetskraft och därmed följande svårighet att anskaffa personal på ovan angivna lönevillkor. Det har därför blivit nödvändigt att vid nyanställning i flertalet fall tillämpa begynnelseavlöningar på 200 kronor för nybörjare med ordinär skrivbiträdesutbildning, 225 kronor för mera rutinerad personal och 250—300 kronor per månad för stenografer.

Hos statens bränslekommission sker nyanställning som regel mot dagarvode under en prövotid av tre månader, varefter arvodet omräknas till ersättning per månad. Dagarvodet för nybörjare med ordinär skrivbiträdesutbildning utgör som regel 8 kronor, för mera rutinerad personal 9—10 kronor och för stenografer 11—14 kronor. Efter omräkning till månadsarvoden sker, efter särskild kvartalsvis eller halvårsvis vidtagen prövning, viss förhöjning av beloppen upp till 300 kronor för den förstnämnda gruppen och 325 respektive 375 kronor för envar av de övriga.

De militära myndigheterna förete vid jämförelse med de civila sinsemellan en synnerligen likformig lönesättning för ifrågavarande personalgrupper. Nyanställning sker i regel genom att vederbörande antages såsom extra tjänsteman i 2 lönegraden. Dessutom förekommer icke sällan anställning i 4 lönegraden eller extra ordinarie anställning i någon av lönegraderna MEo 2 eller MEo 4 (vid armé- och flygförvaltningarna även Eo 2 och Eo 4). Anställning mot arvode synes mera undantagsvis förekomma.

Att märka är, att detta förfarande medför en genomgående högre lönenivå för biträdespersonalen inom försvarsväsendet såväl i jämförelse med den civila centralförvaltningen som med de civila lokala myndigheterna.

Vad angår förhållandet mellan avlöningsförmånerna åt personal i biträdesgraderna vid statsförvaltningen å ena sidan och det privata näringslivet å den andra, torde till en början böra erinras, att — såsom understrukits av 1936 års lönekommitté — möjligheterna att jämföra lönenivåerna för olika personalgrupper inom allmän och enskild tjänst med nödvändighet äro begränsade. Det är för det första svårt att i det statistiska materialet så renodla yrkestyperna, att man med tillräcklig säkerhet kan påstå, att en viss sysselsättning inom enskild tjänst är helt jämförlig med en viss befattning inom statlig verksamhet. Vid försök att jämföra löner i statlig och enskild tjänst framträder detta förhållande särskilt däri, att lönesättningen är betydligt mera differentierad inom den enskilda verksamheten än inom den statliga. Sålunda kan man konstatera en starkare lönespridning inom privat tjänst än inom statlig; detsamma är förhållandet beträffande korrelationen mellan lön samt ålder och anställningstid. Härtill kommer, att man bland löneförmånerna har att inräkna även åtskilligt, som icke alls eller endast i begränsad utsträckning kan evalveras i pengar, såsom pensionsförmåner samt rätt till semester och sjukersättning. I detta senare avseende intaga de statliga befattningshavarna en förhållandevis mycket gynnad ställning, även om på

senare tid de i enskild tjänst anställda hava kunnat tillgodoräkna sig avsevärda förbättringar i dessa förmåner utöver lönen.

Om än reservationer av i det föregående angiven art måste göras, lärer det likväl vara av intresse att jämföra den statliga löneutvecklingen under de gångna krisåren med det enskilda näringslivets löneförhållanden under samma tid. Därvid torde man kunna utgå från, att de löneförmåner för extra ordinarie och extra tjänstemän i 2 och 4 lönegraderna, som fastställts att gälla från och med den 1 juli 1939 anpassats att motsvara eller något överstiga medianlönerna för privat anställda kontorister med specialiserat enklare arbete. Under tiden från den 1 juli 1939 hava lönerna enligt löneplanerna i de civila och militära avlöningsreglementena genom höjning av utgående rörligt tillägg och kristillägg stigit med 25 procent. Höjningen av de till statliga befattningshavare i biträdesgraderna utgående arvodesbeloppen torde, enligt vad utredningen synes utvisa, kunna uppskattas till i stort sett samma procenttal. Inom det enskilda näringslivet åter synes höjningen av lönenivån för motsvarande befattningshavare hava begränsats till omkring 20 procent. Enligt vad som uppgivits från industritjänstemannaförbundet angående löneutvecklingen under åren 1940—1943 skulle medianlönerna per månad för kontorspersonal med enklare arbete under ettvart av nämnda år uppgå till 165, 175, 180 och 195 kronor samt medianlönerna för stenografer (svensk stenografi) under samma tid till 200, 215, 225 och 245 kronor. (Uppgifter för år 1939 saknas.) En något större höjning av lönenivån för kontorspersonal i enskild tjänst kan utläsas ur socialstyrelsens årliga lönestatistik, vilken för närvarande föreligger utarbetad till och med år 1942.

I nedan införda tabell hava revisorerna på grundval av infordrade uppgifter velat lämna en översikt beträffande storleken av den statliga icke-ordinarie skriv- och kontorsbiträdespersonalen under fyraårsperioden 1939—1943 ävensom beträffande personalens rörlighet inom statsförvaltningen.

Uppgifterna i kolumnerna 1—3 utvisa, i vilken utsträckning ifrågavarande personal utökats under den angivna tiden. Från att den 1 juli 1939 hava uppgått till omkring 3,200, har antalet den 1 juli 1941 stigit till nära 5,700 och den 1 juli 1943 till 9,850. Man torde kunna utgå från att ökningen så gott som uteslutande sammanhänger med av krisläget föranledda nya eller utökade arbetsuppgifter. Minskning av personal på grund av inskränkning i arbetsuppgifterna hava förekommit vid allenast några få myndigheter; det största antalet faller på tullverket och statistiska centralbyrån. I fråga om uppgifterna rörande antalet nyanställda och avgångna torde böra beaktas, att av de befattningshavare, vilka angivits såsom nyanställda »med tidigare anställning i statens tjänst» ett mindre antal icke frivilligt växlat anställning utan utgöres av sådan personal, som på grund av minskade göromål inom en förvaltningsgren erhållit annan statlig verksamhet. Härtill kommer, att vissa andra uppgifter icke kunnat lämnas med önskvärd noggrannhet. Sålunda hava myndigheterna ofta icke kunnat angiva, i vad mån de nyanställda tidigare innehaft annan statlig befattning, särskilt beträffande sådana fall, där den ifrågavarande befattningshavaren även lämnat anställningen. I tveksam-

Icke-ordinarie skriv- och kontorsbiträden med heltidsanställning inom statsförvaltningen.

Myndighet	Antal biträden			Nyanställda under tiden 1/7 1939—1/7 1943			Avgångna under t'den 1/7 1939—1/7 1943		
	1/7 1939	1/7 1941	1/7 1943	med tidigare anställn. i statens tjänst	utan tidigare anställn. i statens tjänst	Summa	till annan anställn. i statens tjänst	icke veterligen till annan anställn. i statens tjänst	Summa
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Allmänna civilförvaltningen:									
Centrala myndigheter.									
Statsdepartementen utom utrikesdep:t ..	42	46	47	20	27	47	16	15	31
Utrikesdepartementet .	34	74	81	10	172	182	[1]35	66	101
Socialstyrelsen	115	157	195	94	215	309	90	123	213
Riksförsäkringsanstalten	210	218	257	18	159	177	8	100	108
Pensionsstyrelsen	187	157	135	2	1	3	22	19	41
Medicinalstyrelsen	37	46	46	[2]—	100	100	10	81	91
Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen.....	32	50	53	8	32	40	[2]—	19	19
Byggnadsstyrelsen	28	28	32	6	19	25	7	13	20
Statskontoret	18	22	26	1	15	16	2	4	6
Statistiska centralbyrån	125	122	72	52	135	187	41	213	254
Riksräkenskapsverket .	16	21	40	14	24	38	5	7	12
Generaltullstyrelsen ...	212	135	96	3	24	27	96	34	130
Kontrollstyrelsen	11	34	22	7	36	43	5	27	32
Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museum	12	10	10	1	1	2	—	4	4
Skolöverstyrelsen	13	12	13	1	8	9	3	6	9
Lantbruksstyrelsen ...	15	13	15	3	9	12	2	6	8
Lantmäteristyrelsen ...	12	9	8	—	—	—	—	2	2
Statens meteorologisk-hydrografiska anstalt	16	20	20	5	19	24	11	7	18
Kommerskollegium ...	38	42	40	29	34	63	[3]30	[3]32	62
Patent- och registreringsverket	40	25	24	4	13	17	8	15	23
Övriga myndigheter ..	121	167	254	65	272	337	38	138	176
Summa	**1,334**	**1,408**	**1,486**	**343**	**1,315**	**1,658**	**429**	**931**	**1,360**
Allmänna civilförvaltningen:									
Lokala myndigheter.									
Länsstyrelser	188	421	499	41	737	778	90	363	453
Övriga lokala myndigheter	70	110	128	27	148	175	17	82	99
Summa	**258**	**531**	**627**	**68**	**885**	**953**	**107**	**445**	**552**
Statens affärsdrivande verk.									
Generalpoststyrelsen ..	756	1,132	1,726	55	1,669	1,724	21	437	458
Telegrafstyrelsen	32	37	39	1	16	17	1	3	4
Järnvägsstyrelsen	32	40	54	10	34	44	—	5	5

[1] Ca 30 till beskickningar och konsulat.
[2] Uppgift saknas.
[3] Cirka.

Myndighet	Antal biträden			Nyanställda under tiden 1/7 1939—1/7 1943			Avgångna under tiden 1/7 1939—1/7 1943		
	1/7 1939	1/7 1941	1/7 1943	med tidigare anställn. i statens tjänst	utan tidigare anställn. i statens tjänst	Summa	till annan anställn. i statens tjänst	icke veterligen till annan anställn. i statens tjänst	Summa
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Vattenfallsstyrelsen ...	38	40	48	4	78	82	8	24	32
Domänstyrelsen	62	63	62	7	40	47	7	31	38
Statens reproduktionsanstalt	7	9	13	—	13	13	—	7	7
Distriktsförvaltningarna m. m.	386	526	888	38	593	631	22	99	121
Summa	**1,313**	**1,847**	**2,830**	**115**	**2,443**	**2,558**	**59**	**606**	**665**
Krisförvaltningen.									
Centrala myndigheter (kommissioner m. fl.)	44	526	1,088	334	1,650	1,984	104	792	896
Lokala myndigheter (kristidsstyrelser) ...	5	183	964	54	1,756	1,810	78	787	865
Summa	**49**	**709**	**2,052**	**388**	**3,406**	**3,794**	**182**	**1,579**	**1,761**
Försvarsväsendet:									
Centrala myndigheter.									
Arméförvaltningens civila departement ...	9	66	101	44	78	122	[1]—	29	29
Arméförvaltningens fortifikationsstyrelse...	5	11	62	29	54	83	5	18	23
Arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse ...	1	8	16	10	13	23	2	6	8
Arméförvaltningens tygdepartement	26	93	261	74	351	425	37	134	171
Arméförvaltningens intendenturdepartement	4	95	128	27	178	205	21	60	81
Marinförvaltningen....	19	62	109	25	102	127	7	29	36
Flygförvaltningen.....	36	69	213	60	184	244	16	46	62
Krigsmaterielverket...	28	39	102	39	93	132	[1]—	55	55
Försvarets fabrikssty-relse	—	12	22	6	34	40	[1]—	18	18
Övriga centrala myndigheter	29	65	73	31	112	143	5	74	79
Summa	**157**	**520**	**1,087**	**345**	**1,199**	**1,544**	**93**	**469**	**562**
Försvarsväsendet:									
Lokala myndigheter.									
Armén	12	446	1,270	203	1,416	1,619	148	293	441
Marinen	44	162	364	79	383	462	47	113	160
Flygvapnet	15	64	131	34	154	188	21	37	58
Summa	**71**	**672**	**1,765**	**316**	**1,953**	**2,269**	**216**	**443**	**659**
Summa för statsförvaltningen	**3,182**	**5,687**	**9,847**	**1,575**	**11,201**	**12,776**	**1,086**	**4,473**	**5,559**

[1] Uppgift saknas.

ma fall har vederbörande därför hänförts till gruppen »utan tidigare anställning i statens tjänst». Härigenom har en viss förskjutning ägt rum i förhållandet mellan kolumnerna 4 och 5. Än mera ovissa torde de uppgifter vara, som angiva, huruvida en avgången befattningshavare övergått till annan statlig tjänst eller icke. Enär i kolumnen »avgångna till annan anställning i statens tjänst» redovisats allenast sådana fall, beträffande vilka visshet härom förelegat, men myndigheterna ofta icke erhålla kännedom om sagda förhållande, måste antalet av dem, som övergått från en statlig befattning till en annan, vara betydligt större än vad som framgår av kolumn 7 i tabellen.

En jämförelse mellan å ena sidan antalet befattningshavare i kolumnerna 1—3 och å andra sidan antalet nyanställda och avgångna i kolumnerna 6 och 9 ger vid handen, att en synnerligen livlig omsättning på biträdespersonal förekommit vid ett flertal förvaltningsgrenar. Exempelvis må framhållas, att vid åtskilliga myndigheter antalet av dem, som lämnat sin anställning under fyraårsperioden, är lika stort som hela antalet befattningshavare den 1 juli 1943. Även om sagda förhållande delvis förklaras av att tillfälliga biträden anställas under semestertiden, synes likväl proportionen påfallande hög. Särskilt täta personalbyten synas hava ägt rum vid några av de större centrala ämbetsverken i Stockholm, vid länsstyrelserna samt inom krisförvaltningen.

Revisorernas uttalande.

Såsom framgår av revisorernas utredning har under nu rådande krisförhållanden en betydande ansvällning skett i fråga om antalet icke-ordinarie befattningshavare i skriv- och kontorsbiträdesgraderna och därmed jämförlig personal, vilken ökats från omkring 3,200 den 1 juli 1939 till icke mindre än omkring 9,850 vid början av innevarande budgetår. Den inträdda ökningen har varit särskilt påfallande i fråga om krisorganen och de militära myndigheterna, vilkas personalbestånd under de senast förflutna fyra åren ökat med i runda tal 2,000 respektive 2,600, motsvarande tillhopa 70 procent av den på hela statsförvaltningen belöpande ökningen. En del av den på de militära myndigheterna fallande ökningen av antalet skriv- och kontorsbiträdesbefattningar torde emellertid vara föranledd av en särskilt på senare tid framträdande tendens att i möjligaste mån söka utbyta de värnpliktiga skrivbiträdena mot kvinnliga befattningshavare.

Av utredningen framgår vidare, att åtskilliga skiljaktigheter mellan olika myndigheter i avseende å begynnelseavlöningen för ifrågavarande personal alltjämt föreligga. Detta förhållande synes vara mindre framträdande inom den civila statsförvaltningen. Krisorganen och de militära myndigheterna tillämpa däremot en lönesättning, som icke obetydligt överstiger den, som förekommer vid andra statliga myndigheter. I fråga om krisförvaltningen synes detta i viss mån förklarligt med hänsyn till rådande förhållanden. Dess organ äro betingade av nuvarande krisläge och kunna därför icke erbjuda sina tjänstemän de förmåner i form av stadigvarande anställning och pension m. m., som stå befattningshavare inom andra statliga verk och myndigheter till buds. Krismyndigheterna torde även ofta hava varit nödsakade

att inom en mycket begränsad tid tillgodose ett stort personalbehov. Några bärande skäl för en dylik lönesättning torde däremot knappast kunna åberopas av de militära myndigheterna. Dessa myndigheter — med undantag möjligen för dem, som äro förlagda i Stockholm — torde icke haft svårare än civilförvaltningens myndigheter att anskaffa erforderlig biträdespersonal.

De nu relaterade förhållandena i fråga om lönesättningen för den lägre biträdespersonalen synas revisorerna icke tillfredsställande. Genom den olika lönesättning, som förekommer vid statliga verk och myndigheter, uppstår nämligen konkurrens dem emellan om arbetskraften med därav följande personalbyten, vilket i och för sig är föga tilltalande men som i än högre grad är ägnat att menligt inverka på arbetsförhållandena inom statsförvaltningen. Detta påtalades även i revisorernas berättelse år 1941. De upprepade klagomål i detta hänseende, som från såväl den centrala som den lokala civilförvaltningen framförts till revisorerna, hava även givit påtagliga bevis för olägenheterna av nu rådande system. Revisorerna anse sig därför ånyo böra kraftigt understryka behovet av att reglerande föreskrifter på förevarande område snarast komma till stånd, varå revisorerna velat fästa riksdagens uppmärksamhet.

I detta sammanhang vilja revisorerna slutligen framhålla att med hänsyn till det avsevärda antal statliga befattningshavare, som det här rör sig om, stora svårigheter kunna uppstå i samband med en övergång till fredsförhållanden, då med all sannolikhet ett betydande antal av de nu i krisorganens eller försvarets tjänst anställda befattningshavarna icke vidare kunna beredas fortsatt anställning i statens tjänst. Frågan om denna personals överförande till andra arbetsområden innebär ett betydelsefullt socialt problem, vilket bör ägnas särskild uppmärksamhet i samband med förberedandet av åtgärder ägnade att motverka den blivande fredskrisen på arbetsmarknadens område.

§ 30.

Införande av fullföljdsavgift i fattigvårds- och barnavårdsmål.

Ett av de påräknade resultaten av de genomgripande ändringar, som genom lagen den 14 juni 1918 om fattigvården gjordes i fattigvårdslagstiftningen, var att de s. k. fattigvårdsmålen d. v. s. huvudsakligen tvister mellan fattigvårdssamhällen, myndigheter eller anstalter, som bestritt fattigvård, å ena sidan och den, som skall stå för fattigvårdskostnaden, å andra sidan, skulle minska i antal. De olägenheter, som funnits vara förenade med den fortgående ökningen av mängden av dylika mål, voro framför allt att de myndigheter, nämligen länsstyrelserna och kammarrätten, som hade att handlägga dylika tvister, överhopades av arbete. Vederbörande fattigvårdsstyrelser och särskilt deras ordförande måste använda en stor del av sin tid och arbetskraft till behandling av fattigvårdsmålen, varigenom den egentliga vården av nödställda hade kommit att eftersättas. De understödstagare, som berördes av tvisterna, hade i många fall fått utstå onödiga obehag och lidanden under den ofta långa processtiden. Och slutligen hade ifrågavarande tvister ej sällan lett till slitningar och misshälligheter mellan fattigvårdssamhällena,

något som verkat i hög grad hindrande för det behövliga samarbetet dem emellan å ifrågavarande område, ej minst i fråga om anstaltsväsendets ordnande.

Förhoppningarna om att efter genomförande av nämnda lag antalet fattigvårdsmål skulle nedgå hade emellertid icke infriats. Tvärtom hade detta antal även efter nämnda tidpunkt befunnit sig i stigande och detta gällde inte minst de i kammarrätten fullföljda målen. Åtgärder till motverkande av den sålunda pågående ökningen av antalet fattigvårdsmål togos därför under övervägande. I cirkulärskrivelse till samtliga länsstyrelser den 5 april 1922 införskaffade dåvarande chefen för socialdepartementet uppgift angående, bland annat, huruvida den nya fattigvårdslagstiftningen haft någon inverkan å fattigvårdstvisterna, så att de i allmänhet blivit mindre invecklade och tidsödande, samt, därest fattigvårdstvisternas antal ökas, vilka anledningarna därtill kunde anses vara. Samtidigt anmodades länsstyrelserna att i ärendet avgiva de yttranden, vartill de funnit anledning. I ett den 14 juni 1923 avgivet utlåtande med anledning av länsstyrelsernas skrivelser ifrågasatte kammarrätten, huruvida icke en fullföljdsavgift, analog med den, varom stadgades i 30 kap. 19 § rättegångsbalken, lämpligen borde kunna införas. En sådan anordning skulle — ehuru den måhända å en hel del håll komme att förefalla osympatisk — hava den fördelen, utom att i allmänhet verka stävjande å processandet i fattigvårdsmål, att förhindra fullföljd till kammarrätten i mål, där tvisten rörde sig om rena bagateller. Beloppet av fullföljdsavgiften, om sådan infördes, borde sättas lägst till 25, högst till 50 kronor. Från erläggande av densamma borde enskild part på grund av fattigdom vara fri. I de fall kammarrätten gjorde ändring i överklagade utslag, skulle kammarrätten äga tillika förordna att part ägde återbekomma nedsatt avgift.

Ett steg i syfte att minska fattigvårdsprocessernas antal togs genom tillkomsten av förordningen den 11 juni 1926 (nr 205) om ändring i vissa delar av 1914 års förordning angående stämpelavgiften, varigenom den dittills förefintliga stämpelfriheten i vissa fall borttogs. Enligt nämnda kungörelse skall sålunda stämpelfrihet icke äga rum i mål mellan fattigvårdssamhällen eller mellan allmän anstalt eller inrättning och fattigvårdssamhälle angående tillämpning av lagen om fattigvården. Stämpelfrihet skall icke heller äga rum i sådana fall, då barnavårdsnämnd för talan för kommun i mål mot annan kommun eller mot allmän anstalt eller inrättning angående tillämpning av lagen om samhällets barnavård. Likaså skall stämpelfrihet icke föreligga i mål mellan kommuner eller mellan allmän anstalt eller inrättning och kommun angående tillämpning av sistnämnda lag. Stämpel utgår för kammarmarrättens utslag i mål, varom nu nämnts, med 20 kronor för första arket och med 4 kronor för vart och ett av de övriga.

Enligt vad revisorerna inhämtat har under åren 1929—1942 till kammarrätten inkommit följande antal fattigvårds- och barnavårdsmål.

1929	1,070	1935	2,053	1939	743
1931	924	1936	1,705	1940	670
1932	1,290	1937	1,321	1941	1,115
1933	1,656	1938	986	1942	955
1934	1,940				

Det förhållandevis låga antalet mål från och med år 1938 torde främst bero på den relativt goda arbetstillgången under senare år men även därpå, att andra hjälpformer anlitats, exempelvis mödrahjälp m. m.

Revisorernas uttalande.

De åtgärder, som hittills vidtagits för minskning av kammarrättens arbetsbörda beträffande fattigvårds- och barnavårdsmål, synas icke hava lett till något större resultat. Såsom framgår av ovan lämnade uppgifter är tillströmningen av dylika mål alltjämt oskäligt stor och torde under en kommande fredskris kunna förväntas ytterligare stiga. Detta är ägnat att ingiva betänkligheter, i synnerhet som, enligt vad revisorerna inhämtat, en betydande del av dessa mål kan betecknas som s. k. okynnesprocesser. Revisorerna anse därför, att det av kammarrätten tidigare väckta förslaget om införande av fullföljdsavgift i dylika mål bör upptagas till förnyat övervägande. Enligt revisorernas mening skulle en sådan avgift å lägst 50 kronor tillsammans med nu utgående stämpelavgift utgöra ett verksamt korrektiv mot okynnesprocesser på förevarande område.

§ 31.

Tillämpningen av förordningen om nöjesskatt.

I 1 § Kungl. Maj:ts förordning om nöjesskatt den 14 juni 1940 (nr 478) stadgas, att för nöjestillställning, till vilken allmänheten har tillträde mot avgift, skall kommun, inom vars område tillställningen hålles, uttaga en särskild avgift, benämnd nöjesskatt, vilken fördelas mellan staten och kommunen.

Såsom nöjestillställning, till vilken allmänheten äger tillträde, skall jämlikt 4 § nämnda förordning anses jämväl tillställning, till vilken tillträde är beroende av medlemskap i viss förening eller av inbjudning, därest tillställningen uppenbarligen utgör del av en uteslutande eller väsentligen för anordnande av dylika tillställningar driven rörelse eller tillställningen eljest, såsom med avseende å sin omfattning eller de villkor, varunder tillträde lämnas, är att jämställa med tillställning, till vilken allmänheten har tillträde. Anordnas tillställning av en till viss organisation ansluten förening, skall den omständigheten, att utom föreningens egna medlemmar jämväl medlemmar i andra till organisationen anslutna föreningar äga tillträde, icke föranleda, att tillställningen skall vara att anse såsom sådan till vilken allmänheten har tillträde.

Till nöjestillställning hänföres enligt 2 § icke tillställning, som tjänar vetenskapligt ändamål eller anordnas i undervisnings- eller uppfostringssyfte.

Förordningen äger icke heller tillämpning å nöjestillställning, anordnad av kungl. teatern eller kungl. dramatiska teatern i Stockholm å lokal, som

stadigvarande begagnas för teaterns verksamhet i huvudstaden (3 §). Om avgift för sådan nöjestillställning gäila särskilda föreskrifter, innebärande bland annat att influtna medel skola användas för dessa teatrars verksamhet enligt Kungl. Maj:ts bestämmande.

Enligt 2 och 5 §§ av förordningen gäller i fråga om nöjesskatten bland annat följande. Nöjesskatten upptages i form av skatt på biljett eller annat bevis, som berättigar till deltagande i nöjestillställning. Skatten beräknas i förhållande till bruttopriset för varje biljett, inberäknat skatten, och utgör:

Taxa I: vid konsert, operaföreställning och annan musikalisk föreställning, dramatisk och litterär föreställning, uppvisning i konstnärlig dans, uppvisning eller tävling i icke professionell idrott samt hästkapplöpning och travkörning: 15 procent av biljettpriset;

Taxa II: vid biografföreställning:

när biljettpriset icke överstiger 1 krona: 15 procent av biljetpriset:

när biljettpriset överstiger 1 krona: 15 procent av 1 krona samt 30 procent av återstoden av biljettpriset;

Taxa III: vid cirkus-, varité- och kabaretföreställning samt uppvisning eller tävling i professionell idrott; bal, maskerad och annan danstillställning; uppvisning eller tävling med motorfordon, motorbåt eller luftfartyg; förevisning av djur, trolleriföreställning, akrobatikföreställning samt förevisning av vaxkabinett, marionetteater och dylikt; hållande av karusell, skjutbana, rutschbana, ringkastning samt andra liknande marknads- och tivolinöjen, i vilka allmänheten äger deltaga mot en efter deltagandets omfattning beräknad avgift:

när biljettpriset icke överstiger 50 öre: 20 procent av biljettpriset;

när biljettpriset överstiger 50 öre: 20 procent av 50 öre samt 30 procent av återstoden av biljettpriset.

Jämlikt stadgande i 6 § av förordningen skall såsom biljettpris anses det ordinarie priset för den tillställning, som är i fråga, utan hänsyn till förhöjning vid s. k. förköp eller till nedsättning för vissa grupper av deltagare eller därtill, att biljett utlämnas utan betalning (fribiljett). I sistnämnda avseende är emellertid att märka (7 §), att skatt icke utgår för sådana fribiljetter, som utlämnas till begagnande av polismyndighet, ortens brandväsende eller den, som eljest å tjänstens vägnar skall närvara, eller i viss omfattning, till tidningsredaktion för recension eller anmälan av nöjestillställning, för fribiljett till konsert, operaföreställning och annan musikalisk föreställning, dramatisk och litterär föreställning samt uppvisning i konstnärlig dans, allt för såvitt fribiljetten utlämnats i studiesyfte, samt slutligen för fribiljett åt barn under tolv år. Äger nöjestillställning rum utselutande för välgörande eller allmännyttigt ändamål, må länsstyrelsen, när kommunen det tillstyrkt, medgiva befrielse från nöjesskatten eller skattebeloppets användande för det ändamål, till vars främjande tillställningen anordnats (11 §).

Vidare må nämnas att den, som anordnar nöjestillställningen, svarar för nöjesskattens inbetalande (9 §) samt att det åligger kommun att till statsverket inleverera hälften av influten nöjesskatt (10 §).

Genom beslut av 1943 års riksdag har nöjesskatteförordningens tillämplighetsområde, räknat från och med den 1 januari 1944, utvidgats till att omfatta sådana danstillställningar, till vilka allmänheten äger tillträde och som anordnas i lokal eller å plats, där utskänkning av spritdrycker, vin, pilsnerdricka eller alkoholfria drycker må äga rum.

Närmare bestämmelser om inbetalning och indrivning av nöjesskatt, om kontroll över skattens utgörande samt om ordningen för anförande av besvär över ålagd eller uttagen skatt hava meddelats genom kungörelsen den 14 juni 1940 (nr 481).

Revisorerna hava funnit det vara av intresse att något närmare ingå på frågan om tillämpningen av gällande nöjesskatteförordning. Vad i det följande anföres härom tager i allmänhet närmast sikte på förhållandena i Stockholm.

Vad till en början beträffar det för förordningens tillämplighet uppställda villkoret, att nöjestillställningen skall vara offentlig, eller med andra ord att allmänheten skall äga tillträde till densamma, har det i praktiken ibland visat sig möta betydande svårigheter att avgöra, under vilka förhållanden en tillställning är att betrakta som enskild eller offentlig. Medan nöjesskatten ännu var en rent kommunal pålaga — såsom fallet var enligt 1919 års nöjesskatteförordning — tolkades dessa bestämmelser ej så strängt. Härvid tillämpades åtminstone i Stockholm den principen, att endast sådana tillställningar ansågos offentliga, som annonserades i pressen under rubriken offentliga nöjen och till vilka biljetter såldes vid ingången.

Begreppet offentlig tillställning har sedermera fått en mera vidsträckt omfattning. Enligt gällande praxis är t. ex. en teaterföreställning, som abonnerats av en klubb eller förening, att anse såsom offentlig tillställning, för vilken nöjesskatt skall utgå. Numera uttages även dylik skatt för danstillställningar anordnade av idrottsklubbar och ideella föreningar. Till en början föranledde detta stark opposition under motivering att biljetter så gott som undantagslöst såldes endast till föreningens medlemmar. Därest i dylikt fall även andra än föreningsmedlemmar haft tillträde, anses emellertid tillställningen vara att jämställa med sådan, till vilken allmänheten har tillträde. Till belysande av rådande praxis må omnämnas följande fall. En tidning i Stockholm hade utverkat tillstånd att såsom enskild tillställning för medlemmar av en viss organisation få med en teaters ensemble uppföra viss teaterpjäs. Biljetter hade försålts icke endast bland organisationens medlemmar utan även till helt utomstående personer. Tidningen i fråga har med anledning härav avkrävts 4,200 kronor i nöjesskatt. Över detta beslut har arrangören sedermera anfört besvär, som emellertid ännu icke blivit avgjorda. Det bör i detta sammanhang omnämnas, att genom den av skatteverket i Stockholm i förevarande hänseende tillämpade praxis icke oväsentliga belopp tillförts stat och kommun. Sålunda har under säsongen 1942/43 i nöjesskatt för abonnemangsföreställningar å teatrar och danslokaler i Stockholm uttagits ett belopp av sammanlagt 21,086 kronor.

Vidkommande därefter frågan om vilken taxa, som skall tillämpas vid

debitering av nöjesskatt, hava revisorerna konstaterat, att den i nöjesskatteförordningen förekommande uppräkningen av nöjestillställningar — vilken endast obetydligt skiljer sig från motsvarande uppräkning i den ursprungliga nöjesskatteförordningen av år 1919 — i viss mån är föråldrad och ofullständig, en omständighet som givetvis i förekommande fall kan medföra svårigheter, när det gäller att bestämma den taxa, efter vilken skatten för en viss tillställning rätteligen bör utgå. Sålunda må nämnas, att vissa numera allmänt förekommande nöjesformer icke omnämnas i förordningen. Däremot äro däri upptagna sådana nöjesformer som varieté- och kabaretföreställningar, förevisning av vaxkabinett, marionetteater och dylikt, varav de två förstnämnda knappast längre förekomma i sin ursprungliga form, medan de övriga nöjesformerna, i de sällsynta fall de ännu förekomma, väl snarast äro att hänföra till marknads- och tivolinöjen. Begreppet dans har i förordningen utförligt rubricerats som »bal, maskerad och annan danstillställning».

Såsom ovan angivits skall förekommande förköpsavgift icke inräknas i det till grund för nöjesskatten liggande biljettpriset.

Revisorerna hava emellertid funnit det påkallat att närmare undersöka frågan, huruvida icke dylika förköpstillägg rätteligen böra, åtminstone i viss utsträckning, beläggas med nöjesskatt. Revisorerna hava därvid icke bortsett från det förhållandet, att en extra avgift utöver biljettpriset i många fall är erforderlig för täckande av de ökade personalkostnader etc., som ett öppethållande av biljettkassorna vid en tidigare tidpunkt för tillgodoseende av allmänhetens krav på att kunna försäkra sig om biljett i god tid måste föra med sig. Men fråga är, om inte förköpstillägget i många fall kommit att sättas till vida högre belopp, än som kan anses erforderligt för merkostnadernas täckande. I dylika fall, där man alltså med skäl kan tala om en maskerad prisförhöjning, kommer tydligen nöjesskatten att beräknas på ett lägre belopp, än vad som rätteligen bort ske. Frågan, huruvida för sådana fall en ökning av det till grund för nöjesskatteberäkningen liggande beloppet kan ses motiverad ur fiskalisk synpunkt, sammanhänger givetvis med förköpssystemets omfattning. För att närmare utreda denna fråga hava revisorerna låtit verkställa vissa beräkningar rörande omfattningen av de förköp, som förekomma vid vissa större nöjesetablissement i Stockholm.

Bortsett från de kungliga teatrarna (Operan och Dramatiska teatern), för vilka som ovan nämnts särskilda bestämmelser gälla i nöjesskattehänseende, hava totalsummorna av de under år 1942 vid teatrar i Stockholm uppburna förköpspriserna beräknats till sammanlagt omkring 130,000 kronor, varav enbart å en teater omkring 70,000 kronor, vid en annan omkring 23,000 kronor och vid en tredje omkring 22,000 kronor.

Vad biograferna i Stockholm beträffar, förekommer förköpstillägg endast vid de större s. k. premiärbiograferna och utgår med 20 à 25 öre per biljett i alla prislägen. För av vissa koncerner ägda biografer i Stockholm hava förköpssummorna för år 1942 beräknats uppgå till omkring 127,000 kronor.

Utom vid teatrar och biografer förekomma förköpstillägg tämligen sällan. Vid vissa tillställningar, där efterfrågan på biljetter väntas bliva mycket stor, såsom nyårsvakor — med eller utan dans — samt en del större idrotts-

tävlingar, tillämpas emellertid ofta förköp. Sålunda förekommo förköpstilllägg vid nyårsvakor på en del biografer i Stockholm nyårsafton 1942. Samtliga biljetter hade därvid försålts i förväg med ett förköp av 25 öre per biljett. Sammanlagda förköpssumman för dessa nyårsvakor beräknades till c:a 1,000 kronor.

I en annan större lokal i Stockholm har under de senaste åren anordnats nyårsbal. Antalet besökande har härvid brukat uppgå till mellan 3,000 och 3,500 personer. Biljettpriset den 31 december 1941 var 5 kronor för herre och 4 kronor 50 öre för dam. Emellertid erlades nöjesskatt allenast å 3 kronor 50 öre respektive 3 kronor under motivering att 1 krona 50 öre per biljett utgjorde förköp och således enligt nöjesskatteförordningen icke vore beskattningsbart. Samtliga biljetter hade försålts flera dagar i förväg. Förköpssumman torde i detta fall hava uppgått till c:a 5,000 kronor.

Vid större idrottsevenemang, t. ex. landskamper i fotboll eller märkligare boxningsmatcher, förekomma även förköpspriser. Sålunda utgår exempelvis vid en landskamp på Råsunda fotbollsstadion, vilket rymmer icke mindre än 36,000 platser, förköpspris å 1 krona 50 öre för sittplats och 1 krona för ståplats. Då vid ett dylikt tillfälle flertalet biljetter vanligen försäljes i förköp, torde man kunna utgå ifrån att de sammanlagda förköpsavgifterna uppgå till åtskilliga tusen kronor.

I detta sammanhang torde det vara av intresse att även omnämna en i Råsundastadion under innevarande år anordnad boxningsmatch. Härvid betingade en sittplats närmast intill boxningsringen ett pris av 50 kronor. Övriga priser varierade från 40 till 10 kronor. Ett stort antal biljetter försåldes med förköp. För en 50-kronorsplats betalades därvid 60 kronor, och för de övriga platserna gällde förköpspriser i proportion härtill.

Revisorernas uttalande.

Av den lämnade redogörelsen framgår, att den gällande nöjesskatteförordningen i väsentliga delar är föråldrad och ofullständig, vilket medför svårigheter vid tillämpningen av densamma. Revisorerna finna det därför önskvärt, att förordningen blir föremål för en översyn i syfte att i möjligaste mån undanröja dessa tillämpningssvårigheter.

Vidare framgår av utredningen, att de vid s. k. förköp betingade pristilläggen äro befriade från nöjesskatt. Revisorerna hava emellertid kommit till den uppfattningen, att förköpstilläggen i stor utsträckning kommit att bliva ett normalt tillägg till det »ordinarie» biljettpris, å vilket nöjesskatt enligt gällande regler skall beräknas. Vid sådant förhållande finna revisorerna det rimligt, att nöjesskatten utvidgas till att omfatta jämväl förköpstilläggen.

§ 32.

Angivares andel i böter m. m. enligt 1916 års förordning om straff för olovlig varuutförsel.

I samband med att avlöningsreglementet den 22 juni 1921 för befattningshavare vid statsdepartement m. fl. verk förklarades tillämpligt på tjänstemän vid tullverket, förordnades genom kungörelsen den 15 juni 1922 (nr 377), att samtliga slag av tulltjänstemän tillkommande extra inkomster med undantag av s. k. beslagarandelar skulle från och med den 1 januari 1923 upphöra att till dem utgå. Beträffande beslagarandelarna ansågos emellertid särskilda

omständigheter föreligga, som gjorde en indragning av dessa slag av extra inkomster mindre önskvärd. De ansågos nämligen innebära en värdefull sporre för vederbörande tjänstemän till särskilda ansträngningar för ertappande av lagbrytare.

Beslagarandelar utgingo tidigare till tulltjänstemän enligt två skilda lagrum, nämligen dels lagen den 8 juni 1923 (nr 147) om straff för olovlig varuinförsel (19 §) och dels lagen den 20 juni 1924 (nr 225) med särskilda bestämmelser angående olovlig befattning med spritdrycker och vin (23 §). I sagda författningar funnos bestämmelser meddelade av huvudsaklig innebörd, att böter ävensom behållna försäljningssumman för förverkad egendom skulle fördelas mellan kronan och beslagaren, varvid beslagaren som regel ägde uppbära två tredjedelar och i vissa fall en tredjedel av ifrågakommande belopp. Beslagarandelen fick dock icke överstiga 1,000 kronor; överskjutande belopp skulle ställas till generaltullstyrelsens och eventuellt även till andra myndigheters förfogande för att användas till uppmuntran av tulltjänstemän och polismän, som ådagalagt synnerligt nit vid beivrande av olovlig varuinförsel, eller till särskilda åtgärder för motverkande av sådan införsel.

Mot de tidigare gällande reglerna om beslagarandelar i böter m. m. hade emellertid anmärkningar i olika hänseenden framförts. Förefintligheten av en dylik andelsrätt för tjänstemän inom tull- och polisväsendet ansågs nämligen medföra ett flertal mindre önskvärda och även mindre tilltalande konsekvenser. Med anledning härav stadgades genom kungörelsen den 10 juni 1938 (267), att ifrågavarande beslagarandelar icke längre skulle utgå. Av böter och liknande belopp, som utdömas enligt ovan berörda båda författningar, tillfaller numera en tredjedel kronan, varefter återstoden ställes till vissa myndigheters — främst generaltullstyrelsens — förfogande för uppmuntran av tulltjänstemän och polismän eller till särskilda åtgärder för motverkande av olovlig varuinförsel.

Den princip, som, på sätt ovan sagts, föranlett upphörande av rätten till beslagarandelar, har även kommit till uttryck i den successiva avvecklingen av vissa åklagares andel i böter och förverkat gods. Däremot har någon erinran icke riktats mot det förhållandet, att enskild angivare äger att uppbära viss andel i böter m. m.

I 7 § förordningen den 3 mars 1916 (nr 49) om straff för olovlig varuutförsel m. m. stadgas, att av böter, som ådömas enligt denna förordning, samt av behållna försäljningssumman eller i dess ställe utgivna värdet av förbrutet gods och forslingsredskap skall en tredjedel tillfalla kronan och två tredjedelar åklagaren. Om särskild angivare finnes, skall han taga hälften av åklagarens andel. Denna kungörelse trädde i kraft den 8 mars 1916, men förklarades skola tillämpas endast såvitt föreskrift därom meddelades i författning angående förbud mot utförsel ur riket av visst gods. Enligt särskilt stadgande (kung. 28/1933) är angivarens andel numera maximerad till 500 kronor.

Föreskrift om tillämpning av bestämmelserna i 1916 års förordning om

straff för olovlig varuutförsel har före år 1939 meddelats allenast i samband med införande av utförselförbud för viss krigsmateriel. I nu rådande försörjningsläge har däremot författningen erhållit ökad aktualitet. Från och med år 1939 hava nämligen utfärdats ett flertal kungörelser med förbud att ur riket utföra vissa varor (se kungörelserna 65/1937, 692/1939, 837/1939, 98/1940, 802/1940 och 168/1941). Därvid har tillika föreskrivits, att, i fråga om det i respektive författningar stadgade förbudet, 1916 års förordning om straff för olovlig varuutförsel m. m. skall äga tillämpning.

Överträdelser av förbud att ur riket utföra vissa varor äro för närvarande icke ovanliga. Antalet vid domstolarna under år 1943 handlagda mål angående ansvar för brott av ifrågavarande slag har sålunda överstigit 300. Givetvis är det främst tulltjänstemän och polismän, som komma i tillfälle att ingripa mot dylika brott och verkställa beslag av gods. Därvid tillgår vanligen så, att tulltjänstemännen anmäla förhållandet till åtal. Enligt av domstolarna tillämpad praxis är därigenom vederbörande tulltjänsteman att betrakta som särskild angivare. Till följd därav tillerkännes denne andel i utdömda böter eller värdet av förbrutet gods.

Revisorernas uttalande.

I senare års lagstiftning har förelegat en genomgående tendens till avveckling av rätten för åklagare och beslagare att erhålla andel i utdömda böter och därmed likställda belopp. Grunden härtill har varit, att det ansetts mindre lämpligt, att personer, som hava att i tjänsten utföra åtal eller verkställa beslag, erhålla direkt ekonomisk vinning av den vidtagna åtgärden.

Under rådande förhållanden förekommer det icke sällan, att bötesstraff vid domstolarna utdömas enligt förordningen om straff för olovlig varuutförsel och att gods i samband därmed förklaras förverkat. I den mån angivarandel därvid uppbäres av polis- eller tulltjänstemän eller liknande personal, vilka det i tjänsten åligger att förhindra eller motverka olovlig varuutförsel, föreligger uppenbarligen ett avsteg från ovannämnda princip. Då enligt revisorernas mening någon anledning till en sådan avvikelse icke förefinnes, synes stadgandet om rätt till angivarandel i berörda förordning böra inskränkas att gälla allenast enskild angivare i egentlig bemärkelse.

NIONDE HUVUDTITELN.

Jordbruksdepartementet.

§ 33.

Statens centrala frökontrollanstalt.

Genom beslut vid 1924 års riksdag inrättades en statens centrala frökontrollanstalt. Huvudsyftet med nämnda anstalt var att få till stånd en utsädeskontroll, som i avseende på omfattning, enhetlighet och tillförlitlighet var så organiserad att den fullt motsvarade de alltmer ökade kraven på en dylik för jordbruket så betydelsefull verksamhet, vilka krav enligt vad vunna erfarenheter från de lokala frökontrollanstalternas dittillsvarande verksamhet givit vid handen icke kunnat på ett tillfredsställande sätt fyllas enbart av sistnämnda anstalter. Vidare beslöt 1928 års riksdag inrättandet av en filial till centrala frökontrollanstalten, vilken förlades till Alnarp.

Statens centrala frökontrollanstalt står under överinseende av lantbruksstyrelsen, som äger meddela de särskilda föreskrifter, som utöver i annan ordning träffade bestämmelser må för anstaltens verksamhet finnas erforderliga. Enligt för anstalten gällande instruktion den 3 februari 1939 (nr 71, ändr. 1940: 16) har anstalten till uppgift dels att tillhandagå med undersökningar och andra arbeten inom de områden, som i instruktionen närmare angivas, dels ock att, i den mån omständigheterna sådant medgiva, bedriva forskning inom anstaltens verksamhetsområde. Anstalten tillkommer huvudsakligen:

1) att på begäran eller eljest, då omständigheterna därtill föranleda, verkställa undersökningar av utsädesvaror — inbegripet utsädespotatis — såväl beträffande sådana egenskaper som vid undersökning av själva varan kunna fastställas som ävenledes beträffande sådana, för vilkas utrönande odlingsförsök erfordras;

2) att, därest vid skiljaktiga resultat emellan olika lokala frökontrollanstalters undersökningar av en och samma utsädesvara utslagsgivande analys beträffande varan påfordras, verkställa sådan analys;

3) att, om sådant påfordras, med plomb förse utsädesparti, som vid av anstalten företagna undersökningar befunnits vara av beskaffenhet att, enligt vad därom särskilt stadgas, kunna plomberas (statsplombering);

4) att, om sådant påfordras, med kemiskt ämne märka utsädesparti av statskontrollerad köksväxtstam, som vid av anstalten företagna undersökningar befunnits vara av beskaffenhet att kunna underkastas dylik kontrollåtgärd;

5) att på begäran, i den mån ske kan, dock i regel endast i samband med kontrollodling, verkställa besiktning (insyning) av växande gröda;

6) att på begäran, i den mån ske kan, verkställa undersökning av kvarnspannmål;

7) att på begäran, i den mån ske kan, verkställa kvalitetsanalys av matpotatis;

8) att verkställa undersökning av för tillsynen å efterlevnaden av lagen den 14 juni 1928 (nr 289) angående handel med utsädesvaror rättsgiltigt uttagna prov samt att då härvid förseelse mot nämnda lag befunnits hava ägt rum, därom göra anmälan till vederbörande allmän åklagare;

9) att med sådan utsädesfirma, vars organisation det medgiver, efter framställning ingå avtal om kontroll över firmans hela utsädesförsäljning i enlighet med de närmare föreskrifter lantbruksstyrelsen meddelar;

10) att tillhandagå allmänheten med råd och upplysningar i ämnen, som tillhöra anstaltens verksamhetsområde, ävensom i övrigt verka för att fullgoda utsädesvaror framställas och komma till användning;

11) att verka för åstadkommande av nödigt samarbete mellan de lokala frökontrollanstalterna ävensom för tillämpning av enhetliga principer för frökontrollverksamheten inom riket;

12) att noggrant följa utvecklingen inom frökontrollväsendet, jämväl i utlandet, samt söka genom undersökningar fullständiga och förbättra frökontrollmetoderna;

13) att med uppmärksamhet följa de åtgärder, som vidtagas för utsädesvarornas rensning, torkning, smittrening och lagring, ävensom, i den mån förhållandena det medgiva, i sådant syfte själv utföra undersökningar; samt

14) att genom upplysningsverksamhet söka främja kunskap om och intresse för de spörsmål, som falla inom anstaltens verksamhetsområde.

Taxa för analyser och andra arbeten, som utföras av anstalten, fastställes av lantbruksstyrelsen enligt av Kungl. Maj:t bestämda grunder.

Ledningen av anstalten utövas av en styrelse, bestående av sex utav Kungl, Maj:t för en tid av tre år förordnade ledamöter samt anstaltens föreståndare. Nämnda sex ledamöter, av vilka en skall vara ledamot av styrelsen för lantbrukshögskolan, böra representera jordbruksvetenskap och försöksverksamhet på växtodlingsområdet, praktiskt jordbruk och skogsbruk ävensom utsädeshandeln. Kungl. Maj:t utser en av ledamöterna av anstaltens styrelse att vara ordförande i styrelsen; ägande styrelsen att inom sig utse vice ordförande.

Centrala frökontrollanstaltens verksamhet är uppdelad på tvenne laboratorieavdelningar, den ena huvudsakligast för renhets- och den andra huvudsakligast för groningsundersökningar, samt en fältkontrollavdelning. Härtill komma rent administrativa avdelningar, nämligen dels för bokföring, kassa och registrering och dels analysexpedition.

Renhetsavdelningen har att fastställa sådana egenskaper som renhetsgrad, antal ogräsfrön per kilogram, härkomst, volymvikt, innerkornshalt hos havre, halten skalade frön m. m., varjämte denna avdelning verkställer alla analyser av kvarnspannmål och foderspannmål med undantag av vattenhalt.

Groningsavdelningen har först och främst att fastställa grobarhet, groningsenergi och skjutkraft samt angrepp av sådana växtsjukdomar, vilka kunna iakttagas direkt på groningsbäddarna såsom fusarios hos stråsäd, rotbrand hos beta, olika lagersvampar o. d. Vidare är till denna avdelning för-

lagd undersökning av vattenhalt hos utsäde och kvarnspannmål samt 1,000-kornvikt.

Fältkontrollavdelningen har i första hand att fastställa sådana egenskaper, som i regel endast kunna konstateras vid odling på fritt fält, såsom sortrenhet och sortäkthet hos strå- och trindsäd samt potatis, sort- och stamäkthet hos vall-, rotfrukts- och köksväxter samt vidare angrepp av sådana smittosamma sjukdomar som olika slag av sot hos havre, korn och vete, stråsot hos råg, strimsjuka hos korn samt olika slag av sjukdomar hos potatis. Denna avdelning utför också sådana laboratorieanalyser som bestämning av sortäkthet hos korn och potatis, artäkthet hos gröe och rajgräs, kokningsundersökning av matpotatis m. m., varjämte densamma omhänderhar fältbesiktningar av grödor utav olika växtslag.

På samtliga avdelningar utföras de vetenskapliga forskningar, vartill omständigheterna kunna giva anledning.

Envar av nu nämnda avdelningar förestås av en vetenskapligt utbildad tjänsteman, frökontrollant eller fältkontrollant, varjämte en föreståndarinna utövar den närmare ledningen av analyspersonalen samt fördelar arbetet bland densamma. Samtliga avdelningar hava sin särskilda personal, varför den som har sitt arbete på en avdelning icke eller endast undantagsvis tjänstgör på annan avdelning. Vidare söker man så långt det är möjligt och med arbetet förenligt specialisera personalen, enär härigenom givetvis större säkerhet och bättre arbetseffekt ernås.

Av de administrativa avdelningarna handhar bokförings- och registreringsavdelningen all bokföring och debitering samt registrering av alla inkommande och utgående skrivelser, under det att analysexpeditionen inregistrerar alla inkommande prov, insamlar och registrerar från analysavdelningarna erhållna analysresultat, utskriver analysattester samt expedierar dessa och plomberingsbevis.

Kontrollen och kontrasigneringen av analysattesterna är fördelad på de trenne avdelningsföreståndarna liksom också övervakandet av statsplomberingen, varvid dock fältkontrollanten enbart handhar alla åtgärder i fråga om statsplombering av utsädespotatis samt kontrollodlingsbevisen för övriga växtslag.

Den i det föregående omförmälda märkningen av köksväxtfrö sorterar ävenledes under fältkontrollavdelningen, varvid dock är att omnämna, att all i samband härmed stående kontrollodling på grund av särskilt avtal verkställes utav statens trädgårdsförsök på Alnarp.

Vad beträffar anstaltens filial, så har denna ävenledes en renhets- och en groningsavdelning; analysarbetet och statsplomberingen för en del skånska firmor övervakas av filialens föreståndare med tillhjälp av en assistent. Under sommarhalvåret biträder filialens personal huvudanstaltens fältkontrollavdelning med sådd av och undersökningar i till Alnarp förlagda kontrollodlingar, ävensom med fältbesiktningar i södra Sverige.

Centrala frökontrollanstaltens personal utgöres (1943) vid huvudanstalten av 11 ordinarie, 30 extra ordinarie och 40 extra befattningshavare jämte ett

på grund av verksamhetens säsongartade karaktär växlande antal timavlönade analysbiträden, vilka under högsäsong uppgå till 80—100 personer. Vid filialen i Alnarp består personaluppsättningen av föreståndare och assistent samt en extra ordinarie, två extra och tio—femton timavlönade analysbiträden.

Dessutom har anstalten i olika delar av landet i och för provtagning av utsädesvaror anställt ett 70-tal personer såsom provtagare, och dylik anställes för övrigt för undvikande av onödiga resekostnader på varje plats, där så visar sig vara av behovet påkallat.

Då centrala frökontrollanstalten år 1925 började sin verksamhet, ställdes till dess förfogande mangårdsbyggnaden på kronoegendomen Bergshamra i Solna socken, belägen cirka 10 minuters bilfärd från Stockholm utmed landsvägen till Djursholm. Då nämnda byggnad snart visade sig otillräcklig och dessutom ej motsvarade anspråken på en modern institutionsbyggnad, beslöt 1929 års riksdag att anvisa medel för uppförande av en dylik. Denna, som uppfördes under åren 1929 och 1930 och togs i anspråk på hösten sistnämnda år, är uppförd av tegel i tvenne våningar med en fullständig källarvåning på en basyta av 37 × 15 meter jämte en envåningsflygel om 16 × 8 meter. Byggnadskostnaderna för ifrågavarande nybyggnad, som beräknades till 383,000 kronor, uppginge till 418,000 kronor.

Filialen i Skåne, som trädde i verksamhet den 1 juli 1928, erhöll till sitt förfogande som institutionsbyggnad en på Alnarps egendom befintlig, tidigare som ärftlighetsinstitution för professor H. Nilsson-Ehle använd byggnad, belägen cirka 5 minuters gångväg från Åkarps järnvägsstation. Byggnaden innehåller, förutom källarutrymmen och bostad för vaktmästare, inalles åtta rum, varav tre disponeras för renhets- och tre för groningsundersökningar.

Då det visat sig, att anstaltens lokalutrymmen i Stockholm numera äro otillräckliga, har framställning gjorts hos Kungl. Maj:t angående om- och tillbyggnad av anläggningen. Kostnaderna för de föreslagna byggnadsarbetena hava beräknats till inalles 380,000 kronor.

I fråga om statens centrala frökontrollanstalts kontrollodlingar må framhållas, att då centrala frökontrollanstalten år 1925 började sin verksamhet, erhöll den för dessa odlingar en areal av cirka 1.5 hektar utav Bergshamra kronoegendom. År 1929 tillerkändes anstalten förfoganderätten över cirka 8 à 10 hektar av nämnda egendom och år 1935 så gott som hela egendomen cirka 15 hektar. Anstalten har emellertid utarrenderat denna med villkor att få förfoga över för kontrollodling erforderliga arealer. Då emellertid kontrollodlingarna alltmera tilltagit i omfattning och då alla skiften å Bergshamra egendom ej lämpa sig för dylik odling samt då för övrigt en viss växling av grödorna självfallet måste företagas, har anstalten under senare år överenskommit med Tibble och Enebybergs egendomar vid Roslags-Näsby om erhållande av vissa arealer. Sedan år 1926 har anstalten vidare träffat avtal med Alnarps egendom om arrende av vissa arealer, enär det visat sig nödvändigt att hava samma kontrollodlingar utlagda på tvenne olika platser i landet. Kontrollodlingen av köksväxter, för vilken i en del fall vissa anordningar såsom varmväxthus och drivbänkar äro erforderliga, har hela tiden verkställts

av statens trädgårdsförsöksverksamhet. Under år 1943 omfattade samtliga kontrollodlingar en areal av cirka 30 hektar.

Nedanstående data torde giva ett begrepp om centrala frökontrollanstaltens hittillsvarande verksamhet och utveckling.

Totala antalet undersökta prov har under de gångna budgetåren varit följande:

Budgetår	Antal prov		
	Huvudanstalten	Filialen	Summa
1924/25	2,254	—	2,254
1925/26	4,791	—	4,791
1926/27	5,311	—	5,311
1927/28	9,059	—	9,059
1928/29	19,766	3,482	23,248
1929/30	15,034	3,441	18,475
1930/31	19,742	3,071	22,813
1931/32	28,196	3,015	31,211
1932/33	21,929	3,163	25,092
1933/34	21,839	3,017	24,856
1934/35	21,276	2,612	23,888
1935/36	25.505	3,222	28,727
1936/37	26,000	3,254	29,254
1937/38	25,132	3,011	28,143
1938/39	27,177	2,973	30,150
1939/40	27,787	2,849	30,636
1940/41	42,067	2,934	45,001
1941/42	58,728	4,451	63,179
1942/43	72,462	7,087	79,549

Omfattningen av analyseringsverksamheten under tiden $^{1}/_{7}$ 1941—$^{30}/_{6}$ 1942 samt verksamhetens fördelning på olika kategorier av uppdragsgivare framgår av nedanstående tablå:

Analysens art	Analyser utförda för						Summa analyser
	jordbrukare	utsädes- o. kvarnfirmor	institutioner	utsädesutställningar	tillsyn av frölagen	anstaltens egen räkning[1]	
Fullständiga	985	21,038	25	1,722	—	4	23,774
Partiella avseende							
sortrenhet och artäkthet	14	169	10	16	—	—	209
renhet	113	2,808	7	—	—	2	2,930
grobarhet	7,053	8,858	375	1	165	25	16,477
renhet och grobarhet	1,526	2,654	226	—	167	12	4,585
vattenhalt	42	1,903	87	—	—	—	2,032
innerkornshalt	—	105	—	—	—	—	105
övriga egenskaper	641	11,301	733	23	—	369	13,067
Summa analyser	**10,374**	**48,836**	**1,463**	**1,762**	**332**	**412**	**63,179**

[1] Dessutom har för anstaltens forskningsverksamhet undersökts ett stort antal icke registrerade och i denna tabell icke medtagna prov.

Kontrollodlingarna hava visat följande omfattning:

1925	409	prov	1934	2,298	prov
1926	506	»	1935	2,464	»
1927	611	»	1936	3,383	»
1928	964	»	1937	3,452	»
1929	1,168	»	1938	3,726	»
1930	1,479	»	1939	3,478	»
1931	1,563	»	1940	2,979	»
1932	1,715	»	1941	5,125	»
1933	1,722	»	1942	8,076	»
			1943	9,505	»

Plomberingsverksamheten har haft följande omfattning:

Budgetår	Provtagna partimängder kg	Plomberade partimängder kg
1924/25	915,934	374,389
1925/26	1,505,443	670,773
1926/27	892,983	562,500
1927/28	685,493	413,174
1928/29	3,333,355	1,287,277
1929/30	4,780,163	3,163,634
1930/31	12,280,692	8,614,049
1931/32	13,696,804	10,448,933
1932/33	11,764,690	8,737,433
1933/34	12,780,036	9,126,427
1934/35	13,289,564	9,692,901
1935/36	20,824,635	15,324,721
1936/37	19,087,621	14,844,806
1937/38	17,605,736	13,256,351
1938/39	18,306,778	13,627,459
1939/40	17,003,642	12,452,474
1940/41	26,878,385	19,940,549
1941/42	41,193,029	30,914,292

Dessutom har i stor utsträckning och för olika ändamål verkställts uttagning av generalprov; under säsongen 1941—1942 provtogos på så sätt cirka 26 milj. kg.

Märkningen av statskontrollerat köksväxtfrö har visserligen visat stora växlingar under olika år och utgjorde i genomsnitt under följande perioder:

1924/25—1928/29	35,543	kg.
1929/30—1933/34	69,236	»
1934/35—1938/39	70,385	»
1939/40—1941/42	53,478	»

Fältbesiktningarna hava under åren 1936—1942 i runt tal omfattat 3,000 hektar årligen.

Av nedanstående sammanställning framgå inkomster och utgifter vid frökontrollanstalten under budgetåren 1924/25—1942/43.

Budgetår	Utgifter kronor	Inkomster kronor	Underskott kronor
1924/25	40,170	4,294	35,876
1925/26	148,433	72,474	75,959
1926/27	169,596	86,785	82,811
1927/28	185,926	84,635	101,291
1928/29	313,295	137,495	175,800
1929/30	311,835	168,300	143,535
1930/31	327,271	149,001	178,270
1931/32	357,365	174,539	182,826
1932/33	317,573	172,332	145,241
1933/34	309,948	165,490	144,458
1934/35	329,542	169,384	160,158
1935/36	367,187	201,266	165,921
1936/37	403,571	231,947	171,624
1937/38	442,586	292,230	150,356
1938/39	465,057	243,340	221,717
1939/40	492,526	238,972	253,554
1940/41	609,010	329,963	279,047
1941/42	836,088	509,122	326,966
1942/43	989,919	655,132	334,787

I detta sammanhang bör erinras om att i ovannämnda utgiftsbelopp icke inräknats hyra för anstaltens lokaler, vilken redovisas som utgift för statens allmänna fastighetsfond sedan budgetåret 1938/39 till ett belopp av 42,600 kronor.

Vad centrala frökontrollanstaltens utgifter angår, må framhållas, att under senare år kostnaderna för övertidsersättning åt anstaltens egen personal vid anstalten uppgått till avsevärda belopp. Sålunda uppgingo enligt anstaltens räkenskaper övertidsersättningar under budgetåren 1938/39—1942/43 till följande belopp:

1938/39	8,089
1939/40	2,775
1940/41	12,997
1941/42	17,604
1942/43	23,833

Såsom framgår av tablån uppgå övertidsersättningarna under budgetåret 1942/43 till inemot det tredubbla beloppet av dylika ersättningar under budgetåret 1938/39. Beträffande övertidsersättningarna förtjänar påpekas, att Kungl. Maj:t i särskild proposition, nr 360, till 1943 års riksdag framlagt förslag om höjning av övertidsersättningarna, vilken höjning av riksdagen beslutats.

Av centrala frökontrollanstaltens räkenskaper framgår vidare, att en stor del av lönekostnaderna vid anstalten utgöres av timavlöningar och arvoden åt tillfälligt anställd personal. För vartdera av budgetåren 1938/39—1942/43 uppgingo dessa lönekostnader till följande belopp:

1938/39	94,822
1939/40	109,758
1940/41	169,573
1941/42	284,350
1942/43	315,499

Timersättningar utgå i regel med belopp motsvarande i civila avlöningsreglementet fastställda ersättningar för övertidsarbete å befattning inom lönegraderna 1—5.

Vid inrättandet av statens centrala frökontrollanstalt förutsattes, att kostnaderna för anstaltens verksamhet skulle i stort sett täckas av inkomsterna vid anstalten. Kungl. Maj:t har också i brev den 31 december 1924 till lantbruksstyrelsen angående grunder för taxa för av anstalten utförda arbeten föreskrivit, att dylik taxa skulle så avvägas, att inkomsterna av anstaltens verksamhet så vitt möjligt täckte utgifterna för densamma. Kostnaderna för anstalten hava emellertid under den fortsatta verksamhetstiden avsevärt överstigit de beräknade. Detta förhållande påpekades av 1932 års granskningsnämnd, vilken förordade en justering uppåt av taxorna. Med anledning därav fastställde lantbruksstyrelsen den 21 september 1932 förhöjda taxor för statens centrala frökontrollanstalt ävensom för de med statsmedel understödda lokala frökontrollanstalterna, innefattande jämväl sänkning i vissa fall av utgående rabatter å analys- och plomberingsavgifter. Samtidigt höjdes de i riksstaten beräknade avlönings- och omkostnadsanslagen för att dessa anslag skulle bringas i bättre överensstämmelse med de verkliga utgifterna. Oaktat ovannämnda taxehöjningar minskades emellertid ej de årliga underskotten å anstaltens verksamhet. I stället hava underskotten alltmer ökats, beroende främst på att anslagen till anstaltens avlöningar och omkostnader i betydande omfattning överskridits. Den 29 september 1941 utfärdade lantbruksstyrelsen en ny taxa för frökontrollarbeten, vilken innebar en höjning av analysavgifterna med ungefär 20 à 25 procent.

I detta sammanhang må omnämnas, att en av anstaltens största uppdragsgivare, Allmänna Svenska Utsädesaktiebolaget i Svalöv, vars försäljning av utsädesvaror är helt underkastad centrala frökontrollanstaltens kontroll, erlägger ersättning härför enligt särskilt avtal. Nämnda ersättning uppgick för budgetåret 1942/43 till ett sammanlagt belopp av 89,473 kronor. Under år 1943 har med nämnda bolag ingåtts ett nytt avtal för perioden 1 juli 1944—30 juni 1950. Avtalet torde innebära en höjning av ersättningen från bolaget med omkring 30 procent.

Ej heller den år 1941 genomförda taxehöjningen kunde åstadkomma, att underskotten å anstaltens verksamhet minskades. I stället har anstaltens sär-

skilt under nuvarande kristid starkt utvecklade verksamhet medfört allt högre tillskott av statsmedel.

I 1942 års statsverksproposition framhöll chefen för finansdepartementet vid behandling av inkomsterna å driftbudgeten (sid. 33) att i anslutning till budgetarbetet upptagits frågan om en allmän översyn av de taxor, som olika statliga institutioner tillämpa vid utförandet av provningar, undersökningar och andra arbeten. Syftet hade därvid i första hand varit att tillse i vilken utsträckning avgifterna under nuvarande förhållanden beredde skälig ersättning för institutionernas kostnader. Vidare hade avsetts en prövning av frågan, om institutionerna, i den mån deras verksamhet uteslutande eller huvudsakligen bestode i att gå allmänheten tillhanda, kunde genom anpassning av taxorna bli självförsörjande i större utsträckning än vad som vore fallet. Från olika myndigheter och verk hade infordrats yttranden i ämnet, och i förekommande fall förslag till åtgärder. Ytterligare utredningar eller överväganden i fråga om avgiftsrevisionen ifrågakomme beträffande ett flertal angivna inkomsttitlar, däribland inkomster vid statens centrala frökontrollanstalt.

Det sålunda påbörjade arbetet med taxerevisionen har emellertid såsom framgår av chefens för finansdepartementet uttalande i 1943 års statsverksproposition (inkomsterna, s. 43) avbrutits i anledning av vidtagna åtgärder för stabilisering av pris- och lönenivån. Enligt vad revisorerna under hand inhämtat, har anstaltens föreståndare i augusti 1943 gjort en förfrågan hos lantbruksstyrelsen rörande möjligheterna för höjning av provtagnings- och plomberingsavgifter, varvid hänvisades till ovannämnda uttalande i 1943 års statsverksproposition samt till Kungl. Maj:ts cirkulär till statsmyndigheterna den 4 juni 1943 angående storleken av vissa statliga taxor och avgifter.

Vid sidan av statens centrala frökontrollanstalt utöva ett antal med statsmedel understödda lokala frökontrollanstalter kontrollverksamhet. Dessa lokala anstalter voro före år 1925 till antalet sexton och statens årliga bidrag utgjorde 10,000 kronor. Sedan statens centrala frökontrollanstalt år 1924 inrättats, hava de flesta statsunderstödda lokala anstalter så småningom avvecklats. För närvarande finnas dylika anstalter i Linköping, Skara, Örebro, Torsta (Jämtland) och Luleå. Det sammanlagda statsbidraget till dessa anstalter utgör 5,000 kronor för år. Enligt reglementet den 18 juni 1926 (nr 259) för med statsmedel understödda lokala frökontrollanstalter har sådan anstalt till huvudsaklig uppgift:

att på begäran verkställa undersökning (analys) av frövara, däri jämväl inbegripet strå- och trindsäd, rörande dess lämplighet till utsäde;

att, om sådant påfordras, med plomb förse fröparti, vilket vid undersökning, som utförts å anstalten, befunnits vara av beskaffenhet att, enligt vad därom är särskilt stadgat, kunna plomberas (statsplombering); samt

att tillhandagå allmänheten med råd och upplysningar i de ämnen, som falla inom anstaltens verksamhetsområde.

Lokal frökontrollanstalt, som står under inseende av lantbruksstyrelsen, äger verkställa ovan nyss nämnda plombering endast inom område, som av

lantbruksstyrelsen bestämmes. Taxa för analys och plombering, som verkställes av lokal frökontrollanstalt, fastställes av lantbruksstyrelsen.

Provtagnings- och plomberingsverksamheten vid de lokala frökontrollanstalterna har under de senaste åren betydligt ökat. Sålunda uppgingo under budgetåret 1941/42 antalet analyser, utförda vid dessa anstalter, till 33,515 eller något mer än hälften av antalet vid den centrala frökontrollanstalten. Anledningen härtill är givetvis densamma som vid den centrala frökontrollanstalten, nämligen de statliga förordningar, som numera reglera utsädes- och spannmålshandeln. Enligt vad som framgår av de lokala anstalternas årsredogörelser hava utgifterna för verksamheten vid dessa anstalter mer än väl täckts av influtna avgifter.

Revisorernas uttalande.

Vid inrättandet av centrala frökontrollanstalten förutsattes, att kostnaderna för anstaltens verksamhet skulle i stort sett täckas av inkomsterna vid anstalten. I anslutning härtill har också Kungl. Maj:t föreskrivit, att taxorna skulle så avvägas, att dessa så vitt möjligt täckte utgifterna för anstalten. Taxehöjningar hava även vid skilda tillfällen genomförts och, såsom förut framhållits, har under innevarande år från anstalten ifrågasatts en höjning av provtagnings- och plomberingsavgifterna, men detta förslag har i anledning av bestämmelserna i Kungl. Maj:ts cirkulär den 4 juni 1943 till statsmyndigheterna angående storleken av vissa statliga taxor och avgifter hittills icke föranlett någon åtgärd. Ehuru taxehöjningar sålunda förekommit, framgår likväl, att utgifterna alltsedan anstaltens inrättande väsentligt överstigit inkomsterna och att statens bidrag till anstaltens verksamhet år från år måst ökas. Allt detta synes tyda på, att taxorna genomgående hållits för låga och att de vidtagna taxehöjningarna varit otillräckliga. Enligt revisorernas mening är det angeläget, att åtgärder snarast vidtagas för genomförande av den från början förutsatta ordningen, att kostnaderna för centrala frökontrollanstalten skola bestridas av inkomsterna av dess verksamhet. En höjning av taxorna synes revisorerna därför ofrånkomlig. Utan att taga ställning till frågan om vilka taxor, som böra göras till föremål för höjning, anse revisorerna, att förevarande spörsmål snarast bör upptagas till prövning.

Det synes emellertid revisorerna icke uteslutet, att även andra faktorer än taxorna medverkat till att underskottet av frökontrollanstaltens verksamhet år från år ökat. Enligt revisorernas mening kan det ifrågasättas, huruvida verksamhetens långt drivna centralisering till Stockholm innebär en fullt ändamålsenlig och praktisk anordning. I första hand torde därför böra undersökas, huruvida icke anstaltens filial i Skåne skulle kunna utnyttjas i högre grad än vad hittills skett. Vidare bör tagas under övervägande, om icke en överflyttning av vissa undersökningar till befintliga lokala frökontrollanstalter bör kunna ske. Sistnämnda spörsmål torde böra utredas, innan frågan om nybyggnad för centrala frökontrollanstalten upptages till avgörande.

§ 34.

Avvecklingen av 1932—1934 års stödlåneverksamhet.

Med hänsyn till de svårigheter, vari jordbruksnäringens utövare befunno sig i början av 1930-talet, framlade den då arbetande jordbruksutredningen den 12 april 1932 förslag om vissa hjälpåtgärder. Sedan proposition i ämnet underställts riksdagen och denna fattat sitt beslut, utfärdade Kungl. Maj:t den 30 juni 1932 kungörelse (nr 366) om ackordslån och stödlån till jordbrukare. Sedermera utfärdades nya kungörelser i samma ämne den 21 april 1933 (nr 135) och den 23 mars 1934 (nr 54).

Bestämmelserna voro av följande huvudsakliga innehåll.

Som allmänna förutsättningar för att lån skulle kunna beviljas gällde, att sökanden vore jordbrukare, att han på grund av rådande jordbrukskris kommit i ekonomiska svårigheter, att han vore i trängande behov av ekonomiskt bistånd samt att han kunde antagas hava själv gjort vad på honom skäligen ankommit för övervinnande av svårigheterna och i övrigt funnes förtjänt av bistånd. Lån kunde beviljas dels för underlättande av genomförande av ackord (ackordslån), dels ock för betalning av gäld annorledes än vid ackord eller för anskaffande av för fastighetens fortsatta brukande oundgängligen nödiga levande eller döda inventarier (stödlån). Utöver vad som framgår av det nyss sagda fordrades för erhållande av stödlån, att det skulle synas sannolikt, att sökanden, om dylikt lån erhölles, skulle kunna fortsätta att driva sitt jordbruk. Jordbrukare, som ägde möjlighet att tillgodose sitt penningbehov genom inteckning i sin fastighet inom dennas normala belåningsvärde, uteslöts från rätt att erhålla stödlån. Stödlån borde i främsta rummet beviljas för betalning av annan gäld än ränta och amortering å lån ur egnahemslånefonden. Stödlån fick ej överstiga ett belopp av 750 kronor (enligt 1932 års kungörelse 1,500 kronor). Den, som erhållit stödlån enligt tidigare bestämmelser om ackordslån och stödlån till jordbrukare eller kungörelsen den 17 juni 1932 om stödlån till egnahemslåntagare, kunde ej beviljas stödlån till högre belopp än som motsvarade skillnaden mellan 750 kronor och förut tilldelat belopp. Stödlån skulle enligt kungörelserna återbetalas med en sjundedel årligen med början respektive år 1936, 1937 och 1938, d. v. s. vara slutbetalade vid utgången av respektive år 1942, 1943 och 1944. Ränta å stödlån skulle i regel ej erläggas. Åtog sig låntagaren att enligt godkänd plan och kostnadsberäkning utföra visst, närmare angivet förbättringsarbete å den av låntagaren brukade fastigheten, skulle emellertid så stor del av lånet — enligt 1932 års kungörelse högst 750 kronor — som motsvarade beräknade kostnaden för arbetet, anses gulden, då arbetet inom föreskriven tid vederbörligen utförts. Förbättringsarbete kunde ej föreskrivas i större omfattning än som motsvarade det beviljade lånets belopp. Den tid, inom vilken förbättringsarbete skulle vara utfört, skulle ej få bestämmas längre än till dess tre år förflutit från lånets beviljande. Med ändring av nyss återgivna bestämmelser medgavs genom kungörelser den 5 april 1935 (nr 97) och den 18 juni 1937 (nr 596), att jordbrukare, som erhållit stödlån enligt 1932, 1933 eller 1934 års kungörelser, under vissa förutsättningar skulle kunna medgivas

att utföra förbättringsarbete även som betalning av sådant lånebelopp, som skulle hava erlagts kontant. Den tid, inom vilken sådant arbete skulle vara slutfört, skulle icke få utsträckas utöver två år från medgivandets lämnande.

Handläggningen av ärenden rörande stödlån liksom ackordslån ankom på en av Kungl. Maj:t utsedd centralnämnd för ackords- och stödlåneärenden samt på likaledes av Kungl. Maj:t utsedda lånenämnder, en för varje hushållningssällskaps verksamhetsområde. Ansökan om stödlån skulle göras hos lånenämnden i orten före vissa angivna tidpunkter, enligt 1934 års kungörelse före den 1 juni 1934.

Kungl. Maj:t fastställde, efter framställning av lånenämnd, de belopp inom vilka stödlån finge av nämnden beviljas. Framställningen insändes av lånenämnden till centralnämnden, som hade att med eget utlåtande överlämna densamma till Kungl. Maj:t.

I den mån av Kungl. Maj:t för ändamålet fastställda belopp därtill förslogo, ägde sedan lånenämnden bevilja lån. Jämlikt 1932 års kungörelse skulle för beviljat lån ställas säkerhet, som lånenämnden funne sig kunna godtaga. I de två senaste författningarna gjordes ställandet av säkerhet beroende av, om lånenämnden fann så skäligen kunna påfordras. Beviljat lånebelopp skulle utbetalas av länsstyrelsen. Förfallen ränta och amortering skulle för varje kalenderår före årets utgång av låntagaren inbetalas till länsstyrelsen. Där lån skulle helt eller delvis gäldas genom utförande av förbättringsarbete, skulle det åligga låntagaren att inom två månader efter den för arbetets avslutande bestämda tid till länsstyrelsen inkomma med skriftlig, på heder och samvete avgiven försäkran, att arbetet vederbörligen utförts. Försäkran skulle vara till riktigheten bestyrkt av sakkunnig och trovärdig person, som länsstyrelsen godtoge. I 1934 års kungörelse upptogs en närmare bestämmelse om att försäkran skulle vara till riktigheten bestyrkt av egnahemsombud, jordbrukskonsulent, vandringsrättare, ordförande i styrelse för hushållskrets, landsfiskal, nämndeman, ordförande i kommunalnämnd, god man vid lantmäteriförrättningar eller av lånenämnd utsett låneombud. Dock skulle länsstyrelsen kunna, där särskilda skäl funnos därtill, medgiva eller fordra, att försäkran bestyrktes på annat sätt. Det skulle åligga länsstyrelsen att övervaka, att låntagaren fullgjorde sina skyldigheter i avseende å honom beviljat lån.

Beviljade stödlån utgingo från av riksdagen anvisade reservationsanslag till ackordslån och stödlån åt jordbrukare.

Genom Kungl. Maj:ts beslut den 30 juni 1938 bestämdes, *att* hos vederbörande länsstyrelse skulle per den 30 juni 1938 inrättas en diversemedelsfond, benämnd Fonden för stödlån åt jordbrukare, *att* å denna fond skulle uppdebiteras de vid nämnda tidpunkt utestående stödlån, som utlämnats från de för budgetåren 1932/33—1934/35 anvisade reservationsanslagen till ackordslån och stödlån till jordbrukare, *att,* därest för stödlån stadgade villkor uppfylldes och återbetalningsskyldighet förty icke kunde inträda, lånet skulle avföras från fonden *samt att* förekommande räntor och avbetalningar å stödlån skulle över diversemedelsfonden tillgodoföras riksstatens inkomsttitel »Övriga diverse inkomster».

Län	Antal lån budgetåret 1932/33	1933/34	1934/35	S:a	Lånebelopp budgetåret 1932/33 kronor	1933/34 kronor	1934/35 kronor	S:a kronor
Stockholms	231	323	217	771	142,095: —	106,490: 26	71,200: —	319,785: 26
Uppsala	397	252	272	921	246,170: —	101,880: —	119,450: —	467,500: —
Södermanlands	371	313	324	1,008	281,350: —	133,400: —	143,600: —	558,350: —
Östergötlands	474	466	364	1,304	321,050: —	144,525: —	122,475: —	588,050: —
Jönköpings	1,021	1,180	1,263	3,464	531,550: —	460,599: —	453,770: —	1,445,919: —
Kronobergs	1,093	1,238	986	3,317	658,120: —	462,280: —	352,530: —	1,472,930: —
Kalmar	422	428	291	1,141	311,200: —	180,450: —	138,250: —	629,900: —
Gotlands	395	557	370	1,322	199,000: —	127,900: —	91,650: —	418,550: —
Blekinge	671	736	784	2,191	357,345: —	243,800: —	250,600: —	851,745: —
Kristianstads	1,647	1,518	1,616	4,781	801,800: —	475,650: —	472,550: —	1,750,000: —
Malmöhus	792	443	242	1,477	586,700: —	228,800: —	145,400: —	960,900: —
Hallands	694	595	670	1,959	421,060: —	221,850: —	228,050: —	870,960: —
Göteb. o. Bohus	656	464	194	1,314	370,747: —	163,290: —	78,874: —	612,911: —
Älvsborgs	1,266	1,077	917	3,260	763,005: —	375,145: —	340,700: —	1,478,850: —
Skaraborgs	860	719	368	1,947	520,900: —	270,650: —	156,400: —	947,950: —
Värmlands	589	310	480	1,379	467,707: —	148,450: —	241,495: —	857,652: —
Örebro	523	1,040	978	2,541	224,960: —	223,350: —	253,700: —	702,010: —
Västmanlands	342	359	330	1,031	211,198: —	120,900: —	110,650: —	442,748: —
Kopparbergs	337	204	127	668	263,340: —	89,800: —	58,650: —	411,790: —
Gävleborgs	821	836	469	2,126	515,050: —	239,050: —	170,085: —	924,185: —
Västernorrlands	1,393	1,509	1,282	4,184	696,200: —	465,315: —	374,030: —	1,535,545: —
Jämtlands	1,209	2,184	1,982	5,375	586,295: —	545,670: —	651,850: —	1,783,815: —
Västerbottens	2,538	3,802	3,895	10,235	1,314,980: —	1,319,210: —	1,214,920: —	3,849,110: —
Norrbottens	3,203	3,716	3,350	10,269	1,685,629: —	1,307,860: —	1,109,640: —	4,103,129: —
Summa	**21,945**	**24,269**	**21,771**	**67,985**	**12,477,451: —**	**8,156,314: 26**	**7,350,519: —**	**27,984,284: 26**

Län	Återstående ej slutlikviderade lån: Antal lån 1932/33	1933/34	1934/35	S:a	Lånebelopp att gäldas genom arbete summa kronor	kontanta avbetalningar summa kronor	Avskrivna lånebelopp summa kronor
Stockholms	13	13	13	39	2,085: 75	4,957: 97	—
Uppsala	—	6	4	10	—	1,028: 20	1,007: 10
Södermanlands	0	18	23	41	—	4,214: 45	3,300: 70
Östergötlands	2	40	14	56	—	3,194: 65	13,349: 82
Jönköpings	2	11	9	22	2,200: —	1,195: 52	6,200: 79
Kronobergs	—	23	23	46	1,830: —	2,496: —	1,330: —
Kalmar	9	15	16	40	5,493: 28	3,171: 16	6,123: 64
Gotlands	—	—	8	8	—	425: —	634: —
Blekinge	1	2	6	9	500: —	442: 69	1,111: 82
Kristianstads	37	47	79	163	42,278: 14	3,542: 76	11,279: 45
Malmöhus	10	34	21	65	7,327: —	5,951: 52	18,512: 05
Hallands	4	62	80	146	2,050: —	10,253: 41	8,504: 80
Göteb. o. Bohus	13	35	23	71	475: —	6,436: 69	4,396: 30
Älvsborgs	164	112	157	433	154,610: 10	8,829: 44	6,524: 91
Skaraborgs	6	90	36	132	6,025: 99	8,128: 01	8,892: —
Värmlands	120	53	83	256	67,497: 37	14,165: 02	4,687: 50
Örebro	2	8	5	15	400: —	743: 94	—
Västmanlands	9	11	16	36	—	2,595: 72	3,158: 28
Kopparbergs	4	32	15	51	878: 58	3,890: 78	1,067: 68
Gävleborgs	2	63	32	97	625: —	5,979: —	4,404: 11
Västernorrlands	56	31	64	151	37,344: 13	6,926: 50	12,738: 64
Jämtlands	13	16	89	118	40,163: 45	850: —	900: —
Västerbottens	3	9	6	18	5,064: 28	1,700: 20	10,745: —
Norrbottens	7	36	71	114	25,051: —	5,711: 60	29,627: 91
Summa	**477**	**767**	**893**	**2,137**	**401,899: 07**	**106,830: 23**	**158,496: 50**

Att gäldas genom arbete budgetåret				Att gäldas genom kontanta avbetalningar budgetåret			
1932/33 kronor	1933/34 kronor	1934/35 kronor	S:a kronor	1932/33 kronor	1933/34 kronor	1934/35 kronor	S:a kronor
111,719: 45	96,578: 74	65,990: 05	274,288: 24	30,375: 55	9,911: 52	5,209: 95	45,497: 02
221,270: 19	96,424: 20	116,268: —	433,962: 39	23,892: 71	5,113: 29	2,496: 31	31,502: 31
236,595: —	119,930: —	134,695: —	491,220: —	44,755: —	13,470: —	8,905: —	67,130: —
258,931: 09	134,716: —	117,126: —	510,773: 09	62,118: 91	9,809: —	5,349: —	77,276: 91
512,217: 44	456,224: —	451,244: 35	1,419,685: 79	19,332: 56	4,375: —	2,525: 65	26,233: 21
584,446: 66	458,220: —	350,365: —	1,393,031: 66	73,673: 34	4,060: —	2,165: —	79,898: 34
253,663: 80	168,443: —	129,437: 25	551,544: 05	57,536: 20	12,007: —	8,812: 75	78,355: 95
186,693: 60	125,367: —	90,018: —	402,078: 60	12,306: 40	2,533: —	1,632: —	16,471: 40
339,928: 50	242,918: —	250,600: —	833,446: 50	17,416: 50	882: —	—	18,298: 50
775,359: 38	469,588: 84	467,074: 95	1,712,023: 17	26,440: 62	6,061: 16	5,475: 05	37,976: 83
489,168: 50	208,123: —	136,839: —	834,130: 50	97,531: 50	20,677: —	8,561: —	126,769: 50
352,678: 86	187,068: 15	193,941: 40	733,688: 41	68,381: 14	24,781: 85	34,108: 60	127,271: 59
317,625: 95	147,364: 18	73,103: 25	538,093: 38	53,121: 05	15,925: 82	5,770: 75	74,817: 62
682,422: 35	361,945: —	332,318: 60	1,376,685: 95	80,582: 65	13,200: —	8,381: 40	102,164: 05
420,852: 83	230,201: 68	139,106: 50	790,161: 01	100,047: 17	40,448: 32	17,293: 50	157,788: 99
359,023: 04	129,440: —	224,872: —	713,335: 04	108,683: 96	19,010: —	16,623: —	144,316: 96
206,715: 65	222,100: —	252,900: —	681,715: 65	18,244: 35	1,250: —	800: —	20,294: 35
199,316: 62	117,790: —	106,140: —	423,246: 62	11,881: 38	3,110: —	4,510: —	19,501: 38
205,947: 29	74,764: 29	51,956: 14	332,667: 72	57,392: 71	15,035: 71	6,693: 86	79,122: 28
300,833: 18	206,347: 13	140,944: 41	648,124: 72	214,216: 82	32,702: 87	29,140: 59	276,060: 28
638,887: 32	449,338: 80	359,825: 60	1,448,051: 72	57,312: 68	15,976: 20	14,204: 40	87,493: 28
569,645: —	545,670: —	651,850: —	1,767,165: —	16,650: —	—	—	16,650: —
1,295,280: —	1,319,210: —	1,214,920: —	3,829,410: —	19,700: —	—	—	19,700: —
1,603,953: —	1,306,440: —	1,108,540: —	4,018,933: —	81,676: —	1,420: —	1,100: —	84,196: —
11,128,174: 70	**7,874,212**: 01	**7,160,075**: 50	**26,157,462**: 21	**1,353,269**: 20	**271,759**: 74	**189,757**: 81	**1,814,786**: 75

Vid utgången av budgetåret 1942/43 utestående restantier å stödlån					Antal vid utgången av budgetåret 1942/43 utestående stödlån, för vilka åtaget arbete ej presterats			
Antal lån				Restantiebelopp kronor				
1932/33	1933/34	1934/35	S:a		1932/33	1933/34	1934/35	S:a
15	14	13	42	7,350: 61	3	—	2	5
2	7	4	13	1,270: 88	1	1	2	4
1	—	—	1	107: 10	—	—	—	—
2	—	—	2	485: 74	1	18	5	24
2	12	9	23	3,431: 23	1	1	3	5
—	24	23	47	4,928: —	—	3	1	4
9	16	17	42	9,414: —	4	4	5	13
—	9	8	17	687: —	—	—	—	—
—	—	2	2	394: 98	1	—	—	1
43	64	87	194	53,788: 42	32	45	76	153
16	34	21	71	16,972: 52	11	8	10	29
3	6	8	17	693: 36	1	2	2	5
1	—	1	2	85: 01	13	12	4	29
16	2	2	20	4,472: 38	153	75	137	365
3	2	—	5	1,314: 29	5	4	4	13
53	35	40	128	8,505: 12	74	18	43	135
2	1	2	5	379: 81	—	1	1	2
7	3	7	17	883: 63	—	—	—	—
9	33	15	57	8,798: 17	2	1	1	4
2	67	32	101	6,723: —	—	1	1	2
137	67	131	335	100,017: 05	90	58	111	259
14	80	89	183	57,259: 06	12	80	89	181
7	10	11	28	9,626: 64	5	6	7	18
11	39	74	124	33,718: 45	4	22	41	67
355	**525**	**596**	**1,476**	**331,306**: 45	**413**	**360**	**545**	**1,318**

Revisorerna hava från länsstyrelserna infordrat vissa uppgifter beträffande stödlånen till jordbrukare. Dessa uppgifter hava sammanställts i vidstående tablåer.

Av uppgifterna i tablåerna framgår, att sammanlagt beviljats i runt tal 68,000 stödlån å tillhopa omkring 28 miljoner kronor. Av lånebeloppen skulle omkring 26.2 miljoner kronor gäldas genom arbete å den fastighet låntagaren brukar och resten eller 1.8 miljoner kronor betalas genom kontanta avbetalningar. Av de beviljade lånen återstodo vid tiden för uppgifternas lämnande i runt tal 2,100 lån, som icke slutlikviderats.

Vid utgången av budgetåret 1942/43 utestodo oredovisade till betalning förfallna lånebelopp å tillhopa omkring 330,000 kronor. Vid samma tidpunkt funnos omkring 1,300 lån, för vilka åtaget arbete, vilket i allmänhet bort fullgöras senast före 1939 års utgång, ännu ej presterats. Å stödlånen hava enligt särskilda Kungl. Maj:ts beslut avskrivits inemot 160,000 kronor. I vissa län torde ytterligare avskrivningar visa sig nödvändiga.

Revisorernas uttalande.

Revisorerna hava ansett det vara av intresse att bilda sig en uppfattning om huru länsstyrelserna handhaft tillsynen över de till jordbrukare utlämnade stödlånen. Att döma av de svar, som länsstyrelserna avgivit med anledning av revisorernas förfrågningar, har denna tillsyn icke alltid varit tillfredsställande.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län redovisar sålunda restantier å stödlån till ett belopp av i runt tal 100,000 kronor eller inemot tredjedelen av samtliga utestående restantiebelopp i riket, oaktat i stödlån sammanlagt inom länet utbetalats allenast ungefär 1.5 miljoner kronor eller omkring en tjugondel av lånesumman för hela riket. I fråga om lån, för vilka åtaget arbete ej fullgjorts, sammanlagt omkring 1,300, hänföra sig icke mindre än 365 till Älvsborgs län. Länsstyrelserna i Jämtlands och Kristianstads län redovisa höga restantiebelopp och samtidigt ett betydande antal lån i fråga om vilka åtagna arbetsprestationer icke fullgjorts.

Sedan den år 1932 inrättade centralnämnden för ackords- och stödlåneärenden med utgången av juni 1940 upphört, överflyttades ackordslåneverksamheten till egnahemsstyrelsen och egnahemsnämnderna. För överinseendet över stödlåneverksamhetens avveckling finnes däremot icke längre något centralt organ. Revisorerna vilja för sin del förorda, att jämväl denna uppgift tilldelas egnahemsstyrelsen.

§ 35.

Forsknings- och försöksverksamheten på jordbrukets område m. m.

Under § 34 i sin berättelse redogjorde 1942 års revisorer för vissa förhållanden beträffande forsknings- och försöksverksamheten på mejerihanteringens område. Revisorerna påtalade därvid dels den splittring av verksamheten på olika organ, som förekom på detta område, och dels att något organisatoriskt samarbete mellan dessa organ icke förelåg, vilka omständigheter enligt revisorernas mening måste leda till dubbelarbete, bristande effektivitet och sålunda slöseri med medel. Det syntes revisorerna ofrånkomligt att åtgärder

vidtagas för avhjälpande av de påtalade olägenheterna och föreslogo i detta syfte vissa utvägar till lösande av detta spörsmål.

Sedan 1943 års riksdag anslutit sig till revisorernas uttalande, har statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet efter av Kungl. Maj:t givet bemyndigande den 15 november 1943 tillkallat vissa sakkunniga för utredning av frågan.

Revisorerna hava även ansett sig böra företaga en närmare undersökning av den statliga och statsunderstödda forsknings- och försöksverksamhet, som bedrives på jordbrukets område. I detta syfte må först lämnas en redogörelse för utvecklingen och organisationen av den statliga verksamheten på detta område.

I proposition nr 143 till 1931 års riksdag framlade Kungl. Maj:t förslag till ordnande av den högre lantbruksundervisningen. Förslaget innebar, bland annat, att vid Ultuna skulle inrättas en lantbrukshögskola och en centralanstalt för försöksväsendet å jordbruksområdet, vid Experimentalfältet en växtskyddsanstalt samt vid Alnarp ett lantbruks-, mejeri- och trädgårdsinstitut. Beträffande frågan om den högre lantbruksundervisningens ställning till centralanstalten för jordbruksförsök hade vid en tidigare utredning olika förslag varit föremål för övervägande. Ett av dessa var emellertid, att jordbruks- och husdjursavdelningarna skulle tillsammans bilda en till platsen för lantbrukshögskolan förlagd fristående försöksanstalt, medan avdelningarna för kemi och bakteriologi skulle införlivas med lantbrukshögskolan. Ett annat förslag gick ut på att samtliga fyra avdelningar skulle införlivas med högskolan. I nyssnämnda proposition anförde vederbörande departementschef i frågan bland annat följande:

Vidkommande nu först förhållandet mellan lantbrukshögskolan och centralanstaltens avdelningar för försöksverksamhet i jordbruk, husdjursskötsel, kemi, botanik och bakteriologi vore det att märka, hurusom under ärendets beredning från alla håll vitsordats, att det *ur undervisningens synpunkt* skulle vara enbart fördelaktigt med en samorganisation av högskola och centralanstalt. Någon nackdel i detta avseende av en dylik samorganisation hade icke påvisats. De fördelar, som skulle komma lantbrukshögskolan till godo, vore mycket betydande. Först och främst skulle högskolan komma att bliva utrustad med för forskningsändamål bättre försedda institutioner, varjämte en längre driven specialisering skulle komma till stånd i fråga om lärarna. Men även den närmare kontakten med försöksverksamheten vore ur såväl lärarnas som elevernas synpunkt en fördel för lantbrukshögskolan. Lärarna skulle härigenom komma att få lättare att hålla kontakt med försöksverksamheten och dess resultat. Eleverna skulle få vistas i en miljö, på vilken försöksarbetet starkt komme att trycka sin prägel, något som otvivelaktigt skulle komma att bliva till stor nytta i elevernas kommande verksamhet. Genom en sådan koncentration av de på jordbruksområdet verksamma vetenskapliga krafterna skulle slutligen kunna skapas ett för forskningen långt gynnsammare läge, än om dessa krafter splittrades på två anstalter.

Departementschefen utvecklade härefter hur förhållandena skulle komma att te sig ur *försöksverksamhetens synpunkt*. Vid en samorganisation mellan lantbrukshögskolan och centralanstalten komme såväl fördelar som nackdelar att inställa sig för försöksverksamheten. Såsom ett huvudskäl emot en

samorganisation hade sålunda från åtskilliga håll anförts svårigheten för en person att samtidigt vara huvudlärare i ett viktigt ämne vid lantbrukshögskolan och försöksledare, och det hade förmenats, att antingen skulle endera eller båda uppgifterna komma att lida härav. Troligen skulle det främst bliva försöksverksamheten, som komme att sitta emellan, enär undervisningens krav lättare kunde göra sig gällande. Vid ett bedömande av frågan, huruvida nyssnämnda farhåga kunde anses hava skäl för sig, torde man nödgas skilja emellan å ena sidan centralanstaltens jordbruks- och husdjursavdelningar och å andra sidan den kemiska, den botaniska och den bakteriologiska avdelningen. De båda förstnämnda avdelningarna måste nämligen såsom ett led i sin verksamhet räkna med att anställa försök i landets olika delar. För dessa försöks planläggande, igångsättande och övervakande måste avdelningarnas föreståndare göra ett stort antal resor varje år. Dessutom torde dessa avdelningsföreståndare behöva hålla sig i viss kontakt med den lokala försöksverksamhet, som icke vore direkt underställd centralanstalten, en uppgift som troligen komme att ställa allt större krav på centralanstalten, desto mera den lokala försöksverksamheten utvecklades. Under dessa omständigheter finge det anses uteslutet, att föreståndarna för jordbruks- och husdjursavdelningarna skulle kunna med bibehållande av sina dittillsvarande uppgifter även övertaga ansvaret för undervisning och examination i huvudämnen vid högskolan. Det skulle emellertid även kunna tänkas, att en förändring i fråga om de statliga jordbruks- och husdjursförsöken skedde så till vida, att de rena forskningsuppgifterna avskildes och lades till högskolan, medan själva försöksverksamhetens mera tekniska handhavande ombesörjdes av en central försöksanstalt. Det syntes dock departementschefen som om denna utväg icke skulle kunna beträdas. En dylik försöksanstalt bleve alltför beroende av impulser och initiativ utifrån för att den skulle kunna fylla sin uppgift. Erfarenheten från andra länder syntes också giva vid handen, att försöksverksamhet måste vara förenad med forskning i detta ords egentliga bemärkelse för att ett gott resultat skulle kunna vinnas. Då departementschefen å ena sidan icke ansåge, att någon principiell förändring i det statliga försöksväsendets organisation, i vad gällde jordbruks- och husdjursförsöken, borde komma till stånd under den närmast överskådliga framtiden, och då det ej heller förefölle möjligt att låta föreståndarna för centralanstaltens förevarande avdelningar med bibehållande av dittillsvarande uppgifter övertaga undervisningen i visst huvudämne vid högskolan, kunde departementschefen icke förorda, att dessa båda avdelningar inordnades i lantbrukshögskolan.

Jordbruksutskottet (utl. nr 80) ansåg goda skäl tala för att frågan löstes enligt Kungl. Maj:ts förslag, vilket innebar, att anstaltens kemiska och bakteriologiska avdelningar ävensom den botaniska avdelningen, utom i vad densamma rörde växtpatologiens område, skulle införlivas med lantbrukshögskolan såsom särskilda institutioner under det att dels avdelningen för jordbruk och växtodling, dels ock avdelningen för husdjursskötsel och mejerihantering, i vad rörde underavdelningen för husdjursskötsel, skulle bilda en i förhållande till högskolan helt fristående central jordbruksförsöksanstalt. Centralanstaltens dåvarande entomologiska avdelning och den i botaniska avdelningen ingående växtpatologiska delen skulle ombildas till en statens växtskyddsanstalt.

Förslaget lämnades av riksdagen utan erinran.

Några närmare föreskrifter om anstaltens organisation meddelades dock icke. Jämlikt Kungl. Maj:ts den 18 december 1931 givna bemyndigande tillkallades emellertid vissa sakkunniga för utredning angående en mer enhetlig organisation av försöksverksamheten på växt- och trädgårdsodlingens område. Enligt de direktiv, som meddelades dem, skulle utredningen även utsträckas till att omfatta frågan om den allmänna organisationen av de enskilda institutioner, vilka berördes av utredningen.

Utredningsmännen avgåvo den 16 december 1933 betänkande med utredning och förslag i frågan (SOU 1934: 4). Med utgångspunkt från 1931 års riksdagsbeslut föreslogs därvid, bland annat, att svenska mosskulturföreningen samt svenska betes- och vallföreningen skulle inorganiseras i den statliga försöksverksamheten samt att denna skulle handhavas av en till Ultuna förlagd centralanstalt, statens lantbruksförsöksanstalt, i vilken skulle inordnas icke blott den försöksverksamhet, som bedrevs för jordbruk och husdjursskötsel, utan även mosskulturföreningens och betes- och vallföreningens verksamhet. Till denna lantbruksförsöksanstalt borde enligt utredningsmännens mening anknytas ett system av fasta försöksgårdar, varjämte förordades, att i intimt samband med lantbruksförsöksanstalten och försöksgårdarna den statsunderstödda lokala försöksverksamheten skulle organiseras. För åvägabringande av närmare samarbete mellan de personer, som företrädde försöksverksamheten, skulle inrättas lokala försöksnämnder och centrala försöksråd. Högsta ledningen av den statliga försöksverksamheten såväl på jordbruksområdet som på trädgårdsområdet skulle utövas av en särskild styrelse.

Beträffande försöksverksamheten på trädgårdsområdet föreslogo utredningsmännen inrättande vid Alnarp av en försöksverksamhet, statens trädgårdsförsöksanstalt, anordnande av fasta trädgårdsförsöksstationer samt fasta försöksträdgårdar och lokala försök. Lokalt samarbete skulle anordnas genom inrättande av distriktsnämnder. För planläggning av hela landets försöksverksamhet på nu ifrågavarande område skulle inrättas ett trädgårdsförsöksråd. Härjämte förutsattes att samarbete skulle organiseras med annan statlig försöksverksamhet. Utredningsmännen förordade slutligen gemensam styrelse för statens lantbruksförsöksanstalt och statens trädgårdsförsöksanstalt.

Jämlikt Kungl. Maj:ts den 25 januari 1935 givna bemyndigande tillkallades dåvarande statssekreteraren, numera landshövdingen C. Mannerfelt för att verkställa fortsatt utredning om dels sambandet mellan lantbruksförsöksverksamheten och lantbrukshögskolan, dels särskiljande av å ena sidan upplysnings- och propagandaverksamheten samt å andra sidan den egentliga forsknings- och försöksverksamheten på betes- och vallodlingens samt mossodlingens områden ävensom föreningsväsendets bibehållande för sistnämnda slag av verksamhet, dels ock anordnandet av husdjursförsöksverksamheten.

Utredningsmannen avlämnade härefter dels med skrivelse den 13 juni 1935 betänkande angående husdjursförsöksverksamhetens organisation (SOU 1935: 29), dels med skrivelse den 28 augusti 1935 promemorian angående

upplysnings- och försöksverksamheten på betes- och vall- samt mossodlingsområdena ävensom angående den centrala organisationen av jordbruksförsöksverksamheten i övrigt.

I betänkandet uppställdes olika alternativ till husdjursförsöksverksamhetens framtida organisation. Enligt ett alternativ (alternativ I) tänktes försöksverksamheten — med egna befattningshavare och institutioner — i princip åtskild från högskolan men samarbetande med denna i viss utsträckning. I ett andra alternativ (alternativ II) hade försöksverksamheten och undervisningsverksamheten sammanförts inom gemensamma institutioner. Enligt ett tredje alternativ (alternativ III) skulle försöksverksamheten anordnas helt fristående från undervisningen. Efter framhållande av de skilda alternativens för- och nackdelar hemställde utredningsmannen, att åtgärder måtte vidtagas för omorganisationens genomförande enligt alternativ I.

I promemorian angående upplysnings- och försöksverksamheten på betes- och vall- samt mossodlingsområdena ävensom angående den centrala organisationen av jordbruksförsöksverksamheten i övrigt föreslogs, att föreningarna med uppgifter inom betes- och vall- samt mossodlingsområdena skulle kvarbliva med i stort sett samma uppgifter som de då hade, men att ökade anslag skulle beredas dem samt möjligheter att vid statliga försöksgårdar få försök utförda. Vidare förordades, att centralanstaltens jordbruksavdelning skulle ombildas till en institution för jordbruksförsök vid lantbrukshögskolan med uppgift att handhava försöksverksamheten inom de områden, som ej företräddes av föreningarna samt att utöva ledning av arbetet å de statliga försöksgårdarna ävensom av hushållningssällskapens lokala försök. Utredningsmannen förordade vidare inrättande av ett jordbruksförsöksråd.

I proposition nr 167 till 1936 års riksdag framlade Kungl. Maj:t förslag till ordnande av försöksverksamheten på jordbrukets område m. m. Beträffande frågan om jordbruks- och husdjursförsökens allmänna organisation yttrade vederbörande departementschef, bland annat följande:

Den anknytning till lantbrukshögskolan, som skulle följa enligt 1931 års riksdagsbeslut om försöksverksamhetens på jordbruks- och husdjursområdena förläggning till Ultuna, avsågs ej skola bliva av allenast lokal natur. Jämväl i organisatoriskt hänseende åsyftades ett sammanförande av lantbrukshögskolan och försöksorganisationen, i det bådas verksamhet, som till stor del förutsatte gemensamma resurser, skulle sortera under samma styrelse. Det förslag om särskild styrelse för försöksorganisationen, vilket framlagts av 1931 års utredningsmän, innebär därför ett väsentligt avsteg från förutsättningarna vid 1931 års riksdag. Den enligt nämnda förslag uppkomna klyftan mellan lantbrukshögskolan och försöksverksamheten markeras än mer genom anordnandet av försöksverksamhetens organisation i övrigt som en sluten administrativ enhet. Denna organisationsform förutsätter helt naturligt i princip egna tillgångar, även där ett gemensamt begagnande av sådana till undvikande av kostsamma dubbeluppsättningar synes ligga närmast till hands. Såsom framgår av återgivna yttranden över förslaget har detta också, i vad däri förordats skilda styrelser för lantbrukshögskolan och försöksorganisationen, allmänt mött invändningar, varjämte i flertalet av yttrandena givits uttryck åt uppfattningen, att en närmare anknytning även i övrigt mellan högskolan och försöksverksamheten borde komma till stånd.

Sistnämnda uppfattning delas av mig, och detta ej blott därför, att gemensam ledning och i avsevärd utsträckning gemensamma materiella resurser för båda ifrågavarande verksamhetsgrenar utan tvivel möjliggöra de lägsta driftkostnaderna. Jag anser tillika, och framför allt, att undervisningsverksamheten och i samband därmed bedriven forskning på lanthushållningens område samt den på samma område inriktade försöksverksamheten genom ett närmare sammanförande erhålla bättre förutsättningar att tillfredsställande fylla sina uppgifter. Det har i åtskilliga av de avgivna yttrandena särskilt framhållits nyttan ur högskolans och undervisningens synpunkt av det krafttillskott ett tillförande till högskolan av den praktiska försöksverksamheten skulle utgöra. Av vad jag redan anfört torde framgå att jag tillfullo biträder en sådan mening. Även lantbrukshögskolans verksamhet torde böra väsentligen vara inriktad på praktiska mål. För dessas uppnående erfordras emellertid ingående studium av teoretiska discipliner, vilka bilda grundlag för lösande av praktiska uppgifter. Men är det riktigt, att teoretisk och praktisk verksamhet komplettera varandra på undervisningens och den i samband därmed stående forskningens område, bör motsvarande gälla beträffande den vid högskolan bedrivna forskningen, å ena sidan, och den på mera omedelbart praktiska uppgifter inriktade försöksverksamheten, å den andra. Det torde härvid böra ihågkommas, att centralanstalten för försöksväsendet på jordbruksområdet, vars uppgift angivits vara att genom försök och utredningar lösa praktiska spörsmål, före lantbrukshögskolans tillkomst i sig inneslöt avdelningar för teoretisk verksamhet inom kemiens, botanikens och bakteriologiens områden. Dessa avdelningar hava alltså inrättats emedan de ansetts behövliga för försöksverksamheten. Med denna erfarenhet för ögonen torde det vara befogat påstå, att liksom en anknytning till lantbrukshögskolan av försöksverksamheten på lantbruksområdet skulle i hög grad gagna högskolans verksamhet, på samma sätt skulle försöksverksamheten vinna i effektivitet genom en sådan anordning.

Då jag alltså förordar en närmare samverkan mellan lantbrukshögskolan och försöksverksamheten, måste frågan om sättet härför övervägas. Härvid må erinras om de alternativa förslag, som framställts av 1935 års utredningsman i betänkandet angående husdjursförsöksverksamheten. Jag torde därvid få bortse från hans såsom alternativ III betecknade linje, vilken i princip innebär ett förslag, som jag enligt det anförda funnit oantagbart.

Vid en jämförelse ur kostnadssynpunkt mellan alternativ I och II visar det sig, att de beräknade såväl engångskostnaderna som sammanlagda årskostnaderna skulle vid genomförande av alternativ II ställa sig något lägre än vid en lösning enligt alternativ I. I själva verket äro skillnadsbeloppen så små, att de vid ett ställningstagande till förslagen knappast kunna anses giva utslag till förmån för det ena eller det andra alternativet. Härtill kommer att en dylik jämförelse på grundval av det föreliggande utredningsmaterialet är möjlig allenast i avseende å organisationen av husdjursförsöksverksamheten, då alternativa förslag ej utförts beträffande jordbruksförsöksverksamheten. Det torde emellertid vara befogat utgå från, att en organisation av sistnämnda försöksverksamhet enligt alternativ II ej heller skulle medföra väsentliga olikheter ur kostnadssynpunkt i jämförelse med alternativ I.

Med hänsyn till det anförda torde frågan om det inbördes företrädet mellan alternativen I och II få bedömas huvudsakligen ur synpunkten av alternativens praktiska lämplighet. Det torde härvid kunna sägas, att den samverkan mellan högskolan och försöksverksamheten, jag nyss förordat, skulle mest fullständigt uppnås enligt alternativ II. Men enligt min mening, vilken

jag delar med de flesta av dem, som yttrat sig över de gjorda utredningarna, skulle detta alternativ föra för långt och innebära stora risker för både undervisning och försöksverksamhet genom splittring av de ledande befattningshavarnas uppgifter. Berörda olägenheter skulle undvikas genom tillämpning av alternativ I, utan att därför det mera väsentliga av de fördelar, alternativ II vill vinna, torde behöva gå förlorat.

På grund av vad nu anförts tillstyrker jag — i huvudsaklig överensstämmelse med alternativ I av 1935 års utredningsmans förslag — att såsom centralorgan för försöksverksamheten inrättas vid lantbrukshögskolan två särskilda institutioner, underställda högskolans styrelse men med avgränsade uppgifter, den ena för jordbruksförsök, den andra för husdjursförsök. Den från högskolans övriga institutioner avvikande ställning dessa institutioner komme att intaga, torde föranleda, att deras utgifter och inkomster böra regleras i specialstater ungefär på motsvarande sätt, som nu sker beträffande de till centralanstalten för försöksväsendet på jordbruksområdet hörande avdelningarna. Något hinder torde ej heller böra möta, att försöksinstitutionernas särställning utåt markeras genom särskilda från undervisningsväsendets terminologi avvikande beteckningar, exempelvis »anstalten för jordbruksförsök» och »anstalten för husdjursförsök».

I anslutning till vad lantbrukshögskolans styrelse framhållit torde hinder ej möta, att försöksinstitutionernas ledande befattningshavare under ett mindre antal timmar årligen vid högskolan föreläsa rörande försöken och i samband därmed utföra lämpliga demonstrationer av desamma, under förutsättning att deras egentliga uppgift därigenom ej åsidosättes. Likaledes synes det naturligt, att lantbrukshögskolans studerande, som bereda sig för agronomie licentiatexamen, erhålla tillfälle att å försöksavdelningarna under behörig ledning utföra egna studieuppgifter.

Genom försöksinstitutionernas inlemmande i lantbrukshögskolans organisation behöva frågor ej uppkomma om särskild chef för dessa institutioner. Liksom cheferna för högskolans undervisningsinstitutioner stå under gemensam ledning av högskolans rektor, blir detta fallet jämväl med cheferna för försöksinstitutionerna. Ej heller torde behov uppstå av särskild administrations- och upplysningsavdelning för försöksverksamheten, då genom en samverkan mellan högskolans centrala ledning och fackavdelningarna, såsom i ett senare sammanhang skall närmare angivas, de uppgifter torde kunna i erforderlig utsträckning bestridas, vilka avsetts skola åvila sådan avdelning.

Vissa nu omnämnda för båda försöksinstitutionerna gemensamma behov, såsom av driftslaboratorium, bibliotek och kameral förvaltning, torde tillgodoses i gemenskap med lantbrukshögskolan. Det torde vara naturligt, att för tryggande av den föreslagna samorganisationen förstärkta resurser tillföras högskolan.

Kungl. Maj:ts förslag gick sålunda ut på bland annat att försöksverksamheten på jordbruks- och husdjursområdena skulle anknytas till lantbrukshögskolan. Beträffande den allmänna planläggningen av försöksverksamheten på växtodlingens område innebar Kungl. Maj:ts förslag, att hela den försöksverksamhet, som då bedrevs av svenska mosskulturföreningen och svenska betes- och vallföreningen skulle läggas under den statliga försöksanstaltens omedelbara ledning. Svenska mosskulturföreningens försöksgårdar vid Flahult och Gisselås skulle även övergå i statens ägo och under-

ställas sistnämnda anstalt. De båda föreningarna, eventuellt sammanslagna till en, skulle fortbestå och utöva sin upplysnings- och konsulterande verksamhet samt härför åtnjuta visst statsunderstöd.

Jordbruksutskottet (utl. nr 83) anslöt sig till departementschefens uppfattning att behov av förbättrad organisation av försöksverksamheten på växtodlingens, husdjurssköttselns och trädgårdsodlingens områden förelåge. I likhet med departementschefen funne utskottet, att föreningarna borde bestå såsom av staten understödda institutioner. Deras sammanslagning till en, för vilken deras styrelser uttalat sig, syntes utskottet välbetänkt icke minst på grund av att deras verksamhetsfält till stora delar sammanfölle samt en rationalisering av organisationen och driften därigenom borde kunna ernås. Denna sammanslagning syntes alltså snarast böra genomföras. Utskottet ansåg, att föreningarnas möjlighet att själva utöva försöksverksamhet vore av väsentlig betydelse för förtroendet till och framgången av deras konsulterande och upplysande verksamhet. Givet vore, att dessa försök skulle ligga inom ramen av föreningarnas arbetsområde samt vara av betydelse för deras upplysnings- och konsulterande verksamhet. Om utskottet alltså ansåge, att föreningarna fortfarande borde få utföra försök inom nu angiven ram, syntes dock anordningar böra vidtagas så att föreningarnas försök planlades på ett för samarbetet mellan föreningarna och de statliga försöksanstalterna lämpligt sätt. I detta syfte borde föreningarnas försöksplan, efter samråd mellan institutionens ledare, underställas jordbruksförsöksrådet, inom vilket en representant för föreningarna borde äga säte och stämma, för att slutligt fastställas av högskolans styrelse. Utskottet delade likaledes departementschefens mening, att försöksgårdarna Flahult och Gisselås borde överföras i statens ägo och underställas den statliga försöksanstaltens omedelbara förvaltning, varvid emellertid förutsattes, att föreningarna efter överenskommelse med försöksanstalten även i fortsättningen finge dit förlägga försök.

Vidkommande försöksverksamheten på husdjurssköttselns område och trädgårdsodlingens områden hade utskottet icke något att erinra mot Kungl. Maj:ts förslag.

Riksdagen fattade sedermera beslut i överensstämmelse med utskottets förslag (rd. skr. nr 320).

Revisorerna övergå härefter till att lämna en redogörelse för de statliga anstalter och institutioner som bedriva försöksverksamhet på nu ifrågavarande område.

Beträffande *lantbrukshögskolan* hava stadgar utfärdats den 28 oktober 1938 (nr 668). Enligt desamma har lantbrukshögskolan till uppgift att genom vetenskaplig forskning och genom särskild försöksverksamhet främja lantbrukets utveckling samt att meddela på vetenskaplig grund vilande undervisning i för lantbruket viktiga ämnen. Styrelsen, som består av sju ledamöter, åligger, bland annat, att övervaka undervisningen, försöksverksamheten och förvaltningen vid högskolan och därtill anslutna försöksgårdar.

Vid högskolan skall finnas en försöksnämnd. Denna skall hava till uppgift att utarbeta och för försöksråden framlägga förslag till försöksprogram och kostnadsberäkningar för programmens genomförande. Därjämte skall nämnden enligt styrelsens närmare anvisningar handlägga försöksfrågor av löpande natur. Försöksnämnden består av högskolans rektor såsom ordförande, av styrelsen utsedd representant i försöksråden, försöksanstalternas föreståndare, professorerna i allmän jordbrukslära, i växtodlingslära samt i husdjurens utfodring och skötsel, Ultuna egendoms förvaltare samt föreståndaren för svenska vall- och mosskulturföreningen.

För utarbetande av slutliga förslag till årsprogram för försöksverksamheten ävensom kostnadsberäkningar för denna verksamhet äro inrättade två försöksråd, det ena för jordbruksförsök, det andra för husdjursförsök.

Försöksrådet för jordbruksförsök består av högskolans rektor såsom ordförande, föreståndarna för försöksanstalterna, Ultuna egendoms förvaltare, föreståndarna för svenska vall- och mosskulturföreningen, fem av Kungl. Maj:t utsedda ledamöter, därav en representant för den lokala försöksverksamheten, en av styrelsen inom sig utsedd för försöksråden gemensam ledamot samt en av lärarrådet inom sig utsedd ledamot.

Försöksrådet för husdjursförsök består av högskolans rektor såsom ordförande, föreståndarna för försöksanstalterna, Ultuna egendoms förvaltare, föreståndaren för svenska vall- och mosskulturföreningen, fem av Kungl. Maj:t utsedda ledamöter, därav en representant för mjölkhushållningen, en av styrelsen inom sig utsedd för försöksråden gemensam ledamot samt en av lärarrådet inom sig utsedd ledamot.

Professorerna vid högskolan i allmän jordbrukslära, i växtodlingslära, i agronomisk hydroteknik, i husdjurens avels- och raslära samt i husdjurens utfodring och skötsel, i den mån de ej blivit utsedda till ledamöter i försöksråden, statsagronomerna vid försöksanstalterna ävensom en representant för institutet för husdjursförädling samt, vid behandling av sortfrågor, en representant för var och en av Sveriges utsädesförening och Weibullsholms växtförädlingsanstalt äga att deltaga i försöksrådens överläggningar men ej i besluten, professorerna i allmän jordbrukslära, i växtodlingslära och i agronomisk hydroteknik, statsagronomerna vid jordbruksförsöksanstalten samt representanterna för Sveriges utsädesförening och Weibullsholms växtförädlingsanstalt inom försöksrådet för jordbruksförsök och de övriga inom försöksrådet för husdjursförsök.

Styrelsen skall därjämte äga att för överläggning med försöksråden till dessas sammanträden inkalla representanter för försöksgårds- och försöksstationsverksamheten samt för jordbruks- och husdjurskonsulenterna eller personer, som eljest kunna gagna försökens planläggning.

Vid högskolan bedrives försöksverksamheten genom anstalten för jordbruksförsök (jordbruksförsöksanstalten) samt anstalten för husdjursförsök (husdjursförsöksanstalten) med anstalterna tillhörande försöksgårdar och andra fasta försöksanordningar ävensom tillfälliga försöksanordningar.

Jordbruksförsöksanstaltens arbetsuppgifter skola i huvudsak avse agronomisk hydroteknik, jordbearbetning, kalkning, gödsling, växtodling och ogräsbekämpning.

Under jordbruksförsöksanstaltens ledning ställes jämväl sådan försöksverksamhet på växtodlingens område som genom hushållningssällskap eller skolor för lägre lantbruksundervisning bedrives med understöd av statsmedel.

Husdjursförsöksanstaltens arbetsuppgifter skola i huvudsak avse husdjurens utfodring och skötsel jämte foderkonservering samt betesmarkernas utnyttjande.

Jordbruksförsöksanstalten förfogar över sju försöksgårdar, nämligen Lanna (Skaraborgs län), Offer (Västernorrlands län), Flahult (Jönköpings län), Gisselås (Jämtlands län), Brännberg (Norrbottens län), Sunderbyn (Norrbottens län) samt Ugerup (Kristianstads län).

Enligt vad som framgår av den av rektorn vid lantbrukshögskolan med jordbruks- och husdjursförsöksanstalterna avgivna berättelsen för verksamheten under år 1942 disponerade jordbruksförsöksanstalten under nämnda år över 19 försöksstationer, förlagda till olika lantbruks- och lantmannaskolor. På grund av att anstalterna inom vissa landsdelar icke hava tillgång till försöksstationer har överenskommelse träffats med vissa hushållningssällskap om anordnande av fasta försöksfält för komplettering av verksamheten. Under år 1942 bedrevs en dylik verksamhet vid nio fasta försöksfält. Denna verksamhet omfattade huvudsakligen fasta sortförsök och stamförsök med rödklöver och timotej. Jordbruksförsöksanstaltens egen försöksverksamhet beträffande ogräsbekämpning samt rörande gödslings- och kalkningsfrågor har, sedan försöksstationerna helt tagits i anspråk för sort- och andra växtodlingsförsök, huvudsakligen utförts hos sådana enskilda jordbrukare runt om i landet, hos vilka förutsättningarna ifråga om jordmånsbeskaffenhet och allmänna jordbruksdriftsförhållanden varit lämpliga för de problem, som försöksverksamheten avsett att belysa, s. k. ambulerande försöksverksamhet.

Husdjursförsöksanstalten har enligt samma berättelse under år 1942 utfört undersökningar, avseende, bland annat, metoder för fodermedlens konservering och preparering, smältbarheten av olika foderslag, utfodring m. m.

I riksstaten för budgetåret 1943/44 hava bland annat upptagits följande anslag till lantbrukshögskolan, nämligen dels ett avlöningsanslag å 912,700 kronor, i vilket även ingår avlöningar till personal vid försöksanstalterna, och dels ett omkostnadsanslag å 201,500 kronor, varav ett belopp å 80,000 kronor utgör nettoutgifter för försöksanstalterna samt försöksgårdarna. Av det till lantbrukshögskolan anvisade anslaget till materiel m. m. utgå, bland annat, följande belopp till försöksverksamheten, nämligen till jordbruksinventarier m. m., avseende anstalten för jordbruksförsök 6,500 kronor, till ersättningar till försöksvärdar m. m., avseende samma anstalt 32,000 kronor, till förbrukningsartiklar, avseende anstalten för husdjursförsök 3,000 kronor samt till försökskostnader för sistnämnda anstalt 16,800 kronor. I riksstaten hava vidare upptagits följande anslag, nämligen

till avkastningsbedömning rörande avelssvin, vilket belopp disponeras till vissa arvoden och omkostnader vid husdjursförsöksanstalten och försöksstationerna vid Åstorp och Hallsberg	kronor	35,900
» lokala gödslings-, sort- och ogräsförsök	»	89,000
» fast försöksverksamhet vid statsunderstödda lantbruks- och lantmannaskolor	»	22,000

Gällande bestämmelser om *statens växtskyddsanstalt,* vilken såsom förut nämnts inrättades genom beslut av 1931 års riksdag, innehållas i instruktionen för anstalten den 16 december 1932 (nr 579). Anstalten har till uppgift att bedriva vetenskapliga undersökningar och praktiska försök i syfte att bereda den inhemska odlingen av växter skydd mot skadliga företeelser härrörande från växtriket och djurvärlden ävensom att lämna allmänheten råd och anvisningar i ämnen, som hänföra sig till anstaltens verksamhetsområde. Växtskyddsanstalten har vidare att, enligt i sådant avseende särskilt meddelade bestämmelser, utöva kontroll och inspektion å växtskyddstjänstens område.

Anstalten omfattar följande avdelningar med huvudsakligen nedannämnda uppgifter:

botaniska avdelningen med uppgift att verkställa undersökningar och utredningar rörande de odlade växternas sjukdomar, särskilt sådana som föranledas av växtorganismer, ävensom medlen att förekomma och hejda desamma,

zoologiska avdelningen med uppgift att verkställa undersökningar och utredningar rörande för växtodlingen skadliga djurs levnadssätt och livsvillkor samt medlen att förekomma och hejda deras verkningar, samt

upplysnings- och kontrollavdelningen med uppgift att i samverkan med de förutnämnda avdelningarna gå allmänheten tillhanda med råd och anvisningar i ämnen, som falla inom anstaltens verksamhetsområde, genom en ordnad upplysningsverksamhet sprida kunskap om växternas sjukdomar och för växtodlingen skadliga djur samt desammas bekämpande, införskaffa uppgifter om deras uppträdande inom landet samt, i den mån särskilda bestämmelser så föreskriva, utöva kontroll och inspektion å växtskyddstjänstens område.

Anstalten står under överinseende av en styrelse, bestående av sex ledamöter, tre förordnade av Kungl. Maj:t, två valda av lantbruksakademien samt anstaltens chef såsom självskriven ledamot.

Enligt vad som framgår av den över verksamheten vid statens växtskyddsanstalt under år 1942 avgivna berättelsen har vid huvudanstalten å Bergshamra och dess filial i Åkarp utförts bland annat följande botaniska undersökningar och försök, nämligen undersökningar rörande svampar, som förorsaka utvintring av höstsäd och vallväxter, rutinmässig prövning av svenska potatissorters resistens mot potatiskräfta, undersökningar rörande virussjukdomar hos potatis och tomater, undersökningar rörande klöverrötan, obser-

vationer över ståndargråmögel hos rödklöver, undersökningar av vissa sjukdomar hos oljeväxter m. m.

Bland zoologiska undersökningar och försök, som utförts under nämnda år, märkas undersökningar rörande vetemyggornas biologi och bekämpning, sädesslagens och fodergräsens viktigaste tripsorter, potatisnematodens biologi och bekämpning, stjälknematodens biologi och bekämpning, undersökningar rörande fritflugorna, ärtvecklaren samt betes- och slåttervallarnas, särskilt klövervallarnas, skadedjur. Vidare hava försöken avsett jordloppornas biologi och bekämpning, vissa sugande insekters roll vid spridningen av virussjukdomar hos potatis, oljeväxternas skadedjur. Undersökningarna hava även omfattat skadeinsekter på spannmål och frövaror, på kvarnprodukter och övriga vegetabilier m. m.

I fråga om bekämpningsmedelskontrollen må nämnas prövning av betningsmedel för stråsäd, besprutningsförsök mot potatisbladmögel, prövning av bekämpningsmedel mot skadedjur m. fl. försök.

Till statens växtskyddsanstalt har i riksstaten för budgetåret 1943/44 anvisats dels ett anslag till avlöningar å 169,400 kronor, dels ock ett anslag till omkostnader å 67,000 kronor. Därjämte hava från anslaget till bekämpande av växtsjukdomar jämlikt särskilt kungl. brev den 23 juli 1943 för samma budgetår beviljats följande belopp, nämligen för undersökningar och bekämpningsförsök rörande vetemyggorna m. m. 22,620 kronor, till bestridande av kostnaderna för fortsatta åtgärder till potatiskräftans och potatisålens bekämpande 30,000 kronor samt för anordnande av stickprovsundersökningar vid införsel av levande växter och växtdelar m. m. ett belopp av intill 12,550 kronor.

Forsknings- och försöksverksamhet på jordbruksområdet bedrives även av *statens centrala frökontrollanstalt,* vilken inrättades genom beslut av 1924 års riksdag. Gällande instruktion för statens centrala frökontrollanstalt är utfärdad den 3 februari 1939 (nr 71). Revisorerna hava i annat sammanhang (§ 33) lämnat en närmare redogörelse för verksamheten vid denna anstalt, vartill revisorerna få hänvisa. Här må endast nämnas, att statens centrala frökontrollanstalt är en praktisk-vetenskaplig anstalt, som har till uppgift dels att genom laboratorieundersökningar och fältodlingar utöva kontroll över utsädesvarors beskaffenhet i olika avseenden och dels att genom självständig vetenskaplig forskning utveckla frökontrollens arbetsmetoder och upptaga till utredning de olika spörsmål, som beröra utsädesvarornas olika värdesegenskaper.

I riksstaten för budgetåret 1943/44 har uppförts dels ett anslag till avlöningar vid statens centrala frökontrollanstalt med 418,100 kronor och dels ett anslag å 180,000 kronor till omkostnader vid samma anstalt.

Revisorerna hava här ovan lämnat redogörelse för de statliga institutioner, som bedriva forsknings- och försöksverksamhet på jordbruksområdet. Staten lämnar även i stor utsträckning bidrag till dylik verksamhet vid enskilda organisationer.

Svenska vall- och mosskulturföreningen utgör en sammanslagning av svenska betes- och vallföreningen samt svenska mosskulturföreningen. Enligt de av Kungl. Maj:t den 27 maj 1938 för vall- och mosskulturföreningen fastställda stadgarna har föreningen till ändamål att inom landet verka för en rationellt genomförd betes-, vall- och mosskultur.

Sitt syfte skall föreningen söka uppnå bland annat genom att utföra för betes-, vall- och mosskulturen samt för därtill hörande nyodling erforderliga försök;

genom att bedriva praktisk-vetenskaplig undersökningsverksamhet för klarläggande av hithörande frågor;

genom att insamla och bearbeta vunna rön och erfarenheter på hithörande områden;

genom att följa motsvarande arbeten i andra länder;

genom att främja en ändamålsenlig tillämpning av gällande bestämmelser om betesreglering; samt

genom att utöva upplysningsverksamhet på betes-, vall- och mosskulturens områden samt på begäran tillhandagå jordbrukare eller organisationer och deras tjänstemän med råd i dithörande ämnen.

Enligt vad som framgår av föreningens årsberättelse för år 1942 har verksamheten varit uppdelad på två avdelningar, en avdelning för betes- och vallfrågor och en avdelning för mosskulturfrågor.

Arbetena å betes- och vallavdelningen hava omfattat, bland annat gödslings- och kalkningsförsök på betesmarker, gödslingsförsök på ängsmark, dräneringsförsök, försök för utrönande av hållbarheten hos stängselstolpar, försöksmässiga förbättringsåtgärder å hag- och skogsmarker, som tidigare icke kultiverats eller gödslats, bekämpande av mindre önskvärda växtarter i naturliga betesmarker, förbättringar av betesvallar genom hjälpsådd, bevattning av betesmarker m. m.

Mossavdelningens försöksverksamhet har under samma år omfattat, bland annat, växtföljdsförsök, gödslingsförsök, vallanläggnings- och slåttertidsförsök m. m.

Statsbidrag till svenska vall- och mosskulturföreningen utgår från ett för ändamålet i riksstaten för innevarande budgetår uppfört anslag å 205,500 kronor. För anskaffande av konstgödselmedel utgår dessutom ett anslag för samma budgetår å 34,000 kronor.

Försöksverksamhet bedrives även av *Sveriges utsädesförening*. Verksamheten avser alstrande av nya sorter samt stammar av utsäde och frö med bättre egenskaper än redan befintligt. Sålunda alstrade sorter, som befinnas värda att utföras i handeln, förökas av föreningen till en mindre kvantitet, vilken därefter överlämnas till ett bolag, allmänna svenska utsädesaktiebolaget, som i sin tur utövar verksamhet med förökning av utsäde (kontrollodling) och till allmänheten försäljer de sålunda erhållna produkterna. Föreningens verksamhet, som förutom växtförädling även innefattar frökontroll, bedrives dels vid huvudanstalten i Svalöv, dels vid ett antal filialer i olika delar av lan-

det. Föreningens angelägenheter handhavas av en styrelse bestående av sju ledamöter, av vilka ordförande och fyra ledamöter utses av Kungl. Maj:t.

Föreningen åtnjuter sedan en följd av år ett årligt statsbidrag, som i riksstaten för budgetåret är uppfört med ett belopp av 295,000 kronor. Dessutom utgår för samma budgetår ett anslag å 15,600 kronor såsom särskilt bidrag för kvalitetsundersökningar för lin m. m.

Växtförädlingsverksamhet utövas jämväl i stor omfattning av *W. Weibull aktiebolag*. Karakteristiskt för verksamheten vid detta bolag är att såväl själva växtförädlingsarbetet som ock det affärsmässiga exploaterandet av de förädlade varorna bedrivas av en och samma organisation, därvid dock i räkenskapshänseende förädlingsverksamheten är skild från den merkantila verksamheten. För understödande av den praktiskt-vetenskapliga verksamheten å Weibullsholm utgår sedan flera år ett årligt statsbidrag, som för budgetåret 1943/44 är i riksstaten uppfört med ett belopp av 100,000 kronor.

I nära samband med försöksverksamheten på jordbruksområdet står försöksverksamheten på trädgårdsområdet. Statlig verksamhet av sistnämnda slag bedrives vid Alnarps lantbruks-, mejeri- och trädgårdsinstitut (*Statens trädgårdsförsök*). Enligt stadgarna för samma institut den 22 september 1938 (nr 632) har denna verksamhet till ändamål att genom vetenskapliga undersökningar och systematiska försök utreda för trädgårdsodlingen viktiga praktiska frågor. Med denna försöksverksamhet är förenad skyldighet att genom utgivande av försöksberättelser samt genom föreläsningar och demonstrationer och annan upplysningsverksamhet giva allmänheten kännedom om vid verksamheten vunna resultat samt att i den mån lämpligen kan ske meddela allmänheten råd och anvisningar i frågor, tillhörande verksamhetens område.

Verksamheten bedrives dels vid den till Alnarp förlagda huvudanstalten, dels vid därunder lydande försöksstationer, dels ock i form av lokala trädgårdsförsök. Försöksstationerna äro förlagda till Rånna (Skaraborgs län), Nyckelby (Stockholms län) och Söråker (Västernorrlands län).

Inkomsterna av statens trädgårdsförsök hava under budgetåret 1942/43 uppgått till 82,782: 86 kronor och utgifterna under samma tid till 124,724: 80 kronor.

Bland statliga anstalter, som bedriva forskningsverksamhet, må i förevarande sammanhang även omnämnas *statens lantbrukskemiska kontrollanstalt*.

Anstalten, som tillkom genom beslut av 1938 års riksdag, har enligt gällande instruktion den 17 mars 1939 (nr 166) till uppgift:

att på begäran och, där så erfordras, efter provtagning verkställa undersökning (analys) av handelsvaror och andra ämnen, vilka äro av betydelse för jordbruket och dess binäringar;

att, där omständigheterna därtill föranleda, självmant genom kontrollundersökning övervaka handeln med konstgödselmedel och fodermedel;

att verkställa sådana undersökningar samt utöva sådan kontroll, som äro föreskrivna i särskilda författningar;

att tillhandagå allmänheten med råd och upplysningar i ämnen, som falla inom området för anstaltens verksamhet;

att dels utarbeta eller pröva för det lantbrukskemiska kontrollväsendet erforderliga analysmetoder, dels ock, i den mån omständigheterna sådant medgiva, utöva inom anstaltens verksamhetsområde fallande vetenskaplig forskning;

att verkställa jämförande undersökning å från de lokala lantbrukskemiska kontrollstationerna insända eller infordrade analysobjekt och s. k. normallösningar; samt

att i övrigt vägleda kontrollstationerna med råd och upplysningar.

Taxa för undersökningar (analyser) med eller utan provtagning, som verkställas av statens lantbrukskemiska kontrollanstalt, ävensom erforderliga föreskrifter rörande de metoder, som härvid böra användas, fastställas av lantbruksstyrelsen efter förslag av anstaltens styrelse.

Till kontrollanstalten utgår dels ett avlöningsanslag och dels ett omkostnadsanslag, vilka anslag i riksstaten för budgetåret 1943/44 uppförts med 90,000 kronor respektive 27,300 kronor. Enligt budgetredovisningen för budgetåret 1942/43 har i inkomster för anstalten influtit ett belopp av 81,506 kronor 45 öre.

Kontrollverksamhet på jordbruksområdet bedrives även av *de lokala lantbrukskemiska kontrollstationerna* i Visby, Jönköping, Kristianstad, Skara och Luleå, till vilka från ett särskilt i riksstaten uppfört anslag utgår årligt statsbidrag med för den förstnämnda stationen 3,000 kronor och för envar av de övriga 6,000 kronor. Reglemente för dessa stationer är utfärdat den 15 juni 1939 (nr 419).

En närmare redogörelse torde slutligen böra lämnas för den betydelsefulla försöksverksamhet på jordbruksområdet, som utövas av hushållningssällskapen. Under begreppet *hushållningssällskapens lokala försöksverksamhet* har sammanförts all den försöksverksamhet, som utföres av landets hushållningssällskap och under sällskapen sorterande s. k. försöksringar i samarbete med den statliga jordbruksförsöksanstalten. Verksamheten omfattar gödslings-, sort- och andra växtodlingsförsök, och dess uppgift kan sägas vara att utröna, vilka driftsåtgärder i form av gödsling, kalkning, sortval m. m. som under olika jordmåns- och klimatförhållanden samt med hänsynstagande till jordbrukets förutsättningar i övrigt äro ur ekonomisk synpunkt fördelaktiga, ävensom att sprida kunskap härom till jordbrukarna.

Vad speciellt gödslingsförsöken angår, torde resultaten i första hand hava betydelse för de jordbrukare, hos vilka försöken utförts. Då emellertid försöken utföras efter i stort sett likartade planer, har man även kunnat utnyttja resultaten för sammanställningar, vilka kunnat tjäna även de jordbrukare, som ej själva varit i tillfälle att få försök utförda på sina egendomar, till ledning vid användningen av handelsgödselmedel. Sortförsöksverksamheten siktar direkt på en allmän vägledning vid sortvalet och relativt ringa vikt

lägges här vid de enskilda försöksresultaten. Övriga växtodlingsförsök, vilka i huvudsak omfatta försök med olika metoder för ogräsbekämpning samt försök med bekämpningsmedel mot potatisbladmögel, avse slutligen att anskaffa ett siffermaterial, som kan läggas till grund för en intensiv propaganda för bekämpning av ogräs och potatisbladmögel.

Verksamheten är så organiserad, att hushållningssällskapen antingen direkt genom sina egna tjänstemän (jordbrukskonsulenter och vandringsrättare) eller genom med sällskapen samarbetande och av dem ekonomiskt understödda föreningar (s. k. försöksringar) ombesörjer försökens anläggning, skötsel och skörd. Gödslingsförsöken utläggas som regel hos de lantbrukare, som hos sällskapen anmält, att de önska få försök utförda, under det att sortförsök och andra växtodlingsförsök efter överenskommelse med vederbörande lantbrukare utläggas på egendomar, vilka ur jordmåns- och klimatsynpunkter äro typiska representanter för vederbörande jordbruksområde. För ledning av försöksverksamheten skall inom varje hushållningssällskap finnas en av förvaltningsutskottet tillsatt försökskommitté. Såsom bidrag för bestridande av kostnaderna för denna verksamhet erhålla sällskapen och försöksringarna 20 kronor för varje gödslingsförsök och 30 kronor för varje sort- och växtodlingsförsök. Statsanslag för ändamålet beviljades första gången för budgetåret 1937/38, tidigare hade bidrag endast utgått för sortförsök. Villkoren för statsbidragens utbetalande finnas angivna i kungörelsen den 21 maj 1937 (nr 239) med däri genom kungörelsen nr 109/1939 vidtagen ändring.

Till belysande av den lokala försöksverksamhetens omfattning meddelas nedanstående uppgifter om antalet utförda försök.

Perioden	1901—1906	c:a 250	försök	årligen
»	1907—1919	» 475	»	»
År	1920	656	»	
»	1925	1,809	»	
»	1930	2,971	»	
»	1935	4,052	»	
»	1939	4,434	»	

Under de sistnämnda åren uppgick antalet sort- och växtodlingsförsök till c:a 600, resten utgjordes av gödslingsförsök. Under krigsåren har antalet försök sjunkit till omkring 2,000. Sänkningen har uteslutande gått ut över gödslingsförsöken.

Jordbruksförsöksanstaltens uppgifter inom den lokala försöksverksamheten är att utarbeta planer för försöken, att medddela föreskrifter rörande handhavandet och skötseln av dessa samt att genom sina tjänstemän inspektera och kontrollera försöksarbetets utförande. Anstalten skall vidare klassificera från försöken uttagna jordprov med avseende på jordart och mullhalt samt låta genom kemisk analys bestämma jordens halt av växtlöslig fosfor och kalium. Från sortförsöken insända sädesprov skola undersökas, varvid renhet, vattenhalt, hektolitervikt och torrsubstansvikt bestäm-

mes. Slutligen skall jordbruksförsöksanstalten ombesörja försöksresultatens matematiska bearbetning samt uppgöra och till försöksvärdar överlämna en sammanfattning av resultatet, i förekommande fall åtföljd av på resultatet grundade råd beträffande gödsling, sortval m. m.

Det har för hushållningssällskapens allmänna upplysningsverksamhet varit av stor betydelse att sällskapen aktivt deltagit i den lokala försöksverksamheten. Jordbrukskonsulenter och vandringsrättare hava därigenom lärt känna gödslingsbehovet i olika trakter inom sina verksamhetsområden och kunnat lämna jordbrukarna på egna iakttagelser grundade anvisningar rörande lämpliga gödslingsåtgärder. Genom sortförsöken hava de snabbt fått kännedom om nya förbättrade sorter och dessas lämplighet inom området och hava härpå grundat sina råd i sortfrågor. Försöksfälten hava i stor utsträckning fått utgöra målet för studieresor och demonstrationer.

För jordbruksförsöksanstalten har dess ställning som centralpunkt för den lokala försöksverksamheten varit av oerhörd betydelse. Anstalten har genom det intima samarbetet med hushållningssällskapen fått den fasta kontakt med landets jordbruk, som är huvudförutsättningen för att det arbete, som anstalten utför, skall bliva till bestående nytta. Anstaltens egen försöksverksamhet, som ej alls når samma omfattning som den lokala, är helt inriktad på att stödja och komplettera den lokala försöksverksamheten. Anstaltens uppgifter i samband med den lokala försöksverksamheten sysselsätter en mycket betydande del av dess personal. Det må nämnas, att av de 67 meddelanden, som under åren 1921—1938 utgåvos från jordbruksförsöksanstaltens föregångare, centralanstaltens jordbruksavdelning, ej mindre än 43 bygga på material från den lokala försöksverksamheten.

Kunskapen om de resultat, som vinnas genom forsknings-, försöks- och provningsverksamheten nå de praktiserande jordbrukarna huvudsakligen genom de konsulterande tjänstemännen hos hushållningssällskapen och andra institutioner samt genom lärarna vid lanbruksundervisningsanstalterna och den kursverksamhet, som på skilda håll bedrives inom landet. Vid sidan härav sprides ifrågavarande kunskap genom de olika institutionernas facktidskrifter. I stor utsträckning vända sig fackorganen emellertid främst till de konsulterande tjänstemännen och lärarna vid undervisningsanstalterna, i mindre grad torde dessa tidskrifter nå ut till jordbrukarna i gemen. Till följd av det sätt, varpå kunskapen om framstegen inom forsknings- och försöksverksamheten sprides, hava emellertid resultaten av arbetena på ifrågavarande områden endast förhållandevis långsamt nått ut i bygderna för att omsättas i praktiken. För att avhjälpa denna brist framlades i proposition nr 120 till 1943 års riksdag ett förslag till ordnande av *upplysningsverksamheten rörande forsknings- och försöksarbetet* på jordbrukets område. Förslaget innebar inrättande av ett statligt organ, som skulle handhava denna upplysningsverksamhet. Detta organ skulle få karaktären av en nämnd, i vilken skulle ingå representanter för forsknings-, försöks- och provningsanstalterna samt det praktiska jordbruket och trädgårdsodlingen ävensom pressen. Upplysningsnämnden skulle söka fylla sin uppgift genom

att utgiva korta populärt avfattade sammanfattningar av de från forsknings-, försöks- och provningsanstalterna utgivna avhandlingar och försöksberättelser med sådan innebörd, att de däri meddelade resultaten omedelbart kunde omsättas i praktiken. Nämnden borde även utgiva sammanfattande översikter över olika forskningsområden och andra redogörelser, som kunde vara ägnade att sprida kännedom om och väcka intresse för försöksverksamheten. Det av nämnden hopbragta materialet skulle publiceras i en bilaga till jordbrukarnas föreningsblad.

Riksdagen godkände Kungl. Maj:ts förslag och anvisade för ändamålet för budgetåret 1943/44 ett anslag å 38,000 kronor.

Upplysningsnämnden är avsedd att träda i verksamhet från och med den 1 januari 1944.

Revisorernas uttalande.

Betydelsen av en rationellt ordnad försöksverksamhet på jordbrukets område synes revisorerna uppenbar. Såsom framgår av den lämnade redogörelsen har också frågan om organisationen av denna verksamhet och särskilt det därmed sammanhängande spörsmålet om den högre lantbruksundervisningens ställning till centralanstalten för jordbruksförsök varit föremål för olika överväganden. Utan att taga ställning till frågan om lämpligheten av ett samordnande av dessa båda institutioner vilja revisorerna framhålla, att försöksverksamheten i stort för närvarande icke synes tillfredsställande ordnad. Det nuvarande systemet med ett flertal självständigt arbetande anstalter och institutioner med var och en sin styrelse måste enligt revisorernas mening leda till splittring av verksamheten och därmed till bristande effektivitet.

Det förekommer sålunda att arbeten, som utföras vid den ena anstalten, ofta helt eller delvis sammanfalla med de uppgifter, varmed en annan institution är sysselsatt. Något samarbete mellan de olika institutionerna, varigenom ett dylikt dubbelarbete kan undvikas, synes i allmänhet icke förekomma. Så utföres t. ex. praktisk försöks- och provningsverksamhet på gödslingslärans och växtodlingens område förutom vid jordbruksförsöksanstalten samt svenska vall- och mosskulturföreningen även av växtskyddsanstalten, frökontrollanstalten, lantbrukskemiska kontrollanstalten och statens trädgårdsförsök. Ett närmare samarbete förefaller också vara erforderligt mellan statens växtskyddsanstalt och statens centrala frökontrollanstalt i frågor rörande immunitetskontroll och sortkontroll av potatis. Det bristande samarbetet mellan anstalterna medför förutom bristande effektivitet även onödiga kostnader för statsverket.

De nu anmärkta olägenheterna synas revisorerna giva anledning till att frågan om sammanförande av de olika grenarna av försöksverksamheten på jordbruksområdet nu bör upptagas till allsidig prövning. Det kan härvid möjligen komma att visa sig erforderligt och lämpligt att från sambandet med lantbrukshögskolan frigöra såväl jordbruksförsöksanstalten som husdjursförsöksanstalten. Den av svenska vall- och mosskulturföreningen bedrivna försöksverksamheten bör enligt revisorernas mening kunna inför-

livas med förstnämnda försöksanstalt, varvid föreningens konsulentverksamhet synes kunna övertagas av hushållningssällskapen. Kungl. Maj:t har nyligen bemyndigat statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet att tillkalla särskilda utredningsmän för att utreda frågan om föreningens verksamhet. Det vill förefalla revisorerna, att detta spörsmål icke kan lösas annat än i samband med den större frågan om försöksverksamhetens allmänna organisation.

Beträffande den nu föreslagna samorganisationen av försöksverksamheten synes ligga närmast till hands, att anstalter med i stort sett samma verksamhetsområden ställas under en gemensam styrelse med de särskilda anstalternas föreståndare såsom föredragande. I denna styrelse bör det praktiska jordbruket vara starkt representerat. I fråga om institutioner, vilkas arbetsområden omfatta växtodlingen i detta begrepps mest vidsträckta bemärkelse, kunde en sådan sammanslagning tänkas omfatta jordbruksförsöksanstalten (jämte den med anstalten införlivade svenska vall- och mosskulturföreningen), växtskyddsanstalten, centrala frökontrollanstalten och lantbrukskemiska kontrollanstalten. Eventuellt skulle även statens trädgårdsförsök sortera under denna styrelse. Det kan måhända vid en utredning av frågan om sammanförande av olika grenar av försöksverksamheten jämväl bliva erforderligt att klarlägga den ställning, som de nu statsunderstödda företagen, Sveriges utsädesförening och W. Weibull aktiebolag, böra intaga till en sådan organisation. Givetvis bör även den nämnd, som enligt beslut av 1943 års riksdag, är avsedd att handhava upplysningsverksamheten på jordbrukets område, sortera under styrelsen för den samlade försöksverksamheten.

Det torde vara en allmän uppfattning, att det svenska jordbruket, huru förhållandena än komma att gestalta sig efter krigets slut, kommer att ställas inför nödvändigheten av ytterligare rationaliseringar av driften. I detta läge kommer jordbruket måhända att mer än någonsin behöva stödet av en väl organiserad försöksverksamhet. De synpunkter, som här framförts i fråga om organisationen av försöksväsendet på jordbruksområdet, synas revisorerna därför vara av den betydelse, att de snarast böra göras till föremål för en närmare utredning.

TIONDE HUVUDTITELN.

Handelsdepartementet.

§ 36.

Statens hantverksinstitut.

Revisorerna hava avlagt besök vid statens hantverksinstitut i Stockholm. Vidare hava revisorerna tagit del av institutets räkenskaper.

I instruktionen den 17 maj 1940 (nr 378) för statens hantverksinstitut föreskrives om institutets uppgifter följande:

1 §.

Statens hantverksinstitut har till uppgift att verka för höjandet av yrkesskickligheten genom att bereda tillfälle för yrkesmän inom hantverket och den mindre industrien att förvärva ökad utbildning och ökade möjligheter att följa utvecklingen på området.

2 §.

Det åligger institutet:

att meddela undervisning genom anordnande av kurser och föreläsningar med ändamål att bibringa praktisk-teknisk verkstadsutbildning och teoretisk utbildning,

att såsom tekniskt rådgivande institution utöva konsulterande verksamhet (teknisk informationsverksamhet) beträffande material, arbetsmetoder och arbetsredskap på olika yrkesområden och därvid till behandling upptaga yrkesmännens olika praktiska problem av teknisk eller teknisk-ekonomisk natur,

att utöva försöksverksamhet för främjande av hantverkets och den mindre industriens utveckling,

att anordna och vidmakthålla ett centralt yrkesbibliotek och en aktuell yrkesutställning, samt

att stödja hantverkets och den mindre industriens tekniska och konstnärliga utveckling ävensom i övrigt verka för höjandet av kvaliteten hos den svenska tillverkningens alster inom de närmast berörda produktionsområdena.

3 §.

Institutets försöksverksamhet omfattar provningar och undersökningar av material, arbetsmetoder, driftförhållanden samt redskap, instrument och apparater med avseende på deras beskaffenhet och lämplighet. Försöksverksamheten bedrives i den utsträckning övriga arbeten inom institutet det medgiva dels för främjande av yrkesutövningen inom hantverket och den mindre industrien i allmänhet dels ock på uppdrag av offentliga myndigheter, institutioner eller enskilda, i den mån erforderliga medel ställas till förfogande för ändamålet.

Institutets direktör ansvarar enligt 7 § instruktionen för att alla för institutets räkning uppburna medel behörigen redovisas och att fullständiga räkenskaper föras över medel, som av institutet uppburits och utgivits. Enligt 6 § åligger det styrelsen att övervaka institutets ekonomi.

Statens hantverksinstitut började sin verksamhet den 1 juli 1940 Dess första och ursprungliga uppgift är att meddela teoretisk och praktisk undervisning för högre utbildning av hantverksmästare och vederlikar.

De kurser, som hållas, äro av olika slag och längd, beroende på behovet i varje särskilt fall, såsom fortbildningskurser med teoretisk och praktisk utbildning, specialbetonade yrkestekniska kurser med huvudsakligen praktisk undervisning, examenskurser för att få statlig eller kommunal auktorisation för visst yrke, allmänna instruktionskurser, praktikantkurser och yrkesekonomiska specialkurser. Vissa kurser hållas även i landsorten för att möjliggöra för landsortens yrkesutövare att i större utsträckning inhämta undervisning. De flesta kurserna hava en genomsnittlig effektiv kurstid om c:a 2 veckor per kurs med i genomsnitt 20 à 30 deltagare. Kurser med väsentligt andra tider och annat antal kursdeltagare förekomma även. Härtill komma enstaka instruktionsföreläsningar.

Kursverksamhetens omfattning framgår av följande uppställning.

Budgetår	Antal kurser	Antal deltagare	Antal timmar per kurs (medeltal)
1940/41	26	590	63
1941/42	79	2,254	45
1942/43	93	2,749	41

Den av institutet bedrivna informationsverksamheten har varit fördelad på olika avdelningar och avsett följande områden, nämligen administration, bageri, bilreparationer, elektroteknik, förgyllningsarbeten, golvbeläggning, litteraturhänvisningar, metallarbeten, murarteknik, målningsarbeten, plåtarbeten, rörledningsinstallationer, skomakeri, skrädderiarbeten, smidesarbeten, snickeri, svetsning, trätorkning, värme- och sanitetsfrågor samt kemiska undersökningar av olika slag m. m.

Många informationer hava bestått i besvarandet av förfrågningar angående orsaken till och sätten att avhjälpa fel och vanskligheter hos material eller arbetsmetoder. Flera av uppdragen hava föranletts av den på grund av krisen betingade bristen på råvaror. Intresset från hantverkets och den mindre industriens sida för en fortlöpande materialkontroll av råvaror och halv- eller helfabrikat har varit ringa.

Laboratorierna hava dels på eget initiativ och dels på uppdrag utifrån utfört mera omfattande undersökningar av olika slag.

Institutets förlagsverksamhet har avsett utgivandet av en handboksserie för olika hantverksyrken — såsom »Bagarboken» och »Blomsterbindaren» — samt en serie skrifter så kallade »Meddelanden», vilka snabbt skulle bringa de nyaste rönen och arbetsmetoderna till hantverkarnas kännedom. Dess-

utom utgives en årsbok. Institutets årsbok för 1942, som var den första, innehåller redogörelse för institutets verksamhet åren 1940—1942, beskrivning av dess byggnader, inredning och tekniska utrustning samt aktuella uppsatser om hantverk, konst, arbetsledning, hantverkskalkylation m. m. Även redogöres för firandet av institutets högtidsdag, informationsdagar och första medaljutdelning. I följande årgångar av årsboken avses att mera lämna plats åt hantverkstekniska och organisatoriska frågor. För sina publikationer bedriver institutet en omfattande reklamverksamhet.

För att bringa institutet i närmare kontakt med hantverkarna i landet har ordnats ett flertal utställningar, visningar av konst och samkväm m. m.

Vid genomgång av institutets räkenskaper hava revisorerna uppmärksammat, att inkomster och utgifter icke alltid bokförts för den dag inbetalning respektive utbetalning ägt rum. En del räkningar hava sålunda bokförts mer än ett halvt år efter betalningsdagen. Vidare hava gåvomedel i ett fall bokförts fristående från institutets övriga kassabokföring. Donerade medel och fondmedel hava i övrigt redovisats i institutets kassaräkning såsom inkomst och upplupna räntor insatts å checkräkning i enskild bank. Någon fullständig överblick beträffande de olika donationernas och fondernas ställning erhölls icke då tidigare särskild räkenskap icke förts över dessa.

En person, som donerat 10,000 kronor till institutet, företrädesvis till biblioteket, utbetalade beloppet till institutets direktör genom check å 1,000 kronor, som löstes den 3 maj 1941, samt genom postremissväxel å 9,000 kronor, som löstes den 6 i samma månad. Av denna donation användes 1,000 kronor till inköp av en tavla, som överlämnades till institutet. Dessa 1,000 kronor hava icke bokförts, då tavlan ansågs vara skänkt till institutet. Återstående 9,000 kronor hava i räkenskaperna bokförts med 5,000 kronor den 29 november 1941 samt med 4,000 kronor den 7 januari 1942. Enligt uppgift av institutets direktör har den sena bokföringen berott på, att samtidigt med donationens överlämnande fråga uppkom om bildande av en förening, Hantverksinstitutets vänner. Beloppet 9,000 kronor skulle i så fall utgöra föreningens grundfond. Av denna anledning dröjde institutets direktör med överlämnande till institutet av beloppet i fråga, tills beslut fattats att tills vidare uppskjuta bildandet av föreningen.

Riksräkenskapsverket har efter en under hand av revisorerna gjord framställning innevarande höst verkställt inventering hos institutet. Härvid framgick bland annat, att ovan angivna donerade belopp å 9,000 kronor enligt donators skriftliga medgivande finge användas till att bland annat »bestrida vissa förskott», varför medlen icke genast uppdebiterades i räkenskaperna.

I anledning av påpekanden vid inventeringen har institutets bokföring numera gjorts fullständig.

Revisorernas uttalande.

Då gåvomedel ställas till statsmyndighets disposition, böra de, som revisorerna även i annat sammanhang påpekat, omedelbart ingå i vederbörande myndighets räkenskaper.

Revisorerna hava jämväl uppmärksammat, att de grenar av institutets ar-

betsområde, som avse informationsverksamhet, förlagsrörelse, anordnande av samkväm m. m. tillmätts väl stor betydelse. Enligt institutets instruktion ingår visserligen sådan verksamhet bland dess arbetsuppgifter. Huvudsyftet med inrättandet av statens hantverksinstitut var dock att för höjande av yrkesskickligheten genom anordnande av kurser och föreläsningar bibringa praktisk-teknisk verkstadsutbildning och teoretisk utbildning, vilket revisorerna i detta sammanhang finna sig böra understryka.

§ 37.

Iakttagelser beträffande vissa stödåtgärder för hampindustrien.

Förutsättningarna för en svensk odling av spånadsväxter hava enligt gammal erfarenhet — vilken bestyrkts genom på senare år vidtagna odlingsförsök — varit mycket goda. Särskilt för odling av hampa hava, på grund av dess stora behov av fuktighet och kväve, väl förmultnade torvjordar visat sig vara särskilt lämpade. Likväl hava spånadsväxter tidigare odlats inom landet allenast i mycket ringa omfattning. Anledningen härtill torde hava varit, att, med rådande världsmarknadspriser på spånadsprodukter, förutsättningar saknats för odlingens räntabilitet. Härjämte torde beredningen av lin och hampa hava varit mindre rationellt ordnad.

Under de år, som närmast föregingo krigsutbrottet, hade statsmakterna emellertid sin uppmärksamhet riktad på vikten av att vissa kulturväxters duglighet för odling inom landet gjordes till föremål för undersökning. Detta ansågs vara av betydelse såväl för jordbrukets möjligheter till anpassning efter utvecklingen som för landets självförsörjning med viktiga och oumbärliga förnödenheter. De åtgärder, som närmast ansågos böra ifrågakomma, voro försöksodling av vissa foder- och spånadsväxter ävensom åstadkommande av mindre odlingar för säkerställande av lager av fröer för utsäde. I och med inträdandet av nuvarande krisläge aktualiserades önskemålet att landet i möjligaste mån bleve oberoende av importen av produkterna från ifrågavarande kulturväxter. För sagda ändamål vidtogos åtgärder för en inhemsk produktion i större skala av bland annat lin och hampa.

Till en början har den statliga stödverksamheten inriktats på odlingen i form av prisstödåtgärder. Staten har ansetts böra ikläda sig en viss garanti för att odlarna skola kunna vinna avsättning för sin vara till priser, som göra odlingen ekonomiskt bärande icke endast under nuvarande krissituation utan även under mera normala förhållanden. Priser på lin- och hamphalm borde därför fastställas för varje år av statens linnämnd och beräknas i relation till gällande priser på spannmål och övriga viktigare jordbruksprodukter. Endast i de fall, då världsmarknadspriset på beredd spånadsvara vore så lågt, att det icke tilläte beredningsanstalterna att för halmen betala ett pris, som kunde anses vara behövligt för jordbrukarna, borde prisstödet träda i funktion.

Genom beslut av 1940 års urtima riksdag bemyndigades Kungl. Maj:t att vidtaga åtgärder för stödjande av priset å linhalm i huvudsaklig överensstämmelse med ovan angivna riktlinjer. Motsvarande medgivande beträffande hamphalm lämnades av 1941 års riksdag (skr. nr 501). Detta inne-

bar, att odlarna under åren 1942—1946 garanterades ett pris å hamphalm lika med 50 procent av inlösningspriset på råg av motsvarande års skörd, dock att eventuellt bidrag icke finge överstiga 200 kronor per hektar odlad hampa. Därvid räknade man med att hampindustrien under rådande förhållanden skulle vara villig att betala ett sådant pris för tåga och blånor, att något anslag för ifrågavarande ändamål icke för det dåvarande skulle erfordras.

För att ytterligare stimulera odlingen av spånadsväxter ansågs det vid 1943 års riksdag (skr. nr 177) erforderligt att höja de ovan angivna maximibelopp per hektar, som skulle utgå såsom statligt prisstöd. För hampans del fastställdes det nya priset till 350 kronor. Åtgärden sammanhängde delvis därmed, att anläggningar för beredning av lin och hampa, vilka uppförts under åren 1941—1943, visat sig mera kostnadskrävande än från början beräknats. Då en försening inträtt vid utbyggandet av dessa beredningsverk, ansågs även nödvändigt att utsträcka garantitiden för odlarna på det sätt, att densamma numera omfattar fem år från det amorteringstiden börjat för vederbörande beredningsanstalt. Dock finge garantitiden i intet fall utsträckas längre än till 1950.

Det må även anmärkas, att odlingen av spånadsväxter visat sig äga ett visst jordbruksekonomiskt värde, bland annat genom att större variation i växtföljden därigenom kan erhållas. Särskilt plantor av hampa hava därjämte visat förmåga att befria jorden från ogräs.

Det har jämväl ansetts nödvändigt, att staten förutom stödet åt odlingen även lämnar bidrag till anläggande av beredningsanstalter för lin och hampa. Lån för uppförande av sådana anstalter ha tidigare i viss utsträckning kunnat erhållas från hemslöjdslånefonden. För att stegra intresset för uppförande av anläggningar av ifrågavarande slag ansågos i samband med krigslägets inträdande vissa lättnader i lånevillkoren vara erforderliga. Genom beslut av 1940 års lagtima riksdag (skr. nr 171) medgavs, att lån ur hemslöjdslånefonden finge uppgå till 85 procent av de beräknade kostnaderna för anläggningarna med inredning och utrustning. Med hänsyn till storleken av de anläggningar som avsågos skulle den tidigare gällande maximigränsen för lån ur fonden icke bibehållas. Lånen skulle vara räntefria under de första tre åren. Med hänsyn till att anläggningarna kunde beräknas få en begränsad varaktighet, bestämdes amorteringstiden till den förhållandevis korta tiden av 15 år. Lånen skulle utlämnas utan förmedling av hushållningssällskapen. Den för ifrågavarande bestämmelsers genomförande erforderliga författningsändringen sammanfattades i en kungörelse den 21 juni 1940 (nr 605). För att kunna möta ansökningar om lån av den storlek, som skulle kunna ifrågakomma, beslöt riksdagen samtidigt om ökning av hemslöjdslånefondens kapital med 300,000 kronor. Å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1940/41 anvisades sedermera för samma ändamål 1,500,000 kronor. I samband härmed hade förslag väckts av statens linnämnd, att jämväl statsbidrag intill 15 procent av anläggningskostnaderna skulle ställas till företagarnas förfogande. Enär det vore av vikt, att de ekonomiska förutsättningarna för verk-

samheten noggrant övervägdes vid planläggningen av anstalterna, ansåge sig emellertid chefen för jordbruksdepartementet icke böra biträda detta förslag. Däremot genomfördes en ytterligare lättnad i villkoren för erhållande av lån, i det att säkerhet i form av borgen för en tredjedel av lånesumman icke vidare skulle behöva ställas (kung. nr 952/1940).

Till höstriksdagen 1941 framlade Kungl. Maj:t proposition om ytterligare åtgärder för att beredningen av lin och hampa inom landet skulle få en sådan omfattning, att landets behov av dessa varor i görligaste mån kunde tillgodoses. Förslaget byggde på ett av statens linnämnd framlagt program för utbyggnad i större skala av fyra beredningsverk för lin och två för hampa. För genomförande av detta program erfordrades främst en förstärkning av hemslöjdslånefonden; för budgetåret 1941/42 beräknades medelsbehovet till 1,500,000 kronor. Emellertid syntes erfarenheten från det närmast gångna verksamhetsåret hava givit vid handen, att stöd, som lämnats enbart i form av lån, icke varit tillräckligt för att få nyssnämnda anläggningar till stånd. Det syntes därför nödvändigt att upptaga det av linnämnden tidigare framförda förslaget att även statsbidrag utan återbetalningsskyldighet borde kunna lämnas till uppförande av lin- och hampberedningsverk. Med hänsyn till vikten av att lin- och hampberedningen i tillräcklig utsträckning komme i gång, föreslogs anvisande av 500,000 kronor för sagda ändamål. I skrivelse nr 501 biföll riksdagen Kungl. Maj:ts förslag.

Genom kungörelse den 13 mars 1942 (nr 152) vidtogs beträffande villkoren för lin- och hampberedningslån ur hemslöjdslånefonden den ändringen. att amorteringstiden sänktes från 15 till 5 år. Det av 1941 års riksdag beslutade prisgarantisystemet syntes nämligen böra kompletteras med en bestämmelse, som syftade till att den konjunkturvinst, som under rådande förhållanden beräknades uppkomma åtminstone på hampodlingen, disponerades för verkställande av sådana amorteringar på statslånen, att anläggningarna vid garantitidens utgång voro nedskrivna till ett skäligt värde.

För tillmötesgående av framställningar om lån och bidrag till anläggning eller utbyggnad av beredningsanstalter har därefter riksdagen för budgetåret 1942/43 anvisat ytterligare anslagsmedel, nämligen dels till förstärkning av hemslöjdslånefonden två kapitalinvesteringsanslag å 1,000,000 kronor (skr. nr 225/1942) respektive 3,000,000 kronor (skr. nr 20/1943), dels för möjliggörande av bidragstilldelning ett reservationsanslag under nionde huvudtiteln å 800,000 kronor (skr. nr 20/1943).

För ifrågavarande ändamål har alltså riksdagen anvisat sammanlagt 8.6 miljoner kronor, vilket belopp fördelar sig med 7.3 miljoner kronor på tillhandahållande av lån ur hemslöjdslånefonden och med 1.3 miljoner kronor på utlämnande av bidrag utan återbetalningsskyldighet.

På grundval av importsiffrorna under åren närmast före kriget har landets behov av beredd hampa beräknats till omkring 1,500 ton. Den häremot svarande mängden obearbetad halm, 10,000—11,500 ton, beräknades till en början kunna odlas på en yta av 2,000 hektar. Av denna areal avsågs hälften böra belöpa på Gotland och hälften på fastlandet. I anslutning härtill plane-

rades uppförandet av två anstalter för hampberedning, varav en skulle förläggas till Visby och en invid Katrineholm.

Då det betraktades som ett önskemål, att de båda anstalterna tillsammans skulle förmå att tillgodose landets hela behov av beredd hampa, borde alltså anläggningarna utbyggas till en kapacitet av 6,000 ton halm vardera, motsvarande 750 ton färdig hampfiber.

I en framställning den 19 juli 1941 anhöll en representant för det sedermera bildade Aktiebolaget Hampberedning om lån från hemslöjdslånefonden på 1,020,000 kronor för anläggning av en hampberedningsanstalt i Visby. Beredningsverket var avsett att inrymmas i lokaler, som tidigare disponerats för en nedlagd cementfabrik och vilka voro avsedda att övertagas av det nybildade företaget. Bolagets aktiekapital utgjorde 150,000 kronor. Ett flertal jordbruksorganisationer på Gotland voro huvudintressenter i företaget. I yttrande över framställningen uttalade statens linnämnd, att förefintligheten av hampberedningsverk på Gotland vore önskvärd, särskilt med hänsyn till den rikliga förekomsten därstädes av för hampodling lämpliga jordar. Bolaget hade även förvissat sig om att stort intresse rådde för odling av hampa; vid en i juli månad 1941 företagen försöksteckning nåddes en kontraktering av närmare 900 hektar.

Den beredningsmetod, som var avsedd att tillämpas vid anstalten i Visby, kan i stora drag beskrivas på följande sätt. Hamphalmen transporteras till beredningsverket företrädesvis på järnväg samt förvaras i lador eller upplägges i stack. Den halm, som efter tröskning (frörepning) är färdig för beredning, upplägges i korgar, vilka medelst en traversbana föras till det s. k. rötningsverket. Där passerar halmen under loppet av fyra dygn genom kanaler, innehållande c:a 30° varmt och i början av kanalerna starkt bakteriehaltigt vatten. Rötningen har till ändamål att upplösa de bindämnen, som sammanhålla de användbara tågorna med den otjänliga veden. Den rötade halmen föres därefter medelst travers till pressarna, där fuktigheten nedbringas, först genom mekanisk pressning till 180—200 procent och därefter genom torkning i ångtorkar till omkring 8—10 procent. Halmen är sedan färdig för mekanisk bearbetning, vilken sker i två moment, nämligen knäckning av veden i hampan, s. k. bråkning, samt skäktning i den därför avsedda s. k. skäktturbinen. Härigenom utvinnes den förstklassiga tågan. I skäktturbinen borslås blånor, d. v. s. kortfibrig hampa samt den knäckta veden, de s. k. skävorna. Blånorna frigöras i en skakmaskin från veden och utgöra sedermera en hampprodukt av lägre kvalitet. Tågor och blånor förpackas därefter var för sig och transporteras till lagret.

Planerna för beredningsverket i Visby voro uppgjorda i samråd med statens linnämnd. Anläggningskostnaderna hade beräknats till 1,200,000 kronor. Till anläggningen var avsedd att höra en värmeanläggning med ångpanna. Denna skulle tillhandahålla värme för lokalerna samt för rötningsanläggningen och ångtorkarna. Av bränslebehovet skulle 60 procent kunna täckas med avfallet från skäktturbinen, d. v. s. skävorna. Behovet av elektrisk kraft skulle tillgodoses genom köp från Visby stad.

Det må erinras, att planläggningsarbetet för en inhemsk hampproduktion till en början hade att kämpa mot stora svårigheter. Sålunda saknades erfarenhet på ifrågavarande område så gott som fullständigt inom landet, och studier av utländska förhållanden försvårades eller nära nog omöjliggjordes. Vederbörande voro därför så gott som uteslutande hänvisade till utländsk litteratur och de summariska uppgifter, som kunde erhållas från utländska fackmän.

Genom beslut den 3 november 1941 beviljade kommerskollegium och lantbruksstyrelsen Aktiebolaget Hampberedning ett lån å 1,020,000 kronor från hemslöjdslånefonden för anläggande av en hampberedningsanstalt i Visby. Sedermera hava ämbetsverken genom beslut den 19 mars 1943 beviljat sagda bolag statsbidrag med 180,000 kronor för omförmälda ändamål.

I ansökning den 21 mars 1942 anhöll bolaget om ytterligare lån av statsmedel till täckande av kostnader för viss ändring och utbyggnad av ovannämnda hampberedningsanstalt. Samtidigt begärde bolaget godkännande av vissa ändringar, som företagits i den ursprungliga planen för anstaltens uppförande. Av handlingarna i detta ärende kan inhämtas följande.

Efter hand som anläggningen i Visby utbyggdes, hade företagsledningen sett sig ställd inför omständigheter, som enligt dess mening hade rubbat förutsättningarna för den uppgjorda planen. Sålunda hade representanter för de tyska maskinfirmor, vilka anlitats för tillhandahållande av erforderliga maskiner, avrått från systemet att befria den rötade halmen från fuktighet genom pressning och ångtorkning. Tågan löpte nämligen fara att skadas genom den kraftiga pressningen, och även ångtorkningen vore ägnad att försämra tågans kvalitet. Härtill komme, att planen för lösning av företagets värme- och kraftproblem visat sig oekonomisk. Ved för ångpannan måste nämligen till högt pris anskaffas från fastlandet, och den erforderliga elektriska kraften ställde sig mycket dyrbar, oaktat priset med endast 1 öre per kwh överstege Visby stads självkostnadspris. De höga prisen på värme och kraft inverkade givetvis oförmånligt på företagets ekonomi. På grund härav hade bolaget ansett det erforderligt att vidtaga betydande avsteg från den ursprungliga planen. Torkningen skulle ske i det fria intill en fuktighet av 20 procent. För detta ändamål bleve det nödvändigt att anordna ett torkfält och, för att i möjligaste mån inskränka behovet av arbetskraft, måste fältet förses med transportanordningar för halmen. Torkning i det fria kunde ske allenast under omkring sex månader av året. På grund härav fordrades även särskilda anordningar för höjande av rötningsverkets kapacitet.

Vidare hade den ursprungliga planen byggt på ångtorkning för nedbringande av halmens fuktighet från 180 till omkring 9 procent. Enligt den nya planen skulle ångvärme erfordras för torkning av halmen från allenast 20 till 9 procent. Härigenom nedbringades värmeförbrukningen i så hög grad, att ej allenast inköp av bränsle bleve obehövligt, utan jämväl ett betydande överskott på till bränsle användbara skävor uppkomme. Detta förhållande i förening med den omständigheten, att den elektriska kraften enligt den ursprungliga planen ställde sig dyrbar, ledde till att frågan om uppförande

av egen kraftstation aktualiserades. Bolaget planerade därför en anläggning, i vilken skävorna skulle utnyttjas såsom bränsle för framställning av ånga, vilken i sin tur skulle genereras till elektrisk kraft. Kraftanläggningen skulle erhålla sådana dimensioner, att elektrisk kraft icke blott skulle bliva tillräcklig för anläggningens eget behov utan även skulle kunna försäljas till Visby stad. Vid bolagsledningens beslut i denna fråga torde det förhållandet hava medverkat, att farhågor uttryckts för att inköp av elektrisk kraft från Visby skulle stöta på stora svårigheter. Kraftalstringen därstädes vore nämligen beroende av tillgången på importerat kol. I ännu ett avseende hade de av linnämnden uppdragna riktlinjerna frångåtts. Det hade nämligen uttalats misstankar om att den ursprungligen planerade anläggningen, på grund av den inom landet odlade hamphalmens lägre kvalitet, icke skulle förmå att framställa den avsedda mängden av 750 ton beredd hampfiber. Med anledning därav planerades en utökning av hela beredningsverkets kapacitet, så att beredning skulle ske på ytterligare en arbetssträng. Vid denna beredning skulle en annan framställningsmetod, s. k. grönberedning, komma till användning. Utan att genomgå rötning skulle den lufttorkade halmen direkt bli föremål för mekanisk behandling, d. v. s. bråkning och rensning. Den härigenom framställda, mera kortfibriga hampprodukten, blånor, skulle vinna avsättning inom textilindustrien.

Den i mars 1942 av bolaget ingivna framställningen utmynnade i en anhållan om tilläggslån å 340,000 kronor för utökning av ånganläggning samt anskaffande av ångturbin för kraftalstring till en beräknad kostnad av c:a 400,000 kronor. I ansökningen anfördes, bland annat, att bolaget efter samråd med tyska fackmän på tillverkning av hampberedningsmaskiner ävensom med representanter för svensk ångkraftindustri kommit till det resultatet, att det avsedda konsttorkningsförfarandet med hänsyn till i Tyskland vunna erfarenheter borde omläggas på sätt ovan beskrivits.

Att märka är, att bolaget vid uppgörande av de nya produktionsplanerna icke samrådde med de myndigheter, som beviljat bidrag och lån till företaget. Ej heller har samråd skett med statens linnämnd. Då tilläggsansökningen ingavs i mars 1942 hade bolaget redan gått i författning om inköp av maskiner, som voro anpassade efter den nya beredningsmetoden.

I yttrande över denna framställning anförde linnämnden, att beredningsverket borde uppföras enligt den vid lånets beviljande föreliggande planen, och att, därest beredningsverket skulle utbyggas i nu avsedd omfattning för att möjliggöra framställning av grönblånor och leverans av elektrisk kraft till Visby stad, medel härför icke borde utgå från hemslöjdslånefonden. Nämnden avstyrkte därför framställningen. På grund av linnämndens inställning återtog bolaget sedermera sin ansökan.

Till grund för linnämndens avstyrkande torde, bland annat, hava legat det förhållandet, att de statliga stödåtgärderna för hampproduktionen äro inriktade främst på frambringande av långfibrig rötad hampa och rötade blånor för framställning, huvudsakligen för försvarsväsendets behov, av rep, garner och tältduk samt för tillverkning av presenning och brandslang, under det att

den kortfibriga orötade hampa, som erhålles genom grönberedning, anses äga ringa användbarhet för dessa ändamål.

I skrivelser den 18 november 1942 och den 27 mars 1943 anhöll sedermera bolaget om tilläggslån och bidrag enligt ettdera av två alternativ. Det ena avsåge utbyggnad med ytterligare 1,200,000 kronor, varav 450,000 kronor belöpte på vissa transportanordningar inom beredningsverket. Enligt det andra planerades utvidgning för en kostnad av ytterligare 1,800,000 kronor.

Linnämnden avgav i april 1943 yttrande över framställningen och anförde därvid bland annat följande. Vad beträffade det nu tillämpade systemet med lufttorkning av halmen vore — enligt de erfarenheter, som gjorts på olika platser — ett dylikt tillvägagångssätt ofta förenat med stora osäkerhetsmoment, enär man i så fall vore helt beroende av väderleksförhållandena, vilka givetvis kunde skifta högst avsevärt under olika tider på året och under olika år. Vidare hade bolaget ansett den förordade utbyggnaden av beredningskapaciteten intill en avverkning av 7,200 ton halm vid ett skäktningsaggregat vara för liten för att driften skulle kunna bliva tillräckligt lönsam och hade därför planerat utvidgning intill nära den dubbla kapaciteten. Även om en så omfattande produktion av hampfiber kunde anses önskvärd under nuvarande förhållanden, måste man dock rätta utbyggnaden av beredningskapaciteten efter normalbehovet av mjukhampa, enär annars avsättningssvårigheter kunde uppstå. Under sådana förhållanden kunde man ställa i tvivelsmål, om verket inom landet kunde finna avsättning för så stora kvantiteter, som skulle framkomma vid den planerade utökningen av beredningskapaciteten. Då beredningsverket redan med en utbyggnad enligt den ursprungliga planen borde kunna frambringa den på Gotland belöpande andelen av landets behov av hampfiber, torde erfarenhet om beredning av denna kvantitet först böra inhämtas, innan någon ytterligare utbyggnad av beredningsverket skedde. Trots att linnämnden för sin del icke funne det nu planerade fälttorkningsförfarandet lämpligt, ville dock nämnden, med hänsyn till att verket redan iordningställts därför, avvakta resultatet av ifrågavarande produktionsmetod under något års praktisk drift, innan definitiv ställning kunde tagas till ansökan om lån och bidrag till de ifrågasatta transportanordningarna. Nämnden ansåge vidare, att ytterligare lån och bidrag skulle kunna ifrågakomma med hänsyn till den kostnadsstegring, som inträffat sedan det ursprungliga lånet beviljades och med hänsyn till att man numera hade större kännedom om de verkliga anläggningskostnaderna än vad tidigare varit fallet.

Innan ärendet av de medelsbeviljande myndigheterna företogs till avgörande, verkställdes inom kommerskollegium en undersökning angående hampberedningsverkets utförande och driften därstädes. Resultatet av undersökningen har av utredningsmannen sammanfattats i en promemoria med bland annat följande innehåll.

På grund av att linnämnden icke ansett sig kunna tillstyrka lån för anskaffandet av en större transportanordning för fälttorkning, hade bolaget beslutat sig för att icke anskaffa en dylik anordning, utan ombesörja erforder-

lig transport av halmen medelst hästfordon. Sammanlagda kostnaden härför beräknades till omkring 45,000 kronor, varjämte driftkostnaderna torde komma att bliva icke oväsentligt högre.

Av tillgängliga räkenskaper framginge, att kostnaderna för beredningsverket, med undantag för kostnad för tomt och ovan nämnda provisoriska transportanordningar, skulle komma att uppgå till i runt tal 2,400,000 kronor. Härav utgjordes 600,000 kronor kostnad för den större transportanordningen, beredningsmaskiner för grönberedning av blånor samt merkostnad för inrättande av en större ångkraftanläggning än för eget behov. Därest nämnda kostnader, 600,000 kronor, med hänsyn till linnämndens uttalade uppfattning, avdroges från den beräknade anläggningskostnaden, 2,400,000 kronor, skulle bolaget likväl få anses berättigat att erhålla lån och bidrag svarande mot en anläggningskostnad av 1,800,000 kronor.

Enligt ett uttalande i en utländsk facktidskrift vore lufttorkning av rötad hampa att föredraga framför torkning i ångtork. Meteorologiska fackuppuppgifter tydde jämväl på att väderleksförhållandena på Gotland vore tämligen gynnsamma för fälttorkning.

På grund av det anförda tillstyrkte utredningsmannen, att bolaget erhölle ytterligare lån och bidrag intill ett sammanlagt belopp av 600,000 kronor.

Genom beslut den 16 juni 1943 av kommerskollegium och lantbruksstyrelsen beviljades därefter Aktiebolaget Hampberedning ytterligare lån ur hemslöjdslånefonden med 510,000 kronor samt bidrag utan återbetalningsskyldighet med 90,000 kronor. Samtidigt beslöto ämbetsverken, dels att lämna de av bolaget vidtagna ändringarna i den ursprungliga planen för anstalten utan erinran, dels ock att godkänna en till 600,000 kronor beräknad merkostnad för anstalten i fråga. Avdrag hade följaktligen gjorts för kostnader för en större kretstransportör och beredningsmaskiner för grönberedning av blånor samt för de merkostnader, som hade uppstått genom byggande och inrättande av en större ångkraftanläggning än som erfordrades för anstaltens eget behov.

I skrivelse till lantbruksstyrelsen den 3 november 1943 har nu Aktiebolaget Hampberedning anfört, att beredningsverket numera vore i drift och byggnadsarbetena i stort sett avslutade. Den totala kostnad, till vilken lån och bidrag skulle kunna erhållas, uppginge till 2,524,565 kronor. Tidigare ej godkända kostnader för utbyggnad av ångkraftanläggningen — 230,000 kronor — hade därvid ej medräknats; ej heller kostnad, intill 214,000 kronor, som beräknades uppkomma framdeles för en transportanordning. Erfarenheterna från två års odling gåve nu vid handen, att beredningsverket skulle få användning för hela sin kapacitet »under större delen av året», särskilt som bolaget under år 1943 även kunnat åtaga sig grönberedning av linfröhalm. Bolaget anhölle om godkännande av angivna merkostnad för beredningsverket samt om ytterligare lån å 615,400 kronor och bidrag av statsmedel å 108,600 kronor.

Vid bolagets framställning är fogad en kostnadstablå, ur vilken här må

återgivas dels den ursprungligen beräknade kostnaden, dels den verkliga kostnaden med avdrag av det icke godkända beloppet å 230,000 kronor.

	Beräknad kostnad	Verklig kostnad
a) Byggnader nya och omändrade	310,000	771,625
b) Iordningställande av tomter	—	84,800
c) Rötningskanaler	120,500	305,100
d) Vagnvåg och transportbanor ute	12,000	95,100
e) Ångpanna jämte inmurning	220,000	292,300
f) STAL-turbin med tillhörande anordningar	—	136,200
g) Elektriska ledningar	40,000	56,400
h) Utsugningsanläggningar och dammfilter	25,000	76,400
i) Värme, vatten och avlopp	50,000	80,600
j) Värmeåtervinning från torkar	10,000	—
k) Vattenreservoarer av betong	50,000	—
l) Beredningsmaskiner och torkar	347,500	522,840[1]
m) Kontorsinventarier och laboratorieutrustning	15,000	24,200
n) Inventarier, verktyg och maskiner	—	79,000
Summa kronor	1,200,000	2,524,565.

[1] Inkl. 210,000 kronor på beredningsmaskiner för icke rötad halm av sämre kvalitet.

Revisorerna hava genom anlitande av den hos statens linnämnd förefintliga tekniska sakkunskapen låtit uppgöra nedanstående jämförande tablå över beräknade och verkliga kostnader för anläggningen i Visby. Uppgifterna avse *dels* det år 1941 planerade utförandet, *dels* den verkliga kostnaden, *dels* den

	Alt. I. Beräknad kostnad 1941	Alt. II. Verklig kostnad i Visby + kraftanl.	Alt. III. Kostnad om alt. I utförts	Alt. IV. D:o + mindre kraftanläggning	Alt. V. Verklig kostnad i Katrineholm + kraftanl.
Inköp av gamla fabriken	—	122,000	122,000	122,000	73,000
Byggnader, nya och omändrade gamla	360,000	649,625	598,000	648,000	835,000
Iordningställande av tomt (även torkanordning)	5,000	84,800	25,000	25,000	10,000
Rötningsmaskineri m. m.	120,500	305,100	305,000	305,000	245,000
Vagnvåg, transportanordning ute o. d.	7,000	95,100	50,000	50,000	100,000
Ångpanna med inmurning	220,000	333,500	250,000	300,000	130,000
Ångturbin, generator med tillbehör, transportörer etc.	—	325,000	—	150,000	—
Elektriska ledningar	40,000	56,400	55,000	55,000	60,000
Utsugningsanläggning	25,000	76,400	65,000	65,000	32,000
Värme, vatten och avlopp	50,000	80,600	100,000	100,000	140,000
Värmeåtervinning	10,000	—	2,000	2,000	2,000
Trösk-, rensnings- och beredningsmaskiner samt motorer och tork	347,500	522,840	425,000	425,000	460,000
Kontorsinventarier och laboratorium etc.	15,000	24,200	24,000	24,000	15,000
Reparationsmaskiner, verktyg m. m.	—	79,000	79,000	79,000	48,000
Vattenkraftanläggning	—	—	—	—	300,000
Summa kronor	**1,200,000**	**2,754,565**	**2,100,000**	**2,350,000**	**2,450,000**

beräknade kostnaden, därest den ursprungliga planen kommit till utförande, *dels ock* samma kostnad med tillägg av egen kraftförsörjning, anpassad efter verkets eget behov. Härjämte hava angivits de verkliga kostnaderna för beredningsverket vid Katrineholm. Vid jämförelse med Katrineholmsanstalten torde böra beaktas, att det därstädes utbyggda kraftverket är baserat på vattenkraft och icke såsom i Visby på skävor av hampa. Kraftanläggningen i Katrineholm kan därför betraktas som en fristående, i och för sig räntabel anläggning. För dess uppförande har lån beviljats ur vattenkraftslånefonden.

Slutligen torde böra framhållas några omständigheter av betydelse för föreliggande fråga.

Odlingen av hampa inom landet uppgick under år 1942 till omkring 1,800 hektar och ägde för år 1943 ungefär samma omfattning, motsvarande knappast två tredjedelar av den areal, som beräknats vara erforderlig. De båda beredningsverkens kapacitet hava alltså hittills icke kunnat helt utnyttjas. Det är även att märka, att erfarenheterna från hampberedningen under de gångna åren knappast kunna läggas till grund för slutsatser angående normalt driftsresultat. Hampskörden har nämligen slagit fel, i synnerhet år 1942 men även i viss mån under 1943, och endast i flera avseenden bristfällig halm har kunnat levereras till beredningsverken.

Priset på beredd hamptåga är för närvarande fastställt till 4 kronor per kilo för klass I, 3 kronor 60 öre för klass II och 3 kronor för klass III. För blånor är fastställt ett pris av 2 kronor 40 öre för klass I och 1 krona 80 öre för klass II. Förstklassig hamptåga betingade före kriget omkring 1 krona 75 öre per kilo.

Genom att beredningsverket i Visby utförts med kraftverk för leverans av elektrisk energi för försäljning hava stegrade kostnader för kraftanläggning tillkommit. Likaså har verket för att erhålla bättre ekonomi utförts med ett aggregat för beredning av grönblånor. Kostnaderna för beredningsmaskiner och i viss mån även byggnadskostnaderna hava härigenom stegrats. För dessa ändamål hava emellertid lån eller bidrag av statsmedel icke erhållits.

Revisorernas uttalande.

Statsmakterna hava under rådande förhållanden vidtagit långt gående åtgärder för att trygga tillgången inom landet på produkterna av vissa kulturväxter, däribland hampa. Det har jämväl uttalats önskemål om att man borde söka uppehålla en inhemsk odling och beredning av hampa i viss utsträckning även under normala förhållanden.

Det torde vara uppenbart, att framställning inom landet av hampa icke i och för sig är lönande, utan främst är betingad av rådande krisförhållanden, och för sitt framtida bestånd torde vara beroende av statliga stödåtgärder i en eller annan form. Försiktigheten hade därför bort bjuda, att den inhemska hampindustrien icke utbyggts i större omfattning än som med hänsyn till landets behov varit oundgängligen nödvändigt. Den ovan lämnade redogörelsen synes emellertid giva vid handen, att denna synpunkt icke blivit behörigen beaktad. Statens linnämnd har också uttalat tvivelsmål om möjligheten att inom landet finna avsättning för så stora mängder beredd hampa,

som de nybyggda anstalterna tillsammans kunna frambringa. Den betydande produktionskapaciteten synes i första hand sammanhänga med den utbyggnad av hampberedningsfabriken i Visby, som vidtagits med avvikelse från den av statens linnämnd uppgjorda planen. Det har därför väckt revisorernas uppmärksamhet, att ledningen för detta företag — vilket till övervägande delen haft att lita till lån och bidrag av statsmedel — ansett sig böra företaga ifrågavarande utbyggnad utan att dessförinnan hava uppnått samförstånd med vederbörande statliga myndigheter.

ELFTE HUVUDTITELN.

Folkhushållningsdepartementet.

§ 38.

Svenska gengasaktiebolaget.

I proposition nr 298 till 1940 års riksdag föreslog Kungl. Maj:t riksdagen att *dels* till teckning av aktier i Svenska gengasaktiebolaget för budgetåret 1940/41 under kapitalbudgeten, fonden för statens aktier, anvisa ett reservationsanslag av 500,000 kronor, *dels ock* till förlagskapital för bolaget för samma budgetår å kapitalbudgeten under fonden för förlag till statsverket anvisa ett reservationsanslag av 3,000,000 kronor.

Statsutskottet (utl. nr 228) framhöll, i likhet med vad chefen för folkhushållningsdepartementet i propositionen anfört, nödvändigheten av att i rådande läge omedelbart påbörja en planmässig tillverkning av gengasaggregat samt mera effektivt reglera bränsleanskaffningen. De statliga ingripanden på ifrågavarande område, som voro påkallade, måste till stor del bliva av industriekonomisk och affärsbetonad natur. Med hänsyn härtill ansåg utskottet i likhet med departementschefen dessa uppgifter icke lämpligen böra anförtros åt något redan befintligt organ inom krisförvaltningen. Utskottet tillstyrkte, att för ändamålet bildades ett särskilt aktiebolag under statens medverkan. Utskottets utlåtande bifölls av riksdagen.

Stiftelseurkund för Svenska gengasaktiebolaget utfärdades den 14 och teckningslista den 21 juni 1940. Staten tecknade aktier för 499,500 kronor och fem enskilda personer för 500 kronor. Staten innehar alltså 99.9 procent av aktiekapitalet. Konstituerande stämma hölls den 21 juni 1940.

Enligt bolagsordningen skall bolagets verksamhet hava till föremål

att befrämja konstruktion, tillverkning och anskaffning av gengasaggregat,

att förmedla inköp och försäljning av gengasbränsle,

att uppköpa och bereda för gengasdrift lämpligt bränsle samt för försäljning tillhandahålla sålunda inköpt och tillverkat bränsle,

att i övrigt främja användning av gengas inom Sverige

samt att bedriva fabrikations- och handelsrörelse och annan därmed förenlig verksamhet.

Den 2 juli 1940 träffades följande avtal mellan svenska staten och Svenska gengasaktiebolaget (bolaget registrerades den 8 juli 1940).

§ 1.

Bolaget åtager sig att verka för en planmässig, inhemsk tillverkning av gengasaggregat ävensom för en ändamålsenlig reglering av försörjningen med bränsle till dylika aggregat.

Bolaget åtager sig att fullgöra de särskilda uppgifter, som av Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts bemyndigande, av statens bränslekommission uppdragas åt bolaget.

§ 2.

Staten åtager sig att på anfordran ställa erforderliga rörelsemedel till förfogande för bolagets under 1 § andra stycket angivna verksamhet ävensom att bestrida kostnaderna för nämnda verksamhet med belopp, som Kungl. Maj:t bestämmer.

§ 3.

Det åligger bolaget i avseende å dess verksamhet enligt detta avtal
att ställa sig till efterrättelse de anvisningar, som chefen för folkhushållningsdepartementet må komma att meddela;
att så förfara att enskilt intresse icke obehörigen gynnas eller skadas;
samt att, för vinnande av största möjliga besparing av omkostnaderna, handhava rörelsen på det mest rationella och effektiva sätt.

§ 4.

Bolaget förbinder sig att i enlighet med de närmare bestämmelser, bränslekommissionen meddelar, lämna av kommissionen begärda uppgifter rörande bolagets verksamhet.

Bolaget är skyldigt underkasta sig den granskning från riksdagens revisorers sida, som Kungl. Maj:t må föreskriva.

§ 5.

Finner bolaget någon på Kungl. Maj:t ankommande åtgärd påkallad till främjande av ändamålsenlig utveckling av gengasdriften, har bolaget att, med förebringande av erforderlig utredning, göra anmälan om förhållandet hos Kungl. Maj:t.

§ 6.

Detta avtal träder i kraft så snart det undertecknats av båda de avtalsslutande parterna samt gäller till dess detsamma från statens sida uppsäges.

I förlagskapital har riksdagen till Svenska gengasaktiebolaget anvisat sammanlagt 21 miljoner kronor, varav 6 miljoner kronor avsetts för gengasaggregat och 15 miljoner kronor för gengasbränsle. Bolaget har dock endast tagit i anspråk 9.5 miljoner kronor av förlagskapitalet. Härav ha för bolagets bränsleanskaffning disponerats 8,197,553 kronor 58 öre, varav för bolagets kolframställning vid Bysjöverken i Dalarna 2,694,406 kronor. För verksamheten i övrigt har använts 1,302,446 kronor 42 öre.

Svenska gengasaktiebolaget har ett flertal olika verksamhetsgrenar, som handhavas av olika avdelningar. I det följande lämnas till en början en redogörelse för varje särskild avdelnings arbete.

Lastbilsavdelningen.

Redan före gengasbolagets tillkomst hade statsmakterna vidtagit vissa åtgärder å gengasaggregatmarknaden. Efter framställning av Kungl. Maj:t (prop. 1940: 293 bil. 7) anvisade sålunda 1940 års riksdag till inköp av gengasaggregat å tilläggsstat ett reservationsanslag av 3 miljoner kronor. Arméförvaltningens tygdepartement hade den 12 april 1940 erhållit Kungl. Maj:ts

bemyndigande att för nämnda belopp inköpa högst 2,000 gengasaggregat. Antalet färdiga, ej försålda aggregat inom landet uppgick vid denna tid till omkring 1,800, vartill kom ett lager av halvfabrikat, motsvarande 630 aggregat. Det av gengasfabrikerna angivna priset utgjorde i medeltal omkring 1,300 kronor per aggregat vid försäljning till staten på en gång av 100 respektive 200 aggregat och var avsevärt lägre än marknadspriset. Aggregaten skulle utlämnas till försvarsmyndigheter eller till inköpspris försäljas till statens affärsdrivande verk och enskilda automobilägare, som utförde för rikets säkerhet och försörjning viktiga transporter.

Antalet motorfordon, som den 1 maj 1940 drevos med gengas, torde emellertid ej överstigit 1,500.

I samband med gengasaktiebolagets tillkomst framhöll industrikommissionen i skrivelse till Kungl. Maj:t den 22 maj 1940, att för lösning av motortrafikens och jordbrukets drivmedelsfrågor fordrades ingripanden av vida större omfattning än som dittills skett, bland annat en planmässig stortillverkning av i främsta rummet vedeldade gengasaggregat. Dittills hade i huvudsak kolgasaggregat kommit till användning.

I enlighet härmed beställde gengasbolaget i juli 1940 4,000 vedgasgeneratoraggregat av Imbertliknande typ för lastbilar hos Aktiebolaget Svenska Fläktfabriken. Beställningspriset var 1,200 kronor per aggregat och utförsäljningspriset till återförsäljare 1,375 kronor och till konsumenter 1,625 kronor per aggregat. Försäljningen skedde genom landets bilförsäljare och endast vid beställningar från statliga myndigheter och med dem likställda organisationer av offentlig karaktär skedde direktförsäljning från bolaget. Försäljningen, som i början var livlig, minskade under november och december 1940. Vid denna tidpunkt hade ett flertal andra fabrikanter kommit i gång med tillverkning av aggregat och konkurrensen mellan olika modeller hade börjat göra sig gällande. Den 1 januari 1941 voro sålunda 28,900 gengasdrivna bilar i drift, varav i runt tal 9,500 voro avsedda för vedgas.

Med hänsyn till den omfattande fabrikationen av aggregat och att priserna på dessa dels genom bolagets åtgärder, dels genom den allmänna konkurrensen nedbringats, beslöt styrelsen i januari 1941 att avveckla bolagets försäljning av lastbilsgeneratorer, varav då försålts omkring 3,000. Aktiebolaget Svenska Fläktfabriken åtog sig att omhändertaga detaljförsäljningen av återstående omkring 1,000 aggregat. Gengasbolaget förband sig dock, att av det antal generatorer, som återstodo osålda den 1 augusti 1941, övertaga hälften. Den 30 juni 1943 återstodo hos gengasbolaget alltjämt 224 aggregat osålda, vilka i bokslutet samma dag upptagits till 500 kronor per styck eller till sammanlagt 112,000 kronor.

Traktoravdelningen.

Vid gengasbolagets bildande hade gengasdrift för traktorer praktiskt taget endast försöksvis kommit till användning. Försöken hade främst utförts vid statens maskinprovningar i Ultuna. Redan i maj 1940 före bolagets bildande igångsattes i samarbete med statens maskinprovningar och den ingenjörs-

stab, som senare kom att knytas till bolaget, omfattande förberedelsearbeten för konstruktion av en för traktorer lämpad gengasgenerator. Som förebild uppställdes den tyska Imbert-generatorn för lastbilar. Imbert-generatorn försåldes vid nämnda tid för ett pris varierande mellan 2,500 och 3,000 kronor.

Gengasbolaget har sammanlagt försålt omkring 6,500 vedeldade gengasaggregat för traktorer.

De jordbrukare, som gjorde sina beställningar före den 10 augusti 1940, erhöllo enligt beslut av urtima riksdagen 1940 (prop. 1 bil. 7 punkt 1 s. 33—35) statsbidrag med 450 kronor för varje aggregat. Sammanlagt beställdes intill nämnda dag c:a 2,500 aggregat. Efter denna tid har statsbidraget utgått med 250 kronor. Subventionen har utbetalats till gengasbolaget, som sänkt försäljningspriset med motsvarande belopp. I sådan subvention har bolaget sammanlagt uppburit 2,025,150 kronor.

Försäljningen har skett genom landets traktorförsäljare. Dessa åtogo sig i samarbete med traktorsimportörerna att försälja aggregaten, beställa behövliga motordelar, ombesörja installation och instruera traktorförare.

Gengasbolaget har haft en särskild serviceavdelning för att bistå jordbrukarna vid driftssvårigheter samt lämna instruktioner för skötseln av aggregaten. Denna har arbetat på så sätt, att erfarna resemontörer på bolagets bekostnad besökt jordbrukarna och monteringsverkstäderna.

För redovisningsåret 30 juni 1940—1 juli 1941 hava administrations- och försäljningskostnaderna ej uppdelats å bolagets olika avdelningar. För åren 1941/42 och 1942/43 hava nämnda kostnader å traktorsavdelningen redovisats med 142,800 respektive 118,700 kronor.

Avdelningen har numera upphört sedan samtliga aggregat och delar försålts.

Motortekniska avdelningen.

Avdelningen benämndes till en början marinavdelningen och fullföljde enligt Kungl. Maj:ts uppdrag undersökningar rörande gengasdrift vid fiskebåtar och kustsjöfart jämte därvid erforderliga praktiska försök, som påbörjats av statens maskin- och redskapsprovningsanstalter. Gengasbolaget upptog även undersökningar för gengasdrift av större båtar.

Avdelningen har framkommit med nya generatorkonstruktioner av olegerat material, som ersatt de eljest brukbara legeringarna med nickel och krom, varå stor knapphet råder. Typer med utbytbara gjutjärnshärdar för olika motortyper och driftförhållanden hava även konstruerats.

Vid avdelningens inrättande syftade man främst till en tämligen vidsträckt övergång till gengas inom fiskeflottan. Denna har av olika anledningar icke kommit till stånd. I januari 1943 ställde Kungl. Maj:t 500,000 kronor till statens livsmedelskommissions förfogande för att användas för installation av intill 100 fiskebåtar med gengas. Aggregaten skulle på vissa villkor kostnadsfritt ställas till fiskarnas förfogande för att tjäna som praktiska bevis för gengasens möjligheter för fisket. Gengasbolaget fick i uppdrag att framlägga

en plan härför och efterhand effektuera inkommande beställningar. Detta har krävt ytterligare teknisk personal och ökat lokalutrymme.

Motorerna å ifrågavarande område äro till övervägande del av tvåtaktstyp. För att kunna driva dessa med gengas har erfordrats ett omfattande experimentarbete. Detta har lett till en nykonstruktion inom bolaget, den s. k. pulsatoranordningen, vilken applicerats å 60 olika motortyper. Härför har erfordrats ett betydande ritningsarbete. För tvåtaktsmotorer har det även erfordrats särskilt konstruerade vedgasaggregat. Härå har avdelningen nedlagt ett betydande arbete.

Gengasbolaget har utfört ett flertal installationer av gengas å fiskebåtar, sjömätningsbåtar, kanalbåtar, flottningsbåtar, motorseglare och västkustfärjor.

Avdelningen utvidgades snart att avse även andra områden för gengasdrift än båtar, nämligen sågverk och andra stationära anläggningar, samt väghyvlar och vältar m. m. Då även dessa i stor utsträckning drivas med tvåtaktsmotorer, har pulsatoranordningen kunnat användas även för dessa motorer. Likaledes har utförts arbeten för omställning av jordbrukstraktorer med tvåtaktsmotorer av fabrikaten Bolinder-Munktell och Lanz.

Resultaten av gengasbolagets experimentverksamhet hava från olika håll fått goda vitsord.

I förvaltningsberättelsen för redovisningsåret 1942/43 har styrelsen uttalat, att sedan de avdelningen förelagda uppgifterna i stort sett blivit lösta och ett omfattande ritningsarbete för gengasinstallationer av de flesta förekommande motorer utförts, styrelsen ansåge det lämpligt att successivt avveckla avdelningen. Bolagets revisorer hava i anledning härav uttalat, att det vore i hög grad önskvärt, att avdelningen i samarbete med verkstäder finge fortsätta sin konsulterande verksamhet och att resultaten av de utförda experimenten mera allmänt nyttiggjordes. Bland annat finge det anses vara ett allmänt intresse, att avdelningens arbete komme till godo den stora gruppen vägmaskiner, som från och med år 1944 övertagas av staten.

Personalens sammansättning i början av november 1943 framgår av följande uppställning:

Teknisk personal	10	st.
Merkantil-teknisk personal	5	»
Kameral personal	3	»
Springpojkar	2	»
Montörer	13	»
Hjälpmontörer och diverse arbetare	4	»
Förrådspersonal	3	»
Summa	40	personer,

med en sammanlagd lönekostnad av c:a 22,500 kronor per månad.

Från bolagets sida har ifrågasatts, att alla ritningar och andra underlag för avdelningens konstruktioner borde arkiveras eventuellt hos kungl. ingen-

jörsvetenskapsakademien. Vidare har föreslagits, att genom bolagets försorg en sammanfattning av denna kristids erfarenhet på gengasområdet utarbetades.

Kostnaderna för gengasbolagets experimentverksamhet hava uppgått till avsevärda belopp. I boksluten redovisas följande belopp:

redovisningsåret 1940/41	kronor	217,101: 18
» 1941/42		
å motortekniska (marin-)avdelningen	»	293,507: 24
å bränsleavdelningen	»	9,656: 97
övriga experimentkostnader	»	51,822: 79
redovisningsåret 1942/43		
å motortekniska avdelningen	»	339,998: 11
övriga experimentkostnader (traktorer, motortjära)	»	7,393: 17
Summa	kronor	919,479: 46.

Till täckande av nämnda kostnader har 1942 års riksdag (prop. nr 143) anvisat 325,000 kronor och 1943 års riksdag (prop. nr 2 s. 93) 395,000 kronor eller tillhopa 720,000 kronor.

Kolugnsavdelningen.

År 1941 uppfördes på bolagets initiativ på prov två retortugnar av en ny inom bolaget konstruerad typ. Sedan förhandlingar en längre tid pågått, träffade bolaget den 23 december 1942 avtal med statens bränslekommission, i vilket förutsattes, att ytterligare 18 sådana kolugnar skulle uppföras av bolaget. Dessa hade redan under hösten 1942 beställts hos Aktiebolaget Motala verkstad. Dessutom hava två ugnar sålts till Finland, för vilka licens erhållits.

Den ved, som inlägges i dessa ugnar, är uppsågad i för bilkol lämplig storlek, varför ugnarna producera färdigt bilkol. Någon krossning av råkol erfordras således icke. I ugnarna tillvaratages även trätjära. Deras kapacitet är c:a 7,000 hektoliter bilkol per ugn och månad. De 20 ugnarnas sammanlagda årskapacitet uppgår således till omkring 1,600,000 hektoliter bilkol. Därtill komma c:a 6,000 ton motortjära årligen.

Ugnarna hava sålts till privata företag. Fyra ugnar hava sålts i fast räkning medan 16 sålts mot likvid i bilkol. Priset motsvarar byggnadskostnaderna jämte 5 procent därå som konsultationsarvode. För de första ugnarna har konsultationsarvode icke utgått, då de uppförts på prov. Köpesumman erlägges genom att köparen till gengasbolaget successivt levererar allt vid ugnen utvunnet kol mot fastställt pris, varav viss summa per hektoliter skall utgöra amortering.

Från gengasbolaget hava revisorerna mottagit följande uppställning över ugnarna.

Antal	Plats	Köpare	I drift
1	Skyllberg	Skyllbergs bruk	maj 1941
1	»	»	dec. 1942
1	Umeå	Umeå trämassefabriker	aug. 1941
1	»	»	dec. 1942
2	Viksjöfors	Marma-Långrör	maj 1943
2	Insjön	A. Bergkvist A.-B.	mars 1943
1	Kilafors	Skogens kol A.-B.	maj 1943
2	Ursviken	A.-B. Scharins söner	maj 1943
1	Bureå	Bure A.-B.	maj 1943
1	Kilafors	Kilafors Skogs A.-B.	sept. 1943
3	Högforsbruk	Högfors A.-B.	sept. 1943
1	Vislanda	A.-B. Ångsågen i Vislanda	nov. 1943
1	Lenhovda	Firma A. Alexandersson	dec. 1943[1]
1	Vad	Barkens sågverks A.-B.	dec. 1943[1]
1	Länna	Lenna bruks A.-B.	dec. 1943[1]

Ugnarna hava i uppförande kostat c:a 130,000 kronor för enkelugn och c:a 250,000 kronor för dubbelugn.

Vid kolugnsavdelningen voro i början av oktober 1943 anställda fyra ingenjörer och en byggmästare.

Bränsleavdelningen.

I en den 14 maj 1940 dagtecknad promemoria framlade en av statsrådet och chefen för folkhushållningsdepartementet efter Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallad utredningsman förslag om bildande av ett statligt aktiebolag för handhavande av anskaffningen och distributionen av gasgeneratorbränsle. Beträffande bolagets allmänna uppgifter anförde utredningsmannen huvudsakligen följande.

Anskaffandet av träkol för gengasdrift i större omfattning — en enbart kolgasdriven bilpark av 15,000 bilar beräknades årligen förbruka cirka 2,000,000 kubikmeter träkol — och därav uppkommande prisbildningsproblem måste kräva en någorlunda jämn produktion och stabila priser. Det syntes utredningsmannen med hänsyn till frågans stora betydelse nödvändigt att tillskapa en särskild organisation med uppgift att bemästra detta och närliggande problem genom åstadkommande av ledning och kontroll av handeln med gengasbränsle. För att denna organisation skulle få det inflytande och den auktoritet som erfordrades syntes det lämpligt, att organisationen finge karaktären av ett statligt affärsdrivande aktiebolag. Det sålunda föreslagna bolaget vore icke avsett att erhålla någon monopolställning i handeln med gengasbränsle. Därför borde bolagets uppgift i första hand bliva att övervaka och kontrollera handeln med bränsle samt därvid tillse, att bränsle alltid funnes att tillgå på olika platser och att priset å bränsle vore skäligt. Först i andra hand skulle bolaget ha till uppgift att själv uppköpa, bereda och tillhandahålla lämpligt gengasbränsle.

I fråga om sättet för bolagets anskaffande av gengasbränsle anförde utredningsmannen följande.

För bolagets i första hand övervakande och förmedlande uppgift behövde ingen större organisation uppbyggas. Överenskommelse torde nämligen kun-

[1] Beräknad tid för igångkörningen.

na träffas med tidigare inom branschen arbetande vederhäftiga lokala företag att enligt affärsmässiga principer driva rörelsen. Inom trakter, där skogsägarföreningarna hade en stark organisation och ett livligare intresse för frågan, torde dessa vara villiga och lämpliga att närmast handhava handeln med gengasbränsle. Vid en utvidgning av gengasdriften räckte emellertid ej dessa åtgärder. Nu befintliga kolugnar, som byggts för tillverkning av bilkol, kunde vid full drift förse cirka 2,500 bilar med bränsle (cirka 50,000 ton kol). Under juli 1940 beräknade industrikommissionen och gengasnämnden att cirka 4,000 kolgasbilar skulle vara i gång, varav kanske hälften måste köra dubbla skift. Detta innebure, att vid denna tidpunkt kol måste anskaffas för normal drift av 6,000 bilar, alltså en sammanlagd kvantitet av 120,000 ton. De 70,000 ton, som överstege kolugnarnas årsproduktion, ävensom ett lämpligt beredskapslager måste anskaffas på särskilt sätt, huvudsakligen genom milkolning. För att nå ett snabbt resultat borde denna tillverkning organiseras centralt. Överenskommelser borde träffas i första hand med alla sågverk, som icke disponerade sitt sågavfall till bränsle eller för sulfit- och sulfatproduktion, att snarast igångsätta ribbkolning. I andra hand kunde på vissa välbelägna trakter skogskolning tänkas komma till utförande. De sålunda tillverkade kolen kunde och borde emellertid icke tillredas d. v. s. krossas och sorteras till bilkol på platsen utan borde som råkol transporteras till av bolaget anordnade krossningscentraler för vidare distribution.

Det tilltänkta bolaget borde givetvis även i fråga om okolad lövved, träkolsbriketter och torvkoks, vilka även kunde vara tjänliga som gengasbränsle, ha samma uppgifter som beträffande handeln med bilkol.

Utredningsmannen har vidare ansett, att bolaget skulle öva kontroll över saluhållet bränsle, samt att distributionen borde ske i samarbete med enskilda företag. Utredningsmannen har i detta hänseende anfört följande.

En av bolagets uppgifter skulle vara att utöva sådan kontroll över beskaffenheten av saluhållet bränsle att förtroendet för driften icke rubbades. För detta ändamål borde bolaget i samarbete med gengasnämnden upprätta och distribuera vissa kvalitetsbestämmelser och tillverkningsanvisningar. Efterlevnaden av dessa bestämmelser och anvisningar borde kontrolleras av särskilda av bolaget anställda kontrollanter. Såsom bevis för att sålunda kontrollerat och genom bolaget distribuerat gengasbränsle vore fullgod vara borde densamma på lämpligt sätt åsättas etikett, som angåve att bolaget svarade för varans kvalitet. Även de tillverkare, som själva sålde sina kol, men underkastat sig kontroll av bolaget, skulle få åsätta sina kol denna etikett.

Distributionen av gengasbränslet borde ordnas så att bolaget, eventuellt efter samråd med buss- och lastbilägarorganisationerna, på lämpliga platser träffade avtal med enskilda affärsmän, att dessa förbunde sig att mot viss avgift per måttenhet tillhandahålla gengasbränsle. I avtalet borde intagas föreskrifter om viss lagerhållning, rapporteringsskyldighet m. m., som kunde vara av vikt dels beträffande bolagets dispositioner beträffande anskaffning och fördelning, dels ock för bedömande av att trafikens intressen tillvaratoges. Bränsledistributionen borde även kunna anförtros åt sådana bilreparatörer, som specialiserat sig på gengasaggregat.

Å bolaget skulle vidare ankomma att fastställa pris å olika gengasbränslen, varvid särskild hänsyn borde tagas även till järnhanteringens intressen av ett skäligt pris å träkol.

Statens vednämnd anförde i infordrat yttrande, att den nya organisationen borde uppbyggas så, att den kunde bliva bestående och genom sin verk-

samhet underlätta upprätthållandet av gengasdriften även sedan normala tider återinträtt. Skulle detta syfte kunna realiseras, vore det enligt nämndens mening av betydelse, om enskilda intressen och företag redan från början i viss, begränsad omfattning bereddes plats och inflytande i det nya bolaget. Det borde därför givas möjlighet för sagda enskilda företagare eller deras organisationer att förvärva minoritetsintresse i det statliga bolaget.

Statens gengasnämnd förutsatte, att även organisationen av detaljdistributionen till olika tankställen skulle omhänderhavas av det föreslagna bolaget.

I propositionen (1940: 298), vari bolagets bildande föreslogs, anförde departementschefen bland annat:

Beträffande bränsleförsörjningen böra bolagets åtgärder avse såväl bilkol som okolad ved, lämpad för gengasdrift, ävensom eventuellt andra lämpliga bränslesorter. I enlighet med utredningsmannens förslag bör bolaget i första hand genom lämpliga ortsorgan stimulera tillverkningen av motorbränsle samt tillse att bränsletillgångarna bliva jämnt fördelade över landet å lämpliga distributionsställen. Kontrollen över det framställda bränslet, vilket synes vara en uppgift av synnerlig vikt, bör ordnas effektivt och smidigt.

Aktiekapitalet bör tecknas av staten i tillåten omfattning. Till det av vednämnden framförda önskemålet, att enskilda intressen skola beredas plats och inflytande i bolaget, är jag icke beredd att för närvarande taga ställning. Sedan bolaget bildats, lära möjligheter föreligga att tillmötesgå önskemål i dylik riktning genom att överlåta viss del av aktierna.

Departementschefens uttalande föranledde icke någon erinran från riksdagens sida.

Då antalet gengasdrivna fordon under sommaren och hösten 1940 ökade hastigare än beräknat, förutsåg bolaget, att stor brist på gengasbränsle skulle uppstå, därest icke särskilda åtgärder vidtogos. Med anledning härav hemställde gengasbolaget i skrivelser den 15 augusti och den 18 oktober 1940 hos Kungl. Maj:t om anvisande av sammanlagt 15 miljoner kronor i förlag för anskaffande snarast möjligt av erforderliga mängder gengasbränsle. För tiden 1 oktober 1940—30 september 1941 uppskattade bolaget landets totala behov av bilkol till 1.8 miljoner kubikmeter och bilved till 1.2 miljoner kubikmeter. Gengasbolaget hade för avsikt att för egen del anskaffa 50 procent av bilkolen eller omkring 900,000 kubikmeter och 40 à 50 procent av bilveden eller 540,000 kubikmeter. Bolagets framställning upptogs av Kungl. Maj:t, som med utgångspunkt från de av bolaget gjorda beräkningarna i proposition (nr 71) till 1940 års urtima riksdag föreslog riksdagen att anvisa det äskade beloppet. I propositionen anfördes bland annat:

För anskaffning av dessa avsevärda kvantiteter pågå genom bolagets försorg i samarbete med olika skogsägareföreningar och andra skogsproducenter inköp av såväl bilkol som bilved till priser, som godkänts av bränslekommissionen. Då de mängder bilkol, som härigenom kunnat uppbringas, icke visat sig tillräckliga, har bolaget vidtagit även andra åtgärder för att öka tillgången på bilkol. I sådant hänseende har bolaget avtalat med ett större industriföretag om återupptagande av driften vid en nedlagd kolugnsanläggning, varigenom marknaden kommer att tillföras en kolkvantitet på omkring 110,000

kubikmeter per år. Vidare har bolaget beslutat att vid sidan härav i egen regi ombesörja kolning i avsevärd utsträckning.

Distributionen av genom gengasbolaget anskaffat bränsle skall enligt vad jag inhämtat handhavas av ett antal inom oljebranschen verksamma företag, däribland de fem största oljebolagen. Gengasbolaget tillhandahåller företagen i fast räkning erforderliga kvantiteter bränsle, vilka distribueras genom företagens försorg till förbrukare direkt eller till företagens ombud i orterna. Distributionen av bilbränsle äger dessutom rum genom förutvarande andelsägare i Bilkol, förening u. p. a., vars verksamhet övertagits av bolaget. Genom dessa anordningar lära fasta bilbränslen komma att tillhandahållas vid omkring 750 distributionsställen å sammanlagt något över 400 orter.

De av bolaget sålunda vidtagna åtgärderna för ökning av tillgången på bilbränsle synas ägnade att föra till målet. Bolagets samarbete med skogsägareföreningar och enskilda skogsproducenter torde komma att innebära en viss garanti för det enskilda skogsintressets aktiva deltagande i bränsleanskaffningen, vilket ur allmän synpunkt måste anses vara av synnerligt värde. Bolagets utnyttjande av en redan befintlig apparat för distribution av bilbränsle synes innebära en praktisk lösning av ett svårlöst problem. Härigenom vinnes ej blott en avsevärd kostnadsbesparing, motsvarande de belopp som eljest erfordrats för uppbyggande av en distributionsapparat, utan därjämte torde man kunna förutse, att personer, vilka hittills haft sin utkomst inom hithörande branscher men som på grund av nu rådande förhållanden råkat i svårigheter, åter kunna vinna sysselsättning.

Vid en framtida avveckling av bolagets verksamhet torde det icke vara uteslutet, att betydande förluster komma att uppstå å anskaffat bilbränsle, som icke vinner avsättning. Vilka åtgärder som kunna vidtagas för att möta de av bolaget påpekade förlustriskerna synes icke vara möjligt att nu bedöma. Jag förutsätter emellertid, att bolaget ägnar all erforderlig uppmärksamhet åt detta spörsmål.

Vid frågans behandling i riksdagens andra särskilda utskott (utl. nr 66) tillstyrktes Kungl. Maj:ts förslag. Reservation anfördes av sex ledamöter, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort erhålla bland annat följande lydelse:

Utskottet anser för sin del, att tillbörlig försiktighet bör iakttagas beträffande omfattningen av bolagets verksamhet. Med hänsyn härtill har utskottet, som icke har något att erinra mot att bolaget påtager sig de i propositionen angivna uppgifterna för anskaffning av motorbränsle eller mot de föreslagna formerna härför, funnit sig böra förorda, att det till 15,000,000 kronor beräknade förlagskapitalet begränsas till 10,000,000 kronor.

Riksdagen biföll emellertid Kungl. Maj:ts proposition utan ändring och anvisade sålunda 15,000,000 kronor.

Sommaren 1942 omorganiserades råkolshandeln av statens bränslekommission, i det endast auktoriserade uppköpare finge verkställa uppköp av råkol. I samband därmed hade på kommissionens initiativ bildats en förening u. p. a. Råkolcentralen, genom vilken de firmor, som krossade råkol till bilkol, finge verkställa sina inköp av råkol. Med bränslekommissionens medgivande anslöt sig emellertid gengasbolaget icke till föreningen, utan verkställer sina inköp genom egna uppköpare. Bolaget är emellertid underställt bränslekommissionens bestämmelser angående kvotering. Någon fördyring av bolagets inköpskostnader har ej inträtt.

Gengasbolagets inköp av råkol och bilkol samt de provisioner och avsyningsavgifter, som utgått, framgå av följande uppställning.

	Redovisningsåret		
	1940/41	1941/42	1942/43
Råkol kubikmeter	85,885	170,707	223,391
Bilkol hektoliter	534,500	363,910	636,940
Uppköparprovisioner jämte avsyningsavgifter	16,983	146,710	133,286

I ovannämnda tablå ingår icke Bysjöverkens produktion, som utgör c:a 600,000 hektoliter per år.

Per den 31 oktober 1943 hade bolaget kontrakterat drygt 2.3 miljoner hektoliter råkol för en beräknad kostnad, inklusive körbidrag och provisioner m. m. av omkring 7.4 miljoner kronor samt mindre kvantiteter bilkol.

Gengasbolaget har till revisorerna lämnat följande uppgifter över anläggningskostnader för bolagets krossningsanläggningar samt där krossade kvantiteter bilkol.

	Kostnader			Krossade bilkol			
	Byggnader och anläggningar	Maskiner och inventarier	Totalsumma kr.	1940—1941	1941—1942	1942—1943	Totalt
				Hektoliter			
Bastuträsk (Västerbottens län)	19,439: 60	8,333: 63	27,773: 23	68,036	86,892	—	154,928
Degermyr (Västerbottens län)	25,719: 64	8,982: 35	34,701: 99	41,953	195,425	145,170	382,548
Åshammar (Gävleborgs län)	30,458: 91	12,679: 98	43,138: 89	46,721	227,649	194,082	468,452
Ljungarum (Jönköpings stad)	13,640: 53	8,452: 45	22,092: 98	52,045	215,055	—	267,100
Hallsberg (Örebro län)	138,843: 34	94,530: 31	233,373: 65	68,773	169,123	244,726	482,622
Eugeniavägen 18 (Stockholms stad)	226,220: —	50,457: 74	276,677: 74	16,779	632,760	632,395	1,281,934
Sävenäs (Göteborgs stad)	61,800: 25	64,976: 14	126,776: 39	—	—	153,940	153,940
	516,122: 27	248,412: 60	764,534: 87	294,307	1,526,904	1,370,313	3,191,524

Anläggningen i Bastuträsk togs i bruk i september 1941 och nedlades i april 1942. Byggnaderna kvarstå och äro sedan oktober 1942 uthyrda. Anledningen till driftinställelsen var, att Västerbottens län ej kunde absorbera de kol, som producerades i länet. Överskottet måste fraktas till sydligare delar av Sverige och det blev billigare att frakta råkol än färdigpaketerat bilkol.

Anläggningen i Åshammar uppfördes 1941 och nedlades i juli 1943. Så när som på ett lagermagasin är anläggningen riven. Orsaken till nedläggningen var, att transportlicens för råkol från de nordligare länen till Åshammar för krossning ej erhölls. Desutom var tomten, som förhyrdes av järn-

vägen, för liten för ombyggnad med moderna krossverk och växlingsförhållandena voro otillfredsställande.

Anläggningen i Jönköping, som övertogs av föreningen Bilkol, togs i bruk i maj 1941 och nedlades i maj 1942 på grund av förbud från hälsovårdsmyndigheterna, enär ett slakteri låg i närheten.

Dessutom har gengasbolaget en krossningsanläggning vid Bysjöverken i Dalarna.

Omfattningen av gengasbolagets försäljning redovisningsåren 1940/43 framgår av följande uppställning, som bygger på i boksluten lämnade uppgifter.

	Redovisningsåret			Summa
	1940/41	1941/42	1942/43	
Bilved, hektoliter	35,949	130,619	399,201	565,769
Kastved (alla sorter) kubikmeter	32,867	55,510	14,715	103,092
Bilkol hektoliter	1,120,521	2,505.839	2,481,965	6,108,325
Källekol »	—	116,525	182,106	298,631
Stybb »	61,414	198,829	177,156	437,399
Bränder »	224	17,066	13,544	30,834
Råkol, kubikmeter	9,382	35,041	49,933	94,356

Den totala åtgången av bilkol inom landet uppgick bränsleåret 1942/43 till c:a 24 miljoner hektoliter, motsvarande c:a 2.8 miljoner kubikmeter råkol.

Genom att den privata produktionen kommit i gång i en omfattning, som ej från början var väntad, har bolagets försäljning av gengasbränsle erhållit mindre omfattning än som var planerat. Dess andel i bilkolsförsäljningen utgjorde sålunda något mera än tio procent redovisningsåret 1942/43 mot beräknade 50 procent.

Till produktionsökningen har särskilt bidragit tillkomsten av ett stort antal kolugnar av olika typer. Landets bestånd av sådana ugnar utgöres nu av ett 90-tal större och mindre retortugnsanläggningar med en årskapacitet av omkring 800,000 kubikmeter samt c:a 2,500 milugnsanläggningar med i runt tal 5,000 ugnar med en årskapacitet av 2,200,000 kubikmeter. Därtill komma 225 stubbugnsanläggningar. Produktionen av milkol är för innevarande bränsleår kalkylerad till 2 miljoner kubikmeter. I detta sammanhang må nämnas, att järnbrukens behov av träkol utgör omkring 2 miljoner kubikmeter.

Det gengasdrivna bilbeståndet framgår av följande uppställning.

Datum	Antal gengasdrivna bilar	Därav med kolgas
1/1 1941	28,900	67 %
1/1 1942	71,000	61 %
1/1 1943	72,800	63 %
1/9 1943	74,455	64 %

Biltrafiken har numera underkastats vissa restriktioner.

Gengasbolagets egen lagerhållning har varit av mindre omfattning som framgår av följande uppställning. Bolaget har dock organiserat en omfattande lagring för försvarsmaktens räkning.

	Lagerhållning		
	den 30/6 1941	den 30/6 1942	den 30/6 1943
Råkol, kubikmeter	—	120	472
Bilkol, hektoliter.....	399,229	100,510	59,281
Källekol, »	—	7,872	29,794
Stybb, »	1,344	2,108	2,515
Bränder, »	189	2,866	3,315
Bilved, »	14,357	307,013	17,512
Kastved, kubikmeter	35,265	13,787	—

Sedan under sommaren och hösten 1943 uppkommit ett visst överskott av träkol och tendenser till inskränkning av bilkolproduktionen visat sig, har gengasbolaget hos statens bränslekommission hemställt om direktiv för uppläggande av ett buffertlager. Bolagets program gick ut på lagring av 1,000,000 hektoliter bilkol. Då erforderliga lagerutrymmen ej finnas tillgängliga och nya sådana beräknas draga betydande kostnader, torde detta program likväl icke kunna genomföras.

Bränsleavdelningens administrations- och försäljningskostnader hava under de senast förflutna tre redovisningsåren uppgått till i runt tal 273,000, 692,000 och 500,000 kronor, varav i löner 145,000, 296,000 respektive 284,000 kronor. I kostnaderna för de båda första åren men icke för de sista ingå uppköparprovisioner.

Bränsleavdelningens personal består av — förutom chefen och dennes sekreterare — följande personer:

å försäljningsavdelning och avdelning för inköp av färdiga bilkol, bilved, en försäljningschef, en sekreterare, sju kontorister, två inspektörer och en försäljare,

å inköpsavdelning för råkol en inköpschef och åtta kontorister,

å inköpsavdelning för materiel en kontorist,

å kamerala avdelningen två kamrerare, en kassör, sex kontorister, två maskinbokförare, en lagerbokförare, en inventariebokförare och en fakturist,

å avdelningen för statistik och rapporter två kontorister samt å försäljningskontoret i Göteborg en avdelningschef och en kontorist. Därtill komma två vaktmästare och en bilskötare eller sammanlagt 45 personer.

Vid gengasbolagets krossugnsanläggningar i Stockholm, Sävenäs, Hallsberg och Degermyr äro anställda en verkmästare, sex förmän, fyra kontorister och 110 arbetare. Vid bolagets magasin äro slutligen anställda en lagerförman, åtta tillsyningsmän och ett tiotal arbetare samt tillfällig arbetskraft.

Bränsleavdelningen, som de båda första redovisningsåren haft underskott, har för redovisningsåret 1942/43 lämnat ett överskott av i runt tal 800,000 kronor.

Den av departementschefen tillkallade utredningsmannen hade i samråd med styrelsen för Bilkol, förening u. p. a. upprättat en kalkyl över kostnaderna för det planerade bolagets verksamhet. Denna beräkning upptager de årliga kostnaderna till ett belopp av 137,000 kronor, varav för löner och löpande

utgifter 67,000 kronor och för lagerhållning av omkring 300,000 hektoliter träkol 70,000 kronor.

Bolagets omsättning hade utredningsmannen beräknat sålunda:

Antal bilar	Årsförbrukning av kol		Härav genom bolaget	Årskostnaden 137,000 fördelad per hl
	ton	milj. hl	milj. hl	öre/hl
2,000	40,000	2.5	1.5	9.1
4,000	80,000	5.0	2.5	5.5
6.000	120,000	7.5	5.0	2.8

Till jämförelse med nu angivna siffror har utredningsmannen meddelat, att Bilkol, förening u. p. a. beräknade årskostnaden till 20 öre per hektoliter.

Från gengasbolaget hava revisorerna mottagit följande promemoria beträffande bränsleavdelningens administrations- och försäljningskostnader.

I en den 14 maj 1940 dagtecknad promemoria har jägmästaren Carl Cedergren såsom av kungl. folkhushållningsdepartementet tillkallad sakkunnig uppskattat de blivande administrationskostnaderna för Gengasbolagets rörelse för bränsleanskaffning till 67,000 kronor. (Därutöver skulle 70,000 kronor utgå för lagring av 300,000 hl bilkol.)

Under sistlidna verksamhetsår, 1942/43, äro bränsleavdelningens administrationskostnader bokförda till c:a 500,000 kronor. Från detta konto skola dock rätteligen avdragas 60,000 kronor, avseende kostnader, vilka antingen icke äro att hänföra till normala administrationskostnader eller hava föranletts av icke på förhand bedömbara faktorer, exempelvis löner till inkallad personal. Kvar stå alltså 440,000 kronor, vilken siffra här skall jämföras med utredningsmannens 67,000 kronor.

Differensen kan endast förklaras på ett sätt, *nämligen att utredningsmannens beräkningar icke äro hållbara.* I avsaknad av det primärmaterial, som eventuellt legat till grund för dessa beräkningar, är det på nuvarande ståndpunkt tyvärr omöjligt att se, på vilket sätt de kommit till. Däremot är det mycket lätt att visa, att de under inga omständigheter äro tillämpliga på en verksamhet av det slag som Gengasbolaget bedriver.

Först uppmärksammar man det egendomliga faktum att omkostnaderna enligt utredningen äro konstanta, *oberoende av omsättningens storlek.* Om man utgår från ett pris av 4 kronor per hl bilkol, skulle man alltså med 67,000 kronor kunna administrera en omsättning av 6, 10 eller 20 miljoner kronor. Det torde vara överflödigt att kommentera en dylik beräkning.

I utredningsmannens promemoria har vidare angivits att föreningen Bilkol beräknat sina kostnader till *20 öre per hl.* Dessa siffror voro synbarligen faktiska, enär föreningen vid tidpunkten för promemorians avlämnande bedrivit sin verksamhet under några månader. Gengasbolagets kostnader uppgå till *13.5 öre per hl* eller i runt tal $^2/_3$ av den av Bilkol angivna summan. Enligt utredningen skulle de ha uppgått till *2.1 öre.* Det är dock vid dessa jämförelser att märka att föreningen Bilkol bedrev en rörelse av betydligt enklare slag än den Gengasbolaget har. Föreningens arbete bestod praktiskt taget enbart i en förmedlingsverksamhet. Man annonserade sig som köpare av kol, och därefter fick föreningens medlemmar insända rekvisitioner på sådant kol. Någon egentlig krossningsverksamhet bedrev föreningen icke. Gengasbolaget däremot har stora egna krossningsanläggningar, en vittomfattande organisation av uppköpare och försäljningsorganisation.

Det är att förmoda att 67,000 kronor avsetts täcka, förutom löner, lokalkostnader, resekostnader, telefon, telegram, porto, annonser m. m. Med Gengasbolagets erfarenhet skulle nämnda summa på sin höjd förslå till en or-

ganisation bestående av 5 à 6 tjänstemän. Sannolikt skulle ej ens ett så obetydligt antal kunna hållas, beroende på att de fasta kostnaderna ej sjunka i samma proportion som antalet tjänstemän minskar. Dessa tjänstemän skulle emellertid enligt utredningen sköta uppgifterna att i första hand övervaka och kontrollera handeln med bränsle samt därvid tillse, att bränsle alltid funnes att tillgå på olika platser, och att priset å bränsle vore skäligt, i andra hand att verkställa uppköp, beredning och tillhandahållande av lämpligt gengasbränsle. Hur 5—6 man skulle kunna utföra dessa åligganden är oförklarligt. I dessa uppgifter skulle ju, förutom ett slags halvofficiell kontroll, ligga att ifrån ett mycket stort antal försäljare uppköpa råkol och bilkol, att sköta licenser och transporter, att leda och övervaka krossningsverksamheten, att försälja kvantiteter mellan 1.5—5 miljoner hl, att sköta reklamationer och service, fakturering, inkassering, bokföring med flera sysslor, som oundgängligen äro förenade med en stor rörelse.

Ett belägg för svårigheten att på dåvarande stadium kunna beräkna kostnaderna ligger i kalkylen, att 300,000 hl bilkol skulle kunna lagras för 70,000 kronor. Om man i dag överhuvud taget kan anskaffa icke alltför avlägset beläget lagerutrymme, kan man förslagsvis uppskatta hyreskostnaden för detta till 5 kronor per m^2 och år, vilket gör 16.6 öre per hl och år. Härtill kommer frakt till magasin, cirka 15 öre, inläggning och utlastning, vardera 5 öre, försäkringar, tillsyn, bräckage m. m. I allra bästa fall kostar alltså 1 hl kol mellan 40 och 50 öre per år, om den ligger still ett helt år. Nu bör alltid för undvikande av skada en viss omsättning förekomma, och för varje sådan omsättning tillkommer givetvis nya frakt-, inläggnings- och uttagningskostnader. I stället för den av utredningsmannen beräknade kostnaden 22.3 öre per hl, är den verkliga kostnaden vid förhyrda magasin 2- à 3-dubbel. Om sådana magasin dessutom icke finnas tillgängliga utan skola nybyggas, tillkommer en byggnadskostnad av 60 à 70 öre per hl. Kostnadskalkyler, vilka framlagts inför bränslekommissionen från privata företagare, visa också såvitt bolaget icke är felunderrättat, att lagringskostnaderna beräknats till mer än 1 krona per hl och år.

Det har icke från något håll påståtts att Gengasbolaget tillämpar en högre löneskala än den gängse. Möjligheten till ett förbilligande av omkostnaderna skulle alltså endast vara tillfinnandes i en omorganisation av rörelsen. Bolaget har dock haft sin verksamhet under mer än 3 år, och man måste förutsätta, att under denna tid de rationaliseringsåtgärder, som överhuvud taget varit möjliga, redan äro utförda. Från bolagsledningens sida måste därför förklaras, att bolagsledningen icke kan finna — under förutsättning av att verksamheten skall bedrivas med nuvarande omfattning — på vad sätt administrationskostnaderna i nämnvärd mån skulle kunna sänkas. Några konkreta förslag till kostnadsreduceringar ha ej heller lämnats av bolagets revisorer, av vilka den ene är utredningsmannen Cedergren, och den andre en auktoriserad revisor med egen revisionsbyrå, som fortlöpande granskar verksamheten.

Stockholm den 2 november 1943.

G. Magnuson.

Stora Kopparbergs Bergslags Aktiebolag har vid Bysjön i Dalarna stora kolugnsanläggningar, som voro i drift från 1922 till 1935, då driften nedlades.

I oktober 1940 träffades avtal mellan Bergslaget och gengasbolaget av i huvudsak följande innehåll. Bergslaget skulle iordningställa kolugnarna på kortast möjliga tid för framställning av i första rummet träkol och tjära, samt driva ugnarna i egen regi och leverera träkol till gengasbolaget. Gen-

gasbolaget skulle anskaffa kolveden, ersätta Bergslagets samtliga kostnader för iordningställandet och driften av anläggningen jämte ett tillägg av 10 procent av nämnda kostnader, samt efter första driftsårets utgång erlägga 100,000 kronor per år i arrendeavgift. För iordningställandet och driften anskaffad anordning och utrustning skulle förbliva Bergslagets egendom, dock icke anordningar för transport och förädling av råkolen till bilkol eller för lagring. Avtalet skulle gälla från och med den 10 oktober 1940, då det första driftsåret ansågs taga sin början. För avtalet gällde nio månaders ömsesidig uppsägning.

I skrivelse den 2 juni 1942 begärde Bergslaget att från och med den 1 mars 1943 den årliga arrendesumman skulle höjas till 250,000 kronor, då avtalet eljest skulle uppsägas. Gengasbolaget, som nedlagt betydande kostnader vid Bysjöverken och dessutom bundit sig för stora avverkningskontrakt i bland annat Dala-Floda, nödgades godtaga höjningen. Bergslaget har sedermera den 21 december 1942 bekräftat, att avtalet från deras sida icke skall uppsägas förrän tidigast till den 30 september 1944, då av gengasbolaget anskaffad ved beräknas vara förbrukad.

Ugnarna iordningställdes under vintern 1940/41 och kunde sättas i gång i mars 1941. Gengasbolagets kostnader för Bysjöverkens byggnader och anläggningar uppgå till 292,000 kronor och för maskiner och inventarier till 112,000 kronor eller sammanlagt 404,000 kronor, som numera äro helt avskrivna.

Vid Bysjöverken tillverkas per vecka bland annat 15,000 hektoliter gengaskol, 40 ton motortjära, 5.5 ton rå träsprit och 2.25 ton spritolja.

Verksamheten vid Bysjöverken har hittills lämnat goda överskott och beräknas så även framdeles bliva fallet. Härtill ha bidragit inkomster från biprodukter.

Vid anläggningarnas igångsättande disponerade gengasbolaget över ved intill utgången av 1941, som vid Bysjöverken kostade 14 kronor 75 öre per kubikmeter. Möjligheterna att anskaffa ytterligare ved försämrades emellertid hastigt i samma mån som landets bränsleförsörjning blev svårare. Gengasbolaget måste därför inköpa c:a 100,000 kubikmeter från norra Hälsingland och Härjedalen. Frakten för denna ved å järnväg till Bysjön kostade 6 kronor 35 öre per kubikmeter. Vid Bysjön beräknades veden kosta 18 kronor per kubikmeter.

Vedanskaffning från Dala-Floda.

På bränslekommissionens uppmaning inköpte bolaget bland annat avverkningsrätter till sammanlagt c:a 100,000 kubikmeter i Leksands utskogar norr om Dala-Floda. Järnvägsfrakten från närmaste järnvägsstation till Bysjön uppgick till 1 krona 50 öre per kubikmeter ved. I avverkningskontraktet stipulerades, att gengasbolaget skulle bygga en c:a 15 kilometer lång väg genom det av avverkningarna berörda området. Denna hade såsom skogsbilväg av skogsvårdsstyrelsen i länet kostnadsberäknats till 150,000 kronor, varvid dock inträffad prisstegring icke medräknats. Skogsägarna genomdrevo emellertid, att vägen skulle utföras så, att den kunde intagas under allmänt vägunderhåll.

Detta innebar för det första en ökning av vägbredden från 3.6 till 5 meter och för det andra en betydligt fördyrad balanslinje. Utlovad hjälp från militär blev av föga omfattning. Även de kalla vintrarna bidrogo till fördyringen. I bokslutet per den 30 juni 1943 redovisas de sammanlagda kostnaderna för bilvägen till 613,500 kronor, vartill av statsmedel utgått särskilt vägbyggnadsbidrag med 85,500 kronor. Gengasbolagets kostnader för vägen hava sålunda uppgått till 528,000 kronor eller c:a 5 kronor per kubikmeter ved från området. Vid Bysjön beräknas veden betinga ett pris av 20 kronor per kubikmeter. Veden skall vara av mycket god kvalitet.

Bland avverkningskostnaderna vid Dala-Floda redovisas i bokslutet den 30 juni 1943 bland annat

proviantkörning	kronor	15,735: 99
driftkostnader för motorbåt.....	»	4,472: 95
förläggningskostnader	»	146,735: 37
	Summa kronor	166,944: 31.

Bolagets revisorer hava i en promemoria i december 1942 anmärkt på kostnaderna för nämnda ändamål samt för baracker, vilka intill den 30 september 1942 uppgått till 49,700 kronor. De framhöllo, att dessa kostnader uppgingo till minst 2 kronor per kubikmeter, vilket finge anses vara synnerligen högt.

Ledarskapet för avverkning, vägbyggnader och förplägnad vid Dala-Floda överlät gengasbolaget åt en person från trakten, som i ersättning härför samt såsom provision för vedanskaffningen och för upplåtelse av sina fasta anläggningar och en väg erhöll 1 krona per kubikmeter levererad ved. Hans befattning med avverkning och vägbyggnader upphörde emellertid innan arbetet slutförts och övertogs av en av gengasbolaget anställd forstmästare. Det oaktat har den tidigare avtalade ersättningen med 1 krona per kubikmeter alltjämt utgått. Bolagets revisorer hava i sin nämnda promemoria framställt invändningar häremot. Gengasbolagets styrelse har emellertid ansett ersättningen vara befogad och framhållit, att någon fördyring för bolagets del ej uppstått på grund av den ändrade arbetsledningen.

I bokslutet per den 30 juni 1943 redovisas de totala kostnaderna för avverkningen vid Dala-Floda inklusive vägföretaget och frakter till Bysjön med 1,600,000 kronor. Ytterligare kostnader återstå, främst transportkostnader.

Bilvedsanskaffning.

Nämnda rörelse är som nämnts numera nedlagd. Gengasbolaget har emellertid sammanlagt per den 30 juni 1943 försålt 565,000 hektoliter bilved och 103,000 kubikmeter till bilved avsedd kastved.

Gengasbolaget har haft anläggningar för bilved i gång å flera platser, bland annat Årstadal, Karlstad, Norrköping och Augustendal.

En av bolaget uppförd provanläggning för torkning av bilved i Årstadal befanns ej fungera tillfredsställande, varför anläggningen måste nedläggas. Kostnaderna för denna utgjorde:

byggnader och anläggningar..... kronor 61,793: 11
maskiner och inventarier..... » 15,642: 89

Summa kronor 77,436: —.

Det i byggnader och anläggningar nedlagda kapitalet har helt avskrivits. Av maskiner och inventarier hava en del kommit till användning på annat håll.

Resultatet av gengasbolagets verksamhet beträffande bilvedförsörjningen kan ej utläsas enbart av boksluten. Då det skulle kräva ett omfattande arbete att erhålla denna uppgift, hava revisorerna ej påfordrat detta.

Gengasbolagets ekonomiska ställning.

Gengasbolagets ekonomiska ställning framgår av följande sammanställning av de tre gångna verksamhetsårens vinst- och förlusträkningar och balansräkningar.

	Redovisningsåret		
	1940/41	1941/42	1942/43
Vinst- och förlusträkning.			
Utgifter:			
Avskrivningar å byggnader och anläggningar	160,000: —	155,070: 68	537,073: 27
Avskrivningar å maskiner och inventarier	98,364: 98	169,681: 01	604,825: 35
Utrangeringskostnader	—	69,522: 55	23,588: 78
Administrations- och försäljningskostnader	614,628: 88	1,055,022: 74	1,138,993: 68
Experiment- och utvecklingskostnader	217,101: 18	354,987: —	347,391: 28
Licensavgifter	101,421: 80	—	—
Servicekostnader	81,975: 06	70,362: 18	—
Balanserad förlust	—	34,200: 01	—
Kronor	**1,273,491**: 90	**1,908,846**: 17	**2,651,872**: 36
Inkomster:			
Bruttovinst	1,057,261: 83	1,422,655: 91	2,265,854: 29
Räntor	7,223: 03	8,764: 67	13,989: 77
Anslag för experiment	174,807: 03	293,507: 24	251,492: 76
Kolugnsanläggningar	—	—	113,777: 12
Diverse inkomster	—	—	6,758: 42
Balanserad förlust	—	34,200: 01	—
Årets förlust	34,200: 01	149,718: 34	—
Kronor	**1,273,491**: 90	**1,908,846**: 17	**2,651,872**: 36
Balansräkning.			
Tillgångar:			
Kassa och banktillgodohavanden	1,948,440: 53	1,896,879: 70	1,665,449: 55
Fordringar	1,837,856: 53	2,547,936: 67	4,309,624: 49
Främmande accepter	—	200: —	—
Varulager	3,917,641: 61	4,044,637: 56	4,079,814: 97
Byggnader och anläggningar	456,743: 85	789,093: 89	888,935: 38
Maskiner och inventarier	107,581: 95	981,121: 57	1,115,191: 77
Patent	1: —	1: —	1: —
Förskotterad licensavgift	60,000: —	—	—
Kolugnsanläggningar	—	—	75,467: 86
Kostnader för pågående arbeten	—	—	47,023: 60
Obligationer	—	471: 25	471: 25
Balanserade avverkningskostnader	—	970,076: 75	—
Balanserad förlust	—	34,200: 01	183,918: 35
Årets förlust	34,200: 01	149,718: 34	—
Kronor	**8,362,465**: 48	**11,414,336**: 74	**12,365,898**: 22

	Redovisningsåret		
	1940/41	1941/42	1942/43
Skulder:			
Diverse skulder	862,465: 48	893,937: 64	738,922: 40
Förlagskapital	7,000,000: —	9,500,000: —	9,500,000: —
Aktiekapital	500,000: —	500,000: —	500,000: —
Värdeminskningsfond för byggnader och anläggningar	—	254,639: 98	791,214: 77
Värdeminskningsfond för maskiner och inventarier	—	265,759: 12	835,761: 05
Kronor	8,362,465: 48	11,414,336: 74	12,365,898: 22

Det bör observeras, att gengasbolaget icke erlägger någon ränta å mottaget förlagskapital.

Styrelsen har för samtliga verksamhetsår beviljats ansvarsfrihet.

I bokslutet för verksamhetsåret 1940/41 verkställdes avskrivningar å bränsleavdelningens fordringar med 101,640 kronor 26 öre, varav senare influtit 54,584 kronor 43 öre. Enligt från gengasbolaget infordrade uppgifter hava av de i boksluten för de två första verksamhetsåren redovisade fordringarna å 1,837,856 kronor 53 öre respektive 2,547,936 kronor 67 öre ett sammanlagt belopp av 3,001 kronor 74 öre avskrivits. Från nämnda år kvarstående ej avskrivna fordringar uppgå till obetydliga belopp.

Revisorernas uttalande

Vid Svenska gengasaktiebolagets tillkomst år 1940 var en av dess mest angelägna uppgifter att få till stånd en produktion av med vedgas eldade gengasaggregat för lastbilar och jordbrukstraktorer. Bolaget har fullgjort detta uppdrag genom att snabbt bringa ett stort antal sådana aggregat i marknaden till priser, som betydligt understego de tidigare gällande.

Vidare har bolaget haft i uppgift att bedriva en omfattande experimentverksamhet å gengasens område. Denna har lett till ett flertal användbara nykonstruktioner, vilka från olika håll erhållit goda vitsord. I detta sammanhang vilja revisorerna framhålla vikten av att de erfarenheter, som vunnits vid denna verksamhet, för framtiden bevaras på ett betryggande sätt, samt att dessa göras tillgängliga för allmänheten.

Då förlag å 15 miljoner kronor hösten 1940 ställdes till gengasbolagets förfogande för anskaffande av gengasbränsle, avsågs, att bolaget skulle tillgodose omkring 50 procent av landets behov av bilkol och 40 à 50 procent av bilvedbehovet. Den privata produktionen och distributionen av gengasbränsle har emellertid fått en långt större omfattning än man från början räknade med. Bolagets andel i landets försörjning med gengasbränsle har till följd härav blivit mindre än beräknad. Redovisningsåret 1942/43 utgjorde den sålunda något mer än 10 procent av bilkolbehovet, vilket uppgick till sammanlagt omkring 24 miljoner hektoliter. Verksamheten för anskaffning av bilved har nedlagts.

Ovissheten om behovet av bilkol efter krigets upphörande har lett till, att den privata företagsamheten på området för närvarande visar en viss återhållsamhet. Samtidigt föreligger för första gången ett visst överskott av bilkol.

Gengasbolaget har för innevarande bränslesäsong och intill slutet av år 1944 att mottaga avsevärda kvantiteter bilkol för distribution. Dess egen produktion vid Bysjöverken å omkring 600,000 hektoliter om året är avsedd att fortgå till hösten 1944. Vidare har bolaget såsom likvid för anläggningskostnaderna förbundit sig att övertaga det bilkol, som produceras vid flertalet av de 20 retortugnar, som tillkommit på bolagets initiativ och vilkas sammanlagda produktion uppgår till omkring 1.6 milj. hektoliter om året. På grund av detta åtagande kommer bolaget att mottaga avsevärda kvantiteter bilkol. Dessutom har bolaget under hösten 1943 kontrakterat drygt 2.3 milj. hektoliter råkol för en beräknad kostnad inklusive körbidrag och provisioner m. m. av omkring 7.4 milj. kronor samt mindre kvantiteter bilkol, allt för leverans senast under år 1944. Bolagets kolanskaffning visar sålunda en tendens att öka.

Revisorerna äro medvetna om att det i nuvarande ovissa läge kan vara ett allmänt intresse, att gengasbolaget bidrager till att produktionen av bilkol allt fortfarande uppehålles. Riskerna för förluster för statsverket böra dock beaktas.

I fråga om den ekonomiska förvaltningen under de första verksamhetsåren synes bolagets ledning icke alltid visat nödigt förutseende eller iakttagit en sådan hushållning, som man skäligen kan fordra av ett statligt organ. Delvis torde detta hava föranletts av de omständigheter, varunder bolaget under nämnda tid måst handla för att snabbt tillgodose bilbränslebehovet.

På grund av vad sålunda anförts vilja revisorerna, som väl inse, att gengasbolagets bränsleavdelning under den närmaste tiden kan fylla en uppgift av allmän betydelse, likväl förorda, att så snart nu rådande ovissa läge beträffande försörjningen av gengasbränsle upphört, åtgärder i god tid vidtagas för att avveckla bolagets verksamhet.

TOLFTE HUVUDTITELN.

Pensionsväsendet.

§ 39.

Tvångspensionering av vissa ordinarie befattningshavare.

Gällande bestämmelser angående ordinarie tjänstemans skyldighet att avgå från tjänsten återfinnas i 8 § allmänna tjänstepensionsreglementet den 30 december 1941 (nr 1008).

Beträffande annan ordinarie tjänsteman än innehavare av domarämbete stadgas i 2 mom. samma paragraf skyldighet att före uppnådd pensionsålder avgå från tjänsten, då vederbörande befattningshavare till följd av olycksfall i tjänsten eller på grund av sjukdom, vanförhet eller lyte, som icke förorsakats genom olycksfall i tjänsten, eller genom nedsatt arbetsförmåga befinnes för framtiden oförmögen att på tillfredsställande sätt sköta sin tjänst.

Förutsättningen för tillämpning av detta slag av tvångspensionering eller sjukpensionering är, att befattningshavarens framtida oförmåga är behörigen styrkt. Har sålunda genom läkarundersökning konstaterats såväl att tjänstemannen blivit oförmögen att utöva tjänsten som ock att denna oförmåga icke blott är tillfällig utan kommer att bestå för framtiden, inträder skyldighet för honom att avgå. Finner i nämnda fall den myndighet, som äger pröva frågan om tjänstemannens rätt att komma i åtnjutande av pension, anledning antaga att tjänstemannen kan tjänstgöra i sådan annan befattning, till vilken han må vara pliktig att låta förflytta sig, skall frågan, huruvida förflyttning lämpligen bör ske, underställas Kungl. Maj:ts prövning eller, där prövningen av nämnda fråga enligt Kungl. Maj:ts beslut ankommer på myndigheten, av denna upptagas till avgörande.

I motsats till vad som gäller vid nyssnämnda slag av pensionering har kravet på att arbetsoförmågan skall vara styrkt genom läkarundersökning uppgivits vid den form av tvångspensionering (tvångspensionering i inskränkt mening), som avhandlas i 4 mom. samma paragraf. I nämnda stadgande föreskrives att om i 2 mom. avsedd tjänsteman, som tillsatts medelst fullmakt eller konstitutorial, befinnes urståndsatt att på tillfredsställande sätt fullgöra sina tjänståligganden och ej sådant fall är för handen, varom här ovan sagts, Kungl. Maj:t må, därest för tjänstemannen högst fem år återstå till pensionsålderns inträde, förklara honom skyldig att avgå från tjänsten och entlediga honom.

Genom kungörelsen den 18 juli 1942 (nr 690) om ändring i vissa delar av allmänna tjänstepensionsreglementet har till 4 mom. gjorts följande tillägg

att gälla från och med den 1 juli 1942, nämligen att tjänsteman, som genom lagakraftägande dom befunnits skyldig till förfarande, varå avsättning kunnat följa, men som jämlikt 5 kap. 5 § strafflagen förklarats fri från ansvar, må av Kungl. Maj:t jämväl i annat fall än i nästföregående stycke sägs, förklaras skyldig att avgå samt entledigas.

Enligt 11 § i reglementet må beslut om entledigande i fall, varom i 8 § 4 mom. förmäles, icke meddelas utan att tjänstemannen erhållit tillfälle att inkomma med yttrande i ärendet.

Beträffande folk- och småskollärare förefunnos motsvarande bestämmelser i tjänstepensionsreglementet för folkskollärare m. fl. den 17 juni 1938 (nr 423) 10 § 4 mom. samt beträffande lärare vid de högre kommunala skolorna i tjänstepensionsreglementet för lärare vid högre kommunala skolor den 22 juni 1939 (nr 376) 10 § 4 mom. Ifrågavarande föreskrifter hava sedermera i huvudsak i oförändrat skick överflyttats till nu gällande reglementen, folkskolans tjänstepensionsreglemente den 18 juli 1942 (nr 699) 6 § 3 mom. respektive tjänstepensionsreglemente för de högre kommunala skolorna den 30 juni 1943 (nr 510) 7 § 3 mom.

Likartade bestämmelser återfinnas även i 1942 års tjänstepensionsreglemente för riksdagens verk (6 § 3 mom.)

Beträffande den tidigare behandlingen av spörsmålet om införande av bestämmelser rörande tvångspensionering i den form, varom här är fråga, må anföras följande.

I lagen den 11 oktober 1907 (nr 85) angående civila tjänstinnehavares rätt till pension stadgades i 6 § sista stycket, bland annat, att om tjänstinnehavare befunnes vara av sjukdom eller minskad arbetsförmåga urståndsatt att på tillfredsställande sätt fullgöra sina tjänståligganden och sådan tjänstinnehavare tillika hade uppnått viss i samma paragraf närmare angiven levnadsålder — understigande den för befattningen stadgade pensionsåldern med två år — Konungen ägde, uppå därom av vederbörande myndighet gjord framställning, förklara sådan tjänstinnehavare skyldig att från tjänsten avgå. Motsvarighet till denna föreskrift saknades ursprungligen i lagen den 4 juni 1920 (nr 254) angående rätt till tjänstepension för ordinarie tjänstemän vid postverket, telegrafverket, statens järnvägar och statens vattenfallsverk. I samband med behandlingen vid 1925 års riksdag av ett då framlagt förslag till ny civil tjänstepensionslag föreslogos emellertid vissa ändringar i omförmälda pensionslag för kommunikationsverken för att bringa denna i överensstämmelse med nyssnämnda lagförslag. Ehuru huvudförslaget förkastades av riksdagen, beslutades de av samma förslag betingade ändringarna i kommunikationsverkens pensionslag. Härigenom tillkom, bland annat, ett stadgande (21 § 2 mom.), enligt vilket tjänsteman, som vore urståndsatt att på tillfredsställande sätt fullgöra sina tjänståligganden, kunde, därest han uppnått en levnadsålder, som med högst sju år understege den för honom bestämda pensionsåldern, av Konungen, på därom av vederbörande styrelse gjord framställning, förklaras skyldig att avgå från tjänsten. Tjänstemannen skulle dock, innan sådan framställning avläts, beredas tillfälle att

inkomma med yttrande i ärendet, vilket yttrande skulle åtfölja framställningen till Konungen.

Medan enligt civila pensionslagen skyldighet att i vissa fall avgå utan att den framtida arbetsoförmågan blivit behörigen styrkt kunde uppkomma tidigast två år före pensionsåldern, inträdde sålunda efter 1925 års lagändring motsvarande skyldighet enligt kommunikationsverkens pensionslag redan sju år före samma ålder. I sitt den 5 september 1932 avgivna betänkande med förslag till reglemente angående tjänstepension för tjänstemän, tillhörande den civila statsförvaltningen m. m. (SOU 1932: 19), föreslogo 1930 års pensionssakkunniga införande i reglementet av en bestämmelse av motsvarande innehåll, dock att tidpunkten för avgångsskyldighetens inträde skulle sättas till tidigast tre år före pensionsålderns uppnående. De sakkunniga föreslogo även motsvarande ändring i kommunikationsverkens pensionslag. Med hänsyn till att dittillsvarande bestämmelser endast tillämpats i sällsynta undantagsfall kunde enligt de sakkunnigas mening måhända ifrågasättas, om föreskrifter i ämnet borde medtagas i det föreslagna civila pensionsreglementet. Det syntes dock icke kunna bestridas, att ett stadgande, som motverkade stelheten i de för normalfallen uppdragna pensionsåldersgränserna, hade en uppgift att fylla. Beträffande frågan om styrkande av tjänstemannens arbetsoförmåga anförde de sakkunniga följande:

Då enligt förevarande moment icke kräves, att tjänstemannens *framtida* oförmåga att sköta sin tjänst skall vara styrkt, är detta icke att tolka så, att något styrkande av tjänstemannens arbetsoförmåga överhuvud taget icke behöver ifrågakomma. I den mån orsaken till den minskade arbetsförmågan kan av läkare konstateras, skall så ske, för vilket ändamål tjänstemannen bör kunna åläggas att underkasta sig erfoderlig läkarundersökning. Givet är emellertid, att de relativt höga levnadsåldrar, som det här alltid blir fråga om, i och för sig måste minska sannolikheten av en förändring i det tillstånd, vilket gjort frågan om tvångspensionering aktuell, varför av ett läkarutlåtande icke behöver krävas samma kategoriska form, som då det gäller förtidspensionering av en yngre befattningshavare. Genom att giva tjänstemannen tillfälle att själv inkomma med yttrande i ärendet torde det vara tillräckligt sörjt för att frågan blir allsidigt belyst, liksom den omständigheten, att Kungl. Maj:t skall meddela beslut, gör det föga troligt, att ifrågavarande möjlighet till tvångspensionering skall utnyttjas i andra fall, än där behovet av ett ingripande kan klart ådagaläggas.

I det av Kungl. Maj:t i propositionen nr 222 till 1934 års riksdag framlagda, på de sakkunnigas betänkande grundade förslaget till reglemente angående tjänstepension för tjänstemän, tillhörande den civila statsförvaltningen (civila tjänstepensionsreglementet) sattes emellertid den tid före pensionsålderns inträde, varunder tvångspensionering finge ske, till fem år.

Kungl. Maj:ts förslag bifölls av riksdagen och föreskrifter i överensstämmelse härmed meddelades sedermera i 12 § 4 mom. civila tjänstepensionsreglementet den 30 juni 1934 (nr 442).

Nämnda stadgande upptogs i huvudsak i oförändrat skick i 1938 års pensionssakkunnigas förslag till allmänna tjänste- och familjepensionsreglementen. I sitt den 14 mars 1941 avgivna betänkande (SOU 1941: 10) framhöllo

de sakkunniga, att gällande bestämmelser om ordinarie tjänstemans skyldighet att avgå hade synts de sakkunniga i huvudsak lämpade för det med dem avsedda syftet att lämna staten en garanti för nödig effektivitet i tjänstutövningen. Måhända kunde enligt de sakkunnigas mening en ökad möjlighet till tvångspensionering på grund av bristande arbetsförmåga före uppnådd pensionsålder i och för sig vara önskvärd, men stora vanskligheter förelåge otvivelaktigt att härutinnan ernå större rörelsefrihet för staten utan att åsidosätta de ordinarie tjänstemännens av ålder beaktade intresse av en självständig och tryggad ställning. De sakkunniga hade därför avstått från tanken på några principiella omläggningar i skärpande riktning av de gällande avgångsbestämmelserna.

I anledning av de sakkunnigas förslag till tvångspensioneringsbestämmelser uttalade sig vissa myndigheter, särskilt de militära, för ökade möjligheter till tvångspensionering av tjänsteman på grund av bristande arbetsförmåga före uppnådd pensionsålder. De militära myndigheterna föreslogo därvid, att tidbegränsningen skulle helt slopas.

I proposition nr 339 till 1941 års riksdag med förslag till allmänna tjänste- och familjepensionsreglementen m. m. förklarade sig emellertid vederbörande departementschef icke vara beredd att då föreslå längre gående föreskrifter angående tvångspensionering på grund av bristande arbetsförmåga än 1938 års pensionssakkunniga framlagt.

Kungl. Maj:ts förslag i nu angivna hänseende lämnades av riksdagen utan erinran. Bestämmelserna om tvångspensionering i 12 § 4 mom. civila tjänstepensionsreglementet överflyttades i huvudsak i oförändrat skick till allmänna tjänstepensionsreglementet.

Bestämmelserna om tvångspensionering kompletteras i viss mån av föreskrifterna om s. k. förtidspensionering. Enligt 13 § 2 mom. allmänna tjänstepensionsreglementet må befattningshavare, som tidigast fem år före pensionsålderns inträde frivilligt avgår ur tjänst, kunna av Kungl. Maj:t medgivas rätt att därvid komma i åtnjutande av tjänstepension (förtidspension), därest avgången finnes icke vara stridande mot statens intressen och under förutsättning, att befattningshavaren innehar visst antal tjänstår.

Revisorerna hava ansett det vara av intresse att närmare undersöka i vilken omfattning tvångspensionering med tillämpning av nu ifrågavarande bestämmelser förekommit. Undersökningen har omfattat tiden från och med den 1 juli 1935, då civila tjänstepensionsreglementet trädde i kraft. Det bör dock i detta sammanhang framhållas, att i ett flertal fall, där förutsättningarna för tvångspensionering förelegat, vederbörande befattningshavare i stället medgivits rätt att avgå med förtidspension. Under ovan nämnda tidsperiod har antalet beviljade förtidspensioner uppgått till i runt tal 690, varav 480 avse militära beställningshavare. Dessa sistnämnda fall utgöras huvudsakligast av sådana, där beställningshavaren avgått i förtid för att tillträda arvodesbefattning vid försvarsväsendet. Såvitt revisorerna kunnat finna har tvångspensionering hittills förekommit allenast i nedanstående fall.

Lotsstyrelsen hemställde hos Kungl. Maj:t att mästerlotsen A. måtte förklaras skyldig att avgå från sin lotsbefattning. A. hade med stöd av läkarintyg anhållit om tjänstledighet intill dess han uppnådde den för hans befattning gällande pensionsåldern på grund av nedsatt synförmåga. Med hänsyn till vad vederbörande lotskapten anfört angående synförmågans nedsättning hade lotsstyrelsen icke ansett sig kunna jämlikt 14 § 1 mom. avlöningsreglementet för befattningshavare vid lots- och fyrstaten den 9 juni 1922 (med däri senare vidtagna ändringar) bevilja A. den sökta tjänstledigheten. Emellertid fann styrelsen att A. genom nedsättningen i synförmågan vore urståndsatt att på tillfredsställande sätt fullgöra sina tjänsteåligganden som lots. Med hänsyn härtill och då A., som redan inom fem månader uppnådde den för hans tjänst stadgade pensionsåldern, icke lämpligen kunde tjänstgöra i sådan annan befattning, till vilken han kunde vara pliktig att förflytta sig, ansåge lotsstyrelsen, att A. jämlikt 12 § 4 mom. civila tjänstepensionsreglementet borde förklaras skyldig att avgå från tjänsten och entledigas. I infordrat yttrande förklarade sig A. icke hava något att erinra mot en dylik åtgärd. Genom beslut den 16 oktober 1936 förklarade Kungl. Maj:t med stöd av det nyssnämnda författningsstadgandet A., vilken innehade för hel pension erforderligt antal tjänstår, skyldig att avgå från tjänsten.

En vid länsstyrelse anställd förste expeditionsvakt B. anhöll hos statskontoret om sjukpension under åberopande av läkarintyg. Statskontoret inhämtade medicinalstyrelsens yttrande i ämnet, i anledning varav styrelsen avgav det utlåtandet, att B. för det dåvarande vore oförmögen att tjänstgöra i befattning inom statsförvaltningen, samt att det då icke kunde avgöras, huruvida B. vore att anse såsom för framtiden oförmögen att på tillfredsställande sätt sköta sin tjänst eller huruvida han icke lämpligen kunde tjänstgöra i annan befattning inom statsförvaltningen, enär det icke syntes hava prövats i vad mån vård å sinnessjukhus, varav B. enligt medicinalstyrelsens mening vore i behov, kunde vara ägnad att förbättra hans tillstånd. I anledning av vad sålunda förekommit fann sig statskontoret icke kunna bifalla den av B. gjorda ansökningen. Efter c:a ett halvt års förlopp blev B., vilken motsatt sig intagning å sinnessjukhus, på anmodan av länsstyrelsen underkastad förnyad läkarundersökning, varav framgick att B. på grund av hämning, apati, rådvillhet, sluddrigt tal, starkt avtrubbad inpräglingsförmåga och dåligt minne vore på grund av psykisk sjukdom (Korsakows alkoholpsykos) oförmögen att på tillfredsställande sätt sköta sin tjänst och att denna arbetsoförmåga vore för framtiden bestående. Under framhållande av att B., vilken dåmera uppnått en sådan ålder att mindre än fem år återstode till hans inträde i pensionsåldern, enligt såväl länsstyrelsens eget förmenande som det vid nyssberörda läkarundersökning utfärdade intyget vore urståndsatt att på tillfredsställande sätt fullgöra sina tjänsteåligganden samt övriga i 12 § 4 mom. 1 stycket civila pensionsreglementet angivna förhållanden syntes vara för handen, hemställde länsstyrelsen hos Kungl. Maj:t att B. måtte förklaras skyldig att avgå från sin tjänst och

entledigas. I infordrat utlåtande häröver anförde medicinalstyrelsen att vad i ärendet förekommit sedan styrelsen avgivit sitt tidigare utlåtande angående B. icke gåve styrelsen anledning frångå sin då uttalade mening. Statskontoret ansåg förutsättningarna för tvångspensionering vara för handen. Kungl. Maj:t förklarade den 27 november 1936 med stöd av 12 § 4 mom. civila tjänstepensionsreglementet B. skyldig att avgå.

Hos Kungl. Maj:t anhöll domänstyrelsen att jägmästaren C. måtte med stöd av bestämmelserna i 12 § 4 mom. civila tjänstepensionsreglementet förklaras skyldig att avgå från sin tjänst och entledigas. C. hade vid två särskilda tillfällen gjort sig skyldig till brott i tjänsten (förskingring) och härför ställts under tilltal inför vederbörlig domstol. Enär emellertid av ett i målet avgivet läkarutlåtande framginge, att C. vid tiden för åtalade gärningarnas begående befunnit sig i sådant sinnestillstånd, som avsåges i 5 kap. 5 § strafflagen (»berövad förståndets bruk»), samt gärningarna förty skolat vara strafflösa, förklarade domstolen (hovrätt) C. icke kunna till ansvar i målet fällas. I ett till domänstyrelsen avgivet yttrande över den av styrelsen väckta frågan om tvångspensionering av C. ifrågasatte denne, att han skulle förordnas att intill uppnådd pensionsålder vid centralförvaltningen utföra med hans ordinarie befattnings göromål likvärdigt arbete. Styrelsen ansåg emellertid, att C. icke kunde få återinträda som förvaltare av revir och att C. icke heller lämpligen kunde beredas tjänstgöring å annan befattning innom verket. I anledning av styrelsens hemställan om tvångspensionering bestred C. i skrivelse till Kungl. Maj:t att förutsättningarna härför vore för handen samt åberopade därvid ett nytt läkarutlåtande, vari gjordes gällande att en verkställd observation »icke visat några tecken på sjukdom, som kunde anses utgöra hinder för C:s inträde i tjänst». Kommunikationsverkens lönenämnd, som beretts tillfälle att yttra sig i ärendet, ansåg tillräckliga skäl föreligga för att tillstyrka domänstyrelsens framställning. Lönenämnden yttrade bland annat.

Lönenämnden torde att börja med få erinra, att för tillämpning av förtidspensioneringsförfarandet enligt 12 § 4 mom. civila tjänstepensionsreglementet icke uppställts såsom villkor, att vederbörande prövats icke lämpligen kunna tjänstgöra i annan befattning än hans egen tjänst, något som däremot gäller vid vanlig förtidspensionering på grund av sjukdom m. m. (12 § 2 mom. b) och c).

Enligt lönenämndens mening torde berörda 12 § 4 mom. kunna bringas i tillämpning, även om nedsatt arbetsförmåga i egentlig mening icke föreligger. Att 1930 års pensionssakkunniga, såsom framgår av här ovan återgivna motivering till 9 § 3 mom. av deras reglementsförslag, närmast tänkt på en genom läkarundersökning konstaterbar minskning i arbetsförmågan, är visserligen tydligt. Men sagda sakkunniga förutsätta uttryckligen, att orsaken till bristande arbetsförmåga icke alltid kan av läkare konstateras. Anledningen till förtidspensionering har alltså ansetts kunna vara jämväl annan än sjuklig förändring hos tjänstemannen.

Därest överhuvud taget stadgandet i 12 § 4 mom. skall fylla ett verkligt ändamål ur förvaltningssynpunkt, måste det enligt lönenämndens mening kunna tillämpas i sådana fall, då exempelvis en befattningshavare i sin tjänsteverksamhet förfar på sådant sätt att — även om direkt tjänstefel

ej kan påvisas — samarbetet och arbetsresultatet inom verket lider uppenbar skada. Likaså bör stadgandet kunna tillämpas, då tjänsteman på grund av vad han tidigare låtit komma sig till last — oavsett vad orsaken därtill varit — äventyrar allmänhetens förtroende för verket och respekten hos underordnade.

Ur synpunkten av den enskilde tjänstemannens berättigade krav kan det enligt lönenämndens bestämda mening icke anses innebära något oskäligt, att under omständigheter, sådana som de nu angivna, förtidspensionering tillämpas, så mycket mindre som en tjänsteman, som träffats av olycksfall i tjänsten, kan oavsett ålder tvingas att avgå med pension, därest han är oförmögen att på ett tillfredsställande sätt sköta sin tjänst.

Två av lönenämndens ledamöter anmälde avvikande meningar från nämndens beslut. I avgivet utlåtande anförde statskontoret att ämbetsverket, som införskaffat ytterligare utredning i ärendet, funnit förutsättning för tillämpning å C. av 12 § 4 mom. civila tjänstepensionsreglementet vara för handen. Kungl. Maj:t förklarade genom beslut den 11 december 1936 C. med stöd av nyssnämnda bestämmelse vara skyldig att från tjänsten avgå.

Järnvägsstyrelsen hemställde hos Kungl. Maj:t att en å övergångsstat överförd stationsskrivare D. måtte förklaras skyldig att avgå ur statens järnvägars tjänst. Styrelsen åberopade därvid skrivelser från vederbörande överinspektor och distriktschef, av vilka framginge att D. ådagalagt påtagliga brister i fråga om förmåga att nöjaktigt utföra en stationsskrivares åligganden. Genom flitigt skriftställeri — även annonser i dagspressen — hade D. ställt sig i opposition mot ej endast äldre tiders utan även nutidens mest framstående vetenskapsmän. Hans s. k. vetenskapliga studier hade förtagit honom möjligheten att intressera sig för järnvägsarbetets mera nyktra uppgifter. Vidare hade D. visat oförmåga att samarbeta med andra tjänstemän, vilket haft menliga följder för tjänstens utövande — ett missförhållande som vederbörande distriktsförvaltning redan år 1918 påvisat i yttrande över en av D. då avlåten framställning till Kungl. Maj:t om erhållande av viss arbetslindring. Vederbörande överinspektor förklarade år 1928 att bristande jämvikt i D:s sinnesbeskaffenhet gjort det omöjligt att överhuvud taget använda D. i befattning, som hade med allmänheten att göra. D. överfördes å övergångsstat från och med den 1 januari 1929. I skrivelse till Kungl. Maj:t hemställde D. att järnvägsstyrelsens framställning om hans tvångspensionering måtte lämnas utan bifall. Statskontoret förklarade i infordrat utlåtande, att ämbetsverket funne sådana omständigheter föreligga, att D., för vilken pensionsåldern vore 65 år, inom en nära framtid, då han uppnådde en levnadsålder av 60 år, kunde förklaras skyldig att avgå jämlikt 12 § 4 mom. civila tjänstepensionsreglementet. D. förklarades genom beslut av Kungl. Maj:t den 14 augusti 1937 skyldig att avgå från sin tjänst.

Medicinalstyrelsen hemställde i underdånig skrivelse att föreståndaren för en anstalt, E., måtte av Kungl. Maj:t jämlikt 12 § 4 mom. civila tjänstepensionsreglementet förklaras skyldig att omedelbart avgå från befattningen såsom föreståndare för anstalten och entledigas. Till stöd för sin hemställan

åberopade styrelsen dels en i ärendet upprättad promemoria och dels rapporter från företagna inspektioner av anstalten, däri närmare angåvos de olika förfaranden och försummelser m. m., som lades E. till last. Till ansökningen var fogat ett av E. till styrelsen avgivet yttrande med bemötande av de framförda anmärkningarna. I skrivelse till Konungen utvecklade E. ytterligare sina synpunkter samt hemställde att medicinalstyrelsens framställning icke måtte föranleda någon åtgärd. E. framhöll samtidigt önskvärdheten av att ärendet måtte innan avgörandet underkastas utredning av sakkunnig myndighet. Efter erhållen remiss avgåvo sakkunnige för utredning angående omorganisation av verksamheten vid anstalten utlåtande i ämnet. De sakkunnige anförde däri, att såvitt kunnat utrönas, E. beträffande de väsentligaste delarna av den anstalten åliggande verksamheten icke varit i stånd att på ett tillfredsställande sätt leda densamma. De av de sakkunniga anförda synpunkterna upptogos till bemötande av E. i ny skrivelse till Kungl. Maj:t. Allmänna civilförvaltningens lönenämnd, dit ärendet remitterades, förklarade sig helt dela de synpunkter, som omfattats av kommunikationsverkens lönenämnd i det härovan relaterade fallet C. Allmänna lönenämnden anförde vidare:

Av de till lönenämnden i det föreliggande ärendet remitterade handlingarna synes lönenämnden framgå, att E. vid utövningen av befattningen såsom föreståndare i olika hänseenden förfarit på sådant sätt, att anstaltens arbetsresultat därav lidit skada. Utredningen synes vidare giva vid handen, att berättigade anmärkningar kunna göras mot E:s sätt att handhava anstaltens anslag samt mot den bristande tillsynen från hans sida över arbetsförhållandena vid olika avdelningar inom anstalten. Det förefaller lönenämnden jämväl påtagligt, att samarbetet såväl mellan E. och vissa av anstaltens befattningshavare som mellan E. och anstaltens överordnade myndighet, medicinalstyrelsen, blivit i hög grad menligt påverkat genom åtgöranden från E:s sida. Av handlingarna synes även framgå, att E. genom olika åtgärder äventyrat förtroendet för anstalten. På grund av de anförda omständigheterna föreligger enligt lönenämndens mening förutsättning för tillämpning i förevarande fall av bestämmelserna i 12 § 4 mom. civila tjänstepensionsreglementet.

I avgivet utlåtande anförde statskontoret bland annat att det vore givet att — särskilt med den av allmänna civilförvaltningens lönenämnd hävdade tolkningen av stadgandet i 12 § 4 mom. civila tjänstepensionsreglementet — största försiktighet borde iakttagas vid tillämpningen av ifrågavarande föreskrift, enär eljest den trygghet, en fullmakt vore avsedd att bereda vederbörande tjänstinnehavare, skulle kunna äventyras. Enligt statskontorets mening borde fördenskull för att bestämmelsen skulle sättas i tillämpning alldeles särskilt starka skäl föreligga. Av den i ärendet förebragta utredningen ville det emellertid förefalla statskontoret som om dylika skäl förefunnes i förevarande fall. De grava anmärkningar, som från medicinalstyrelsens sida framställts mot E:s sätt att utöva föreståndarskapet för anstalten, hade, såvitt statskontoret kunde bedöma, i det väsentliga ej gendrivits av E. i dennes i ärendet avgivna yttranden. Med hänsyn härtill och

till vad de sakkunniga anfört ansåge statskontoret att förutsättningar föreläge, att E., för vilken pensionsåldern vore 65 år och som uppnått en levnadsålder av 60 år, måtte kunna jämlikt åberopade författningsstadgande av Kungl. Maj:t förklaras skyldig att avgå från tjänsten och entledigas. Kungl. Maj:t förklarade den 11 november 1938 E. skyldig att avgå.

Generaltullstyrelsen hemställde hos Kungl. Maj:t att en vid tullverket anställd kammarskrivare F. måtte tvångspensioneras. Hans användbarhet för kammarskrivargöromål vore starkt begränsad. För att undvika att han genom obehärskat uppträdande mot allmänheten och mot andra tjänstemän eller eljest förorsakade störningar i göromålens behöriga gång hade han måst placeras i avskilt rum. Uppsikt hade måst anordnas, att han iakttoge föreskrifter om daglig arbetstid på tjänsterummet. F. bestred vad som lades honom till last. Statskontoret ansåg, att tvångspensionering icke borde användas, förrän det blivit ådagalagt att andra utvägar icke stode till buds för åstadkommande av en tillfredsställande ordning med avseende å arbetsförhållandena inom det förvaltningsområde, varom fråga vore. Av de förhörsprotokoll, som bilagts handlingarna i ärendet, framginge med önskvärd tydlighet att arbetsförhållandena på den avdelning, vid vilken F. tjänstgjorde, vore långt ifrån tillfredsställande; F. bure till en betydande del ansvaret för misshälligheterna men vore dock icke ensam ansvarig. Visserligen vore han enligt läkarintyg nervsjuk, men inget intyg funnes om att han på grund härav vore mindre arbetsför. Han syntes kunna på tillfredsställande sätt utföra vissa arbetsuppgifter, därest han finge tjänstgöra under med hänsyn till hans mentalitet gynnsamma betingelser. Först sedan det visat sig omöjligt att tillfredsställande ordna F:s tjänstgöringsförhållanden syntes tillräckliga förutsättningar föreligga för att tvångsavskeda honom. Statskontoret funne sig sålunda för det dåvarande icke kunna tillstyrka framställningen. Genom beslut den 4 oktober 1940 förklarade Kungl. Maj:t F., för vilken mindre än fyra år återstode till pensionsåldern, skyldig att avgå från tjänsten.

Beträffande lärarpersonalen vid folk- och småskolor föreligga nedannämnda tre fall.

Hos Kungl. Maj:t anhöll folkskolestyrelsen i X skoldistrikt, under åberopande av bestämmelserna i 10 § 4 mom. tjänstepensionsreglementet för folkskollärare m. fl. den 17 juni 1938 (nr 423), att Kungl. Maj:t måtte förklara ordinarie folkskollärarinnan G. skyldig att avgå från sin befattning. I skrivelsen framhölls att G., som på grund av styrkt sjukdom — neuros och hjärtsjukdom — varit tjänstledig från sin befattning följande tider: 1 oktober—18 december 1935, 8 januari—31 maj, 28 augusti—18 december 1936, 8 januari—31 maj 1937, 9 april—31 maj 1938, 20 september 1938—30 juni 1939 samt från 15 augusti 1939 och fortfarande, måste anses urståndsatt att på tillfredsställande sätt fullgöra sina tjänsteåligganden. I avgivet yttrande förklarade G. att hon under viss förutsättning vore villig att avgå från sin tjänst. Vederbörande folkskolinspektör förordade, att G. av Kungl. Maj:t medgåves rätt att komma i åtjnutande av förtidspension eller sjuk-

pension under framhållande att G. måste anses för framtiden oförmögen att på tillfredsställande sätt sköta sin befattning till följd av sjukdom och nedsatt arbetsförmåga samt att G. uppnått en levnadsålder, vilken med mindre än fem år understege den för hennes befattning stadgade pensionsåldern och innehade trettio tjänstår. Skolöverstyrelsen anförde i avgivet utlåtande, bland annat, att det icke vore styrkt, att G. för all framtid skulle vara oförmögen att på tillfredsställande sätt sköta sin befattning, varför skyldighet att avgå enligt 10 § 1 mom. c) i tjänstepensionsreglementet för folkskollärare m. fl. — sjukdom — icke torde föreligga för henne. Däremot förefölle det skolöverstyrelsen som om särskilt starka skäl förelåge för tillämpning av 4 mom. av sagda paragraf. Det syntes nämligen ganska säkert, att G. icke kunde tänkas under en mera sammanhängande tid vara i tjänsteutövning. Det måste därför enligt överstyrelsens mening vara till gagn för undervisningen, om avsked kunde beredas henne. I ärendet avgåvos vidare utlåtanden av statens pensionsanstalt och statskontoret. Pensionsanstalten ansåg förutsättningarna för tvångspensionering vara för handen. Statskontoret anförde, bland annat, att tvekan måste råda, huruvida förutsättningarna för en tillämpning av bestämmelserna i 10 § 4 mom. tjänstepensionsreglementet för folkskollärare m. fl. förelåge i ifrågavarande fall, men att ämbetsverket med hänsyn till i ärendet föreliggande särskilda omständigheter icke ville direkt motsätta sig bifall till folkskolestyrelsens framställning. Genom Kungl. Maj:ts beslut den 21 juni 1940 förklarades G. jämlikt nyss åberopade författningsrum skyldig att avgå från tjänsten och entledigas.

Sedan småskollärarinnan H. i ett av sinnessjukhusläkare utfärdat utlåtande förklarats vara på grund av sinnessjukdom (folkskygghet, otillgänglighet, ett förskruvet uppträdande, slappa affektreaktioner, persekutoriska tankevillor) oförmögen att tillfredsställande sköta sin tjänst, vilken arbetsoförmåga vore för framtiden bestående, anhöll vederbörande folkskolestyrelse hos statens pensionsanstalt om prövning av H:s rätt till sjukpension. Pensionsanstalten, som ansåg sig förhindrad att med stöd av sagda läkarutlåtande tillerkänna H. sjukpension, infordrade ett nytt läkarintyg rörande H:s hälsotillstånd. H. vägrade emellertid att inställa sig hos läkare och förklarade sig för övrigt icke villig att avgå från sin befattning. I anledning av vad sålunda förekommit och då vederbörande folkskolestyrelse på närmare angivna skäl förklarat sig icke önska avlåta någon framställning till Kungl. Maj:t om entledigande av H. jämlikt 10 § 4 mom. tjänstepensionsreglementet för folkskollärare m. fl., underställde skolöverstyrelsen frågan om tvångspensionering av H. Kungl. Maj:ts prövning. Skolöverstyrelsen anförde därvid att det med hänsyn såväl till undervisningens bästa som ock till statsverkets ekonomiska intressen vore önskvärt att H. — för vilken endast två år återstode till pensionsåldern och som kunde räkna sig till godo mer än trettio tjänstår — snarast möjligt erhölle avsked, en uppfattning som jämväl delades av vederbörande folkskolinspektör. Statens pensionsanstalt anförde i avgivet utlåtande bland annat att pensionsanstalten alltjämt ansåge

sig förhindrad att bevilja H. sjukpension men att anstalten icke hade något att erinra mot att H. förklarades skyldig att avgå från sin befattning och entledigades från densamma. Statskontoret anförde att enligt statskontorets mening det i och för sig hade varit riktigast, att frågan om H:s fortsatta anställning prövats efter läkarundersökning av hennes dåvarande hälsotillstånd. Statskontoret ansåge sig emellertid i betraktande av i ärendet föreliggande omständigheter och särskilt med hänsyn till innehållet i det ovannämnda läkarutlåtandet, icke böra motsätta sig bifall till den av skolöverstyrelsen gjorda framställningen. Kungl. Maj:t förklarade genom beslut den 28 juni 1940 H. skyldig att avgå från sin ovannämnda befattning och entledigade henne från densamma.

Fråga om tvångspensionering av ordinarie folkskollärarinnan I. väcktes i framställning till Kungl. Maj:t av folkskolestyrelsen i Y. skoldistrikt. I. hade erhållit del av folkskolestyrelsens till grund för framställningen liggande protokoll, men icke inkommit med något yttrande i ärendet. Av handlingarna framginge att I. enligt av skolöverstyrelsen meddelade föreskrifter underkastat sig läkarundersökning såväl 1936 som 1937, varvid konstaterats att hon på grund av sinnessjukdom vore oförmögen att på tillfredsställande sätt sköta sin tjänst. På grund av intyg av de läkare (sinnessjukhusläkare), som verkställt dessa undersökningar, erhöll I. tjänstledighet från sin befattning under läsåren 1936/37 och 1937/38. I samband med beviljande av den senare tjänstledigheten föreskrev folkskolestyrelsen skyldighet för I. att, därest hon efter utgången av den henne meddelade ledigheten önskade återinträda i tjänstgöring, till folkskolestyrelsen inom viss tid insända intyg, utvisande huruvida hon återvunnit förmågan att på ett tillfredsställande sätt sköta sin tjänst. Då I. uraktlät detta, avstängdes hon från tjänstgöring från början av läsåret 1938/39. Den tid, under vilken I. ej uppehållit sin lärarbefattning, uppgick till i det närmaste sju år. Medicinalstyrelsens rättspsykiatriska nämnd avgav efter erhållen remiss det utlåtande, att med hänsyn till den sjukdom, som konstaterades hos I. 1936 och 1937, det enligt allmän medicinsk erfarenhet måste anses mycket osannolikt, att I. så kunde återvinna sin hälsa, att hon skulle kunna bestrida sin tjänst. Skolöverstyrelsen hemställde — efter att hava inhämtat yttrande från vederbörande folkskolinspektör — att Kungl. Maj:t måtte med anledning av folkskolestyrelsens ansökning och med stöd av 6 § 3 mom. 1 stycket folkskolans tjänstepensionsreglemente förklara I. skyldig att avgå från sin tjänst och entlediga henne. Statens pensionsanstalt och statskontoret tillstyrkte i avgivna utlåtanden bifall till den av skolöverstyrelsen gjorda hemställan. Jämlikt Kungl. Maj:ts beslut den 21 maj 1943 förklarades I. skyldig att avgå från sin befattning och entledigades.

Slutligen anse sig revisorerna i detta sammanhang böra omnämna ett med de förevarande närbesläktat fall, som icke lett till tvångsavskedande med pension.

En stiftssekreterare X. hade enligt verkställd utredning befunnits på grund av sjukdom vara för framtiden oförmögen att på ett tillfredsställande sätt

fullgöra de med stiftssekreterartjänsten förenade åliggandena. Ett i ärendet utfärdat läkarintyg gåve vid handen, att X. sedan flera år lidit av mental insufficiens med åtföljande nedsatt psykisk arbetsförmåga, nedsatt koncentrationsförmåga och lätt uttröttbarhet, i följd varav han borde befrias från vissa arbetsuppgifter. För att arbetet inom domkapitlet skulle hava sin behöriga gång hade domkapitlet sedan början av januari 1939 måst tillämpa den arbetsordningen, att stiftsnotarien hos domkapitlet, Y., beordrats fullgöra i huvudsak samma åligganden, som om han formellt innehaft förordnande å stiftssekreterartjänsten. Under förmälan att den sålunda tillämpade ordningen icke kunde anses ur ansvarighetssynpunkt tillfredsställande, hemställde domkapitlet hos Kungl. Maj:t, med bifogande av yttrande från X., att Kungl. Maj:t måtte förordna att X. och Y. skulle byta tjänst samt att sålunda Y. måtte förordnas att tillsvidare upprätthålla stiftsssekreterartjänsten hos domkapitlet och att X. måtte förordnas att upprätthålla stiftsnotarietjänsten. Genom beslut den 26 mars 1943 föreskrev Kungl. Maj:t, bland annat, att X. skulle med utgången av mars 1943 frånträda utövandet av sin innehavande stiftssekreterarbefattning samt från och med den 1 april 1943 tills vidare uppehålla stiftsnotarietjänsten hos domkapitlet. Tillika förordnade Kungl. Maj:t Y. att från och med den 1 april 1943 tillsvidare såsom vikarie bestrida stiftssekreterarbefattningen hos domkapitlet. Det torde böra bemärkas, att det sålunda genomförda tjänstebytet för Y. medfört särskild gottgörelse i form av vikariatsersättning, medan för X. såväl i fråga om löneklassplacering som beträffande övriga avlöningsförmåner fortfarande skall gälla vad för den högre lönegraden är bestämt.

Revisorernas uttalande.

Bestämmelserna om tvångspensionering hava, såsom framgår av den lämnade redogörelsen, tillkommit i avsikt att bereda möjlighet för myndighet att från tjänsten avkoppla befattningshavare, som på grund av arbetsoförmåga eller annan orsak är urståndsatt att på tillfredsställande sätt fullgöra sina tjänståligganden utan att sådana omständigheter föreligga att sjukpensionering kan ske. I motsats till vad som gäller i fråga om sistnämnda pensioneringsform har vid tvångspensionering kravet på att arbetsoförmågan skall vara styrkt genom läkarintyg eftergivits och en mera diskretionär prövningsrätt medgivits. Å andra sidan har i fråga om rätten till tvångspensionering en väsentlig inskränkning gjorts, i det att dylik pensionering får ske tidigast fem år innan befattningshavaren inträder i pensionsåldern.

Såsom utredningen giver vid handen hava bestämmelserna om tvångspensionering endast i mycket ringa utsträckning kommit i tillämpning. I viss mån torde detta kunna förklaras därav, att befattningshavare i flera fall föredragit att frivilligt avgå med rätt att komma i åtnjutande av förtidspension (13 § 2 mom. allmänna tjänstepensionsreglementet; 10 § 2 mom. folkskolans tjänstepensionsreglemente) i stället för att bliva tvångspensionerade. Ofta torde emellertid anledningen till myndigheternas obenägenhet att använda sig av tvångspensioneringsinstitutet hava varit, att vederbörande myndighet av humanitetsskäl ansett sig icke böra tillgripa en för befatt-

ningshavaren så ingripande åtgärd, i synnerhet som allenast en jämförelsevis kort tid — högst fem år — återstode, tills befattningshavaren kunde i vederbörlig ordning förklaras skyldig avgå med ålderspension. En annan bidragande orsak torde måhända även vara att söka däruti, att gällande bestämmelser ansetts alltför allmänt avfattade och att en tillämpning av desamma enligt myndigheternas uppfattning lätt kunde få sken av »förföljelse» mot den av åtgärden drabbade tjänstemannen. Det framstår emellertid som ett statsintresse av största vikt att från statsförvaltningen utgallras sådan arbetskraft, som på ett eller annat sätt visat sig olämplig för sin uppgift. De nuvarande bestämmelserna synas revisorerna icke giva tillräcklig garanti i detta hänseende. Revisorerna kunna icke undgå att finna att gällande föreskrifter lämna möjlighet för en tjänsteman att under oskäligt lång tid utnyttja den ordinarie statsanställningens förmåner utan att fullgöra däremot svarande prestationer. Genom bestämmelsen om att tvångspensionering får ske högst fem år före befattningshavares inträde i pensionsåldern uteslutes från möjligheten till dylik pensionering sådana icke fåtaliga fall, där befattningshavare i tidigare ålder befunnits urståndsatt att på tillfredsställande sätt fullgöra sina tjänsteåligganden. En väsentlig utvidgning av myndigheternas befogenhet i förevarande avseende synes därför revisorerna högst nödvändig, om det med tvångspensioneringen avsedda syftet skall vinnas. Den tid, under vilken en dylik åtgärd bör kunna vidtagas, anse revisorerna icke bör understiga tio år före pensionsålderns inträde. Revisorerna förbise därvid icke att i de fall, då pensionsåldern satts till 55 år, tvångspensionering skulle kunna äga rum redan vid 45 års ålder. Då emellertid avgörandet av pensioneringsfrågan ytterst ankommer på Kungl. Maj:t, torde någon risk för missbruk av tvångspensioneringsinstitutet icke behöva förekomma.

Vid tidigare tillfällen har i samband med behandling av spörsmålet om tvångspensionering den invändningen gjorts, att ett genomförande av en sådan pensioneringsform icke skulle stå i överensstämmelse med stadgandet i § 36 regeringsformen angående tjänstemäns oavsättlighet. Sedan numera denna fråga i princip får anses löst genom införandet av bestämmelsen om tvångspensionering i såväl 1934 års civila tjänstepensionsreglemente som allmänna tjänstepensionsreglementet, torde någon liknande erinran icke med fog kunna göras gällande mot den föreslagna skärpningen av dessa bestämmelser. Det bör givetvis också ligga i tjänstemännens eget intresse att åtgärder vidtagas för avskaffande av ett system, som är ägnat att ogynnsamt påverka arbets- och befordringsförhållandena inom den statliga myndigheten.

I samband med ändring av gällande bestämmelse om tvångspensionering bör en ändring av reglerna för förtidspensionering vidtagas. I syfte att bereda tjänsteman, som eljest skulle tvångspensioneras, tillfälle att i stället frivilligt avgå mot åtnjutande av förtidspension, vilja revisorerna föreslå, att bestämmelserna för denna pensionsform ändras och utbyggas i sådan riktning att rätten till erhållande av förtidspension utsträckes till att gälla

under samma tid som här föreslagits i fråga om tvångspensionering. Någon risk för att en dylik rätt skulle komma att missbrukas, torde icke föreligga, då det ankommer på Kungl. Maj:t att fatta beslut i frågan.

Enligt gällande reglementen torde vid ett genomförande av revisorernas förslag ordinarie tjänsteman, å vilken vederbörande reglemente erhållit tillämpning, vara skyldig underkasta sig de ändrade bestämmelserna om såväl tvångspension som förtidspension.

§ 40.

Tjänstelivränta (uppskjuten livränta).

I 26 § allmänna tjänstepensionsreglementet föreskrives, att den som, efter att hava blivit underkastad detta reglemente, avgått ur statens tjänst utan rätt att komma i åtnjutande av tjänstepension för den av honom vid avgångstillfället innehavda befattningen, är berättigad att på därom gjord ansökning erhålla tjänstelivränta, bland annat, när han uppnått en levnadsålder av 65 år (uppskjuten livränta).

Såsom förutsättning för rätt till tjänstelivränta skall likväl gälla, att tjänstemannen under sammanlagt minst tre år före avgången innehaft anställning, som vid nämnda tillfälle varit förenad med tjänstepensionsrätt enligt allmänna tjänstepensionsreglementet eller andra tjänstepensionsbestämmelser, samt att tjänstemannen icke efter avgången men före den tidpunkt, då han uppnått en levnadsålder av 65 år, innehaft annan anställning, förenad med tjänstepensionsrätt som nyss sagts.

Vad som avses med tjänstepensionsbestämmelser framgår av 1 § 3 mom. andra stycket allmänna tjänstepensionsreglementet. Enligt nämnda stadgande skall vad i reglementet härom sägs, där ej annat framgår, avse dels tjänstepensionsbestämmelser, antagna av Kungl. Maj:t och riksdagen, dels ock tjänstepensionsbestämmelser för riksdagens verk, vilka antagits av riksdagen eller med stöd av dess bemyndigande utfärdats av delegerade för riksdagens verk. Såsom tjänstepensionsbestämmelser av förstnämnda slag anses icke bestämmelser om pensionering av försvarsväsendets reserver av befäl och civilmilitär personal.

Uppskjuten livränta utgår enligt 26 § från och med månaden näst efter den, under vilken vederbörande uppnått 65 års ålder, eller, där nämnda ålder redan uppnåtts och livräntan träder i stället för tjänstepension, från och med dagen näst efter den, då tjänstepensionen upphört att utgå; dock att livränta i förstnämnda fall ej må utgå för längre tid tillbaka än sex månader före den månad, under vilken ansökning därom gjorts.

Livräntan utgår till och med den månad, varunder livräntetagaren avlider.

Beträffande tjänstårsberäkningen gäller enligt 17 § 1 mom. som allmän regel att såsom tjänstår må tillgodoräknas tid före pensionsålderns inträde, under vilken tjänsteman varit underkastad allmänna tjänstepensionsreglementet.

Såsom tjänstår må jämväl enligt 2 mom. tillgodoräknas dels tid, varunder tjänsteman varit underkastad andra tjänstepensionsbestämmelser än de i nämnda reglemente innefattade, i den omfattning sådan tid enligt berörda

bestämmelser med därtill hörande övergångsstadganden fått tillgodoräknas, dels ock tid i övrigt, vilken tjänstemannen ägt räkna såsom tjänstår enligt de andra tjänstepensionsbestämmelser med övergångsstadganden, vilka han sålunda varit senast underkastad, dock endast i den mån sådan tid ej tillgodoräknats enligt föreskrifterna i 1 mom.

3 mom. samma paragraf innehåller bestämmelse om att det beror på prövning i den ordning Kungl. Maj:t föreskriver, om och i vad mån tid, varunder tjänsteman fullgjort arbete eller uppdrag i eller utom statens tjänst, må tillgodoräknas såsom tjänstår, där sådan tillgodoräkning ej må ske enligt vad ovan i denna paragraf eller eljest är stadgat.

Enligt 27 § 1 mom. första stycket samma reglemente bestämmes beloppet för år räknat av tjänstelivränta i förhållande till dels det för befattningshavaren vid avgången gällande tjänstepensionsunderlaget, dels antalet vid avgången uppnådda tjänstår, dels ock nämnda antal tjänstår utökat med tid, som vid avgången må hava återstått till utgången av den månad, varunder befattningshavaren uppnår 65 års ålder, allt på sätt närmare stadgas i 28 §.

Härvid skall jämlikt andra stycket b) samma paragraf iakttagas, bland annat, att tid, för vilken bidragsplikt för tjänstepensionering ej förelegat, vid tjänstårsberäkning i intet fall må tagas i betraktande till större del än två tredjedelar.

En viss avvikelse från sistnämnda regel stadgas i tionde punkten i övergångsbestämmelserna till reglementet. För den som omedelbart före reglementets ikraftträdande var underkastad civila eller militära tjänstepensionsreglementet skall nämligen — i stället för vad i 17 § 2 mom. stadgas och oavsett vad 27 § 1 mom. andra stycket b) reglementet innehåller — med avseende å beräkning av tjänstår för tid före ikraftträdandet gälla, att såsom tjänstår må tillgodoräknas dels tid, varunder tjänstemannen varit underkastad i 1 § 3 mom. andra stycket allmänna tjänstepensionsreglementet omförmälda tjänstepensionsbestämmelser, i den omfattning sådan tid fått tillgodoräknas enligt civila respektive militära tjänstepensionsreglementet med därtill hörande övergångsstadganden, dels ock tid i övrigt, vilken han ägt räkna såsom tjänstår för pension respektive uppskjuten livränta antingen enligt civila respektive militära tjänstepensionsreglementet med övergångsstadganden eller ock enligt de andra tjänstepensionsbestämmelser av nyssnämnt slag, vilka han varit underkastad närmast före det angivna tjänstepensionsreglemente blivit för honom gällande.

Jämlikt 28 § bestämmes uppskjuten livränta till ett belopp motsvarande så stor del av tjänstepensionsunderlaget, som antalet vid avgången uppnådda fulla eller påbörjade fjärdedels tjänstår utgör av det på sätt i 27 § 1 mom. sägs utökade antalet fulla eller påbörjade fjärdedels tjänstår, dock minst av 120. Om antalet vid avgången uppnådda fulla eller påbörjade fjärdedels tjänstår är mindre än 120, skall likväl iakttagas, att det på nyssnämnda sätt beräknade beloppet skall minskas med $^1/_{10}$ procent för varje felande fjärdedels år.

I 18 § kungörelsen den 30 juni 1942 (nr 693) med föreskrifter rörande tillämpning av allmänna tjänste- och familjepensionsreglementena m. m. stadgas att, då allmänna tjänstepensionsreglementet underkastad tjänsteman avgår ur statens tjänst utan rätt att komma i åtnjutande av tjänstepension för den av honom vid avgångstillfället innehavda befattningen och utan att kvarstå i eller tillträda annan med tjänstepensionsrätt förenad befattning, det skall, om tjänstemannen under sammanlagt minst tre år före avgången innehaft anställning, som vid nämnda tillfälle varit förenad med tjänstepensionsrätt, åligga den myndighet, som för tjänstematrikel beträffande tjänstemannen, att med anmälan om avgången översända utdrag ur tjänstematrikeln till den myndighet, på vilken det enligt 5 § 1 mom. allmänna tjänstepensionsreglementet ankommer att pröva fråga om tjänstemannens rätt att komma i åtnjutande av tjänstelivränta, ävensom att i matrikeln göra anteckning om avgången och om matrikelutdragets översändande.

Enligt 5 § 1 mom. allmänna tjänstepensionsreglementet ankommer dylik prövning beträffande tjänsteman vid postverket, telegrafverket, statens järnvägar, statens vattenfallsverk eller domänverket på vederbörande verks styrelse och beträffande annan tjänsteman på statskontoret.

I 19 § nyssnämnda kungörelse föreskrives vidare att hos den myndighet, på vilken det enligt 5 § 1 mom. allmänna tjänstepensionsreglementet ankommer att pröva frågor om rätt att komma i åtnjutande av tjänstelivränta, skall i form av kortregister eller i annan lämplig form föras förteckning över sådana ur statens tjänst avgångna personer, som i 18 § här ovan avses. Denna förteckning skall beträffande envar sådan person innefatta uppgift om fullständigt namn, födelsedatum, födelseort, senaste anställning, tidpunkt för dennas frånträdande samt den tidpunkt, då den avgångna uppnår 65 års ålder. Såsom bilaga till förteckningen skall fogas vederbörligt utdrag ur tjänstematrikeln.

Ansökning att komma i åtnjutande av uppskjuten livränta skall även ställas och ingivas till ovannämnda myndighet. Sådan ansökning bör göras i god tid innan tjänstemannen uppnår 65 års ålder (20 §).

I huvudsak likartade bestämmelser om tjänstelivränta äro intagna i folkskolans tjänstepensionsreglemente den 18 juli 1942 (nr 699) samt i 1942 års tjänstepensionsreglemente för riksdagens verk.

Beträffande arbetare i statens tjänst återfinnas motsvarande bestämmelser om tjänstelivränta i 1942 års tjänstepensionsreglemente för arbetare (nr 452). Enligt 19 § reglementet är den som, efter att hava blivit underkastad detta reglemente, avgått från anställning, som i reglementet avses, utan rätt att komma i åtnjutande av tjänstepension enlig reglementet, berättigad att på därom gjord ansökning erhålla tjänstelivränta, när han uppnått en levnadsålder av 65 år (uppskjuten livränta). Såsom förutsättning härför skall likväl gälla, att arbetaren före anställningens upphörande antingen under sammanlagt minst tre år varit underkastad detta reglemente eller andra tjänstepensionsbestämmelser eller ock under sammanlagt minst sex år i statens tjänst innehaft sådan anställning, som utgjort hans huvudsakliga sys-

selsättning och förvärvskälla, samt att arbetaren icke efter avgången men före uppnåendet av 65 års ålder innehaft annan anställning, förenad med tjänstepensionsrätt enligt detta reglemente eller andra tjänstepensionsbestämmelser.

Uppskjuten livränta utgår från och med månaden näst efter den, under vilken vederbörande uppnått 65 års ålder, dock att sådan livränta ej må utgå för längre tid tillbaka än sex månader före den månad, under vilken ansökning därom gjorts. Livräntan utgår till och med den månad, varunder livräntetagaren avlider.

Såsom tjänstår må enligt 14 § 1 mom. tillgodoräknas tid före pensionsålderns inträde, för vilken arbetare vidkänts tjänstepensionsavdrag enligt detta reglemente.

Enligt 2 mom. samma paragraf må såsom tjänstår jämväl tillgodoräknas dels tid, under vilken arbetaren varit underkastad andra tjänstepensionsbestämmelser än de i detta reglemente innefattade, i den omfattning sådan tid enligt berörda bestämmelser med därtill hörande övergångsstadganden fått tillgodoräknas, dels ock tid i övrigt, vilken arbetaren ägt räkna såsom tjänstår enligt de andra tjänstepensionsbestämmelser med övergångsstadganden, vilka han sålunda varit senast underkastad, allt dock endast i den mån sådan tid ej tillgodoräknats enligt föreskrifterna i 1 mom.

I fråga om beräkning såsom tjänstår av annan tid än som avses i 1 och 2 mom. och varunder arbetaren ej innehaft med tjänstepensionsrätt förenad anställning skall enligt 3 mom. gälla,

a) att såsom tjänstår må tillgodoräknas två tredjedelar av tid, under vilken arbetare efter uppnådd ålder av 18 år men före pensionsålderns inträde i statens tjänst innehaft sådan anställning, vilken utgjort hans huvudsakliga sysselsättning och förvärvskälla, dock att på prövning av den myndighet, som har att fastställa pensionen, skall bero huruvida och i vad mån reduktion bör vidtagas vid tillgodoräkning av anställningstid, varunder för arbetaren ej gällt en arbetstid av normal omfattning; samt

b) att på prövning i den ordning Kungl. Maj:t föreskriver beror, om och i vad mån såsom tjänstår må tillgodoräknas tid varunder den, som övergått till anställning i statens tjänst vid statens övertagande helt eller delvis av kommunalt driven verksamhet eller enskilt företag i samband med dylik verksamhets eller företags nedläggande, innehaft anställning hos den föregående arbetsgivaren.

Beträffande arbetare, å vilken 1934 års tjänstepensionsreglemente för arbetare varit tillämpligt och som vid nämnda reglementes ikraftträdande den 1 januari 1935 ej var delägare i kassa för pensionering av icke-ordinarie personal i staten tjänst, stadgas i 4 punkten övergångsbestämmelserna till pensionsreglementet att sådan arbetare må, om arbetaren avgår med tjänstepension den 1 januari 1945 eller senare, de jämlikt 14 § beräknade tjänståren i förekommande fall utökas i sådan omfattning, att tjänstårens antal icke understiger det, som kunnat tillgodoräknas, därest arbetaren avgått med pension omedelbart före den 1 januari 1945 och tillämpning skett av stadgan-

det i 3 punkten av de till 1934 års reglemente hörande övergångsstadgandena.

På sätt framgår av 20 § 1 mom. reglementet bestämmes beloppet för år räknat av tjänstelivränta i förhållande till dels det för arbetaren vid avgången gällande tjänstepensionsunderlaget, dels antalet vid avgången uppnådda tjänstår, dels ock nämnda antal tjänstår utökat med tid, som vid anställningens upphörande må hava återstått till utgången av den månad, varunder arbetaren uppnår 65 års ålder, allt på sätt närmare stadgas i 21 §.

Härvid iakttages, att tid, för vilken bidragsplikt för tjänstepensionering ej förelegat, vid tjänstårsberäkning i intet fall må tagas i betraktande till större del än två tredjedelar.

Enligt 21 § bestämmes uppskjuten livränta till ett belopp motsvarande så stor del av tjänstepensionsunderlaget, som antalet vid avgången uppnådda fulla eller påbörjade fjärdedels tjänstår utgör av det på sätt i 20 § 1 mom. sägs utökade antalet fulla eller påbörjade fjärdedels tjänstår, dock av minst 120. Om antalet vid avgången uppnådda fulla eller påbörjade fjärdedels tjänstår är mindre än 120, skall likväl iakttagas, att det på nyssnämnda sätt beräknade beloppet skall minskas med $^1/_{10}$ procent för varje felande fjärdedels år.

Prövning av fråga om rätt att komma i åtnjutande av tjänstelivränta enligt nu ifrågavarande reglemente samt fastställande till beloppet av dylik förmån sker beträffande arbetare vid postverket, telegrafverket, statens järnvägar, statens vattenfallsverk eller domänverket av vederbörande verks styrelse och beträffande annan arbetare av statens pensionsanstalt (5 §).

Såsom framgår av ovan återgivna bestämmelser har såsom villkor för rätt till livränta uppställts krav på viss minsta anställningstid i statstjänst. Någon sådan begränsning var ej föreskriven i civila tjänstepensionsreglementet den 30 juni 1934 (nr 442). Tjänsteman, som avgick från tjänsten utan rätt att komma i åtnjutande av pension, var sålunda från och med avgången försäkrad till erhållande av uppskjuten livränta, oberoende av den tid han tidigare innehaft pensionsberättigande anställning. I det tidigare gällande allmänna familjepensionsreglementet den 16 oktober 1936 (nr 542) hade däremot vidtagits den inskränkningen, att den, som avgått med rätt till uppskjuten livränta i tjänstepensionshänseende, icke ägde familjepensionsrätt för sina efterlevande, med mindre han under minst fem år innehaft tjänstepensionsberättigande befattning. I de av 1934 års familjepensionsutredning föreslagna familjepensionsreglementena fanns något dylikt villkor icke upptaget. En förtidsavgången anställningshavare skulle sålunda bevara sin en gång intjänta familjepensionsrätt oavsett anställningstidens längd. Rörande denna punkt förelåg emellertid ett särskilt yttrande av två av utredningsmännen, vilka, bland annat, anförde följande:

Den av utredningen föreslagna regeln har på tjänstepensionsområdet sin motsvarighet i bestämmelserna om uppskjuten livränta. Den, som en gång vunnit tjänstepensionsrätt, bevarar vid förtidsavgång rätt till en framtida livränteförmån, grundad på den intjänta pensionen, även om hans anställning i pensionsberättigande tjänst varit aldrig så kortvarig.

Det synes oss emellertid kunna ifrågasättas, om det är lyckligt, att livränte-

rätten gjorts så obegränsad. Det vill förefalla, som om man vid utformningen av livräntebestämmelserna ej tillräckligt beaktat det betydande administrativa besvär, som bestämmelsernas tillämpning måste förorsaka. För livräntans bestämmande erfordras i varje särskilt fall ej blott fastställande av tjänstår och pensionsunderlag för olika innehavda befattningar utan även en relativt invecklad försäkringsteknisk beräkning; vidare kräves en vidlyftig personalbokföring för identifiering och kontroll vid det framtida realiserandet av livränterätten; slutligen kommer härtill bestyret med utbetalning av livräntan. Där — så som fallet ej sällan är med icke-ordinarie befattningshavare och arbetare, ej minst säsongarbetare — den pensionsberättigande anställningen är mycket kortvarig, står detta administrativa bestyr knappast i rimlig proportion till den obetydliga förmån, som flera årtionden efter avgången tillkommer anställninghavaren. Mera tillfredsställande hade utan tvivel varit, om man genom uppställande av villkor om viss minsta anställningstid avskurit de fall, där tjänstetiden är alltför kortvarig. Det kan ifrågasättas, om ej ändring i tjänstepensionsreglementena bör ske i dylik riktning.

Fråga är då, om det kan anses lämpligt att nu på familjepensionsområdet införa en motsvarighet till den uppskjutna livräntan på tjänstepensionsområdet utan varje inskränkning med hänsyn till anställningstidens längd och familjepensionsförmånens därav beroende storlek.

Reservanterna berörde härefter vissa inom utredningen framförda principiella invändningar mot en begränsning av rätten till uppskjuten familjepension, innebärande i främsta rummet att det ej skulle vara förenligt med de försäkringsprinciper, på vilka förslaget grundats, att beröva en anställningshavare de ekonomiska insatser, som av honom gjorts för familjepensioneringen. Reservanterna ansågo nämnda invändningar beaktansvärda men ifrågasatte, om man borde tillmäta dem så avgörande betydelse, att de borde få förhindra den önskvärda administrativa förenklingen:

Om staten enhetligt för större delen av statsförvaltningen ordnar familjepensioneringen med utjämnade pensionsunderlag, avpassade efter löneställningen, och därvid tillika för finansieringen inlägger ett fast statsbidrag vid sidan av det kollektivt och likformigt bestämda pensionsavdraget, övergår familjepensionsförmånen från att i huvudsak vara en befattningshavarnas ensak till att i viss mån utgöra ett led i lönesättningen för statlig personal. Än mer skulle detta bliva fallet, om staten framdeles inför ett verkligt nettolönesystem. Men betraktar man familjepensionens avvägning som ett led i lönesättningen, kan det knappast anses orimligt, att staten för åtnjutande av uppskjuten familjepension föreskriver villkor om viss minsta anställningstid i syfte att befria sig från alltför betungande administrativa bestyr.

Sakligt sett synes oss ej heller en inskränkning av här avsedd art ägnad att ingiva större betänklighet. Vid en lång anställningstid har — vare sig anställningshavaren är manlig eller kvinnlig — i regel förelegat ett sådant samband mellan statsanställningen och familjens levnadsförhållanden, att det även vid förtidsavgång är naturligt, att den intjänta familjepensionsrätten bevaras. Men i de fall, då anställningshavaren vid unga år avgår efter mycket kort anställningstid, förefaller det ej stötande, om han får lämna anställningen utan någon framtida familjepensionsrätt för eventuella efterlevande.

I anslutning härtill ifrågasatte reservanterna en inskränkande bestämmelse av innebörd att reglementets bestämmelser skulle äga tillämpning å förtids-

Befattning	Antagen födelsetid	Tid från vilken livräntan utgår	Tid, för vilken bidragsplikt för tjänstepensionär ej förelegat	Tid såsom extraordinarie tjänsteman	Tid såsom ordinarie tjänsteman	Tjänstepensionsunderlag	Livräntans årsbelopp	
							Med tillgodoräknande av tid i pensionsberättigande befattning	Med tillgodoräknande av tid i föregående kol. jämte 2/3 av tid, för vilk. bidragsplikt för tjänstepens. ej förelegat
Tjänstemän:								
E. o. skrivbiträde (Eo 2)	1/7 1920	1/8 1985	1/7 1938–30/6 1940 = 2 år, 2/3 härav = 1 år 4 m.	1/7 1940–30/6 1943 = 3 år 1/7 1940–30/6 1945 = 5 år 1/7 1940–30/6 1949 = 9 år		1,776 » »	105: 60 177: 60 324: —	153: 60 224: 40 368: 40
E.o. kontorsbiträde (Eo 4)	»	»	» » »	1/7 1940–30/6 1943 = 3 år 1/7 1940–30/6 1945 = 5 år 1/7 1940–30/6 1949 = 9 år		1,980 » »	117: 60 198: — 361: 20	171: 60 249: 60 410: 40
Ord. kanslibiträde (A 7)	1/7 1917	1/8 1982	1/7 1935–30/6 1937 = 2 år, 2/3 härav = 1 år 4 mån.	1/7 1937–30/6 1940 = 3 år » »	1/7 1940–30/6 1943 = 3 år 1/7 1940–30/6 1945 = 5 år 1/7 1940–30/6 1949 = 9 år	2,376 » »	285: 60 384: — 585: 60	348: — 444: — 642: —

Befattning	Antagen födelsetid	Tid från vilken livräntan utgår	Tid för vilken bidragsplikt för tjänstepens. ej förelegat	Tid, då arbetarpens. regl. varit tillämpligt	Tjänstepensionsunderlag	Livräntans årsbelopp	
						Med tillgodoräknande av tid i pensionsberättigande befattning	Med tillgodoräknande av tid i föregående kol. jämte 2/3 av tid, för vilk. bidragsplikt för tjänstepens. ej förelegat
Arbetare:							
Kvinna, ej yrkesutbildad	1/7 1920	1/8 1985	1/10 1939–30/6 1941 = 21 mån. 2/3 härav = 1 år 2 mån. »	1/7 1941—30/6 1944 = 3 år 1/7 1941—30/6 1946 = 5 år 1/7 1941—30/6 1950 = 9 år	1,500 » »	91: 20 153: 60 279: 60	126: — 187: 20 312: —
Kvinna, yrkesutbildad	»	»	» » »	1/7 1941—30/6 1944 = 3 år 1/7 1941—30/6 1946 = 5 år 1/7 1941—30/6 1950 = 9 år	1,680 » »	102: — 171: 60 313: 20	141: 60 210: — 349: 20
Man, ej yrkesutbildad	»	»	» » »	1/7 1941—30/6 1944 = 3 år 1/7 1941—30/6 1946 = 5 år 1/7 1941—30/6 1950 = 9 år	2,076 » »	126: — 211: 20 387: 60	174: — 259: 20 430: 80
Man, yrkesutbildad	»	»	» » »	1/7 1941—30/6 1944 = 3 år 1/7 1941—30/6 1946 = 5 år 1/7 1941—30/6 1950 = 9 år	2,280 » »	138: — 232: 80 424: 80	192: — 284: 40 474: —

avgången tjänsteman endast om han vid avgången uppnått förslagsvis minst fem tjänstår. Såsom förut nämnts, intogs i 1936 års allmänna familjepensionsreglemente ett stadgande av den av reservanterna föreslagna innebörden.

1938 års pensionssakkunniga förklarade i sitt den 14 mars 1941 avgivna betänkande med förslag till allmänna tjänste- och familjepensionsreglementen att de funne de synpunkter, åt vilka givits uttryck i det återgivna yttrandet av reservanterna inom familjepensionsutredningen, i huvudsak äga samma giltighet på tjänstepensionsområdet som när det gäller familjepensionsförmånen. Det kunde enligt de sakkunnigas mening näppeligen vara motiverat att staten för en befattningshavare med mycket kortvarig anställning påtoge sig det omfattande arbete, som innefattades i fastställande av livräntebelopp, personalbokföring och periodisk utbetalning av livränta. Enligt de sakkunnigas uppfattning borde ej heller ur principiell synpunkt kunna fastställas någon vägande invändning mot att en sådan begränsning infördes, att allenast den erhölle livränterätt, som innehaft pensionsberättigande tjänst under en viss minsta tid. Gentemot åsikten, att en sådan anordning skulle innebära att man orättmätigt berövade tjänstemannen all valuta av pensionsavdragen, framhöllo de sakkunniga, att tjänstemannen redan före avgången erhållit ett visst vederlag för pensionsavdragen i form av den rätt, han under anställningstiden ägt att i händelse av då inträdande arbetsoförmåga erhålla invalid- eller sjukpension. Med hänsyn till de olika omständigheter, som vore av betydelse för frågans lösning, hade gränsen ansetts böra såväl i tjänste- som i familjepensionsbestämmelserna dragas vid tre års tjänstetid.

De sakkunnigas förslag härutinnan, som upptogs i proposition nr 339 till 1941 års riksdag, godkändes av riksdagen.

Till belysande av reglerna för tillgodoräkning av tjänstår och beräkning av livränta hava revisorerna låtit verkställa vidstående uträkning av de livräntebelopp, som i olika lägen skulle utgå till vissa befattningshavare inom skrivbiträdesgraderna samt till arbetare, inom vilka kategorier avgång med rätt till uppskjuten livränta i jämförelsevis stor utsträckning förekommer.

Revisorerna hava från de myndigheter, på vilka det, såsom förut nämnts, ankommer att pröva frågan om rätt till uppskjuten livränta, införskaffat uppgift å det antal fall, där avgång med rätt till uppskjuten livränta förekommit. Enligt hos nedannämnda myndigheter förda register har antalet fall under tiden $^{1}/_{7}$ 1942—$^{30}/_{9}$ 1943 utgjort följande:

Postverket	73
Telegrafverket	89
Statens järnvägar	21
Statens vattenfallsverk	69
Domänverket	14
Statskontoret	116
Statens pensionsanstalt	77
Summa	459

Enligt vad revisorerna erfarit, har under tiden 1 oktober—15 november 1943 hos statskontoret registrerats ytterligare 50 anmälningar om avgång med rätt till uppskjuten livränta.

Revisorernas uttalande.

Såsom förutsättning för rätten att erhålla uppskjuten livränta skall enligt de nu återgivna reglerna gälla, bland annat, att tjänstemannen under sammanlagt minst tre år före avgången innehaft anställning, som vid nämnda tillfälle varit förenad med tjänstepensionsrätt enligt allmänna tjänstepensionsreglementet eller andra tjänstepensionsbestämmelser, samt vad beträffar arbetare, att han före anställningens upphörande under samma tid varit underkastad 1942 års tjänstepensionsreglemente för arbetare eller andra tjänstepensionsbestämmelser.

Det kan uppenbarligen icke vara ett statligt intresse att en tjänsteman eller arbetare, som erhållit utbildning för sin uppgift och sedermera placerats å tjänstepensionsberättigande befattning, där hans förvärvade kunskaper skulle kunnat nyttiggöras, efter endast kort tids anställning lämnar statstjänsten. Följaktligen kan det icke heller ur statens synpunkt anses motiverat, att sådan anställningshavare tillerkännes uppskjuten livränta, i synnerhet som denna endast till en mindre del grundar sig på de pensionsavdrag, som befattningshavaren haft att vidkännas. Allra minst torde medgivande av en dylik förmån vara befogat i sådana fall — vilket ofta inträffar — där befattningshavare övergår till annan ekonomiskt mera fördelaktig verksamhet, för vilken denne särskilt kvalificerat sig genom sin föregående anställning i statens tjänst. Det bör vidare framhållas, att rätten till uppskjuten livränta för staten medför ett avsevärt arbete med beräkning av livräntebeloppet, personalregistrering och periodisk utbetalning av livräntan, ett arbete som i många fall knappast står i rimlig proportion till det utgående livräntebeloppet. Ett icke oväsentligt bestyr förorsakar särskilt registreringen av livränteberättigade befattningshavare, i det att myndighet, som har att utbetala livränta, måste å kortregister eller på annat sätt föra förteckning å dylika befattningshavare, som i de allra flesta fall först flera årtionden senare äro berättigade att komma i åtnjutande av nu ifrågavarande förmån. Frågan var gränsen skall dragas i avseende å anställningstidens längd kan givetvis vara föremål för olika meningar. Revisorerna anse emellertid, att en anställningstid av endast tre år å tjänstepensionsberättigande befattning är alltför kortvarig för att böra konstituera rätt till livränta. Enligt revisorernas mening kan det icke anses orimligt att i sådant hänseende uppställa krav på åtminstone fem år.

Gällande bestämmelser synas icke utesluta anställningshavare från möjligheten att för livränta få tillgodoräkna — utöver den angivna minimitiden för anställning å pensionsberättigande tjänst — även tid, för vilken bidragsplikt för tjänstepensionering ej förelegat. Då i regel första tjänstepensionsberättigande anställning vinnes först efter viss tids föregående tjänstgöring — som på olika håll kan vara av högst varierande längd — såsom extra tjänsteman eller i annan icke-ordinarieställning, följer därav, att sådan tjänstgöring i viss omfattning även kan tillgodoräknas för livränta. Visserligen torde avgö-

randet av dylik fråga mestadels bliva föremål för beslut från fall till fall — av Kungl. Maj:t eller myndighet — men revisorerna kunna för sin del icke finna anledning föreligga, att, då här gäller befattningshavare, som efter en längre eller kortare tids anställning funnit det med sin fördel förenligt att avgå ur statens tjänst, bibehålla en så förmånlig tillgodoräkningsregel.

De synpunkter, som revisorerna nu framhållit, anse revisorerna vara av den betydelse att ändring i gällande bestämmelser om uppskjuten livränta snarast böra komma till stånd.

§ 41.

Befattningshavare vid vissa av staten övertagna familjepensionskassor.

I proposition nr 201 till 1936 års riksdag framlade Kungl. Maj:t förslag till reglemente angående familjepension för efterlevande till befattningshavare i statens tjänst (allmänt familjepensionsreglemente). I samband härmed framlades jämväl förslag, att familjepensioneringen för manliga ordinarie befattningshavare, som dittills anordnats genom särskilda icke-statliga änke- och pupillkassor, skulle centraliseras och helt övertagas av staten. Kungl. Maj:ts förslag var i huvudsak grundat på ett av 1930 års pensionssakkunniga den 20 juli 1934 avgivet betänkande rörande familjepensionering för tjänstemän vid den civila statsförvaltningen (SOU 1934: 29). Det föreslagna reglementet var avsett att bliva tillämpligt å alla befattningshavare, för vilka civila eller militära tjänstepensionsreglementet gällde, och skulle vinna tillämpning successivt för de skilda förvaltningsområdena, allteftersom uppgörelse träffades om statens övertagande av den kassa, som då ombesörjde de vid respektive förvaltningsområde anställda befattningshavarnas familjepensionering.

Till samma års riksdag framlade Kungl. Maj:t i proposition nr 245 även förslag till överenskommelse med, bland annat, civilstatens änke- och pupillkassa om övertagande av kassans rörelse. Denna överenskommelse innehöll följande bestämmelser beträffande kassans egna befattningshavare.

För den, som vid övertagandet var innehavare av ordinarie befattning hos kassan och övergår till befattning i statens tjänst, skall gälla:

a) att hans avlönings- och pensionsförmåner icke må understiga dem, som han vid tiden för övertagandet åtnjöt för sin tjänst hos kassan, däri inbegripet provisoriskt dyrortstillägg och dyrtidstillägg enligt då gällande grunder;

b) att vid bestämmande av tjänstetid såväl för placering i löneklass som för beräkning av tjänstår för rätt till pension den tid, under vilken han innehaft anställning hos kassan, skall tillgodoräknas honom såsom om han därunder innehaft anställning i statens tjänst; samt,

vad förste expeditionsvakten A. H. Eriksson beträffar,

c) att han intill den för honom vid övertagandet gällande pensionsåldern skall bibehållas vid förutvarande rätt till årligt hyresbidrag å 700 kronor.

Därest och så länge befattningshavaren icke beredes tillfälle att övergå till sådan statstjänst i Stockholm, som finnes svara mot, vara jämförbar med eller högre än den tidigare befattningen hos kassan, skall han bibehållas vid de avlönings- och pensionsförmåner, som han vid tiden för övertagandet åtnjöt hos kassan, däri inbegripet provisoriskt dyrortstillägg och dyrtidstillägg enligt då gällande grunder. Här avsedd befattningshavare skall

äga att såsom tjänstår för bestämmande av pension tillgodoräkna såväl tid, under vilken han innehaft anställning hos kassan, som ock tiden från övertagandet till dess han uppnår den för honom vid övertagandet gällande pensionsåldern eller dessförinnan beredes likvärdig statsanställning.

För i detta moment avsedd befattningshavare skola i fråga om familjepensionering bestämmelserna under 2—4 samt 6 mom. här ovan äga motsvarande tillämpning, med iakttagande att så länge han icke innehar högre befattning, å vilken civila tjänstepensionsreglementet är tillämpligt, skall anses som om han alltjämt innehade ordinarie tjänst i den lönegrad, till vilken hans befattning enligt den för kassan senast gällande tjänsteförteckningen varit hänförd.

Vid övertagandet pensionerad förutvarande befattningshavare hos kassan skall bibehållas vid honom av kassans styrelse tillerkänd pension och skall därjämte alltjämt åtnjuta sådan pensionsförbättring, som före övertagandet varit för honom provisoriskt bestämd. Å dessa pensionsförmåner skall utgå dyrtidstillägg enligt de för dyrtidstillägg åt f. d. befattningshavare i statens tjänst gällande grunderna.

Kassan skall vidtaga erforderliga åtgärder för uppsägning av icke-ordinarie personal hos kassan till tiden för övertagandet.

Vederbörande departementschef uttalade beträffande denna punkt i överenskommelsen, bland annat, att, sedan kassan upphört, det givetvis vore önskvärt, att kassans ordinarie tjänstemän i den mån så läte sig göra bereddes sysselsättning i statstjänst. Man finge även räkna med att viss förstärkning av arbetskraften bleve erforderlig hos de myndigheter, som komme att övertaga bestyret med familjepensioneringen. Skulle någon av tjänstemännen icke lämpligen kunna beredas likvärdig anställning i statstjänst, ehuru han vore villig att övergå å sådan, syntes rimligt att staten under alla omständigheter tillförsäkrade sådan tjänsteman oförändrade förmåner, inberäknat sådana tilläggsförmåner, till vilka han icke kunde anses juridiskt berättigad. Av denna allmänna innebörd vore också de i överenskommelsen intagna bestämmelserna i ämnet. Fullmäktiges majoritet hade, framhöll departementschefen vidare, frånsett en viss detalj, icke föreslagit någon ändring av dessa bestämmelser, men två reservanter hade, med upptagande av vissa från tjänstemännen framförda önskemål, påyrkat intagande i överenskommelsen av bestämmelser i syfte att tillförsäkra tjänstemännen bibehållande av alla tillförsäkrade förmåner för det fall att de *icke* önskade begagna sig av erbjudande att mottaga likvärdig statsanställning. Sistnämnda yrkande grundades på den uppfattningen, att tjänstemännen icke vore skyldiga att övergå i statstjänst. Familjepensionsutredningen hade som skäl för ståndpunkten att icke intaga bestämmelser för ifrågavarande fall anfört, att bedömandet av huru i ett sådant oförmodat fall skulle förfaras, innefattade en rättsfråga, som icke ansetts lämpligen kunna eller böra vinna sin lösning i överenskommelsen, och utredningen hade i stället föreslagit, att riksdagen lämnade Kungl. Maj:t bemyndigande att i nu avsett fall träffa särskild överenskommelse med tjänstemännen efter skäliga grunder. Fullmäktiges majoritet hade jämväl funnit sig ej kunna avgöra förevarande rättsfråga och vidare framhållit, att då staten övertagit kassans alla förpliktelser, det icke

kunde göras gällande att tjänstemännen genom överenskommelsen avhändes någon rätt, samt att det icke rimligen kunde begäras att staten med hänsyn till förevarande fall skulle påtaga sig längre gående förpliktelser mot tjänstemännen än dessa rättsligen kunde göra gällande på grund av anställningen hos kassan.

Departementschefen förordade, att principerna för överenskommelsen i denna del icke ändrades. Den omtvistade frågans praktiska betydelse syntes honom mycket begränsad, då den avsåge endast det oförmodade fall att någon av kassans ordinarie tjänstemän skulle finna lämpligt att vägra mottaga honom erbjuden likvärdig anställning i statens tjänst. Att med hänsyn till ett dylikt fall göra några särskilda utfästelser från statens sida utöver vad som finge anses ligga i det allmänna övertagandet av kassans förpliktelser ansåge departementschefen, i likhet med fullmäktige, icke påkallat. Liksom fullmäktige förutsatte han nämligen, att största möjliga hänsyn komme att tagas till tjänstemännens berättigade intressen, när det gällde en omplacering i statstjänst.

Förslaget till allmänt familjepensionsreglemente med däri sedermera av bankoutskottet (utl. nr 75) företagna ändringar godkändes av riksdagen i skrivelse nr 366. I samband härmed bemyndigades Kungl. Maj:t att träffa överenskommelse med fullmäktige för civilstatens änke- och pupillkassa i huvudsaklig överensstämmelse med de grunder, som ovan angivits.

I proposition nr 219 till 1941 års riksdag framlade Kungl. Maj:t förslag till ordnande av familjepensionsväsendet för präster. Förslaget innebar att ifrågavarande pensionering skulle omhändertagas av staten, som i samband härmed skulle övertaga prästerskapets änke- och pupillkassa och dess verksamhet. Enligt ett som bilaga till nämnda proposition intaget förslag till preliminär överenskommelse angående statens övertagande av kassan skulle beträffande kassans egna tjänstemän gälla följande.

För den, som vid övertagandet är innehavare av ordinarie befattning hos kassan och övergår till befattning i statens tjänst skall gälla:

a) att hans avlönings- och tjänstepensionsförmåner icke må understiga dem, som han vid tiden för övertagandet var tillförsäkrad för sin tjänst hos kassan, varvid ifrågakommande dyrtidstillägg utgår enligt vid varje särskild tidpunkt gällande grunder, samt

b) att vid bestämmande av tjänstetid såväl för placering i löneklass som för beräkning av tjänstår för rätt till tjänstepension den tid, under vilken han innehaft anställning hos kassan, skall tillgodoräknas honom såsom om han därunder innehaft motsvarande anställning i statens tjänst.

Därest och så länge tillfälle icke beredes befattningshavaren att övergå till sådan statstjänst i Stockholm, som finnes svara mot, vara jämförbar med eller högre än den tidigare befattningen hos kassan, skall han bibehållas vid de avlönings- och tjänstepensionsförmåner, som han vid tiden för övertagandet var tillförsäkrad för sin tjänst hos kassan, varvid ifrågakommande dyrtidstillägg utgår enligt vid varje särskild tidpunkt gällande grunder. Här avsedd befattningshavare skall äga att såsom tjänstår för bestämmande av tjänstepension tillgodoräkna sig såväl tid, under vilken han innehaft anställning hos kassan, som ock tiden från övertagandet till dess han uppnår

den för honom vid övertagandet gällande pensionsåldern eller dessförinnan beredes statsanställning som nyss sagts.

För den som vid övertagandet var innehavare av ordinarie befattning hos kassan och i sådan egenskap delaktig i denna skola i fråga om familjepensionering bestämmelserna här ovan under 4 mom. och i andra stycket 6 mom. b) äga tillämpning med iakttagande av att, så länge han efter övertagandet icke erhållit statsanställning som ovan sägs, skall så anses, som om han alltjämt kvarstode i den befattning, för vilken han vid övertagandet ägde delaktighet i kassan.

Vid övertagandet tjänstepensionerad förutvarande befattningshavare hos kassan skall bibehållas vid de tjänstepensionsförmåner, som han vid tiden för övertagandet var tillförsäkrad för sin tjänst hos kassan, varvid ifrågakommande dyrtidstillägg utgår enligt vid varje särskild tidpunkt gällande grunder.

Kassan skall vidtaga erforderliga åtgärder för uppsägning av icke-ordinarie personal hos kassan till tiden för övertagandet.

Föredragande departementschefen framhöll beträffande förslaget i nämnda punkt, bland annat, att i likhet med vad som skett vid statens tidigare övertagande av enskilda pensionskassor, t. ex. civilstatens änke- och pupillkassa, torde även i fråga om prästänkekassan få förutsättas, att kassans personal, i den mån så läte sig göra, bereddes sysselsättning i statens tjänst. Enligt ordalydelsen i de föreslagna avtalsbestämmelserna skulle gälla, att, därest och så länge tillfälle icke bereddes befattningshavare att övergå till sådan statstjänst i Stockholm, som funnes svara mot, vara jämförbar med eller högre än den tidigare befattningen hos kassan, denne skulle bibehållas vid de avlönings- och tjänstepensionsförmåner, som han vid tiden för övertagandet vore tillförsäkrad för sin tjänst i kassan. I anslutning till vad statskontoret i ärendet framhållit, torde avgörande betydelse härvid böra fästas vid att vederbörande befattningshavare för det arbete han komme att erbjudas i statens tjänst — vilket självfallet i görligaste mån borde motsvara de arbetsuppgifter, han haft att utföra hos kassan — komma i åtnjutande av minst samma förmåner i löne- och pensionshänseende, vartill han hos kassan varit berättigad. Skulle någon av kassans ordinarie befattningshavare icke kunna beredas lämpliga arbetsuppgifter i statens tjänst, borde givetvis sådan befattningshavare, i avvaktan på att lämplig sysselsättning i statens tjänst anvisades honom, bibehållas vid sina dittillsvarande löne- och pensionsförmåner. Departementschefen biträdde i övrigt vad i överenskommelsen bestämts.

Riksdagen, som lämnade utan erinran förslaget till överenskommelse i denna del, biföll Kungl. Maj:ts proposition angående ordnande av familjepensionsväsendet för präster m. m. (bankoutskottets utl. nr 47; riksdagens skr. nr 292).

Vid statens övertagande av civilstatens änke- och pupillkassa den 1 juli 1937 funnos vid kassan anställda nio ordinarie befattningshavare i olika lönegrader. Sedan därefter fyra övergått till annan statstjänst och två pensionerats, återstå tre befattningshavare, vilka icke erhållit statsanställning.

Prästerskapets änke- och pupillkassa övertogs av staten från och med den 1 januari 1942. Antalet ordinarie befattningshavare i kassan utgjorde

vid nämnda tillfälle fem. Samtliga äro allt fortfarande utan statsanställning.

Nu ifrågavarande befattningshavare, som icke vunnit anställning i statens tjänst, bibehållas alltjämt vid de avlöningsförmåner, som de vid tiden för övertagandet voro tillförsäkrade hos respektive kassa. Enligt under hand från statskontoret inhämtad uppgift utgå till dessa befattningshavare följande avlöningsförmåner för år räknat:

Civilstatens änke- och pupillkassa.

Befattningshavare	Född	Befattning	Lönegrad	Lön	Provisoriskt dyrortstillägg	Dyrtidstillägg	Kristillägg	Summa avlöningsförmåner för år	Anmärkningar
1	1879	Revisor o. bokhållare	B 21	7,278: 60	348: —	2,028: —	1,248: —	10,902: 60	
1	1892	Kanslibiträde	B 7	3,243: —	240: —	900: —	612: 48	4,995: 48	
1	1900	»	B 7	2,845: 32	228: —	864: —	554: 88	4.492: 20	Manlig

Prästerskapets änke- och pupillkassa.

Befattningshavare	Född	Befattning	Lönegrad	Lön	Provisorisk avlöningsförstärkning	Provisoriskt dyrortstillägg	Dyrtidstillägg	Kristillägg	Summa avlöningsförmåner för år	Anmärkningar
1	1894	Direktör	B 30	11,520: —	132: —	360: —	2,184: —	1,478: 40	15,674: 40	
1	1897	Revisor	B 21	7,455: —	132: —	348: —	2,352: —	1,372: 80	11,659: 80	
1	1904	Registrator	B 11	3,804: —	216: —	258: —	1,044: —	712: 20	6,034: 20	Kvinnliga
1	1907	Maskinbokförare	B 7	3,087: —	216: —	234: —	852: —	582: —	4,971: —	»
1	1908	Expeditionsvakt	B 7	3,243: —	216: —	240: —	900: —	612: 60	5,211: 60	

Det må i detta sammanhang framhållas, att för statliga befattningshavare, som överflyttats å indragningsstat utan tjänstgöringsskyldighet, det procentuella dyrtidstillägget minskats med hälften, under det att samma förmån till nu ifrågavarande tjänstemän vid de övertagna kassorna utgår med helt belopp. De förmåner i form av provisoriskt dyrortstillägg och provisorisk avlöningsförstärkning, som sistnämnda tjänstemän jämväl åtnjuta, utgå icke till å indragningsstat överförda statliga befattningshavare.

Revisorernas uttalande.

Vid de överenskommelser, som träffades om statens övertagande av nu ifrågavarande familjepensionskassor, förutsattes, att kassornas ordinarie befattningshavare skulle, i den mån så läte sig göra, beredas sysselsättning i statstjänst. Såsom av utredningen framgår återstår emellertid alltjämt ett flertal befattningshavare, som icke tagits i anspråk för dylik tjänst. Det är ägnat

att väcka förvåning, att dessa tjänstemän — för vilka de sammanlagda årliga avlöningsförmånerna uppgå till i runt tal 64,000 kronor — icke på något sätt kunnat utnyttjas inom statsförvaltningen, där i synnerhet under senare tider stor personalbrist på olika håll varit rådande.

Vad sålunda förekommit hava revisorerna velat bringa till riksdagens kännedom.

EKONOMISK ÖVERSIKT.

§ 42.

Vissa uppgifter angående statens tillgångar och skulder m. m.

I enlighet med gällande instruktion § 16 hava revisorerna på grundval av det av riksräkenskapsverket utgivna utdraget ur rikshuvudboken för budgetåret 1942/43 låtit upprätta följande sammanställning av statens tillgångar och skulder per den 30 juni 1943.

	Kronor	Kronor
Tillgångar:		
Fast egendom	4,221,261,488: 49	
Rullande järnvägsmateriel och fartyg m. m.	448,123,241: 76	
Inventarier och förråd	168,395,263: 17	
Aktier	289,348,021: 59	
Riksbankens kapital	100,000,000: 00	
Utlånta medel	3,302,374,412: 19	
Förskott	1,023,389,071: 85	
Fonders fordringar hos andra fonder	5,354,388,119: 08	
Övriga fordringar	534,315,197: 87	
Kontant behållning och i bank innestående medel	478,690,384: 49	15,920,285,200: 49
Skulder:		
Diverse medel:		
Avskrivningskonton	2,020,798,483: 70	
Övriga diverse medel	1,128,455,099: 52	
Fonders skulder till andra fonder	5,354,388,119: 08	
Övriga skulder	9,949,563,677: 09	18,453,205,379: 39
Skulder utöver tillgångar		2,532,920,178: 90

Såsom framgår av kapitalsammandraget å sidorna 4 och 5 i det tryckta utdraget ur rikshuvudboken, understego vid budgetårets ingång statens i rikshuvudboken bokförda tillgångar skulderna med 1,245.22 miljoner kronor. Enligt ovanstående sammanställning redovisades vid budgetårets utgång skulder utöver tillgångar till ett belopp av 2,532.92 miljoner kronor. Den under det gångna budgetåret inträdda försämringen av statens förmögenhetsställning uppgår alltså, såvitt rikshuvudboken utvisar, till 1,287.70 miljoner kronor. Detta belopp framgår såsom skillnaden mellan en ökning av bristen å statsregleringsfonden med 1,309.91 miljoner kronor och en ökning av den

sammanlagda behållningen å statens kapitalfonder med 22.21 miljoner kronor.

Bristen å statsregleringsfonden uppgick vid budgetårets början till 2,907.84 miljoner kronor och har alltså under budgetåret ökats till 4,217.75 miljoner kronor, med vilket belopp de å fonden utbalanserade tillgångarna, 1,262.91 miljoner kronor, understiga å fonden utbalanserade skulder, 5,480.66 miljoner kronor. Bland dessa skulder upptages såsom skuld till riksgäldsfonden ett belopp å 4,500 miljoner kronor avseende från riksgäldskontoret till statskontoret lämnad kassaförstärkning. Motsvarande skuld till riksgäldsfonden uppgick vid budgetårets början till 3,100 miljoner kronor. Riksgäldskontoret har således under budgetåret lämnat en kassaförstärkning av 1,400 miljoner kronor.

Den redovisade ökningen av bristen å statsregleringsfonden motsvarar skillnaden mellan, å ena sidan, det under budgetåret uppkomna underskottet å statsregleringen samt, å andra sidan, under budgetåret inträdd stegring av utestående debiterade riksstatsmedel (restantier). Av den sammanställning över utfallet av driftbudgeten, som återfinnes å sidorna 4 och 5 i den av riksräkenskapsverket upprättade budgetredovisningen, framgår, att driftbudgetens totala inkomster och utgifter utgjort 2,704.10 miljoner kronor respektive 4,037.25 miljoner kronor samt att det uppkomna underskottet å statsregleringen alltså uppgår till 1,333.15 miljoner kronor. Detta underskott, har, såsom också framgår av nämnda sammanställning, till ett belopp av 1,234.06 miljoner kronor avförts å budgetutjämningsfonden samt till återstående belopp, 99.09 miljoner kronor, reglerats genom minskning av reservationerna å driftbudgeten. Ökningen av restantierna åter har, såsom den i budgetredovisningen å sidorna 154 och 155 införda tabellen över debiterade riksstatsmedel utvisar, utgjort 23.24 miljoner kronor. De inträffade förändringarna å statsregleringsfonden kunna i enlighet med det nu sagda sammanfattas sålunda.

	Miljoner kronor
Brist vid budgetårets ingång	2,907.84
Å budgetutjämningsfonden avfört underskott å statsregleringen	1,234.06
Minskning av reservationer å driftbudgeten	99.09
Summa	4,240.99
Avgår för ökning av utestående debiterade riksstatsmedel (restantier)	23.24
Brist vid budgetårets utgång	4,217.75

Till belysande av de å statens kapitalfonder inträffade förändringarna återgives en över dessa förändringar inom riksräkenskapsverket upprättad sammanställning, vilken bifogats riksräkenskapsverkets underdåniga skrivelse den 4 december 1943 med överlämnande av utdraget ur rikshuvudboken för budgetåret 1942/43. Av sammanställningen framgår, att den sammanlagda behållningen å statens kapitalfonder under budgetåret ökats från 1,662.62 miljoner kronor till 1,684.83 miljoner kronor eller, såsom redan

framhållits, med 22.21 miljoner kronor. Denna ökning motsvaras, såsom sammanställningen närmare utvisar, till ett belopp av 21.90 miljoner kronor av inträdd ökning av balanserade överskottsmedel, medan återstående 0.31 miljon kronor — frånsett dels i samband med vissa av domänstyrelsen verkställda regleringar av det bokförda värdet å domänverkets fastigheter uppkommen nettoökning av domänverkets kapital om 0.15 miljon kronor, dels ock av domänstyrelsen till domänverkets kapital lagda räntor om 0.01 miljon kronor — avse under det gångna budgetåret till redovisning i rikshuvudboken upptagna tillgångar, som tidigare legat utanför riksbokföringen.

Den redovisade ökningen av den sammanlagda behållningen å statens kapitalfonder hänför sig helt till de i sammanställningen under rubriken tillgångsfonder upptagna fonderna. Statens å sistnämnda fonder redovisade tillgångar hava emellertid härutöver ökats med ytterligare (netto) 381.13 miljoner kronor, vilken ökning dock motsvaras av en ökning å enahanda belopp av kapitalskulden å riksgäldsfonden. Härom inhämtas av sammanställningen följande. Genom utbetalning av medel från anslag å kapitalbudgeten har under det gångna budgetåret från riksgäldsfonden till olika kapitalfonder överförts ett sammanlagt belopp av 532.58 miljoner kronor. Samtidigt har, å ena sidan, riksgäldsfonden tillgodoförts avskrivningsmedel å tillhopa 84.94 miljoner kronor samt, å andra sidan, avskrivningar å sammanlagt detta belopp verkställts å vederbörliga kapitalfonder. Slutligen hava under budgetåret till riksgäldsfonden från olika kapitalfonder återbetalats kapitalmedel om tillhopa 66.51 miljoner kronor.

Summan av de från investeringsanslag utbetalade medlen och summan av återbetalda kapitalmedel återfinnas, den förra summan under rubriken utgifter och den senare under rubriken inkomster, i den å sidorna 160 och 161 i budgetredovisningen införda sammanställningen över utgifterna å kapitalbudgeten. För att erhålla beloppet av de riksgäldsfonden tillgodoförda avskrivningsmedlen å 84.94 miljoner kronor, åter, får summan av de i budgetredovisningens förut omnämnda sammanställning över utfallet av driftbudgeten redovisade nettoutgifterna å anslagen till avskrivning av nya kapitalinvesteringar och till avskrivning av oreglerade kapitalmedelsförluster, 90.91 miljoner kronor, å ena sidan ökas med det belopp å 1.28 miljoner kronor, som för täckning av vissa avskrivningar å försvarsväsendets fastighetsfond tillgodoförts riksgäldsfonden av reserverade inkomster av exploateringen av vissa på sin tid för militära ändamål avsedda markområden, samt å andra sidan minskas med det belopp å 7.25 miljoner kronor, varmed det å riksstaten för budgetåret 1942/43 under fonden för låneunderstöd uppförda anslaget till avskrivning av tilläggslån till viss bostadsbyggnadsverksamhet (Ufsk III F 1) belastats. Sistnämnda belopp har icke tillgodoförts riksgäldskontoret utan jämlikt de för anslaget gällande bestämmelserna utbetalats till statskontoret, som skall bokföra ifrågavarande medel å diversemedelstitel samt årligen med anlitande av desamma och de räntor, som kunna komma att utgå å tilläggslånen, såsom avkastning å fonden för låneunderstöd tillgodoföra vederbörlig inkomsttitel å riksstaten ett belopp motsvarande 4 procent av bokförda värdet

Sammanställning över å statens kapitalfonder under budgetåret 1942/43 inträffade förändringar. (Tusental kronor.)

	Behållning 1/7 1942	Lyftade investeringsanslag efter avdrag för avskrivning av nya kapitalinvesteringar (avskrivning av oreglerade kapitalmedelsförluster) och återbetalda kapitalmedel				Genom omföring mellan fonder uppkommen ökning (+) resp. minskning (—)	Annan kapitalökning (+) resp. kapitalminskning (—)	Ökning (+) resp. minskning (—) av balanserade överskottsmedel	Behållning 30/6 1943
		Lyftade medel å investeringsanslag	Avgår för: avskrivningar resp. lyftade avskrivningsmedel	Avgår för: återbetalda kapitalmedel	Nettoökning (+) resp. nettominskning (—)				
Tillgångsfonder:									
Statens affärsverksfonder:									
Postverkets fond	65,710	+ 3,969	—	— 30	+ 3,939	—	—	+ 5,503	75,152
Telegrafverkets fond	529,411	+ 21,144	— 4,960	— 124	+ 16,060	—	—	— 325	545,146
Statens järnvägars fond	1,091,339	+ 73,100	— 1,945	—	+ 71,155	+ 134	—	+ 1,322	1,163,950
Statens vattenfallsverks fonder	539,030	+ 54,275	—	— 68	+ 54,207	+ 1	+ 1	+ 3,602	596,841
Domänverkets fond	349,490	+ 500	—	—	+ 500	— 227	+ 162	+ 2,785	352,710
Riksbanksfonden	100,000	—	—	—	—	—	—	—	100,000
Luftfartsfonden	4,580	+ 3,383	— 3,241	—	+ 142	+ 50	—	—	4,772
Statens allmänna fastighetsfond	203,598	+ 15,168	— 6,307	— 147	+ 8,714	+ 1	+ 57	—	212,370
Försvarsväsendets fastighetsfond	214,238	+ 120,391	[1] — 54,468	—	+ 65,923	+ 241 — 397	+ 89	—	280,094
Statens utlåningsfonder	455,990	+ 38,739	— 6,358	— 863	+ 31,518	—	[2] — 66	+ 394	487,836
Fonden för låneunderstöd	53,142	+ 97,413	— 1,619	— 4,705	+ 91,089	+ 30,000 — 134	[2] — 296	— 1,483	172,318
Fonden för statens aktier	230,397	+ 8,044	—	—	+ 8,044	—	+ 1	—	238,442
Statens pensionsfonder	930,424	—	—	—	—	—	—	+ 5,760	936,184
Diverse kapitalfonder:									
Fonden för förlag till statsverket	603,680	+ 95,147	— 2,691	— 60,547	+ 31,909	+ 330 — 30,000	—	— 19	605,900
Fonden för anordnande av spannmålslagerhus och kylhus	1,049	—	—	—	—	—	—	—	1,049
Jordfonden	1,400	+ 1,000	—	—	+ 1,000	+ 1	—	—	2,401
Arrendeegnahemsfonden	6,885	+ 300	— 75	—	+ 225	—	—	+ 1	7,111
Fonden för statens reproduktionsanstalt	561	+ 9	—	—	+ 9	—	—	— 16	554
Fonden för varukredit	1,294	—	—	—	—	—	—	—	1,294
Postsparbankens fond	2,377	—	—	—	—	—	—	+ 633	3,010
Postgirofonden	3,259	—	—	—	—	—	—	+ 3,742	7,001
Fonden för oreglerade kapitalmedelsförluster	— 2,319	—	— 3,272	— 28	— 3,300	—	[3] + 362	—	— 5,257
Säger för tillgångsfonder	**5,385,535**	**+ 532,582**	**— 84,936**	**— 66,512**	**+ 381,134**	—	**+ 310**	**+ 21,899**	**5,788,878**
Skuldfond:									
Riksgäldsfonden	—3,722,913	— 532,582	[4] + 84,936	+ 66,512	— 381,134	—	—	—	—4,104,047
Summa	**1,662,622**	—	—	—	—	—	**+ 310**	**+ 21,899**	**1,684,831**

[1] Härav avse 1.283 miljoner kronor avskrivningar, som täckts medelst reserverade inkomster av exploateringen av vissa på sin tid för militära ändamål avsedda markområden. — [2] Se not. 3 nedan. — [3] Å vissa utlåningsfonder och fonden för låneunderstöd uppkomna förluster. — [4] Jfr not 1 ovan.

för utlämnade tilläggslån. I enlighet härmed har någon mot belastningen av ifrågavarande avskrivningsanslag svarande avskrivning å fonden för låneunderstöd icke heller kunnat komma i fråga.

Om summan av de från anslag å kapitalbudgeten utbetalade medlen minskas med beloppet av de riksgäldsfonden tillgodoförda avskrivningsmedlen och med summan av återbetalda kapitalmedel, erhålles den förut angivna nettoinvesteringen å 381.13 miljoner kronor i de såsom tillgångsfonder rubricerade statliga kapitalfonderna. Detta belopp och den i det föregående omnämnda, från riksgäldskontoret till statskontoret lämnade kassaförstärkningen å 1,400 miljoner kronor kunna tillsammans sägas representera riksgäldskontorets bidrag till finansieringen av driftbudgetens och kapitalbudgetens samlade utgifter under budgetåret 1942/43.

Stockholm den 15 december 1943.

L. A. BJÖRKLUND.	KARL WISTRAND.	CARL ERIKSSON.
C. P. WAHLMARK.	O. W. LÖVGREN.	EMIL ANDERSSON.
GUNNAR PERSSON.	K. E. JOHANSON.	KARL SANDEGÅRD.
K. A. WESTMAN.	CARL BJÖRLING.	ERIK VON HELAND.

V. Arvidsson.

RIKSDAGENS REVISORERS

BERÄTTELSE

OM DEN ÅR 1943 AV DEM VERKSTÄLLDA GRANSKNING

AV

STATSVERKETS

JÄMTE DÄRTILL HÖRANDE FONDERS TILLSTÅND,
STYRELSE OCH FÖRVALTNING

FÖR TIDEN 1 JULI 1942—30 JUNI 1943

DEL II

FÖRKLARINGAR

STOCKHOLM 1944
ISAAC MARCUS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG
447180

Innehållsförteckning.

Sid.

Fjärde huvudtiteln.

Försvarsdepartementet.

Gåvomedel ställda till försvarsstabens förfogande 1
Mantalsskrivning av viss fast anställd personal vid försvarsväsendet 4
Månadslön till bataljonsveterinärer vid fältveterinärkåren 6
Anställning av militär personal, som uppnått pensionsåldern .. 8
Intendenturdepartementets industribyrå 10
Icke-ordinarie personals inom försvarsväsendet avlönande från s. k. sakanslag 19
Militärtjänstemännens tjänsteställning 23
Personalvården inom försvarsväsendet 28
Iakttagelser beträffande krigskassaväsendet 30
Iakttagelser beträffande den militära tandvården 35
Statsunderstöd åt skytteföreningar vid militära förband 43
Portionsersättning åt viss personal vid marinen under krigspermission och tjänstledighet 44

Femte huvudtiteln.

Socialdepartementet.

Lån och bidrag till lantarbetarbostäder 46
Sjukpenning och underhållsskyldighet 49
Sjukpenning och sjukhusvård 54
Avgifterna för specialitetskontrollen vid statens farmaceutiska laboratorium 61

Sjätte huvudtiteln.

Kommunikationsdepartementet.

Statens övertagande av den allmänna väghållningen på landet .. 63

Sjunde huvudtiteln.

Finansdepartementet.

Kronouppbörden i magistratsstäderna 63
Rätten till ränta vid restitution av utskylder 68
Stämpelbeläggning vid vissa fartygsöverlåtelser 69

Sid

Telefonkostnader vid ämbetsverk och myndigheter 71
Beskattning av svensk medborgare för inkomst av tjänst vid främmande makts härvarande beskickning m. m. 77
Införande av fullföljdsavgift i fattigvårds- och barnavårdsmål .. 82
Tillämpningen av förordningen om nöjesskatt 86
Angivares andel i böter m. m. enligt 1916 års förordning om straff för olovlig varuutförsel 92

Nionde huvudtiteln.

Jordbruksdepartementet.

Statens centrala frökontrollanstalt 94
Avvecklingen av 1932—1934 års stödlåneverksamhet 101
Forsknings- och försöksverksamheten på jordbrukets område m. m. 106

Tionde huvudtiteln.

Handelsdepartementet.

Statens hantverksinstitut 131
Iakttagelser beträffande vissa stödåtgärder för hampindustrien 132

Elfte huvudtiteln.

Folkhushållningsdepartementet.

Svenska gengasaktiebolaget 149

Tolfte huvudtiteln.

Pensionsväsendet.

Tjänstelivränta (uppskjuten livränta) 151
Befattningshavare vid vissa av staten övertagna familjepensionskassor 152

Chefens för försvarsstaben

yttrande i anledning av riksdagens revisorers uttalande del I, s. 2, § 1.

Till Konungen.

Angående gåvomedel till försvarsstabens förfogande.

Genom remiss den 20 december 1943 anbefalld inkomma med underdånigt utlåtande i anledning av riksdagens revisorers berättelse om verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning för tiden den 1 juli 1942—30 juni 1943 samt beträffande vissa verk för kalenderåret 1942, fjärde huvudtiteln § 1, får jag i underdånighet anföra följande.

De gåvomedel, som ställts till försvarsstabens förfogande, ha på uppdrag av chefen för försvarsstaben omhänderhafts, till den 1 oktober 1942 av chefen för dåvarande upplysnings- och pressavdelningen (avd. UP) och därefter av chefen för personalvårdsavdelningen (avd. PV). De uppgifter, som lämnas i det följande, grunda sig på vad av dem i ärendet utretts och upplysts.

1. Riksdagens revisorer anföra till en början, att ifrågavarande gåvomedel icke redovisats genom försvarsstabens krigskassaavdelning och att hithörande verifikationer på grund härav icke återfinnas i stabens räkenskaper, vilket medfört, att förvaltningen av gåvomedlen undandragits vederbörlig revisionsmyndighets kontroll. Ifrågavarande medel torde emellertid icke kunna anses såsom statsmedel i vanlig mening och synas därför icke böra redovisas i försvarsstabens vanliga räkenskaper. Den av revisorerna gjorda jämförelsen med de s. k. landshövdingemedlen torde icke kunna anses riktig, då dessa medel utgå av anslag på förskottsstaten och därför otvivelaktigt måste anses som vanliga statsmedel. Det är emellertid klart, att gåvomedlen måste redovisas inom staben och att redovisningen måste hållas tillgänglig såväl för vederbörande givare som för de myndigheter, som kunna ha till uppgift att granska desamma. Detta har också skett med undantag för den allra första tiden av den förstärkta försvarsberedskapen, då lämplig organisation för redovisningen saknades. Revision av förvaltningen för tiden t. o. m. den 30 september 1942 har skett dels hösten 1942 genom särskilt tillkallade revisorer i samband med att chefen för avd. PV övertog verksamheten, dels vintern 1942—1943 av revisorer från arméförvaltningens civila departement efter överenskommelse mellan avdelningschefen och departementet. Någon anledning att ändra sättet för redovisningen synes icke föreligga.

2. Beträffande användningen av gåvomedlen finna revisorerna det anmärkningsvärt, att personal vid försvarsstabens personalvårdsavdelning förutom författningsenliga avlöningsförmåner jämväl kommit i åtnjutande av särskilda arvoden.

De gåvomedel, varom här är fråga, utgöras av:

dels vissa av de gåvomedel, som omnämnas i remisshandlingen, nämligen

från Radiotjänsts julinsamling	omkring 130 000	kronor,
» industrikommissionens skrotinsamling	» 55 000	» ,
» Stim	» 55 000	» ,

dels s. k. bokförsäljningsmedel, vilka uppkommit genom att ett företag i Göteborg överlämnat tio procent av bruttoinkomsten vid försäljningen av en av företaget utgiven underhållningsskrift, för närvarande omkring 4 500 kronor.

Ehuru icke att betrakta såsom gåvomedel torde i detta sammanhang även böra upptagas en annan särskilt redovisad post, s. k. batterimedel. Dessa hava uppkommit genom den av fältradiounderdetaljen bedrivna verksamheten för förmedling av inköp av radiobatterier. För att minska förbandens kostnad för anskaffning av batterier har det nämligen visat sig lämpligt, att fältradiounderdetaljen gjorde inköpen centralt. Denna förmedlingsverksamhet ansågs böra bära sig själv. För att försvarsstaben skulle kunna betala den extra arbetskraft, lokalhyra och de andra utgifter, som hade samband med förmedlingen, ha förbanden därför vid sina inköp fått en rabatt, som varit något mindre än den rabatt, som försvarsstaben erhållit vid inköpen från leverantörerna.

Summan av de arvoden, som utgått under tiden 1 juli 1942—30 juni 1943, uppgår till 5 289 kronor 88 öre. Dessutom hava från ovan berörda medel under samma tid helt avlönats vissa kvinnliga skrivbiträden vid fältradiounderdetaljen med ett sammanlagt belopp av 4 203 kronor 55 öre.

Arvoden hava utgått enligt nedanstående förteckning:

till fältradiochefen Sahlgren	kronor	2 575: —
» stf fältradiochefen Axelsson	»	500: —
» » » Lindell	»	500: —
» radioreparatören Andersson	»	60 :—
» Lindquist	»	120: —
» materielredogöraren Widén	»	200: —
» expeditions- och ekonomibiträdet Johansson	»	1 334: 88
Summa	kronor	5 289: 88.

De sålunda utbetalda arvodena samt lönerna till skrivbiträdena äro fördelade på de ovan angivna medelsposterna sålunda:

på gåvomedel från Radiotjänst	kronor	1 534: 50
» » » skrotinsamlingen	»	600: —
» » » Stim		—
» bokförsäljningsmedel	»	3 339: 99
» s. k. batterimedel	»	4 018: 94
Summa	kronor	9 493: 43.

Som framgår av den ovan lämnade översikten ha arvoden — i fråga om de i remisshandlingen berörda gåvomedlen i mycket ringa omfattning och beträffande gåvomedel från Stim icke alls — utbetalts endast till sådan personal, som på grund av sin verksamhet vid personalvårdsavdelningen närmast måst taga befattning med de överlämnade medlens användning i syfte att bereda denna personal någon ersättning för därmed förenade göromål och arbete. Detta har synts erforderligt särskilt med hänsyn till att de vanliga avlöningsförmånerna varit synnerligen lågt tilltagna i förhållande till omfattningen av vederbörandes verksamhet och ansvar och det i och för sig varit förenat med stora svårigheter att förmå denna kvalificerade och med tjänsten väl för-

trogna personal att kvarstå i tjänst. Anställningen av särskilt kvinnlig skrivbiträdespersonal har varit nödvändigt på grund av arbetets ökade omfattning.

I fråga om de medel, som erhållits från Radiotjänst, har dåvarande chefen för avdelning UP överste G. Björck före medlens användande för arvoden och löner inhämtat medgivande av bolaget. Beträffande fältradiochefen Sahlgren har från bolaget t. o. m. framställts önskemål om löneförstärkning ur gåvomedel. Medgivanden ha icke erhållits beträffande medlen från skrotinsamlingen och bokförsäljningsmedlen, men det torde på grund av vad ovan anförts vara tydligt, att icke heller användningen av dessa medel för nu ifrågavarande ändamål skett i strid mot vad som av givarna önskats. Deras önskemål ha i stället på bästa sätt tillgodosetts genom den utvidgning och intensifiering av fältradioverksamheten, som det tillämpade förfaringssättet möjliggjort. Enligt chefens för avd. UP uppfattning var ett stärkande av fältradiounderdetaljens arbetskraft en förutsättning för att i vissa fall gåvomedlen skulle kunna effektivt nyttiggöras.

Även i fråga om batterimedlen torde icke någon befogad anmärkning kunna göras mot det tillämpade förfaringssättet, då detta var en förutsättning för att den centrala upphandlingen med därav följande fördelar för förbanden skulle kunna komma till stånd. I detta samband bör nämnas, att ifrågavarande medel i maj 1943 överförts till statsmedel. Härvid förutsattes att, såsom också skett fr. o. m. den 1 juli 1943, den arbetskraft, som erfordrades för förmedlingsverksamheten, skulle betalas av statsmedel.

3. Revisorerna anmärka på att i en del fall av gåvomedel utbetalts ersättningar till befattningshavare vid personalvårdsavdelningen för skador å dem tillhörig egendom, vilka skador uppstått i tjänsten. Detta har skett i tre fall, nämligen beträffande ett par sönderrivna byxor, en skadad kappa och ett skadat dragspel. Samtliga föremål ha tillhört frivilliga fältartillerister, och ersättningsbeloppen ha uppgått till sammanlagt 555 kronor. Det har ansetts obilligt att låta vederbörande artist själv svara för kostnaderna, och möjlighet att på annan väg få ersättning torde icke finnas. Användandet av gåvomedel för dessa ersättningar har sålunda skett i bästa syfte och torde någon givare icke häremot kunna rikta någon erinran.

4. Revisorerna ha vidare uppmärksammat, att i ett flertal fall, då arméförvaltningens revision utställt anmärkning mot av vissa krigskassaavdelningar oriktigt gjorda utbetalningar för ändamål, vilka kunnat i viss utsträckning tillgodoses av de till försvarsstabens disposition ställda gåvomedlen, det anmärkta beloppet utan särskild prövning av utgiftens nödvändighet i sin helhet ersatts med anlitande av gåvomedel. Ersättning av detta slag har förekommit i tre fall, samtliga år 1941. Sammanlagda beloppet är 1 325 kronor 61 öre. Ehuru det varit omöjligt att betala dessa utgifter av vanliga statsmedel, har det ansetts oskäligt, att låta enskilda betala dem, och dåvarande chefen för upplysnings- och pressavdelningen har därför efter prövning av fallen och efter underhandssamråd med arméförvaltningens civila departement låtit utgifterna bestridas av gåvomedel. Som alla utgifterna avsett personalvårdsverksamhet, torde utgifterna icke kunna anses stå i strid mot vad som avsetts med gåvomedlen.

5. Revisorerna anmärka slutligen att i vissa fall, sedan arméförvaltningens revision hos försvarsstabens krigskassaavdelning under hand påtalat vissa felaktiga utbetalningar, försvarsstaben använt gåvomedel för att ersätta de sålunda anmärkta beloppen. Detta har endast skett i ett fall, nämligen beträffande de av revisorerna omnämnda sex fältartisterna. Dessa hade av misstag erhållit de för frivilliga fältartister bestämda traktamentena, ehuru de voro vid försvarsstabens förströelsedetalj krigsplacerade värnpliktiga. Då miss-

taget uppmärksammades, ansågs det obilligt att kräva tillbaka beloppet av artisterna, särskilt med hänsyn till dessas låga avlöning, och det ersattes därför av gåvomedel. Detta har möjligen icke varit överensstämmande med vad som avsetts med gåvomedlen och beloppet har därför numera inbetalts och insatts på försvarsstabens gåvomedelskonto.

Med anledning av det anförda får jag i underdånighet hemställa att vad revisorerna anfört icke måtte föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd. Remisshandlingen bifogas.

Högkvarteret, försvarsstaben, den 19 januari 1944.

Underdånigst

AXEL BREDBERG
Chef för försvarsstaben.

GUSTAF KOLMODIN
Avdelningschef.

Kammarrättens

yttrande i anledning av riksdagens revisorers uttalande del I, s. 3, § 2.

Till Konungen.

Genom remiss den 20 december 1943 har Kungl. Maj:t anbefallt kammarrätten att avgiva och senast den 20 januari 1944 till försvarsdepartementet inkomma med underdånigt utlåtande i anledning av riksdagens revisorers berättelse om verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning för tiden 1 juli 1942—30 juni 1943 samt beträffande vissa verk för kalenderåret 1942, fjärde huvudtiteln, § 2.

Till åtlydnad härav får kammarrätten anföra följande.

Uti ifrågavarande avsnitt av sin berättelse hava riksdagens revisorer påpekat, att enligt krigsavlöningsreglementet jämte kompletterande bestämmelser månadslönen till annan fast anställd personal än beställningshavare på aktiv stat samt innehavare av arvodesbefattning — för så vitt lönen är beroende av löntagarens placering i ortsgrupp — utginge efter den ortsgrupp, vederbörandes mantalsskrivningsort tillhör. Den rätta mantalsskrivningsorten kunde emellertid stundom vara svår att fastställa. Särskilt vore detta fallet i fråga om personer, som under längre tidsperioder vore inkallade till beredskapstjänstgöring, eftersom det ofta kunde vara vanskligt att avgöra om sådan bosättning å tjänstgöringsorten förelåge, att personerna borde där mantalsskrivas. I tveksamma fall kunde visshet om den rätta mantalsskrivningsorten icke erhållas, förrän kammarrättens utslag härom förelåge. Enligt revisorernas mening vore det icke tillfredsställande, att ifrågavarande personal under tiden dessförinnan finge sväva i ovisshet om med vilket belopp deras avlöningsförmåner komme att utgå. Vidare kunde denna ovisshet om rätta mantalsskrivningsorten — såsom närmare belystes med exempel — medföra återbetalningsskyldighet av löneförmåner till betydande belopp. För redogörarna medförde ovissheten om rätta mantalsskrivningsorten svårigheter vid avlöningsförmånernas beräknande.

Kammarrätten är icke övertygad om, att de av revisorerna påtalade miss-

förhållandena i den utsträckning som revisorerna synas antaga härröra ur svårigheter att fastställa den *rätta* mantalsskrivningsorten för inkallad personal. Endast undantagsvis har denna frågeställning förekommit i de anmärkningsmål rörande utbetalning av lön enligt felaktig ortsgrupp, som kammarrätten hittills haft att handlägga. Vida vanligare orsaker till felaktig utbetalning hava varit exempelvis underlåtenhet att anmäla ändrad mantalsskrivningsort och ovisshet om vilken ortsgrupp mantalsskrivningsorten tillhört. En särskild och ganska talrik grupp bilda de mål, som gälla tillämpningen av 5 § 1 mom. sista stycket krigsavlöningsreglementet för tiden före ikraftträdandet av kungörelsen den 11 oktober 1940 (nr 886) och i vilka fråga är om lön, som utbetalats efter löntagarens ortsgrupp vid tiden för utbetalningen, ehuru den ortsgrupp, löntagaren vid krigstjänstgöringens början tillhörde, bort vara avgörande. Jämväl det av revisorerna uppgivna antalet av kammarrätten avgjorda mål rörande mantalsskrivning av militär personal synes ägnat att ingiva överdrivna föreställningar om betydelsen av de anmärkta missförhållandena. De anförda siffrorna torde nämligen avse icke endast här ifrågakommande personal utan även — och till övervägande del — personal på aktiv stat.

Om sålunda kammarrättens egna erfarenheter närmast tala för att ifrågavarande avlöningsbestämmelser i det stora hela fungera någorlunda tillfredsställande, medan de berörda olägenheterna snarare tillhöra undantagen, vill kammarrätten dock icke bestrida, att dessa olägenheter om möjligt böra avhjälpas.

Att så göra på ett radikalt sätt är emellertid, såvitt kammarrätten kan finna, möjligt endast om man beslutar sig för att avkoppla mantalsskrivningsorten från inverkan på lönerna för ifrågavarande personal, antingen så att — på sätt tidigare varit ifrågasatt — lönen bestämmes att utgå efter en för nämnda personal gemensam ortsgrupp, eller ock så att tjänstgöringsortens ortsgrupp får bliva bestämmande för lönen, i likhet med vad som för närvarande gäller beträffande personal på aktiv stat samt beträffande personal i reserv under tjänstgöring i fredstid. Med hänsyn till de förslag, som tidigare framställts i sådant syfte och som — enligt vad som framgår av revisorernas redogörelse — icke vunnit beaktande, synes emellertid denna utväg knappast vara framkomlig.

Under sådana omständigheter lärer man vara hänvisad att undersöka andra möjligheter för undanröjande eller åtminstone mildrande av ifrågavarande olägenheter. I detta sammanhang önskar kammarrätten — under erinran om vad kammarrätten anfört i sitt den 30 mars 1943 avgivna utlåtande över chefens för försvarsstaben av revisorerna omnämnda framställning — framhålla, att härvidlag intet synes vara att vinna genom ändring av mantalsskrivningsförordningens bestämmelser. Möjligen skulle däremot en viss bättring stå att vinna genom att mantalsskrivningsförrättarna uppmanas att iakttaga försiktighet vid behandlingen av mantalsuppgifter från militärpersoner av här ifrågakomna kategorier. Enligt vad revisorerna uppgiva synas vad Stockholms stad beträffar åtgärder redan hava vidtagits i berörda syfte. Såsom ovan påpekats hava felaktigheter vid lönernas utbetalning stundom uppkommit på den grund, att redogöraren icke varit korrekt underrättad om den uppgivna mantalsskrivningsortens placering i ortsgrupp. Särskilt har detta varit fallet, då olika delar av samma kommun hänföras till olika dyrortsgrupper. För dylika fall synes böra föreskrivas, att mantalsskrivningsbevis, som utfärdas för nu ifrågavarande ändamål, skall uttryckligen angiva den ortsgrupp, inom vilken beställningshavaren blivit mantalsskriven.

I handläggningen av detta ärende, därvid skiljaktig mening icke före-

kommit, hava jämte undertecknad tillförordnad president deltagit kammarrättsråden Afzelius, Almqvist och von Unge, den sistnämnde föredragande, assessorn Lidbom samt adjungerade ledamoten Granlund.

Stockholm den 13 januari 1944.

Underdånigst

H. J. NORDENSKJÖLD.

N. J. Bagge.

Försvarets civilförvaltnings och arméförvaltningens intendenturavdelning

yttrande i anledning av riksdagens revisorers uttalande del I, s. 8, § 3.

Till Konungen.

Genom remiss den 20 december 1943 har Kungl. Maj:t anbefallt arméförvaltningens intendentur- och civila departement att avgiva utlåtande i anledning av vad riksdagens år 1943 församlade revisorer under § 3 av sin berättelse anfört angående månadslön till bataljonsveterinärer vid fältveterinärkåren.

Till åtlydnad härav få försvarets civilförvaltning och arméförvaltningens intendenturavdelning anföra följande:

Enligt 1942 års försvarsbeslut skulle bataljonsveterinärerna vid fältveterinärkåren erhålla ställning motsvarande bataljonsläkarnas vid fältläkarkåren samt enahanda arvode som dylika läkare. Arvodet till ifrågavarande veterinärer har sedermera i personalförteckningarna upptagits med samma belopp som för bataljonsläkare vid fältläkarkåren.

I samband med inrättandet av denna nya kategori av militärveterinärer ändrades också 5 § 1 mom. b) krigsavlöningsreglementet, varvid dessa veterinärer även i fråga om krigsavlöning jämställdes med bland andra bataljonsläkare vid fältläkarkåren.

Bataljonsveterinärerna vid kåren åtnjuta sålunda på sätt riksdagsrevisorerna anfört under krigstjänstgöring månadslön enligt lägsta löneklassen av den för bataljonsläkare bestämda lönegraden eller 22 löneklassen, medan motsvarande beställningshavare på aktiv stat jämlikt 5 § 1 mom. a) krigsavlöningsreglementet äger uppbära månadslön efter 20 lönegraden.

På sätt riksdagsrevisorerna anfört innebär den sålunda bestämda lönegradsplaceringen för bataljonsveterinärer vid fältveterinärkåren ett avsteg från den i krigsavlöningsreglementet eljest genomförda principen, att i reserven utnämnda beställningshavare liksom även bataljonsläkare skola åtnjuta månadslön enligt lägsta löneklassen av den för motsvarande personal på aktiv stat fastställda lönegraden. Lika med revisorerna håller civilförvaltningen före, att anledning icke föreligger att tillförsäkra bataljonsveterinärer vid fältveterinärkåren en fördelaktigare löneställning än vad som följer av ett genomförande av denna princip jämväl beträffande ifrågavarande personal. Frågan om bataljonsveterinärernas vid fältveterinärkåren placering i löneklass under krigstjänstgöring torde därför böra göras till föremål för omprövning i samband med nu pågående revision av krigsavlöningsreglementet.

Arméförvaltningens intendenturavdelning anser för sin del, att såsom en allmän princip bör gälla, att personal med lika avlöningsförmåner under fredstjänstgöring även erhålla samma avlöningsförmåner under krigstjänstgöring. Denna princip synes också enligt intendenturavdelningens mening hava varit utslagsgivande vid avfattningen av krigsavlöningsreglementets bestämmelser i nu förevarande hänseende.

Något avsteg från nämnda princip anser intendenturavdelningen för sin del icke böra göras.

Stockholm den 14 januari 1944.

Underdånigst

Försvarets civilförvaltning

TH. WIJNBLADH.

EDVIN STRÖM.

Arméförvaltningens intendenturavdelning

H. SÖDERBOM.

AXEL MORÉN.

Karl G. Redin.

Försvarsväsendets lönenämnds

yttrande i anledning av riksdagens revisorers uttalande del I, s. 8, § 3.

Försvarsväsendets lönenämnd har i ett den 20 mars 1943 avgivet utlåtande över 1942 års krigsavlöningssakkunnigas förslag till nytt krigsavlöningsreglemente m. m. i likhet med riksdagens revisorer påtalat den nuvarande löneklassplaceringen enligt krigsavlöningsreglementet av bataljonsveterinärer vid fältveterinärkåren samt därvid framhållit, att anledning ej syntes föreligga att vid krigsavlöningens bestämmande hänföra bataljonsveterinär vid fältveterinärkåren till högre löneklass än den lägsta för bataljonsveterinär på aktiv stat fastställda löneklassen.

Under hänvisning härtill får lönenämnden föreslå, att förevarande spörsmål måtte tagas under övervägande vid den nu inom försvarsdepartemenet pågående överarbetningen av krigsavlöningsbestämmelserna.

I avgörandet av förevarande ärende ha deltagit undertecknad lönenämndens ordförande samt ledamöterna Almroos, Curtman, Giron och Nilson.

Stockholm den 4 januari 1944.

Underdånigst

ERIK STRIDSBERG.

Lennart Rydback.

Chefens för försvarsstaben

yttrande i anledning av riksdagens revisorers uttalande del I, s. 9, § 4.

Till Konungen.

Jämlikt nådig remiss den 20 december 1943, dnr 6176, får jag härmed i underdånighet avgiva följande yttarande över transumt av riksdagens revisorers berättelse år 1943, i vad angår anställning av militär personal, som uppnått pensionsåldern.

Remisshandlingen återgår.

A. Åldersfördelningen bland innehavare av arvodesbefattningar.

1. Nu *gällande bestämmelser* rörande arvodesbefattningar för personal vid försvarsväsendet återfinnas i kbr den 30 juni 1942 (TLA s. 149—154). Enligt dessa bestämmelser skall förordnande å arvodesbefattning, såvitt ej Kungl. Maj:t i särskilda fall annorlunda förordnat, upphöra efter det befattningshavaren uppnått en levnadsålder av 60 år eller, där fråga är om inspektör för lokalförsvaret eller kommendant, tillika försvarsområdesbefälhavare i Stockholms och Norrtelje försvarsområden, eller om befattning i expeditionstjänst, vilken jämväl vid mobilisering skall fullgöras under samma förhållanden som under fred, 63 år. Sedermera hava i go den 31 mars 1943, nr 1 100, och den 6 december 1943, nr 3 838, närmare angivits de arvodesbefattningar, som må bibehållas intill en uppnådd levnadsålder av 63 år.

Motsvarande bestämmelser gälla för marinen och flygvapnet.

2. Enligt för innevarande budgetår gällande personalförteckningar fördelar sig *antalet arvodesbefattningar* sålunda:

vid försvarsväsendets

gemensamma institutioner	81	off	och	47	uoff
vid armén	246	»	»	700	»
vid marinen	34	»	»	101	»
vid flygvapnet	43	»	»	71	»

Vid armén tillhöra 97 beställningar, avsedda för officerare, och 136 beställningar, avsedda för underofficerare, den kategorien, vars innehavare måste avgå vid 60 levnadsår. Övriga befattningar vid armén och samtliga vid försvarsväsendets gemensamma institutioner få behållas till fyllda 63 år. Vid marinen och flygvapnet är proportionen dessa båda kategorier emellan ungefär lika den, som är fastställd för armén.

Även om sålunda flertalet arvodister kunna få kvarstå i tjänst till fyllda 63 år, har ingen rätt att — såsom riksdagens revisorer påstå — kvarstå intill fyllda 65 år. Alla förordnanden i arvodesbefattning av äldre datum än 1 juli 1942 äro nämligen upphävda. För kvarstående i arvodesbefattning efter 63 levnadsår fordras nådigt tillstånd i varje särskilt fall.

3. *Åldersfördelningen* bland innehavare av arvodesbefattningar vid armén framgår av en i bil. 1 verkställd sammanställning. Av denna, som omfattar såväl officerare som underofficerare och utvisar läget omkring den 1 oktober 1943, framgår, dels att endast 53 befattningshavare överskridit 60 år och att av dessa endast 7 befattningshavare överskridit 63 år, dels att huvudmassan arvodister är mellan 51—56 år, dels slutligen, att åldersfördelningen inom dessa åldersgrupper är synnerligen jämn. Åldersfördelningen vid övriga försvarsgrenar torde enligt under hand inhämtade uppgifter i stort sett vara likartad.

Varje påstående, att arvodesbefattningarna vid försvarsväsendet äro besatta med överårig personal eller att ett betydande antal arvodister tillhöra de högsta åldersklasserna av reservpersonalen, är därför obefogat.

Vid bedömandet av hithörande frågor bör ihågkommas, att försvarsväsendet för närvarande befinner sig i en uppbyggnadsperiod, då utbildningsarbetet vid truppen kräver alla de krafter, som lämpligen kunna uppbringas härför. På grund härav kan det ur ren försvarssynpunkt icke medgivas, att fullt frontduglig personal förtidspensioneras för att fylla arvodesbefattningarna med yngre innehavare. Även ur ekonomisk synpunkt kan det icke vara fördelaktigt att utbildningsarbetet, som under fredsförhållanden representerar en av de största utgiftsposterna, bedrives med minskad effektivitet, endast därför att arvodisternas medelålder måste sänkas.

Härtill kommer, att en sänkning av högsta levnadsåldern för innehavare av arvodesbefattning för närvarande icke kan ifrågakomma. Alla enligt stat befintliga arvodesbefattningar hava nämligen av brist på lämplig pensionsavgången personal ännu icke kunnat besättas. Av samma anledning är antalet sökande till mindre begärliga befattningar så ringa, att någon möjlighet till urval icke finnes. Ett flertal befattningar hava till följd härav efter nådigt bifall måst besättas med reservanställd personal i stället för med pensionsavgången dylik.

4. Av det ovan anförda torde hava framgått

att åldersfördelningen bland arvodisterna vid försvarsväsendet är synnerligen jämn, samt

att på grund härav ingen anhopning av äldre befattningshavare varken finnes eller är att förvänta.

B. Krigsfrivillig och extra anställd f. d. militär personal.

I remisshandlingen framhålles, att på vissa håll personer, som på grund av åldersstrecket redan utträtt ur reserven, antagits såsom krigsfrivilliga eller erhållit extra anställning vid stab eller förband.

Såsom krigsfrivillig kan endast den anställas, som icke är krigstjänstskyldig. Härav följer, att den frivilliga manliga personalen antingen måste vara frikallad från krigstjänst, eller hava utträtt ur reserven. Härav följer att krigsfrivilliga f. d. officerare och underofficerare måste vara 65 år eller däröver.

Någon klar översikt över antalet krigsfrivilliga eller extra anställda vid försvarsväsendet har f. n. icke kunnat erhållas. Ej heller finnes uppgift på de befattningar, som dylik personal bekläder. Uppgifter härom hava för arméns del infordrats oberoende av här föreliggande remiss och till så sen tidpunkt, att uppgifterna här icke kunna medtagas.

I underdåniga skrivelser den 14 december 1943, nr 6: 85 och 46: 32, har överbefälhavaren avgivit yttrande över statens krisrevisions förslag, dels till rationalisering av handräckningstjänsten vid försvarsväsendet, dels till utredning av personalorganisationen vid högre militära myndigheter m. m. Dessa båda yttranden hava utmynnat i en underdånig hemställan, att den till statens organisationsnämnd anknutna organisationsavdelningen måtte erhålla i uppdrag att leda de undersökningar, som krisrevisionen påkallat.

Dessa undersökningar stå i nära samband med de frågor, som berörts här ovan. Organisationsavdelningen torde till följd därav få anledning att närmare granska icke blott ålderfördelningen bland de militära arvodisterna och de krigsfrivilliga, utan fastmera personalens lämpliga placering i förhållande till vars och ens arbetsduglighet och kvalifikationer.

På grund av det ovan anförda får hos Eders Kungl. Maj:t jag i underdånighet föreslå, att de personal- och organisationsundersökningar, som

kunna vara erforderliga på grund av remisshandlingen och i denna skrivelse gjorda uttalanden, måtte uppdragas åt den till statens organisationsnämnd anknutna organisationsavdelningen.

Högkvarteret, försvarsstaben, den 19 januari 1944.

Underdånigst

AXEL BREDBERG.
Chef för försvarsstaben.

B. Sandberg.

Bilaga.

Sammanställning av åldersfördelningen bland innehavare av arvodesbefattning vid armén.

Födda år	Antal	Födda år	Antal	Födda år	Antal
1878	2	1889	65	1900	5
1879	5	1890	63	1901	4
1880	12	1891	71	1902	3
1881	14	1892	68	1903	0
1882	20	1893	46	1904	6
1883	44	1894	48	1905	1
1884	41	1895	37	1906	1
1885	36	1896	25	1907	2
1886	48	1897	10	1908	0
1887	70	1898	3	1909	2
1888	64	1899	2		

Arméförvaltningens intendenturavdelnings

yttrande i anledning av riksdagens revisorers uttalande del I, s. 12, § 5.

Till Konungen.

Genom nådig remiss den 20 december 1943 har Kungl. Maj:t anbefallt arméförvaltningen att, i anledning av vad riksdagens revisorer anfört i sin berättelse för budgetåret 1942/43 under § 5, angående intendenturdepartementets industribyrå, senast den 20 januari 1944 avgiva underdånigt utlåtande.

Arméförvaltningens intendenturavdelning, som handlagt ärendet, får i anledning härav i underdånighet anföra följande.

Under tiden före intagandet av förstärkt försvarsberedskap handlades ärenden av juridisk natur å dåvarande intendenturdepartementets civilbyrå. Med hänsyn till den mycket begränsade personaluppsättningen å byrån visade det sig snart nog efter intagande av den förstärkta försvarsberedskapen nöd-

vändigt att på grund av det stigande antalet dylika ärenden förstärka den för hithörande arbetsuppgifter erforderliga personalen. Med hänsyn till lokalförhållandena och för ernående av en smidig organisation fördelades den nyanställda personalen *dels* på civilbyrån *dels* på de två militära byråer, där behovet av ständig tillgång till juridiskt utbildad personal visat sig starkt framträdande, nämligen å underhållsbyrån och å industribyrån. Personalen i fråga har uppehållit fortlöpande kontakt med chefen för civilbyrån genom underställande av viktigare ärenden och konferenser. Särskilt på industribyrån framträdde — helt naturligt med hänsyn till byråns arbetsuppgifter — krav på tillgång till personal med god förfarenhet i affärsjuridiska frågor.

Då utredningen rörande Malmö Yllefabriks AB förfarande beträffande vissa leveranser visade sig vara av mycket omfattande och invecklad natur, fann intendenturdepartementet det icke möjligt att uppdraga ärendets utredning och judiciella handläggning åt den å arméförvaltningens dåvarande civila departement placerade, för hela ämbetsverket gemensamme ombudsmannen. Anledningen härtill var bland annat att söka däri, att ombudsmannen på grund av iråkad sjukdom kort tid efter beredskapens införande blev urståndsatt att handhava de med befattningen förenade göromålen. Intendenturdepartementet hade även vid flerfaldiga tillfällen haft tillfälle att konstatera de stora svårigheter, som förelågo för den vid ombudsmansexpeditionen knutna personalen att bemästra de ständigt och i oanad grad ökade göromålen, svårigheter som måhända ännu icke helt övervunnits. Av sagda personal torde allenast tillförordnade ombudsmannen tidigare hava varit knuten till ämbetsverket. Även av andra skäl torde ett mål av den mycket speciella karaktär och utomordentliga omfattning, som det gentemot Malmö Yllefabriks AB, icke hava kunnat anförtros åt annan befattningshavare vid expeditionen. Med hänsyn till de omfattande och ur ekonomisk synpunkt mycket betydelsefulla exproprieringsärenden, som tf. ombudsmannen veterligen hade att själv handlägga, och nödvändigheten av att han bereddes någon möjlighet att organisera och leda arbetet å den snabbt växande expeditionen, fann intendenturdepartementet det icke med statsverkets intresse förenligt att uppdraga åt ombudsmansexpeditionen att omhändertaga vid industribyrån förekommande leveranstvister.

Vad härefter angår tillgången på kvalificerad ekonomisk personal på dåvarande civila departementet saknar intendenturavdelningen annat belägg än revisorernas uttalande för att civila departementet skulle hava ägt tillgång till för ifrågavarande arbete tillräckligt kvalificerad personal i sådan omfattning att expertis skulle kunnat ställas till förfogande för ifrågavarande synnerligen omfattande, invecklade och tidskrävande arbete. De svårigheter, som på sin tid mötte att från sagda departement erhålla lämplig arbetskraft för andra, betydligt enklare arbetsuppgifter å industribyrån, synas icke giva stöd för den uppfattningen att anlitande av särskild revisor för utredningen av ifrågavarande mål icke varit nödvändig. Det kan ej heller förutsättas att civila departementets ifrågavarande personal tillmätts med sådan marginal att densamma utan förstärkning kunnat utföra de arbetsprestationer, varom här är fråga.

Beträffande de ersättningar, som utgått till vissa angivna befattningshavare, finner intendenturavdelningen det förståeligt att de kunna synas höga för den, som icke förskaffat sig tillräcklig kännedom om arten och omfattningen av det arbete, varom här är fråga. En sakkunnig och ingående granskning av primärmaterialet samt rättegångshandlingarna i målet mot Malmö Yllefabriks AB torde få anses utgöra en förutsättning för avgivande av ett rätteligen grundat omdöme om ersättningsbeloppens storlek. Vid bedömningen

härav bör jämväl skälig hänsyn tagas till vissa särskilda förhållanden, som beröras i här bilagda yttranden av ifrågavarande befattningshavare.

Av här bilagda uppgift[1] av tjf. chefen för industribyrån framgår att på grund av domstolsutslag, skiljedom eller uppgörelse i mål, som handlagts av jurister vid industribyrån, statsverket tillgodoförts ett belopp av 1 664 297 kronor. I rättegångskostnader har statsverket tillgodoförts sammanlagt 46 181 kronor.

Det torde i detta sammanhang förtjäna framhållas, att den av intendenturdepartementet igångsatta utredningen angående Malmö Yllefabriks AB statsleveranser även haft till följd att bolaget till statens reservförrådsnämnd nödgats erlägga skadestånd med omkring 1 250 000 kronor, varjämte samtliga kostnader i ärendet blivit nämnden ersatta av bolaget.

Jämväl med hänsyn till ovan angivna belopp torde de av riksdagens revisorer påtalade personalkostnaderna icke kunna anses annat än skäliga.

Intendenturavdelningen vill här även framhålla att personal, varom här är fråga, tidvis i betydande utsträckning, tagits i anspråk för de löpande ärendena av juridisk natur på samma sätt som motsvarande personal vid övriga byråer inom intendenturdepartementet.

Revisorernas uttalande är grundat på den uppfattningen att för ifrågavarande arbetsuppgifter väl kvalificerad juridisk personal funnits att tillgå inom arméförvaltningen. Det kan emellertid icke antagas att inom de delar av den tidigare arméförvaltningen, som härmed åsyftas, dylik personal skulle hava i sådan utsträckning varit i avsaknad av arbetsuppgifter att den utöver övriga göromål kunnat åtaga sig den invecklade och mycket tidskrävande handläggningen av ifrågavarande mål och ärenden.

Självfallet är intendenturavdelningen av den uppfattningen att den juridiskt skolade arbetskraften på industribyrån även i fortsättningen bör begränsas till vad vid varje tidpunkt befinnes erforderligt. Såsom framgår av den i revisorernas berättelse intagna tablån har redan tidigare en begränsning skett av den vid byrån anställda personalen med juridisk kompetens.

Att redan nu till advokatfiskalen i försvarets civilförvaltning överlämna de arbetsuppgifter, som återstå vid byrån särskilt beträffande leveranserna från Malmö Yllefabriks AB, anser intendenturavdelningen praktiskt taget uteslutet. Skriftväxlingen i det till hovrätten över Skåne och Blekinge fullföljda målet mot bolaget är ännu icke avslutad. Kronans ersättningsyrkanden i hovrätten avse ett belopp av sammanlagt omkring 490 000 kronor. Därtill kommer att vissa frågor, avseende en kronans fordran å omkring 200 000 kronor i dagarna hänskjutits till avgörande enligt lagen om skiljemän. Vidare pågå förhandlingar med Malmö Yllefabriks AB angående skadestånd för bristande redovisning å staten tillhörig ull, vilken hos bolaget undergått löntvätt. Ifrågavarande skadeståndskrav uppgår till minst 225 000 kronor. Samtliga dessa spörsmål stå i så intimt samband med nämnda mål och avse frågor av så speciell natur att det icke kan anses förenligt med statsverkets intressen att uppdraga handläggningen av ärendet till annat ombud eller annan expert än de i rättegången anlitade. Att nu anlita andra personer skulle icke lända till fördel för kronan men möjligen för Malmö Yllefabriks AB.

Ehuruväl de befattningshavare, vilkas anlitande riksdagens revisorer synes hava funnit särskilt anmärkningsvärt, uttryckt en önskan att bliva befriade från sina uppdrag, finner intendenturavdelningen under åberopande av vad ovan anförts och jämväl med hänsyn till deras av utmärkt skicklighet och insikt präglade och med osparat nit utförda arbete det synnerligen angeläget att de få fullfölja sitt arbete med ifrågavarande uppgifter intill dess ett över-

[1] Här ej avtryckt.

lämnande av uppdraget lämpligen kan ske till advokatfiskalen i försvarets civilförvaltning.

I detta ärendes handläggning hava förutom undertecknade, Söderbom och Östergren, den senare föredragande, jämväl tjf. chefen för industribyrån, överste Örtenblad deltagit.

Stockholm den 17 januari 1944.

Underdånigst

H. SÖDERBOM.

T. ÖSTERGREN.

G. Weisner.

Bilaga 1.

Med anledning av statsrevisorernas uttalande angående industribyråns juridiska avdelning vill jag härmed lämna vissa uppgifter angående dels mina personliga förhållanden och dels de allmänna synpunkter, som kunna anläggas på berörda frågor.

1. Min anställning började den 18 maj 1940. Orsaken till att jag överhuvud taget antog en tjänst hos departementet var det kritiska läge, i vilket vårt land vid denna tidpunkt befann sig, och min önskan att i min ringa mån bidraga med min arbetsförmåga. Våren 1940 var jag nämligen hempermitterad från mitt beredskapsförband vid luftvärnsartilleriet såsom för tillfället oduglig till krigstjänst på grund av under beredskapstjänstgöringen ådragna skador. Då denna hempermittering kunde beräknas erhålla avsevärd varaktighet, ansåg jag det som min skyldighet att i någon annan form medverka till landets försvar och sökte en lämplig möjlighet därtill.

2. En dylik möjlighet erbjöd sig vid ett tillfälligt sammanträffande med dåvarande adjutanten hos generalintendenten, kaptenen Gunnar Bergh, vilken upplyste mig om att krigsindustriavdelningen vid utrustningsbyrån hade omedelbart behov av en auktoriserad revisor. Min anställning var avsedd att räcka några månader framåt och var uteslutande att betrakta som ett tillfälligt uppdrag. Någon form av fastare anställning kunde f. ö. ej komma i fråga, då min egen revisionsverksamhet krävde hela min personliga arbetsinsats och jag dessutom på grund av inkallelserna under långa perioder saknade assistenter på min revisionsbyrå. Denna anställning innebar från min sida en icke obetydlig personlig uppoffring.

3. Mitt uppdrag på krigsindustriavdelningen avsåg att tillsammans med en assistent kontrollera och avstämma samtliga bokförda fakturor fördelade på resp. leverantörer. Arbetet var av synnerligen brådskande natur, då, sedan krigsindustriavdelningen började sin verksamhet vid årsskiftet 1939—1940, någon dylik avstämning ännu ej ägt rum. För att giva en uppfattning om uppdragets storlek kan följande siffror anföras. Den första avstämningen ägde rum den 8 juni 1940. Antalet bokförda fakturor uppgick då till ca 12 500 med ett sammanlagt belopp av kronor 60 429 418: 41. Därefter skedde avstämningar månadsvis under min medverkan fram till den 31 mars 1941, då jag överlämnade denna del av mina arbetsuppgifter till min assistent, ehuru jag fortfarande övervakade kontrollarbetet. Den 31 mars 1941 uppgick antalet bokförda och av mig kontrollerade fakturor till ett antal av 56 792 med ett sammanlagt belopp av kronor 294 754 178: 07.

4. På grund av uppdragets omfattning och de ganska invecklade problem av redovisningsteknisk natur, som kontrollarbetet innebar, ansågs det nödvändigt att åtminstone under de första månaderna äga tillgång till en väl kvalificerad yrkesman. Detta har också bestyrkts av arbetsresultaten. Under den första tiden upptäcktes och rättades i medeltal ca 200 fel per månad.

5. Då arbetsmaterialet: fakturor, korrespondens, journaler, memorialer, reskontror m. m. ej var tillgängligt under byråns ordinarie kontorstid, måste arbetet förläggas till kvällar och söndagar. Under hela den tid, jag sysslade med detta kontrollarbete, var arbetstiden sålunda

måndagar—fredagar	kl.	17—22
lördagar	»	13—18
söndagar	»	10—15.

Det egentliga kontrollarbetet kunde alltså ej påbörjas, förrän arbetet för dagen var avslutat på byrån. Men därutöver åtgick flera timmar per vecka för konferenser med byråns övriga personal angående upptäckta felaktigheter m. m.

6. Då jag erhöll mitt uppdrag, fanns inom civila departementet ej tillgång till auktoriserade revisorer, då sådana först i juli 1940 anknötos till departementet.

7. I början av oktober 1940 uppmanades jag av chefen för industribyrån att tillsvidare fungera som extra föredragande i utanordningsärenden på grund av den stora balans, som uppstått i dylika ärenden. Detta förordnande uppehöll jag till en början av december 1940, då jag mera ingående måste ägna mig åt utredningen av Kronans mellanhavanden med Malmö Yllefabriks AB.

8. Utöver vad som redan nämnts angående mina arbetsuppgifter på industribyrån har jag anlitats för ett flertal interna utrednings- och organisationsuppdrag samt för utredning av byråns mellanhavanden med ett antal leverantörer. De flesta av dessa uppdrag ha varit av sådan natur, att en utanför byrån stående yrkesman skulle behövt icke oväsentligt längre tid för att fullgöra uppdragen.

9. I en särskild tablå angiva statsrevisorerna den juridiska avdelningens personalkostnader t. o. m. 31 oktober 1943 till kronor 75 482: —. Denna summa bör dock rätteligen vara kronor 72 473: 15, fördelade på de olika befattningshavarna enligt nedanstående:

A.	kronor	23 326: 55
B.	»	7 946: 85
C.	»	15 789: 75 17 910: —
D.	»	7 500: —
	kronor	72 473: 15

Huvuddelen av dessa kostnader faller på utredningen beträffande Malmö Yllefabriks AB. Detta bolag har dock i avräkning å industribyråns hittills havda utredningskostnader till statsverket inlevererat sammanlagt kronor 39 251: 45. Om detta belopp avräknas från ovanstående personalkostnad återstår kronor 33 221: 70. Av detta återstående belopp utgör kronor 16 731:65 kostnader för den fortsatta utredningen angående Mya och kronor 16 490: 05 kostnader för övriga av den juridiska avdelningen handlagda ärenden. För nyssnämnda kronor 16 731: 65 kan ersättning beräknas inflyta till statsverket från Mya. Av detta belopp avser kronor 8 091: 65 kostnader för målets överklagande i hovrätten och kronor 8 640: — kostnader för utredning av ärenden, vilka ännu ej varit föremål för rättslig prövning.

Liksom statsrevisorerna har jag i detta avsnitt ej tagit hänsyn till resekostnader m. m.

10. Vad beträffar skäligheten av det till mig utgående arvodet å kronor 100: — per dag anföres följande. Sedan december 1936 utövar jag självständig revisionsverksamhet med egen byrå i Stockholm. Kostnaderna för revisionsbyrån uppgå för senaste verksamhetsåret till kronor 9 319: —. Om året beräknas till 275 arbetsdagar jämte 1 månads semester motsvarar detta en kostnad av ca 34 kronor per arbetsdag. Hänsyn bör emellertid även tagas till kostnaderna för min pensions- och sjukförsäkring. Kostnaderna för dessa försäkringar utgöra f. n. kronor 2 542: 02 per år. De försäkringsförmåner jag därvid erhåller äro:

Pension: kronor 300: — per månad vid en uppnådd ålder av 65 år.

Sjukförsäkring: kronor 300: — per månad efter 4 veckors karenstid.

Dessa förmåner äro som synes mycket blygsamma. En statstjänsteman i motsvarande tjänsteställning kan utöver andra förmåner räkna med lägst dubbla beloppet i pension och sjukersättning. Kostnaderna skulle i detta fall uppgå till ca 19 kronor per arbetsdag.

Från arvodet å kronor 100: — per dag skall alltså avdragas *dels* 34 kronor för kontorskostnader m. m. *och dels* 19 kronor för pensions- och sjukförsäkringskostnader. Därefter återstår en behållen inkomst av 47 kronor per arbetsdag. Detta motsvarar en årsinkomst av 12 925 kronor. Om hänsyn tages endast till den verkligt betalade kostnaden för pensions- och sjukförsäkring blir motsvarande årsinkomst 15 537 kronor.

Kronor 100: — per dag motsvarar en bruttoinkomst av kronor 27 500: — per år. För de sex senaste åren ha mina bruttoinkomster av arbete i genomsnitt utgjort kronor 29 927: — per år.

11. Jag har förut framhållit, att redan det första uppdraget att granska krigsindustriavdelningens räkenskaper innebar en betydande personlig uppoffring från min sida. Denna uppoffring har under den fleråriga utredningen beträffande Mya blivit ännu mera kännbar framför allt ur ekonomisk synpunkt men även ur såväl rent fysisk som psykisk synpunkt på grund av den tidvis oerhört pressande arbetsbördan. Vad främst den ekonomiska sidan beträffar har jag nödgats avböja erbjudanden om nya uppdrag med de oberäkneliga konsekvenser för framtiden, som detta medför. Dessutom har jag tvingats avsäga mig uppdrag, som jag sedan flera år innehaft. Särskilt i två fall ha de ekonomiska konsekvenserna varit kännbara. Det första gav en årsinkomst av ca 7 500 kronor. Detta uppdrag avsade jag mig från årsskiftet 1940—1941. Det andra, med en årsinkomst av ca 4 500 kronor, avsade jag mig vid bolagsstämman år 1941. Det förra uppdraget kan jag åter erhålla, då min arbetstid tillåter. Det senare är däremot definitivt förlorat.

12. Vid upprepade tillfällen har jag framhållit min önskan att bliva befriad från Mya-uppdraget. Det är uteslutande av lojalitetshänsyn, som jag kunnat förmå mig att fortsätta, trots de mycket stora personliga obehag, jag ofta varit utsatt för under Mya-utredningens gång.

Det är därför med stor tillfredsställelse, som jag hälsar statsrevisorernas förslag, att den juridiska avdelningen nu avvecklas och dess arbetsuppgifter överlämnas till advokatfiskalen i försvarets civilförvaltning.

Stockholm den 4 januari 1944.

Erik Stålfors.
Aukt. revisor.

Bilaga 2.

VPM.

Med anledning av att herrar statsrevisorer framställt vissa erinringar emot att juridisk personal i den utsträckning, som skett, anställts vid arméförvaltningens intendenturdepartements industribyrå och att denna personal uppburit ersättning, som enligt herrar statsrevisorers mening varit anmärkningsvärt hög, får jag i saken vördsamt anföra följande:

Då jag i december 1942 fullgjorde beredskapstjänst som jurist vid industribyrån, insjuknade å byrån anställde advokaten Gösta Walin. Det mellan allmänna åklagaren, kungl. arméförvaltningens intendenturdepartement, kungl. marinförvaltningen och kungl. flygförvaltningen, å ena, samt direktören August Schmitz och Malmö Yllefabriks AB m. fl., å andra sidan, inför Malmö rådhusrätt sedan den 6 september 1941 anhängiga målet, angående ansvar och skadestånd, hade vid den tiden inträtt i sitt slutskede. Advokaten Walin, som i målet företrädde kronan, hade nämligen föreläggande att till rättegångstillfället den 22 januari 1943 slutföra sin talan. Målet hade då pågått i sexton månader, handlagts vid 15 rättegångstillfällen och omfattade protokollen i målet ca 3 000 sidor.

Då advokaten Walin i medio av december 1942 insjuknade, hade man anledning befara att sjukdomen skulle kunna hindra honom att vid rättegångstillfället i januari företräda i målet. Jag blev med anledning härav av chefen för industribyrån, överste Odéen, anmodad att »läsa in» målet för att kunna rycka in i Walins ställe, om hans hälsotillstånd icke gåve honom tillfälle att fortsätta sitt uppdrag. Den korta tiden, som stod mig till buds, gav mig icke möjlighet att annat än nödtorftigt sätta mig in i målet. Advokat Walins hälsotillstånd försämrades hastigt, varför jag ej heller av honom kunde erhålla någon vägledning eller orientering i det oerhört omfattande rättegångsmaterialet. I en tidigare VPM av den 25 januari 1943, varav avskrift bifogas, har jag närmare redogjort för rättegångstillfället i januari och de svårigheter, som förelågo.

Efter advokat Walins död, den 28 januari 1943, blev jag, som kort därefter skulle rycka ut från beredskapstjänsten, tillfrågad, huruvida jag även i fortsättningen ville föra kronans talan i målet mot Malmö Yllefabrik m. fl.

Läget var härvid följande: Berörda mål hade uppskjutits till den 12 mars 1943 och var kronan förelagd att vid detta rättegångstillfälle göra sina slutpåståenden och precisera samtliga sina skadeståndsyrkanden. Det var vid denna tidpunkt för mig uppenbart, att målet icke under några förhållanden i förefintligt outrett skick kunde överlämnas till rättens prövning. Kronans skadeståndsyrkanden i målet hade nämligen tidigare icke i detalj specifierats utan endast mera allmänt angivits. Samtidigt var det för mig klart, att det icke vore möjligt för någon jurist — vem det vara månde — att på den korta tid, som återstode till den 12 mars, »läsa in» målet och precisera kronans skadeståndsyrkanden. Jag ansåg det under sådana förhållanden å ena sidan vara en min oavvisliga medborgerliga skyldighet att ställa mig till förfogande för målets fullföljande. Därest jag icke gjorde detta, befarade jag att statsverket kunde gå förlustigt högst betydande skadeståndsbelopp. Å andra sidan måste jag emellertid räkna med att min egen advokatverksamhet härigenom måste komma att åsamkas väsentligt avbräck. Under min beredskapstjänst, som då varat mer än två månader, hade jag endast under lunchrasten och kvällen kunnat nödtorftigt handlägga de mest brådskande ärendena, under det att mina övriga uppdrag — i den mån detta varit möjligt — uppskjutits i avbidan å beredskapstjänstens upphörande. Därest jag åtoge mig

att fullfölja målet mot Malmö Yllefabriks AB kunde detta endast ske genom ett ytterligare åsidosättande, i vart fall för några månader framåt, av min egen verksamhet. Efter moget övervägande kom jag emellertid till den uppfattningen, att mina personliga intressen härvidlag måste komma i efterhand, varför jag förklarade mig beredd att efter bästa förmåga fullfölja kronans talan i ifrågavarande mål.

Härefter träffades mellan departementet och mig avtal, att jag skulle efterträda advokaten Walin som jurist vid industribyrån med huvudsaklig uppgift att fullfölja målet emot Malmö Yllefabriks AB men med skyldighet dock att även i mån av tid i viss utsträckning biträda vid andra å industribyrån förekommande ärenden och utredningar av juridisk natur. Mitt arvode fixerades till kronor 700: — per månad jämte indextillägg, som hittills utgått med 20 % å grundlönen. Vid bedömandet av dessa mina löneförmåner måste hänsyn tagas till, att jag sedan den 1 januari 1939 bedriver självständig advokatverksamhet i Stockholm och att mina direkta omkostnader för denna rörelse för löner, hyra, telefon, städning o. dyl. uppgå till mer än 1 000 kronor i månaden. Min lön, kronor 840: — per månad, har sålunda icke ens täckt mina fasta omkostnader för min rörelse. Med hänsyn till att mitt arbete för kronan i vart fall tidvis varit ytterst både psykiskt och fysiskt påfrestande, har uppdraget för mig inneburit en uppoffring även i annat än ekonomiskt hänseende.

Av ovanstående torde till fullo framgå, att jag med tillfredsställelse skulle hälsa ett beslut innebärande, att mitt arbete och framförallt mitt arbete med målet emot Malmö Yllefabriks AB övertoges av en annan jurist och att jag bleve entledigad från mina uppdrag.

Stockholm den 4 januari 1944.

Gösta Åkerlund.
Advokat.

Bilaga till bilaga 2.

Memorial.

I anledning av vid Malmö rådhusrätt pågående rättegång mellan *dels* landsfogden Otto Rosengren, åklagare, kungl. arméförvaltningens intendenturdepartement och Statens reservförrådsnämnd, målsägande, samt direktörerna August och Wilhelm Schmitz samt chefdessinatören Paul Wehner, svarande, angående bedrägeri m. m. och *dels* kungl arméförvaltningens intendenturdepartement, kärande, samt Malmö Yllefabriks AB, ävensom August och Wilhelm Schmitz och Paul Wehner, svarande, angående skadestånd, i vilket mål jag vid senaste rättegångstillfället, den 22 och 23 dennes, företrätt Kaid, får jag vördsamt anmäla följande.

Målet förekom första gången vid Malmö rådhusrätt den 6 september 1941 och har därefter tills dato handlagts vid sammanlagt femton rättegångstillfällen. Protokollen i målet omfatta för närvarande mellan 3 000 och 4 000 sidor. Jag erhöll någon av dagarna närmast före jul meddelande, att jag i anledning av advokat Gösta Walins sjukdom måste förbereda mig på att i fortsättningen föra Kaids talan i målet. Det ligger i sakens natur, att jag — oaktat att betydande möda nedlagts på saken — under den tid, som hit-

tills stått mig till buds, endast kunnat erhålla en ytterst nödtorftig insikt i processmaterialet, som icke blott är kvantitativt ytterst omfattande utan också för ett rätt bedömande kräver insikter inom den för mig hittills främmande ullbranschen och dess speciella terminologi.

Till rättegångstillfället den 22 dennes hade Kaid föreläggande av rätten att slutföra sin talan. Det har icke varit möjligt att fullgöra detta, bl. a. på grund av att den revisionella utredningen ännu icke slutförts, ävensom på grund av att den av Kaid och MYA gemensamt tillsatta ullvärderingsnämnden först så sent som den 9 dennes meddelat skiljedom. Ullvärderingsnämndens utlåtande avser endast ullpriserna vid olika tidpunkter fob närmaste utskeppningshamn, varför detta material måste kompletteras med en komplicerad utredning angående de kvantiteter ull av olika märken, som skolat användas för MYA:s tillverkning för Kaids räkning och som verkligen kommit till användning, ävensom vad samma ull betingat för inköpskostnader utöver fobvärdet.

Vid rättegångstillfället den 22 och 23 dennes nödgades jag — med hänsyn till att Kaid blivit förelagt att då slutföra sin talan — i vissa avseenden slutgiltigt fixera Kaids yrkanden, för att Kaid icke — i det fall rätten mot förmodan skulle förvägrat ytterligare uppskov i målet — skulle förlora sin talan. Med hänsyn till de högst betydande värden, som i detta mål stå på spel, och mina ringa insikter i målet, ingiver det mig betänkligheter att på detta sätt tvingas fatta omedelbar ställning till förekommande spörsmål.

Vid nästa rättegångstillfälle — den 12 mars 1943 — skola samtliga parter slutföra sin talan. Ett betydande revisionellt utredningsarbete kräves alltjämt, för att Kaids skadeståndsyrkanden då skola kunna framläggas i slutgiltigt skick. De senaste månadernas granskning av böcker och fabrikationshandlingar har nämligen givit vid handen, att av Kaid tidigare i målet framställda skadeståndsyrkanden i stor utsträckning måste revideras.

Med hänsyn till att beträffande kardullsgarn (kontrakt nr 66, 66a och 169) den utredning, som för närvarande föreligger, är så knapphändig, att Kaids skadeståndsyrkanden i detta avseende knappast kunna vinna rättens bifall, och att kompletterande utredning på denna punkt icke utan åsidosättande av annat och viktigare utredningsarbete kan medhinnas före nästa rättegångstillfälle, får jag härmed föreslå, att Kaid återkallar alla yrkanden om skadestånd på grund av tillverkning av kardullsgarn med förbehållen rätt att senare föra särskild talan härom. Därest skadeståndsyrkandet i detta avseende skulle avslås på grund av bristande utredning, kan nämligen denna fråga icke på nytt upptagas till domstolsprövning.

Jag ifrågasätter även, huruvida Kaid borde begränsa skadeståndsyrkandena att endast riktas emot MYA och August Schmitz. Paul Wehners och Wilh. Schmitz' medverkan till de brottsliga manipulationerna har ju varit jämförelse ringa, och i varje fall har deras personliga ekonomiska utbyte härav varit minimalt eller kanske intet alls. I praktiken kommer blott MYA att — såsom ende solvente svarande — betala det skadeståndsbelopp, som kan komma att utdömas. Ett avstående från skadeståndsyrkandena emot Paul Wehner och Wilh. Schmitz skulle — så vitt jag förstår — i icke ringa mån underlätta rättens arbete med avfattningen av utslaget utan att påverka Kaids ekonomiska intressen i målet.

Mina betänkligheter emot att »i elfte timmen», just då de avgörande yrkandena slutgiltigt och omedelbart skola fixeras, rycka in i ett mål av ifrågavarande storleksordning och med så stora värden på spel, hava efter det senaste rättegångstillfället ytterligare skärpts. Å andra sidan är jag fullt på det klara med att Kaid måste företrädas av ett ombud i målet, och att svårigheterna bliva desamma för varje jurist, som under advokat Walins borto-

varo måste bevaka Kaids talan. Med anledning härav får jag — därest Kaid, oaktat vad jag här ovan anfört, skulle finna det lämpligt, att jag även i fortsättningen i berörda mål företräder Kaid — vördsamt anhålla om vederbörlig fullmakt, gällande jämväl för kommande rättegångstillfällen.

Stockholm den 25 januari 1943.

Gösta Åkerlund.

Arméförvaltningens, försvarets civilförvaltnings och arméns fortifikationsförvaltnings

yttrande i anledning av riksdagens revisorers uttalande del I, s. 15, § 6.

Arméförvaltningen, försvarets civilförvaltning och arméns fortifikationsförvaltning, som gemensamt handlagt ifrågavarande, till förutvarande arméförvaltningen ställda remiss, få i underdånighet anföra följande.

Vid bedömande av frågan rörande lämpligheten av att — på sätt riksdagens revisorer ifrågasatt — avlöningskostnaderna för viss hittills å sakanslag avlönad icke-ordinarie personal vid försvarsväsendet redan nu överföras till avlöningsanslag, synes skillnad böra göras mellan, å ena sidan, det under alla förhållanden erforderliga fredsbehovet av dylik personal och, å andra sidan, den härutöver på grund av rådande krisförhållanden betingade ökningen av personalbehovet.

I anslutning till vad riksdagsrevisorerna anfört anse ämbetsverken det vara ändamålsenligt, att den för fredsförhållanden erforderliga icke-ordinarie personalen, i den mån behovet därav kan beräknas, överföres till redovisning under avlöningsanslag.

Beträffande åter avlöningskostnaderna för den personal, som måst tagas i anspråk på grund av arbetsuppgifternas ansvällning under nu rådande förhållanden eller som i vart fall icke med säkerhet kan väntas bliva behövlig i fredstid, synes med en motsvarande överföring tills vidare böra anstå. Visserligen skulle genom en omläggning, sådan som den riksdagsrevisorerna ifrågasatt, vinnas en ökad säkerhet för en likformig lönesättning för olika befattningshavare. Med hänsyn till för närvarande ofta hastigt påkommande behov av arbetskraft för väsentligt skilda ändamål samt den varierande och ej sällan knappa tillgången på erforderlig kvalificerad personal, lärer emellertid likformighet härutinnan svårligen kunna åstadkommas. Vid en återgång till mera normala förhållanden synes däremot hinder icke möta mot att avlöningskostnaderna för den icke-ordinarie personalen i större utsträckning överföras till avlöningsanslag. I anslutning till vad de av riksdagsrevisorerna åberopade sakkunniga anfört, synes det dock angeläget, att avlöningskostnaderna för tillfälligt anställd personal undantagsvis må bestridas från vederbörligt sakanslag jämväl efter avveckling av rådande krisförhållanden. Detta torde särskilt bliva erforderligt i sådana fall, där det i anledning av särskilda förhållanden, såsom konstruktionsarbeten av speciell art eller extraordinär omfattning, exceptionellt stor byggnadsverksamhet eller dylikt, blivit nödvändigt att tillfälligt anställa teknisk personal m. fl. utöver det normala behovet.

I handläggningen av detta ärende hava inom arméförvaltningen deltagit, förutom undertecknad Wettergren, föredragande, souschefen generalintendenten Söderbom och generalfälttygmästaren Gustafsson.

Stockholm den 18 januari 1944.

Underdånigst

För arméförvaltningen:

NILS WETTERGREN.

Fred Sjöberg.

Försvarets civilförvaltning:

TH. WIJNBLADH.

EDVIN STRÖM.

G. Erik Hallin.

Arméns fortifikationsförvaltning:

NILS CARLQUIST.

G. NORDBERG.

G. Holmgren.

Marinförvaltningens

yttrande i anledning av riksdagens revisorers uttalande del I, s. 15, § 6.

Till Konungen.

Genom nådig remiss den 20 december 1943 har Eders Kungl. Maj:t anbefallt marinförvaltningen att, i anledning av bilagt transumt av riksdagens revisorers berättelse om verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning för tiden 1 juli 1942—30 juni 1943 samt beträffande vissa verk för kalenderåret 1942, fjärde huvudtiteln, § 6, avgiva och till försvarsdepartementet inkomma med underdånigt utlåtande senast den 20 januari 1944.

Till åtlydnad härav får marinförvaltningen i underdånighet anföra följande.

De av riksdagens revisorer framförda erinringarna torde avse jämväl på sakanslag hittills avlönade tjänstemän vid marinens lokalförvaltningar. Därvid är att märka, att av de vid örlogsvarven och tygförvaltningarna anställda tjänstemännen, vilka utgöra flertalet av de civila tjänstemännen vid lokalförvaltningarna, örlogsvarvens tjänstemän under fredstid till en mindre del avlönas från en under reservationsanslaget till underhåll av flottans fartyg upptagen anvisning för avlöning till administrativ personal och till huvudsaklig del från vederbörliga arbetstitlar, varvid förfares så, att avlöningskostnaden antingen utlittereras på sakanslag på grundval av förda tidsuppgifter (t. ex. i fråga om ritare) eller avföras å driftomkostnadstitlarna för att därefter medelst driftomkostnadsprocenten uttagas från sakanslag och gottgöras dess titlar. Vid tygförvaltningarna avföras kostnaderna i huvudsak på reservationsanslaget »kustartilleriets materiel m. m.». Vid övriga förvaltningar debiteras avlöningskostnaderna i regel på olika sakanslag, varvid den principen i allmänhet tillämpas, att det sakanslag, för vars räkning arbetet utföres, direkt eller indirekt (t. ex. genom omkostnadsprocent) drabbas av

avlöningskostnaden. Vissa civila tjänstemän vid lokalförvalningarna avlönas emellertid från avlöningsanslag (se personalförteckningar m. m. för budgetåret 1943/44 s. 38 och följande).

Vad beträffar det av riksdagens revisorer gjorda uttalandet, att avförandet av avlöningskostnaden från regleringstitlar synes lämna rum för en tämligen godtycklig och framför allt okontrollerbar anslagsbelastning, får marinförvaltningen till en början framhålla, att, vad beträffar skeppsbyggnadsavdelningens arbetsområde, kostnaderna till en början avföras från särskild förskottstitel och att för den slutliga anslagsfördelningen lägges till grund en specificerad bestyrkt arbetsuppgift, angivande det utförda arbetets art, kostnaden och det anslag, kostnaden bör belasta. Vad angår fortifikationsavdelningens civila personal avföras även här kostnaderna till en början från förskottstitel. Kostnaderna äro dock fullt kontrollerbara, enär samtliga civila tjänstemän, dock med vissa undantag, däribland administrativ personal, föra timkort över utfört arbete, med ledning av vilka exakt kan uträknas, hur lönekostnaderna skola fördelas på respektive sakanslag. I fråga om vapen- och intendenturavdelningarna föreligger icke någon svårighet att för deras vidkommande utlägga kostnaderna direkt på sakanslag utan anlitande av regleringstitel. Så har ock förfarits i viss utsträckning å vapenavdelningen. Ämbetsverket har därför för avsikt att snarast möjligt övergå vad beträffar dessa avdelningar i deras helhet till fullt effektiv kontroll.

Beträffande därefter de av riksdagens revisorer uttalade farhågorna för att kontrollen av att extra tjänstemän i högre lönegrad än den tjugonde, som avses för mera tillfälliga behov, icke bibehållas alltför länge vid sin anställning, icke skulle kunna utövas fullt effektivt, får marinförvaltningen framhålla, att extra personal, som icke erfordras, givetvis icke bör bibehållas i sin anställning, samt att kontroll härå av marinförvaltningen skall utövas, från vilket anslag avlöningskostnaderna än utgå. En ytterligare säkerhet för att så äger rum förefinnes i den omständigheten, att när ett arbete, för vilket särskilt anslag anvisats, är slutfört, och därmed i allmänhet medel saknas för avlöning av den med arbetet sysselsatta personalen, anställningen automatiskt upphör. Ett ytterligare korrektiv till reglering av detta förhållande föreligger däri, att extra anställning av tjänstemän i högre lönegrad än den tjugonde icke medgives av Eders Kungl. Maj:t annat än för ett år i sänder (senast den 28 maj 1943).

Vidare får marinförvaltningen framhålla, att en sådan omläggning på detta område, som av riksdagens revisorer ifrågasättes, icke kan företagas utan föregående utredning, särskilt i fråga om lokalförvaltningarna. Därest den av 1943 års örlogsvarvsutredning föreslagna omorganisationen av örlogsvarven kommer till stånd, framtvingas, såvitt kan bedömas, automatiskt en överföring av avlöningskostnaden för de till marinverkstäderna icke hänförliga civila tjänstemännen från sakanslag till avlöningsanslag. Att avlöningen för marinverkstädernas tjänstemän bör belasta verkstädernas driftkostnadskonto får däremot anses uppenbart. Sedan frågan om örlogsvarvens organisation lösts, och uppdelning av avlöningen för dess civila tjänstemän på avlöningsanslag och driftkostnadskonto ägt rum, torde icke större svårigheter möta att i fråga om den övriga civila tjänstemannapersonalen vid marinen åstadkomma en överflyttning till avlöningsanslag av hittills på sakanslag förda avlöningskostnader. I samband därmed synes emellertid nödvändigt att verkställa en uppdelning av extra tjänstemän och tillfälliga befattningshavare i tvenne kategorier, den ena bestående av de tjänstemän, som beräknas bliva permanent erforderliga och vilka avses för rekrytering av den extra ordinarie personalen, och den andra, bestående av övriga extra tjänstemän och tillfälligt anställd personal. Det kan ifrågasättas, huruvida en tillförlit-

lig uppdelning i sådant avseende för närvarande kan åstadkommas, och huruvida man icke borde avvakta en tidpunkt, då personalbehovet i fred låter sig bättre överblicka.

Slutligen får marinförvaltningen framhålla, att ämbetsverket givetvis icke har något att erinra mot att en utredning kommer till stånd i syfte att bringa frågan om överflyttning av avlöningskostnaderna för viss icke ordinarie personal från sakanslag till avlöningsanslag till en lösning i den av riksdagens revisorer avsedda riktningen.

I handläggningen av detta ärende hava deltagit, förutom undertecknad souschef, Ericson, Persson, Qvistgaard, Halldén och Wirström, den sistnämnde föredragande.

Stockholm den 20 januari 1944.

Underdånigst

E. WETTER.

Sigvard Arne.

Flygförvaltningens

yttrande i anledning av riksdagens revisorers uttalande del I, s. 15, § 6.

Till Konungen.

Genom nådig remiss den 20 december 1943 har flygförvaltningen anbefallts avgiva underdånigt utlåtande å riksdagens revisorers berättelse om verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning för tiden 1 juli 1942—30 juni 1943 samt beträffande vissa verk för kalenderåret 1942, fjärde huvudtiteln § 6.

Till åtlydnad härav får flygförvaltningen i underdånighet anföra följande.

Kostnaderna för avlöning till personal med lön enligt militära icke-ordinarie-reglementet ha inom flygvapnet under beredskapstiden huvudsakligen avförts å krigstitel svarande mot avlöningsanslag (vid lokalförbanden krigstitel 1). I efterhand ha därpå budgetårsvis såväl avlöningsanslagen som olika sakanslag i enlighet med de stater eller andra planer som uppgjorts för användningen av anslagen belastats, varefter återstående utgiftsbelopp avförts å de täckningsanslag som anvisats för reglering av utgifterna å förskottsstaten.

I några fall förekommer emellertid att sakanslag direkt belastas med kostnader för avlöning av icke-ordinarie personal.

Flygförvaltningen finner lika med statsrevisorerna att bättre översikt och ökad klarhet över statsmedlens användning skulle vinnas, därest en reform i antydd riktning komme till stånd.

I intet fall bör dock den kollektivavtalsanställda personalen avlönas med medel från avlöningsanslag. De tjänstemän inom flygvapnet, som äro anställda vid vissa större verkstäder och förråd, avlönas för närvarande från driftstitlar för att en riktig uppfattning om driftskostnaderna vid verkstäderna eller förråden skall erhållas och för att företagens bärighet skall kunna utrönas. Detta synes vara riktigt och någon ändring därutinnan bör ej komma till stånd.

Att i övrigt helt betaga myndigheterna befogenhet att avlöna icke-ordinarie

tjänstemän från sakanslag synes icke genomförbart. Det föreligger alltid stora svårigheter att vid avgivande av förslag till medelsäskanden för ett verk bedöma det exakta behov av personal av alla kategorier, som kan uppkomma under ett helt budgetår, i tiden liggande avlägset från förslagets uppgörande. Dessa svårigheter göra sig med särskild styrka gällande under pågående uppbyggnadsperid inom flygvapnet, då nya angelägna och oförutsedda arbetsuppgifter kunna inställa sig.

Myndigheterna böra därför jämväl i fortsättningen — låt vara inom snäva gränser — beredas möjlighet att för särskilda arbetsuppgifter anställa extra tjänstemän eller kontraktsavlönad personal med ianspråktagande av medel från sakanslag.

Enligt flygförvaltningens mening vinnes nämligen en i praktiskt hänseende tillfredsställande anordning genom att sakanslagen icke vidare skulle få anlitas för avlöning till extra ordinarie tjänstemän, frånsett det fall att särskilda driftstitlar komma till användning vid verkstäder eller förråd.

Flygförvaltningen får i enlighet härmed tillstyrka, att direktiv av angiven innebörd meddelas de myndigheter, vilka hava att upprätta förslag till beräkningen av försvarets medelsbehov för budgetåret 1945/46. Ämbetsverket förutsätter därvid i varje fall, att avlöningar, som ingå i anskaffningskostnaderna för de anläggningar, vilka finansieras genom kapitalbudgeten, icke skola överföras till avlöningsanslag.

Flygförvaltningen får slutligen beröra det anmärkta förhållandet, att avlöningen i viss utsträckning betalats över regleringstitel. Detta har skett beträffande anvisningen från kapitalbudgeten till de olika byggnadsföretagen. Vid varje anvisning har beräknats avsättning av viss procent för administrationskostnader och oförutsedda utgifter. De sålunda avsatta beloppen hava därefter disponerats över gemensam regleringstitel, enär det skulle varit outförbart eller i allt fall medfört onyttigt förvaltningsbesvär att exakt fördela exempelvis uppkommande kostnader för den gemensamma personalen å de särskilda företagen.

I ärendets handläggning hava, förutom undertecknad souschef, deltagit Söderberg, Iacobson, Norén och Nilson, föredragande.

Stockholm den 18 januari 1944.

Underdånigst

JOHN STENBECK.

S. Ljunggren.

Chefens för försvarsstaben

yttrande i anledning av riksdagens revisorers uttalande del I, s. 20, § 7.

Till Konungen.

Jämlikt nådig remiss den 20 december 1943 får jag härmed i underdånighet avgiva följande yttrande över transumt av riksdagens revisorers berättelse år 1943 i vad angår militärtjänstemännens tjänsteställning.

Remisshandlingen återgår.

A. Militärtjänstemännens antal, tjänsteställning och utbildning.

På grundvalen av gällande mobiliseringstabeller har en detaljerad utredning av militärtjänstemännens antal och tjänsteställning (likställighet med militär tjänstegrad) verkställts. Utredningen ger i huvudsak vid handen följande. När härvid talas om tjänsteställning, avses även s. k. likställighet.

Samtliga militärtjänstemän med regementsofficers tjänsteställning samt övervägande *antalet* militärtjänstemän med kaptens tjänsteställning tillhöra själavårds-, post- och telegrafpersonalen samt de juridiska assistenterna. Regementspastorerna och med dem likställda präster hava sedan lång tid tillbaka haft kaptens tjänsteställning. Denna synes vara väl avvägd. Det är då naturligt att armékårpastorer samt chefspastorerna för armén, marinen och flygvapnet likställts med majorer. Sedan numera försvarsområdespastorer tillkommit, hava även dessa erhållit kaptens tjänsteställning. De äro nämligen fullt jämförliga med regementspastorerna.

Post- och telegrafpersonalens tjänsteställning svarar mot de befattningar, som denna personal bekläder inom vederbörlig stab. Trots sin militära tjänstgöring och härunder tilldelad tjänsteställning bibehåller personalen sina ordinarie i fred utgående löneförmåner.

Jämlikt instruktionen för krigsdomare, auditörer och krigsfiskaler likställes den juridiska personalen under tjänsteutövning med nedanstående militära tjänstegrader nämligen:

krigsdomare med överstelöjtnant
auditör » kapten eller i vissa fall med major samt
krigsfiskal » löjtnant eller i vissa fall med kapten.

Enär de juridiska assistenterna i vissa fall hava att bestrida befattningar, som äro jämställda med auditörs eller krigsfiskals, följer härav att ett flertal sådana assistenter tillagts kaptens eller löjtnants tjänsteställning.

Fördelningen av militärtjänstemän med subalternofficers tjänsteställning på löjtnant och fänrik är beroende av duglighet samt levnads- och tjänsteålder. Flertalet av den själavårdspersonal, som här avses, torde, såvitt av den gjorda utredningen kan bedömas, ha löjtnants tjänsteställning, under det att fänriks tjänsteställning torde vara övervägande bland flertalet övriga personalkategorier. Man torde kunna räkna med, att personal med subalternofficers tjänsteställning är fördelad ungefär lika på löjtnant och fänrik dock med en viss övervikt för den sistnämnda.

Samtliga bataljonsassistenter (motsvarande), som till antalet överstiger samtliga personalvårdsassistenter med officers tjänstetällning, ha endast sergeants tjänsteställning.

Riksdagens revisorer uttala den meningen, att militärtjänstemännen i övervägande antal fall icke utöva något befäl, som i och för sig motiverar den *tjänsteställning,* som tilldelats dem, samt att tjänsteställningen ofta icke står i rimlig proportion till tjänstgöringens art. Militärtjänstemännens förhållandevis höga tjänsteställning vore så mycket mera anmärkningsvärd, som fänriksgraden i allmänhet utgör slutpunkten i befordringsgången för den värnpliktskategori, som tjänstgör i rent militära befattningar.

Häremot kan följande anföras. Flertalet rent militära befattningshavare i staberna utöva icke heller något befäl, som i och för sig motiverar den tjänstegrad, de inneha. De ha sålunda i allmänhet icke flera direkt underlydande inom vederbörlig stab än t. ex. en assistent av motsvarande tjänsteställning. Tjänsteställningen är avpassad i förhållande till motsvarande befattningar i lägre staber och till de lägre chefer, som lyda under vederbörande chef. Dylika föredragande representanter för olika tjänstegrenar äro, vare sig de utgöras

av officerare, civilmilitär personal eller militärtjänstemän, i behov av en viss tjänsteställning för att såväl gentemot sina chefer som gentemot annan personal kunna företräda sina tjänstegrenar.

Vissa kategorier militärtjänstemän såsom stabs- och regementsingenjörer, signal- och luftvärnsingenjörer m. fl. inom armén, kunna i allt väsentligt jämföras med motsvarande befattningshavare inom övriga grenar av tygtjänsten. Deras avlöningsförhållanden ha ju också ordnats på särskilt sätt genom kontrakt, enär denna personal kontinuerligt måste tagas i anspråk även under förstärkt försvarsberedskap. Liksom övriga militärtjänstemän tagas de i anspråk främst på grund av sin civila utbildning. Post- och telegraftjänstemännens tjänsteställning och löneförhållanden hava redan tidigare berörts.

Då riksdagens revisorer göra en jämförelse mellan värnpliktiga fänrikar och militärtjänstemännen, torde de i första hand åsyfta personalvårdsassistenterna. I anledning härav må följande framhållas. En värnpliktig fänrik för icke stadigvarande befäl över större trupp än pluton eller omkring 50 man. Även om ansvaret för ett sådant förband är stort nog, så är det, fastän på annat sätt, även ett stort ansvar, som en regementsassistent med i många fall fänriks tjänsteställning har att bära. Denne har nämligen att biträda regementschefen vid ledningen av personalvården vid ett helt regemente, som har en personalstyrka om 3 000—4 000 man. Även under relativt lugna beredskapsförhållanden, varunder personalvårdens olika verksamhetsgrenar hava större möjligheter att göra sig gällande än i krig, äro regementsassistentens arbetsuppgifter och ansvar mycket betydande. Att uppgifterna icke bli lättare i påfrestande lägen under krig, torde icke behöva närmare motiveras. Och det är just för dylika påfrestningar, som varje detalj i den militära organisationen skall vara avvägd. Slutligen må gentemot statsrevisorerna erinras om att i nuvarande organisation värnpliktiga fänrikar kunna befordras till värnpliktiga löjtnanter och kaptener.

Väl är det sant att den enskilde befattningshavarens personlighet har stor betydelse, men i den militära organisationen är det icke möjligt att bygga på enbart personlig auktoritet. Detta förhållande är grunden för hela den militära hierarkien och dess utmärkande med särskild gradbeteckning. Bärande skäl torde icke kunna anföras för att icke militärtjänstemännen skulle vara i behov av det stöd, som tilldelande av viss tjänsteställning otvivelaktigt ger, i lika hög grad som egentlig militär personal. Frågan om militärtjänstemännens ställning bör därför icke skärskådas enbart ur besparingssynpunkt, särskilt som sänkningen av ett par hundratal befattningshavares löneställning från värnpliktig löjtnants till fänriks icke torde medföra sådana fördelar, att de kunna motväga de med en dylik åtgärd förenade nackdelarna. Militärtjänstemännens ställning bör liksom hela den militära organisationens utformande i övrigt i främsta rummet betraktas med hänsyn till dess betydelse för försvarets effektivitet.

Ser man så på problemet, finner man, att man näppeligen bör sänka de olika befattningshavarnas tjänsteställning. Man bör tvärtom giva militärtjänstemännen en sådan utbildning, att de väl kunna fylla sin plats inom den militära organisationen. Denna utbildning bör bedrivas på ett sådant sätt, att den giver ett klart utslag på den enskilde individens duglighet och lämplighet för avsedd befattning. Den, som icke fyller måttet, avlägnas från här ifrågavarande specialtjänst.

Den militära personalvården i modern mening var alldeles oprövad, då förstärkt försvarsberedskap anbefalldes år 1939. Organisationen fick till stor del improviseras. Huvuddelen av den personal, som våren 1940 togs i anspråk för personalvårdsändamål, hade icke erhållit någon som helst utbildning för sin specialtjänst. Grundläggande föreskrifter för denna tjänst

saknades även i stor utsträckning. Truppförbandscheferna voro därför icke alltid fullt på det klara med, huru dessa nya befattningshavare skulle användas. Personalvalet blev på grund av improvisationen icke alltid fullt lyckligt. Rättelser härutinnan äro dock i alla fall, där så kunnat ske, vidtagna.

Ovan berörda improvisation och liknande förhållanden inom andra verksamhetsområden har varit anledningen till att flertalet militärtjänstemän ursprungligen måst krigsplaceras med väl ensidigt hänsynstagande till civila kvalifikationer, många utan att ha genomgått någon specialutbildning såsom värnpliktiga med därtill fogad militär befäls- och fackutbildning. Detta i sin tur har framkallat den uppfattningen att många av militärtjänstemännen i förhållande till sina kvalifikationer inneha alltför hög tjänsteställning och därmed följande alltför höga löneförmåner.

Men sedan militärtjänstemännen numera inhämtat omfattande och värdefulla erfarenheter på skilda arbetsområden och vuxit in i sina uppgifter, kunna de anses i allmänhet väl berättigade att åtnjuta den tjänsteställning, som tilldelats dem. I samband med den mera omfattande nyrekrytering, som framdeles kommer att äga rum under fredsförhållanden, torde även en särskild militär utbildning för flertalet av de här berörda kategorierna böra anordnas, vartill även hänsyn måste tagas vid ett bedömande på längre sikt av det föreliggande spörsmålet.

B. Militärtjänstemännens tjänstgöring vid försvarsstaben.

Riksdagens revisorer hava bl. a. framhållit, att militärtjänstemän understundom inkallats allenast för att fullgöra vissa, begränsade uppdrag. Detta skulle särskilt gälla vid försvarsstabens personalvårdsavdelning inkallad personal. Hithörande värnpliktiga, heter det vidare, hava i stor utsträckning inkallats under mycket korta perioder för utförande av arbete av i stort sett liknande beskaffenhet, som de haft att utföra i sin civila verksamhet. Under tiden för inkallelsen har vederbörande icke sällan fått tjänsteställning som löjtnant eller kapten, i vissa fall t. o. m. som major.

Med anledning härav må följande framhållas.

Försvarsstaben har varit *krigsorganiserad* fr. o. m. hösten 1939. Ur såväl arbets- som utbildningssynpunkt har den vid försvarsstaben krigsplacerade personalen — åtminstone flertalet — varit inkallad till tjänstgöring under längre eller kortare tidsperioder. Sådan personal, som för tillfället icke varit oundgängligen erforderlig, har hempermitterats med bibehållen krigsplacering, så snart ändamålet med vederbörandes tjänstgöring vunnits. Självklart är att förhållandevis korta tjänstgöringsomgångar icke på något sätt kunnat motivera en lägre tjänsteställning, än den, som fastställts för befattningen i mobiliseringstabellen (-planen). Enär tilldelandet av tjänsteställning enbart gäller under den tid vederbörande upprätthåller vederbörlig krigsbefattning, är det med hänsyn till snabb övergång till full krigsorganisation naturligt att avkonstituering icke sker i samband med hempermittering.

Under de gångna åren har graden av krigsmaktens *beredskap växlat* allt efter det utrikespolitiska läget. Dessa växlingar, som ofta krävt snabb anpassning, ha givetvis inverkat på omfattningen av arbetsbördan vid försvarsstaben. Detta gäller icke minst arbetet vid personalvårdsavdelningen.

För att på bästa sätt och kortaste tid vidtaga alla nödvändiga förberedelser har till personalvårds-, själavårds- samt press- och filmavdelningarna inkallats hempermitterad personal, som varit väl förtrogen med föreliggande arbeten och som varit erforderliga för dessas snabba och säkra utförande. Personalen har härvid — i likhet med vad fallet är vid varje truppförband

— automatiskt återinträtt i den tjänsteställning, som den haft under senaste tjänstgöringsperiod.

En *detaljerad undersökning av inkallelserna* vid försvarsstaben tiden 1 oktober 1942—31 december 1943 har givit vid handen, att inkallelserna ägt rum stötvis allteftersom skärpning av beredskapen anbefallts. Samtidigt har man sökt att i möjligaste mån fördela inkallelserna rättvist.

De inkallades tjänsteställning — fredsorganisationens personal även inräknad — fördelar sig sålunda:

Överstelöjtnants	tjst	1
Majors	»	4
Kaptens	»	10
Löjtnants	»	84
Fänriks	»	57

Överstelöjtnants tjänsteställning har innehafts av fältprosten, som varit inkallad dels för vissa förberedelsearbeten, dels för viss inspektionsverksamhet. Samma är förhållandet med chefspastorerna för de tre försvarsgrenarna, vilka innehava majors tjänsteställning och som turvis fungera som fältprostens ställföreträdare. Professorn vid försvarsstabens fotoanstalt, som likaledes har majors tjänsteställning, tillhör fredsstaten.

Av de 10 befattningshavarna med kaptens tjänsteställning äro:

3 detaljchefer, därav 2 i försvarsstaben enligt fredsorganisationen ingående befattningshavare i lönegrad C 2,
3 stabsredaktörer, varav 1 anställd enligt fredsorganisationen i lönegrad MEo 23,
1 stf detaljchef och samtidigt underdetaljchef,
1 fältpastor,
1 krigsgravinspektör samt
1 stabsassistent.

Alla nu nämnda personer innehava sådana befattningar, att de självständigt måste kunna underhandla med högre militära civila myndigheter. De böra på grund härav innehava kaptens tjänsteställning.

C. Civila kvalifikationer och tjänsteställning.

Principen »rätt man på rätt plats» bör självfallet tillämpas vid all krigsplacering. På grund härav är det naturligt, att militärtjänstemännen måste besitta erforderliga civila kvalifikationer. Detta i sin tur medför, att många militärtjänstemän, ja kanske flertalet, tjänstgöra i befattningar, som i viss mån överensstämma med deras civila verksamhet.

Denna överensstämmelse är emellertid icke alltid så stor, som man vid ett ytligt betraktande skulle kunna tro. All här avsedd inkallad personal bör nämligen vara kompetent att på ett förutseende sätt organisera arbetet inom vederbörligt verksamhetsområde vid högre och lägre förband och staber samt att utarbeta härför erforderliga order, föreskrifter och anvisningar. Dylikt arbete torde långt ifrån sammanfalla med de inkallades civila verksamhet.

Skillnaden mellan militärtjänstemännens civila och militära verksamhet är minst då det gäller själavårdspersonalen och störst ifråga om den personalvårdande verksamheten. Personalvårdsassistenterna utföra nämligen ett arbete, som i flertalet fall och i väsentliga avseenden skiljer sig från vederbörande befattningshavares civila verksamhet, särskilt som personalvårdspersonalen förhållandevis sällan kan rekryteras med värnpliktiga, som erhållit socialpolitisk utbildning.

Ett objektivt bedömande av här berörd fråga torde sålunda giva vid handen, att det av revisorerna anmärkta förhållandet måste vara till fördel för verksamheten inom försvarsväsendet. Hade däremot befattningarna såsom militärtjänstemän varit besatta med personer, som sakna för befattningarna i fråga erforderlig civil förutbildning, skulle berättigade erinringar ha kunnat göras.

Slutligen torde det böra framhållas, att det övervägande flertalet av de krigsplacerade militärtjänstemännen äro avlönade som värnpliktiga, vilket innebär, att deras direkta avlöningsförmåner avsevärt understiga motsvarande fast anställd personals löneförmåner.

D. Sammanfattning.

En sammanfattning av vad ovan anförts torde ge vid handen

att antalet militärtjänstemän med högre tjänsteställning än fänriks icke är särskilt stort, framför allt om man tager hänsyn till personalens verksamhet och levnadsålder,

att militärtjänstemännens tjänsteställning icke bör bedömas med hänsyn till det direkta befäl, som de utöva, utan med hänsyn till det ansvar och de arbetsuppgifter, som åvila dem,

att rekryteringen av militärtjänstemän så snart ske kan bör grundas på genomgången militär special- och fackutbildning under värnpliktstjänstgöringen,

att inkallelserna av militärtjänstemän till försvarsstaben avpassats med hänsyn till beredskapsläget vid olika tidpunkter,

att endast sådan personal inkallats, som erfordrats för att effektivt och snabbt lösa föreliggande uppgifter, samt

att personalens civila förutbildning länt tjänsten och därmed hela försvaret till fördel.

På grund av det ovan anförda får jag i underdånighet hemställa, att de erinringar, som riksdagens revisorer framställt gentemot militärtjänstemännens tjänsteställning (likställighet) och inkallelser, icke måtte föranleda någon Eders Kungl. Maj:ts åtgärd.

Högkvarteret, försvarsstaben, den 21 januari 1944.

Underdånigst

AXEL BREDBERG.

B. Sandberg.

Ärendet berett av:
Överste Berggren.

Chefens för försvarsstaben

yttrande i anledning av riksdagens revisorers uttalande del I, s. 22, § 8.

Till Konungen.

Angående personalvården inom försvarsväsendet.

Med anledning av den redogörelse för personalvården inom försvarsväsendet, som riksdagens revisorer lämnat i sin berättelse för budgetåret 1942/43 och över vilken försvarsstabschefen anbefallts att avgiva utlåtande, får jag

härmed i underdånighet anföra, att mot själva redogörelsen för organisation och verksamhet icke finnes något att i huvudsak invända.

Det torde dock bl. a. böra erinras om att bildningsråden icke omhänderhava den kulturella verksamheten vid truppförbanden utan biträda den militäre chefen, som omhänderhar personalvården, att de civila ledamöterna av bildningsråden icke utses av personalvårdsnämnden utan av försvarsstabschefen, efter förslag dels av personalvårdsnämnden, dels av förbandschefen, att personalvårdsofficer biträdes av personalvårdsassistent endast under den förstärkta försvarsberedskapen, att i personalvårdsnämnden även ingår en socialvårdssakkunnig ledamot samt att i försvarsstabens förströelsedetalj vid mobilisering och förstärkt försvarsberedskap även ingår särskild biografsakkunnig personal.

Revisorernas redogörelse för kostnaderna för personalorganisationen är däremot i viktiga avseenden missvisande. Revisorerna beräkna approximativt kostnaderna för avlöningar och familjebidrag till personalvårdspersonalen vid ett infanteriregemente i fält till cirka 7 500 kronor i månaden. Den särskilda personalvårdspersonalen vid ett infanteriregemente utgöres av en regementsassistent i subalternofficers tjänsteställning och tre bataljonsassistenter i sergeants tjänsteställning. Då dessa assistenter undantagslöst äro värnpliktiga, erhålla de samma löneförmåner som motsvarande värnpliktiga officerare och underofficerare. Med hänsyn härtill kan månadskostnaden inklusive familjebidrag beräknas till 500—600 kronor för en regementsassistent och 400—500 kronor för en bataljonsassistent, eller för hela personalen vid ett regemente i genomsnitt 1 900 kronor per månad. För kompaniassistenterna, vilka utgöras av stridande personal, som vid sidan av sin ordinarie tjänst handha assistentbefattning, kan ingen särskild kostnadsökning för personalvårdsverksamheten beräknas. Vidare torde gentemot revisorernas framställning böra framhållas, att den för försvarsstabens personalvårdsavdelnings personal av revisorerna beräknade årskostnaden på cirka 180 000 kronor till mer än 50 000 kronor ingår i de av revisorerna på annan plats nämnda, genom särskilda anvisningar av Eders Kungl. Maj:t täckta kostnaderna för personal- och själavård vid organiserade förband samt i övrigt till omkring 40 000 kronor utgöres av löner enligt försvarsstabens fredsorganisation. Uppgiften att årskostnaden för avlöningar och familjebidrag till personalvårdspersonal vid de organiserade förbanden uppgått till approximativt $1^1/_2$ miljon kronor torde vara baserad på den förut nämnda beräkningen av medelkostnaden per infanteriregemente och därför i motsvarande grad missvisande.

Revisorerna ha till sin redogörelse knutit ett uttalande, vari de framhålla, att vid en avveckling av den förstärkta försvarsberedskapen en däremot svarande inskränkning av personalvårdsverksamheten snarast möjligt bör komma till stånd samt att planer i god tid böra uppgöras för en snabb övergång till den för fredsförhållanden avsedda personalvårdsverksamheten. Med anledning härav får jag i underdånighet framhålla, att personalvårdsverksamheten vid organiserade förband och utgifterna för densamma automatiskt avvecklas i praktiskt taget hela sin omfattning, när med den förstärkta försvarsberedskapens avveckling förband upphöra att vara organiserade. En viss avvecklingsperiod torde endast vara av nöden för att på ett för försvaret och statsverket förmånligt sätt disponera över personalvårdsmaterielen, särskilt fältbibliotekets bokförråd, radioapparaterna och filmapparaturen. Huru med denna materiel skall förfaras torde i detalj kunna föreslås först vid den tidpunkt, då avvecklingen skall ske och man äger kännedom om materielens dåvarande omfattning och grad av förslitning. Bokförrådet synes i främsta rummet böra fördelas på bibliotek vid fredsförbanden och de mili-

tära sjukhusen och i andra hand ställas till förfogande för andra samhällsnyttiga bibliotek, allt under förutsättning att från de sålunda understödda biblioteken böcker i viss omfattning skola ställas till krigsmaktens förfogande, när behov av fältbibliotek åter uppstår. Av radiomateriel torde endast de specialbyggda fältapparaterna böra behållas av krigsmakten och fördelas på förbanden för att vid dem utnyttjas i dagrum och andra fritidsutrymmen, medan övriga ganska starkt förslitna och snart omoderna apparater genom avtal med radioindustrien och radiohandeln torde böra disponeras på sådant sätt, att kronan erhåller rimlig ersättning och att den legitima handeln, vilken visat krigsmakten stort tillmötesgående, icke utsättes för rubbning. Filmapparaturen torde utan svårighet finna avsättning och lär i första hand kunna försäljas till — eller, om Eders Kungl. Maj:t framdeles så medgiver, ställas till förfogande för — fredsförband, som sakna filmapparatur. Avvecklingen av radio- och biografmaterielen torde kunna försiggå relativt snabbt, medan däremot en rationell fördelning av bokförrådet kräver längre tid.

Med anledning av det ovan anförda får jag i underdånighet hemställa, att revisorernas uttalande i här berörda avseende icke nu måtte föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd. Remisshandlingen bifogas.

Högkvarteret, försvarsstaben, den 19 januari 1944.

Underdånigst

AXEL BREDBERG.
Chef för försvarsstaben.

GUSTAF KOLMODIN
Avdelningschef.

Chefens för armén

yttrande i anledning av riksdagens revisorers uttalande del I, s. 28, § 9.

Till Konungen.

Jämlikt nådig remiss 20 december 1943, dnr 6176, angående riksdagens revisorers iakttagelser beträffande kassaväsendet får chefen för armén i underdånighet avgiva följande utlåtande.

Ehuruväl en del förskingringar förekommit vid armén, torde det böra framhållas, att antalet opålitliga chefer för krigskassaavdelningar och krigskassörer utgöra en mycket liten procent av det stora antalet tjänstgörande. Ifrågavarande personal, som krigsplaceras av generalintendenten, överstiger 2 000. För att få någon klarhet om karaktären och den ekonomiska ställningen hos nämnda personal, ha soliditetsupplysningar inhämtats. Som exempel kan nämnas, att soliditetsupplysningar beträffande såsom chefer för krigskassaavdelningar avsedda lstoff lämnat följande resultat beträffande *allmänt omdöme:*

tillfredsställande	85 %
ej fullt tillfredsställande	12 %
dåligt	3 %
S:a	100 %.

På grund av det stora antalet krigskassörer hava dylika upplysningar i regel icke kunnat inhämtas. Då till krigskassörer i huvudsak uttagas banktjänstemän eller motsvarande, borgar emellertid deras civila verksamhet för ett i möjligaste mån fullgott besättande av de viktiga krigskassörsbefattningarna. I vissa fall har dock jämväl för denna personalkategori soliditetsupplysningar inhämtats.

Det synes ävenledes böra framhållas, att förskingrarna icke alltid äro att finna bland de sämst meriterade eller såsom svaga karaktärer bedömda.

Redan nu vidtagas alla åtgärder för att i de befattningar varom här är fråga utse sådana personer, vilkas personliga kvalifikationer fylla måttet. Härjämte kan nämnas att intimt samarbete äger rum mellan kungl. arméförvaltningens civila departement och intendenturkårens chefsexpedition.

I många fall torde förskingringar hava kunnat undvikas, därest utfärdade kontrollföreskrifter iakttagits. Det torde emellertid böra framhållas, att hur stränga kontrollföreskrifter som än utfärdas, förefinnas ändock möjligheter att på oärligt sätt överkomma penningmedel.

På grund av det ovan anförda finnes ur chefens för armén synpunkt intet att erinra mot de av riksdagens revisorer framförda förslagen, vilka emellertid i allt väsentligt redan äro genomförda.

Underdånigst
För chefen för armén

H. GADD.
Chef för arméstaben.

T. Wiklund.

Försvarets civilförvaltnings

yttrande i anledning av riksdagens revisorers uttalande del I, s. 28, § 9.

Till Konungen.

Genom remiss den 20 december 1943 har Kungl. Maj:t anbefallt, *dels* chefen för armén och arméförvaltningens civila departement, *dels ock* chefen för marinen och marinförvaltningen att var för sig och i nu nämnd ordning avgiva utlåtande i anledning av vad riksdagens år 1943 församlade revisorer under § 9 av sin berättelse anfört beträffande krigskassaväsendet.

Sedan berörda chefer avgivit utlåtanden och marinförvaltningen för sin del överlämnat ärendet till försvarets civilförvaltning, får civilförvaltningen med överlämnande av chefens för armén utlåtande anföra följande.

De oegentligheter, som under beredskapstiden förekommit i samband med förvaltning av penningmedel, har för arméns del bland annat medfört, att civila departementet tid efter annan sett sig föranlett att bringa i erinran gällande kontrollföreskrifter.

Riksdagens revisorer hava icke heller riktat någon erinran mot utformningen av bestämmelserna för krigskassatjänsten. Det torde få anses ådagalagt, att ifrågavarande bestämmelser, som utarbetats på grundval av vunna erfarenheter i syfte att ernå i möjligaste mån betryggande kontroll å penningsmedlen, äro ändamålsenligt utformade. Försvarets civilförvaltning, som numera är central kassamyndighet för samtliga försvarsgrenar, kommer

givetvis att så snart förhållandena det medgiva, vidtaga åtgärder för att, så långt ske kan, skapa likformighet mellan försvarsgrenarnas krigskassaväsende, varigenom erfarenheter, som vunnits inom en försvarsgren, kunna komma de övriga till godo.

Civilförvaltningen anser sig böra särskilt framhålla, att vederbörande centrala revisionsorgan i stor utsträckning ägnat sig åt att söka upptäcka och förebygga oegentligheter samt att — såsom ock framgår av statsrevisorernas berättelse — många fall uppdagats i samband med granskningen av räkenskaperna. Under beredskapstiden har för arméns vidkommande en ganska högt uppdriven teknik utbildats i fråga om denna form av granskningsverksamhet.

Vad beträffar urvalet av den personal, som har att förvalta penningmedel, måste skillnad göras mellan krigskassaavdelningarnas personal och personal, som förvaltar förskottsmedel. Endast den förra kategorien placeras till tjänstgöring av central militär myndighet. Även om den granskande myndigheten i vissa fall ansett sig äga fog för att under hand till den kommenderande myndigheten framföra betänkligheter mot någon viss befattningshavare och dessa betänkligheter understundom beaktats, har den granskande myndigheten av naturliga skäl icke kunnat utöva något egentligt inflytande i fråga om uttagandet av personal till krigskassaavdelningarna. Det bör emellertid erinras om de möjligheter, som enligt 5 § instruktionen för försvarets civilförvaltning lämnats ämbetsverket att ingripa mot en enligt dess uppfattning för handhavande av medelsförvaltning olämplig befattningshavare.

Urvalet av den personal, som förvaltar förskottsmedel, åligger icke central myndighet. Vissa chefer med flera erhålla förskott för avlönings- med flera utbetalningar i enlighet med gällande reglementen. Nämnda chefer äro såsom regel på grund av sina militära uppgifter förhindrade att själva ombesörja förskottsmedlens förvaltning utan utse härför biträden (exempelvis kompaniadjutanter, stabsfurirer, kommissarier), som på förskottshavarens ansvar och under dennes kontroll handha dessa göromål. För underlättande av förskottshavarnas arbete med förvaltningen och redovisningen av förskott sammanförde civila departementet år 1942 gällande bestämmelser i ett särskilt tryckt häfte, som tillhandahållits vederbörande.

Då det övervägande antalet oegentligheter torde avse förskottsmedel, är det av största vikt, att vederbörande chef före utanordnande av förskott noggrant prövar vederbörandes lämplighet att handhava penningmedel samt att förskottshavare med största omsorg utse biträden för medlens handhavande och underkasta dem fortgående kontroll och översyn. En erinran härom har även under hösten 1943 utfärdats av arméförvaltningens civila departement. För att minska risken för oegentligheter i fråga om förskottsmedel är för arméns del föreskrivet, att stående förskott, som utestå två månader utan att under denna tid inventeras av chefen för vederbörande krigskassaavdelning, skola slutredovisas, varefter nytt förskott i förekommande fall utlämnas.

I anslutning till vad ovan anförts anser sig civilförvaltningen för närvarande icke böra i avseende å arméns redovisningsväsende vidtaga några särskilda åtgärder i anledning av statsrevisorernas erinringar. Civilförvaltningen ämnar självfallet med största uppmärksamhet följa inträffade fall av oegentligheter, vidtaga de åtgärder och utfärda de särskilda bestämmelser, vartill fog må anses förefinnas. Även om än aldrig så noggrant utarbetade bestämmelser icke kunna helt förebygga oegentligheter av ifrågavarande slag, är det dock av största betydelse att givna föreskrifter konsekvent iakttagas. Civila departementet har också upprepade gånger erinrat härom och i samband därmed varnat mot att på grund av tillit och förtroende för viss befatt-

ningshavare, som skall kontrolleras, eftersätta kontrollen. På missförhållanden av detta slag torde statsrevisorernas betänkligheter mot inventeringsförrättningar under alltför kamratliga former syfta.

Grunden till de förhållandevis talrika fallen av oegentligheter kan måhända stå att finna i vissa med den långvariga beredskapen sammanhängande ekonomiska och psykologiska faktorer, som äro ägnade att nedsätta den moraliska motståndskraften hos de inkallade, varför alltmer skärpt vaksamhet från alla ansvariga instansers sida torde vara påkallad. Vad beträffar frågan om personvalet, vilken fråga riksdagens revisorer med rätta synas tillmäta stor betydelse, kan civilförvaltningen näppeligen göra några insatser av större betydelse. Då den personal, varom här är fråga, är rent militär, torde det få anses ankomma på vederbörande militära myndighet att ägna största möjliga uppmärksamhet åt ifrågavarande spörsmål, varvid civilförvaltningen givetvis är villig att, så långt ske kan, tillhandagå med de upplysningar, som ämbetsverket kan lämna på grund av vunna erfarenheter och gjorda iakttagelser. Vad i det förestående anförts torde i huvudsak och i tillämpliga delar gälla såsom förklaring till de påtalade oegentligheterna jämväl i vad desamma avse marinen.

I handläggningen av detta ärende hava deltagit, förutom undertecknade Wijnbladh och Jakobsson, den senare föredragande, jämväl krigsråden Jehander och Brunskog.

Stockholm den 18 januari 1944.

Underdånigst

TH. WIJNBLADH.

ERIK JAKOBSSON.

Arvid Hane.

Chefens för marinen

yttrande i anledning av riksdagens revisorers uttalande del I, s. 28, § 9.

Till Konungen.

Genom nådig remiss den 20 december 1943, dnr 6176, har chefen för marinen anbefallts avgiva underdånigt utlåtande över riksdagens revisorers iakttagelser beträffande krigskassaväsendet.

I anledning härav får jag i underdånighet anföra, att jag ämnar vidtaga alla de åtgärder, som stå mig till buds för att i möjligaste mån söka förebygga sådana oegentligheter och förskingringar, som beklagligt nog förekommit vid marinen.

Stockholm den 10 januari 1944.

Underdånigst

F. TAMM.

P. O. Högström.

Chefens för flygvapnet

yttrande i anledning av riksdagens revisorers uttalande del I, s. 28, § 9.

Till Konungen.

Genom kungl. försvarsdepartementets ämbetsskrivelse den 20 december 1943 har chefen för flygvapnet anbefallts att i anledning av riksdagens revisorers berättelse om verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning för tiden 1 juli 1942—30 juni 1943 samt beträffande vissa verk för kalenderåret 1942, fjärde huvudtiteln, § 9, avgiva och till försvarsdepartementet inkomma med underdånigt utlåtande senast den 20 januari 1944.

Revisorernas förslag avser att förebygga risk för förskingringar genom i huvudsak skärpning av kontrollen över krigskassaavdelningarna, skärpning av kompetenskraven för krigskassachefer, krigskassörer och redogörare samt förbättrat samarbete mellan de räkenskapsgranskande och de personalplacerande myndigheterna.

Intet av de av revisorerna anförda exemplen på förekomna oegentligheter berör flygvapnets verksamhetsområde. Inom flygvapnet har hittills endast förekommit ett ringa antal fall av förskingringar och intet fall, där fråga varit om mera betydande belopp. För flygvapnets del har således något aktuellt behov av särskilda åtgärder i av revisorerna angivet syfte icke yppats.

Fullt säkra garantier mot oegentligheter torde icke kunna vinnas utan anordningar, som bleve en belastning för tjänsten. Vad som bör eftersträvas är anordningar, som, utan att innebära belastning, likväl medföra relativ trygghet.

Chefen för flygvapnet är för sin del beredd att, i den mån så kan ske utan mera väsentlig belastning av tjänsten vid flygvapnet, medverka till åtgärder i av revisorerna antydd riktning. Utarbetande av närmare förslag till sådana åtgärder synes böra ankomma å försvarets civilförvaltning.

Stockholm den 7 januari 1944.

Underdånigst

B. G. NORDENSKIÖLD.
Chef för flygvapnet.

A. G. Ljungdahl.

Flygförvaltningens

yttrande i anledning av riksdagens revisorers uttalande del I, s. 28, § 9.

Till Konungen.

Genom nådig remiss den 20 december 1943 har flygförvaltningen anbefallts att i anledning av riksdagens revisorers berättelse om verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning för tiden den 1 juli 1942—den 30 juni 1943 samt beträffande

vissa verk för kalenderåret 1942, fjärde huvudtiteln, § 9, avgiva och till försvarsdepartementet inkomma med underdånigt utlåtande senast den 20 januari 1944.

Flygförvaltningen, som tagit del av ett av chefen för flygvapnet i ärendet avgivet utlåtande, får instämma i vad däri anförts.

I ärendets handläggning har, förutom undertecknad souschef, deltagit Norrman, föredragande.

Stockholm den 7 januari 1944.

Underdånigst

JOHN STENBECK.

S. Ljunggren.

Försvarets civilförvaltnings

yttrande i anledning av riksdagens revisorers uttalande del I, s. 36, § 10.

Till Konungen.

Genom remiss den 20 december 1943 har Kungl. Maj:t anbefallt arméförvaltningens *civila departement* och *sjukvårdsstyrelse* samt *marinförvaltningen* att senast den 20 januari 1944 avgiva utlåtande i anledning av vad riksdagens år 1943 församlade revisorer under § 10 av sin berättelse anfört angående iakttagelser beträffande den militära tandvården.

Till åtlydande härav får försvarets sjukvårdsförvaltning för sin del i underdånighet anföra följande.

Den militära tandvården under tiden för förstärkt försvarsberedskap har till helt nyligen omhänderhafts av enbart värnpliktiga och tjänstepliktiga tandläkare. Att dessa i viss utsträckning stått främmande för militära förhållanden och militär rutin och därför stött på svårigheter då det gällt att på ett rationellt sätt planera arbetet torde ligga i sakens natur. De värnpliktiga tandläkarna ha ofta — bland annat på grund av bristfällig utrustning — saknat möjligheter att på ett ändamålsenligt sätt organisera sitt arbete. En fast organiserad militär tandläkarkår skulle säkerligen haft större förutsättningar att bättre ordna tandvården vid förbanden. Bidragande orsak till de stundom ej så stora arbetsresultaten ha även varit, att övervakning av ifrågavarande tandläkares verksamhet ej kunnat äga rum i tillräcklig omfattning, då vederbörande truppförbandsläkare ej ägt kompetens härför. Det militära utbildningsarbetet, vari vid fältförbanden även tandklinikernas personal deltagit, har slutligen i stor utsträckning hindrat ett effektivt utnyttjande av tandläkarnas arbetstid.

Vidare må framhållas, att under de första beredskapsåren flertalet militära tandpolikliniker saknat modern utrustning, vadan tandvården under denna tid varit i vissa avseenden improviserad och ej av en effektivitet, som möjliggör direkt jämförelse med verksamheten vid civila polikliniker. Icke förty ha de värnpliktiga och tjänstepliktiga tandläkarna utfört ett utomordentligt betydelsefullt arbete.

Sedan arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse framhållit nödvändigheten av en effektivisering av den militära tandvården, resulterade detta i tillsättan-

det av »Försvarsväsendets tandvårdsutredning 1941», vilken erhöll i uppdrag att närmare utreda hithörande frågor.

I anslutning bland annat till vissa av tandvårdsutredningen verkställda undersökningar vid truppförbanden ha erfarenheter vunnits, och dessa ha föranlett en omarbetning av de av sjukvårdsstyrelsen den 20 december 1940 utfärdade föreskrifterna angående tandvård åt personal vid armén under krigstjänstgöring. De nya föreskrifterna hava den 20 mars 1943 efter samråd med tandvårdsutredningen av sjukvårdsstyrelsen utfärdats.

Även därefter ha vissa förutsättningar för att effektivt kunna organisera tandvården saknats. Först genom statsmakternas godkännande av de av tandvårdsutredningen den 20 mars och den 24 maj 1943 framlagda förslagen ha under senare delen av budgetåret 1943/44 möjlighet vunnits att genomföra en mera tillfredsställande organisation. Sålunda hava för budgetåret 1943/44 medel anvisats för anställande av tandvårdsinspektör samt poliklinikföreståndare och tandsköterskor ävensom för förbättrande av utrustningarna i sådan omfattning, att arbetskraften kan utnyttjas på ett mera rationellt sätt.

Efter samråd med marin- och flygförvaltningarna samt försvarsgrenscheferna har sjukvårdsstyrelsen slutligen den 22 december 1943 kompletterat ovan omnämnda tandvårdsföreskrifter med bifogade anvisningar som tillämpas från och med den 1 januari 1944.

Den militära sjukvården bedrives för närvarande under förhållanden, som avse att även i fråga om tandvård tillförsäkra landet största möjliga beredskap för krigstid. Det är ur denna synpunkt nödvändigt att låta officerare och underofficerare i likhet med övriga krigsmän vid depåer och fältförband åtnjuta fullständig sjukvård, innefattande jämväl av förhållandena betingad tandvård.

I övrigt hänvisar sjukvårdsförvaltningen till närslutna båda, av försvarsväsendets tandvårdsinspektör respektive medlemmen av sjukvårdsförvaltningens vetenskapliga råd, professor G. Thourén, avgivna promemorior i ämnet.

Vad sålunda av försvarets sjukvårdsförvaltning anförts i ärendet avser tandvårdsfrågan i dess helhet inom samtliga försvarsgrenar.

Försvarets civilförvaltning anser sig för sin del ej kunna ingå på frågan om tandvårdens organisation och de brister däri, som revisorerna anse föreligga.

I avseende å den omfattning, vari förmån av tandvård bör få åtnjutas av den annorledes än såsom värnpliktiga avlönade personalen, förefaller det jämväl civilförvaltningen, som om det åtminstone kunde ifrågasättas, huruvida icke de nu gällande bestämmelserna om tandvård medgåve dylik vård i större utsträckning än som strängt taget får anses nödvändigt, i allt fall för tid, då krig icke råder. Det vill därför synas som om, på sätt revisorerna uttalat, frågan om en begränsning av ifrågavarande förmåner lämpligen bör upptagas till behandling av försvarsväsendets tandvårdsutredning.

Sjukvårdsförvaltningen får beträffande denna del av statsrevisorernas anmärkningar — utöver vad som härom anförts i tandvårdsinspektörens vördsamma promemoria — framhålla, att officerare och underofficerare jämlikt gällande krigsavlönings- och krigssjukvårdsreglemente även under förstärkt beredskap äro tillerkända sjukvårdsförmåner, som sträcka sig utöver vad som gäller personal som under samma tid är anställd enligt civila avlöningsreglementen. Under fredstid gälla bestämmelser härutinnan, som jämställa civila och militära tjänstemän. Detta av statsmakterna för krigsberedskapstid godtagna förhållande är motiverat av nödvändigheten av att tillse att denna personal — i likhet med vad gäller värnpliktiga — även i hälso-

avseende befinner sig i bästa möjliga beredskapstillstånd. En mångfald åtgöranden inom den militära hälso- och sjukvården siktar på samma sak. Enligt sjukvårdsförvaltningens förmenande låter det sig icke lämpligen göra att *helt eller delvis undandraga vissa kroppsdelar den tillsyn,* som sjukliga förändringar påfordra och vilka äro möjliga att avhjälpa eller så förbättra, att vederbörande därmed blir fält(strids)duglig. Ett sådant parti är tuggningsorganen — tänderna — vilkas tillstånd i hög grad är avgörande även för hälsotillståndet i övrigt hos vederbörande. I den utsträckning detta är möjligt bör därför även ifrågavarande personal få den hjälp, som sakkunskapen fordrar vara nödvändig för att avhjälpa sjukdomar i tuggningsorganen. Att härutinnan sätta de officerare och underofficerare, som tjänstgöra vid fältförband i särställning till motsvarande personal med annan tjänstgöring torde icke vara förenligt med billighetens krav och dessutom vara ogenomförbart i praktiken. En officer, som tjänstgör vid en depå, måste som regel förutsättas utan större tidsutdräkt kunna utkommenderas till ett fältförband. Att vederbörande alltefter sin placering i tjänst skall vara tillerkänd olika förmåner av fri sjukvård, som dessutom hänför sig till vissa organ, måste anses vara även organisatoriskt ogenomförbart.

Stockholm den 14 januari 1944.

Underdånigst

Försvarets civilförvaltning:

TH. WIJNBLADH

EDVIN STRÖM.

Lars Th. Stiernstedt.

Försvarets sjukvårdsförvaltning:

D. LINDSJÖ.

O. NORDLANDER.

Karl Eriksson.

Bilaga 1.

VPM från tandvårdsinspektören med anledning av statsrevisorernas yttrande angående militär tandvård.

Statsrevisorerna börja sin berättelse över iakttagelser beträffande den militära tandvården med en redogörelse för de allmänna bestämmelser, som gälla för densamma. Häri säga revisorerna bl. a.: »Personalen har således ingen ovillkorlig rätt till tandvård — en åsikt, som dock är vida spridd — utan vederbörande truppförbandsläkare skall från fall till fall företaga behovsprövning samt vid förekommande fall remittera patienten till tandpoliklinik.» Visserligen skall remiss till militärtandpoliklinik ske genom vederbörande förbandsläkare, men självfallet kan läkaren icke på ett för honom främmande specialområde och utan för undersökningen oumbärliga instrument åläggas att verkställa annat än en schematisk behovsprövning från fall till fall. Ofta torde en remiss till den i tandvårdsfrågor sakkunnigare tandläkaren vara fördelaktig.

Man torde icke böra alltför mycket förvånas över om de inkallade förvänta sig att tandvård meddelas i så stor omfattning, som omständigheterna medgiva. Soldaten bör ju under sin militära tjänstgöring ha rätt till skötsel av hela sin kropp. Det torde svårligen kunna uppletas något vägande medicinskt skäl till att därvid göra undantag för tänderna, lokalisationsplatsen

för vår utan all jämförelse vanligaste folksjukdom. Att den militära tandvården f. n. måste vara restriktiv är ett förhållande som saknar medicinskt försvar. Det är enbart beroende på att varken vår tandläkarkår eller våra instrumentella utrustningar ännu räcka till.

Man kan i detta sammanhang instämma med dr Torsten Hafström, som utgående från sina erfarenheter som inskrivningsläkare, säger (Svenska läkartidningen nr 44/1941): »I detta sammanhang må slutligen framhållas, att det bör vara en statens skyldighet att varje eljest vapenför svensk man upp till 45 års ålder skall ha möjlighet att få sitt tandstatus i sådant stånd, att han är duglig till krigstjänst.»

Detta är f. ö. icke enbart en krigstjänstsynpunkt, det berör även vårt folks allmänna hygien. Folktandvården har f. n. nog och övernog med att taga hand om andra befolkningskategorier än de värnpliktiga. Den militära tandvård, som meddelas de inkallade, innebär också en ingalunda oväsentlig avlastning för folktandvården, som särskilt under dennas pågående uppbyggnad bör vara välkommen även ur den synpunkten att billigare arbetskraft än värnpliktsavlönade tandläkare väl rimligen ej kan erhållas.

Revisorerna säga sig ha inhämtat, att begreppet fältduglighetens bevarande, som är grundmålet för den militära tandvården, givits alltför stor vidd.

När det gällt att tolka uttrycket »för fältduglighetens bibehållande» har sjukvårdsstyrelsen stött på vissa svårigheter. Om gränsen härför drages mycket snävt kan man säga att endast akuta fall skola nödtorftigt behandlas. Detta förenklar problemen i hög grad, ty då kan den militära tandvården, som statsmakterna funnit ofrånkomligt att börja bygga upp för ej oväsentliga kostnader, i väsentlig omfattning slopas. Men ej ens under denna förutsättning blir uttrycket »fältduglighetens bevarande» entydigt, ty det finns alla grader även av akuta tillstånd. Man får då fråga sig hur pass svåra eller långvariga eller ofta återkommande patientens besvär skola vara för att de skola kunna anses nedsätta hans fältduglighet. Dessutom torde man även böra taga hans individuella motståndskraft med i beräkningen. Härtill kommer att ett sjukligt tillstånd i en tand, som ena dagen är fullt symptomfri, efter ett tidsintervall, som är ytterligt oberäkneligt, kan övergå i ett tillstånd av sådant slag, att patienten blir mer eller mindre oduglig till tjänst. Den konserverande tandvården är således ofrånkomlig som profylaktikum.

Att avgöra var gränsen skall dragas är icke lätt ens för fackmannen, som har patienten framför sig. Att på ett vederhäftigt sätt lösa dessa problem vid skrivbordet har inte visat sig vara lättare. Under ett i regel gott samarbete ha de sakkunniga, i detta fall läkare och tandläkare, sökt att efter omständigheterna tolka utfärdade bestämmelser på lämpligaste sätt. Att omdömet icke alltid varit tillräckligt tränat för de ovana problemen har framgått ur de samlade erfarenheterna, och detta har ju också i sin tur medfört införandet av det system, som föreslagits av tandvårdsutredningen.

Att uppskjuta behandling till senare tidpunkt etc. är föreskrivet, då med hänsyn till rådande förhållanden så synes lämpligt, och kan nog också mången gång vara en tvingande nödvändighet. Emellertid torde varje tandläkare med erfarenhet av tandvård under militär tjänstgöring vara betänksam beträffande konsekvenserna av denna princip. Till depåtandpolikliniken kommer i så fall en patient, som ligger på truppförband, ofta ej tillbaka förr än hans förband skall hempermitteras. Ofta har depåtandpolikliniken inte möjligheter att då omedelbart meddela den nödiga vården. Då återstår endast remiss till folktandvårdspoliklinik eller till enskild tandläkare, vilka alternativ ha karaktär av nödfallsutväg *på grund av de ökade kostnader för statsverket, som härigenom uppstå.*

Man torde mången gång böra förstå, den tandläkare, som vid sitt förband

utfört även annan tandvård än den, han enligt sträng tolkning av föreskrifterna är skyldig till. Det är nämligen även för fackmannen svårt att yttra sig om i vad mån en ifrågasatt behandling är mer eller mindre väl indicerad.

Beträffande mera komplicerade arbeten har sjukvårdsstyrelsen i »Anvisningar, kompletterande gällande föreskrifter», utfärdat detaljerade förhållningsregler. I revisorernas yttrande beträffande vissa alltför generösa tillämpningar av tandvårdsföreskrifterna, som skulle ha ägt rum vid I 4, framgår ej, huruvida revisorerna tagit hänsyn till den försöksverksamhet, som under försommaren 1943 bedrevs på uppdrag av Försvarsväsendets tandvårdsutredning vid såväl I 4 som vid ett flertal andra depåtandpolikliniker. Det gällde härvidlag att — utan hänsyn till de vanliga indikationerna — framställa ett visst antal arbeten för att kunna göra vissa beräkningar beträffande arbetstid och materiel. I detta syfte och på tandvårdsutredningens uppdrag utfördes under försommaren 1943 vid I 4 23 guldarbeten, varav 7 broled. Dessa arbeten fördelades på 17 patienter. Det förefaller sannolikt att de ingå i de av revisorerna påtalade arbetena.

Revisorerna ha i syfte att beräkna poliklinikernas arbetstid och effektivitet statistiskt bearbetat de rapporter, som insänts till sjukvårdsstyrelsen. Vad antalet behandlade patienter beträffar, angivas maximi- och minimisiffror, men uppgift saknas om huruvida hänsyn tagits till att de militära tandpoliklinikerna arbeta under förhållanden, som i väsentliga delar skilja sig från de civila. Övningar, i vilka många gånger förbandens huvuddelar deltaga och som medföra att tandvårdsverksamheten kommer att kunna bedrivas i mer eller mindre inskränkt omfattning äro bl. a. förhållanden som måhända kunna hava inverkat. Vidare uppgiva revisorerna att man bland enskilt praktiserande tandläkare räknar med en genomsnittlig behandlingstid per patient av 20 minuter. Utan att vilja förneka möjligheten av att sådant system understundom kan tillämpas bör eftertryckligt framhållas, att inom den militära tandvården mången gång betydligt längre behandlingstider kunna vara ändamålsenliga, emedan antalet återbesök och därmed förknippade resor härigenom kunna väsentligt reduceras. Beräkningar med tre patienter per timme som utgångspunkt torde därför vara missvisande. Revisorerna ha också för sina fortsatta undersökningar utgått från en artikel i Svensk Läkartidning, nr 38 1941, skriven av bataljonsläkaren i fältläkarkårens reserv, docenten i farmakologi N. Alwall. Under fullt erkännande av att docent Alwalls artikel tillkommit i avsikt att befrämja den militära tandvården kan dock icke förnekas att författaren saknar sakkunskap för att yttra sig om speciella detaljer inom tandläkekonsten. Alwall har, driven av en naturlig önskan att i siffror erhålla en beräkningsgrund för den militära tandvården, tillskapat ett siffermateriel, som ej torde vara hållbart. I Sveriges Tandläkare-Förbunds Tidning har Ågren i häfte 4 och Porad i häfte 2, 1942 bemött Alwalls artikel. Porad, som i egenskap av kårtandläkare har en mycket lång och grundlig erfarenhet vid uppbyggandet av vår militära tandvård, skriver: »Att Alwall fallit för frestelsen att bedöma tandvård huvudsakligen efter de siffror, som ange hur många arbeten av olika slag, som utförts per tidsenhet är förklarligt och mycket vanligt hos icke-fackmän. Arbetets kvalitet är avsevärt mycket viktigare än dess kvantitet och dessa två storheter stå ofta i motsatsförhållanden till varandra. Och skillnaden ligger ej blott i de olika tider det tar för olika tandläkare att göra t. ex. en viss sorts fyllning. Huvudfrågan i tandvården ligger djupare. En tandläkare, som ger sig god tid att ingående studera de tandvårdsfall, han ställes inför och offrar tid och möda på att väl genomtänka sina terapiförslag, kan vara till mycket större nytta för sitt klientel än den, som ej anser sig hinna med sådana förstudier utan använder tiden till att producera fyll-

ningar etc. Den förre ger bättre tandvård och är ur tandvårdens synpunkt effektivare, den senare gör flera fyllningar, men hans kvantitets effekt är av mindre värde. De siffror, Alwall föreslår som lämpliga och som tillkommit i samråd med i folktandvården verksam tandläkare med stor erfarenhet, misstror jag ej såsom oriktiga enligt denna tandläkares erfarenhet men gälla kanske ej för mer än en liten del av Sveriges tandläkarkår. I min egen praktik, som är betydligt bättre försedd med arbetsbesparande agremanger än en militär tandvårdspoliklinik, där jag har hjälp av sedan lång tid samtränade sköterskor och där jag försöker arbeta så snabbt och därmed inkomstbringande som möjligt, ehuru naturligtvis kravet på ett gott arbete står i första hand, kommer jag trots mångårig träning ej på långt när upp till de i medeltal tre fyllningar per timme, som Alwall anger som rättesnöre i militär tandvård. I själva verket skulle jag med på förhand misstänksamma ögon se på en tandvård, där kvantiteten fyllningar motsvarade Alwalls beräkningsgrunder. Låt oss ta ett exempel, som kanske ligger Alwall närmare. Av personlig erfarenhet vet jag, att den tid, en lungundersökning eller en helundersökning för livförsäkring tar för olika läkare varierar i hög grad. Jag tror ej att Alwall är beredd att utan vidare så klassificera dessa olika läkare, att han ger sitt beröm åt den snabbundersökande under det att den, vilkens undersökning tog längre tid, bör misstänkas för att vara mindre effektiv eller ha sitt arbete sämre organiserat. Siffror och rapporter och medeltal äro utmärkta, men de skola bedömas av sakkunniga och jämföras med andra fakta för att få sitt fulla värde. En tandläkares yrkeserfarenhet skulle ha förbjudit honom att i likhet med Alwall framlägga en del beräkningsgrunder att av osakkunnig, ty som sådan måste läkaren i detta fall betraktas, användas som mall vid bedömandet av tandvård.»

Inom folktandvården anses 2, vid Eastmaninstitutet 1 $^1/_2$—2, inom skoltandvården, med erfarenhet sedan årtionden, omkring 2 fyllningar i genomsnitt per timme vara normalprestation.

För en extraktion beräkna revisorerna i likhet med Alwall 5 minuter. Det torde emellertid böra beaktas, att patienten under loppet av denna tid skall införas, placeras i stolen, undersökas, bedövas, få sina journalkort ifyllda, få sin tand borttagen, få den därav följande blödningen stannad, såret eventuellt hopsytt och slutligen få tid bestämd för nästa besök. Att verkställa extraktion av tänderna i en halv käke och att utföra den i dylika fall nödvändiga benplastiken och sutureringen inom loppet av en kvart förutsätter en fördomsfrihet och en handlingskraft hos den behandlande tandläkaren, som våra soldater lyckligtvis icke behöva riskera att utsättas för annorstädes än i Alwalls artikel.

De beräkningar som utförts på grundval av så diskutabelt siffermaterial synas icke kunna tillmätas avgörande betydelse, särskilt som man vid bedömandet av statistiskt material av hithörande typ ej blott torde böra granska siffrorna som sådana utan även taga hänsyn till de omständigheter, under vilka arbetet ägt rum. Så torde i revisorernas berättelse ej varit fallet. Vid I 2 har t. ex. den instrumentella utrustningen till helt nyligen varit mycket bristfällig. Framställningar om förbättringar ha gjorts från regementets sida, men problemet har kunnat lösas först i större sammanhang i och med att tandvårdsutredningens förslag i väsentliga delar genomförts under hösten 1943. Detta torde vara orsaken till att prestationerna vid denna poliklinik synas vara mindre än vid andra depåtandpolikliniker. Vid P 2 äro lokalförhållandena otillfredsställande i det att polikliniklokalen endast vissa timmar om dagen disponeras för tandvård. Ansökan om byggandet av särskild tandvårdsbarack har insänts till sjukvårdsstyrelsen och med tillstyrkan vidarebefordrats till fortifikationsstyrelsen.

I revisorernas uttalande framhålles att betydelsen av en förbättrad tandvård är uppenbar. I syfte att förbättra tandvården bar också chefen för försvarsdepartementet tillsatt Försvarsväsendets Tandvårdsutredning 1941. Dessa sakkunniga ha ansett att tandvårdens förbättrande och effektivisering varit av sådan betydelse, att de ej ens velat uppskjuta frågans lösning till dess den fullständiga utredningen blivit färdig utan hava föreslagit provisoriska åtgärders omedelbara vidtagande. Detta sakkunnigförslag har antagits av riksdagen och är redan omsatt i verkligheten.

Det kan icke bestridas att vissa förtydligande bestämmelser, som revisorerna också påtalat, varit önskvärda. De äro emellertid numera redan utfärdade av sjukvårdsstyrelsen i samråd med marin- och flygförvaltningarna och respektive försvarsgrenschefer samt efter tandvårdsutredningens hörande.

Revisorerna ha vidare funnit att antalet arbetstimmar vid de militära tandpoliklinikerna varierat på icke önskvärt sätt. Sjukvårdsstyrelsen har gjort liknande iakttagelser och i avsikt att så långt detta nu är realiserbart i även tidsreglerande syfte utfärdat de nyss nämnda anvisningarna.

Revisorerna säga sig ha erfarit, att de ojämnheter i fråga om arbetstakten vid de militära tandpoliklinikerna, som framkommit vid bearbetningen av tandvårdsrapporterna, delvis berott på att rapporterna sammanställts efter olika grunder, varför siffermaterialet icke skulle vara fullt jämförbart. Revisorerna ifrågasätta i så fall värdet av rapporternas insändande överhuvud taget. Sjukvårdsstyrelsen har tagit del av de olika poliklinikernas rapporter och försökt att bedöma dem var och en efter sin art och sina förutsättningar. Sedan nu en längre tids erfarenhet vunnits, har sjukvårdsstyrelsen i ovan nämnda anvisningar försöksvis utfärdat vissa föreskrifter för vinnande av större enhetlighet vid rapportskrivningen. I detta sammanhang må påpekas de väsentliga svårigheter som möta, när det gäller att fastställa enhetliga principer vid förbandet av tandvårdsstatistik. Inom skoltandvården har trots årtiondens erfarenheter även under senare år försök gjorts i denna riktning utan att en definitiv lösning uppnåtts.

Revisorerna anse att anställda officerare och underofficerare böra åtnjuta tandvård endast då de tjänstgöra vid fältförband och finna att de förmåner de nu åtnjuta sakna motsvarighet i fråga om övriga statliga befattningshavare. Denna synpunkt kan givetvis äga ett viss berättigande. Dock må påpekas att de förstnämnda personalkategorierna just genom arten av sin tjänstgöring intaga en särställning i förhållande till övriga statliga befattningshavare. Dessa senare torde mera sällan ianspråktagas att i egen eller motsvarande befattning tjänstgöra under fältförhållanden.

De åtgärder beträffande den militära tandvården, som revisorerna anse snarast böra vidtagas, äro — så långt detta lämpligen ansetts kunna ske — redan genomförda.

Stockholm den 8 januari 1944.

W. Nordenmark.
Tandvårdsinspektör.

Bilaga 2.

Till försvarets sjukvårdsförvaltning.

I sin kritik av den militära tandvården utgå riksdagens revisorer från följande tidåtgång för skilda förrättningar. Denna beräkning har framförts av dr **Alwall**.

Tandextraktion i en tand	5 min
Totalextraktion av halv käke	15 min
Totalextraktion av hel käke	40 min
Fyllning	20 min
Rotbehandling utan fyllning	45 min
Protes för en käke	30 min
Helprotes	45 min.

Min egen långa erfarenhet som praktiserande tandläkare och som chef för tandläkarinstitutets protesavdelning har lämnat mig helt andra siffror och jag måste betona att samtliga Alwalls siffror äro för låga.

Om man gör sig besvär med att närmare analysera den behandling de nämnda siffrorna s. a. s. representera och därvid till att börja med tager den första uppgiften, nämligen den att extrahera en tand genomsnittligt sett på 5 min, så visar det sig att denna behandling kan från tidssynpunkt uppdelas i följande faser och antagbara tider:

1. Patientens inträde och registrering	0,5 min
2. Placering i op.stolen	0,5 min
3. Undersökning	2,0 min
4. Injektion	1,0 min
5. Väntan	3,0 min
6. Tandens avlägsnande	2,0 min
7. Efterbehandling	1,0 min
8. Anteckningar	0,5 min
9. Uttåg	0,5 min
Summa	11,0 min.

Dessa siffror kunna visserligen förskjutas i ena eller andra riktningen. Men man får anse dem utgöra minimisiffror. Man kan nämligen icke utgå från att extraktionen av ex. tjugo tänder på lika många patienter kan eller bör utföras enligt det löpande bandets formel. Det är ju människor som behandlas av människor och icke robotar, som sättas i gång genom att man trycker på knapp. Även för tandläkaren är då och då under de 6 à 7 timmarnas arbete någon minuts återhämtning nödvändig, och utgör icke något minus i arbetsprestationen, snarare tvärtom.

I privat praxis räknar man med en genomsnittstid på 15 à 20 min. Vid en provextraktion, utförd vid en av våra militära tandpolikliniker i Stockholm, erfordrades för avlägsnandet av en ej hårt sittande tand 15 effektiva min.

Liknande ovan nämnda resultat erhålla vi om vi analysera de olika faserna vid utförandet av en fyllning eller framställande av en protes. Med avseende på de 20 min. för en genomsnittsfyllning, så frågar man sig ovillkorligen, huruvida icke här en sammanblandning av kavitet och yta förekommit. Vilket givetvis fört med sig missvisande siffror. Jag har förfrågat mig med avseende på arbetstiden för fyllningar vid några tandpolikliniker (Eastman, Göteborg och andra polikliniker) och från samtliga erhållit siffror, som ligga högre än Alwalls. Och dock äro dessa sistnämnda tandpolikliniker med avseende på utrustning, betjäning bättre än de, som förelegat i form av depåtandpolikliniker, där som bekant såväl lokaler, utrustning och betjäning lämnat en del övrigt att önska, och vilket föranlett den nuvarande kungl. tandvårdskommittén att 1943 hos Kungl. Maj:t begära ej mindre än över 850 000 kronor till förbättrandet av verksamheten vid de nämnda tandpoliklinikerna. Dessa medel beviljades av riksdagen och en utbyggnad i åsyftad riktning har vidtagits och vidtages under nuvarande budgetår.

Man frågar sig även hurudan den helprotes ser ut och funktionerar som genomsnittligt sett endast fordrat 45 min. kliniskt arbete och övervakning på laboratoriet. Undersökning av patienten, avtryckets tagning, bitningens framställande, improvningar, justeringar, utlämning och kontrollering tarvar en avsevärt mycket längre tid, därest ett fullgott resultat skall ernås, och detta är ju meningen även i den militära tandvården. Kvantiteten får ju icke göra sig bred på kvalitetens bekostnad.

Analyseringen av den dentala verksamheten i olika gestalt ger sålunda vid handen, att Alwalls siffror icke utgöra en lämplig utgångspunkt för en kritik av använd tid vid de militära tandpoliklinikerna. Skola några siffror lämnas, så böra dessa hämtas i från motsvarande polikliniker ex. av folktandvårdstyp eller helst och bäst från en speciell undersökning vid några av våra militära tandpolikliniker av depånatur. Först då bygga vi vår kritik på ett säkert underlag.

Stockholm den 8 januari 1944.

G. Thourén.
Professor och vetenskapligt råd.

Från flygförvaltningen i anledning av riksdagens revisorers uttalande § 10 inkommet yttrande har här ej avtryckts.

Från arméförvaltningens fortifikationsstyrelse i anledning av riksdagens revisorers uttalande § 11 inkommet yttrande har här ej avtryckts.

Från chefen för försvarsstaben och Föreningen armé-, marin- och flygfilm i anledning av riksdagens revisorers uttalande § 12 inkomna yttranden ha här ej avtryckts.

Skytteförbundens överstyrelses

yttrande i anledning av riksdagens revisorers uttalande del I, s. 48, § 13.

Till Konungen.

Jämlikt nådig remiss den 20 december 1943 får Skytteförbundens överstyrelse härmed i underdånighet avgiva utlåtande över riksdagens revisorers berättelse om verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning för tiden 1 juli 1942—30 juni 1943, fjärde huvudtiteln, § 13.

I de föreskrifter rörande den närmare användningen av statsanslaget till det frivilliga skytteväsendets befrämjande, som årligen utfärdats av Eders Kungl. Maj:t, hava hittills icke angivits, att olika bestämmelser skola tillämpas i fråga om anslagstilldelning till civila och militära skytteföreningar.

Ifrågavarande spörsmål har vid olika tillfällen upptagits till behandling vid överstyrelsens ordinarie årsmöte, som jämlikt grundstadgarna har att avgiva förslag till fördelning av det årliga statsanslaget. De därvid anförda skälen för

en minskning av statsunderstödet till de militära skytteföreningarna i förhållande till de civila hava emellertid icke ansetts vara av tillräckligt bärande natur för att en dylik åtgärd skulle kunna föreslås.

Betydelsen av att såväl värnpliktig som fast anställd personal kommer i tillfälle att deltaga i frivilliga skjutövningar kan icke nog framhållas. Erfarenheten har nämligen givit vid handen, och det har, särskilt under de senaste åren, även erkänts av militära auktoriteter, att det frivilliga skjutprogrammets övningar i betydligt högre grad än det militära äro ägnade att dana lugna och säkra skyttar.

En omständighet, som överstyrelsen ansett sig böra tillmäta mycket stor betydelse, är därjämte, att ett stort antal värnpliktiga, som under militärtjänstgöring fått sitt intresse för frivillig skjutning väckt, efter densammas slut stanna kvar inom skytterörelsen och bidraga till spridandet och vidmakthållandet av skytteintresset i sina respektive hemorter.

Att medlemsantalet i skytteföreningar vid truppförband av samma storleksordning förete betydande olikheter, ger vid handen, att intresset för och betydelsen av frivilliga skjutövningar tyvärr icke är lika stort hos alla militära chefer. En av sakkunnig militär uppgjord beräkning utvisar, att man under nuvarande förhållanden vid ett infanteriregemente torde kunna räkna med ett medlemsantal av omkring 3 500, därest verkligt intresse för skyttesaken förefinnes vid förbandet.

Ett antagande, att de militära skytteföreningarna skulle genom åtnjutande av samma statsunderstöd som de civila föreningarna komma i ett väsentligt gynnsammare ekonomiskt läge än de senare, torde endast i vissa avseenden vara riktigt. De båda kategorierna av föreningar hava, enligt vad en av överstyrelsen föranstaltad utredning visat, i huvudsak liknande utgifter och använda statsunderstödet till i huvudsak samma ändamål.

Då emellertid de militära skytteföreningarna i vissa avseenden kunna beredas vissa fördelar framför de civila genom att åtnjuta statsunderstöd enligt samma grunder som de senare, får överstyrelsen i underdånighet anmäla, att den med hänsyn till statsrevisorernas uttalande har för avsikt att för innevarande års ordinarie årsmöte föreslå sådan ändring i hittills gällande bestämmelser, att de av statsrevisorerna påtalade ojämnheterna elimineras.

Stockholm den 11 januari 1944.

Underdånigst

THURE HOLMBERG.

Ordförande i Skytteförbundens överstyrelses verkställande utskott.

J. F. Plym Forshell.

Chefens för marinen

yttrande i anledning av riksdagens revisorers uttalande del I, s. 50, § 14.

Till Konungen.

Genom nådig remiss den 20 december 1943, dnr 6176, har chefen för marinen anbefallts avgiva underdånigt utlåtande över riksdagens revisorers uttalande ang. portionsersättning åt viss personal vid marinen under krigspermission och tjänstledighet.

I anledning härav får jag i underdånighet anföra, att jag icke delar revisorernas uppfattning, utan bör portionsersättning till fast anställt manskap samt till vpl vid flottan, vilka åtnjuta sjöförmåner, under krigsledighet utgå som hitintills med krigsskeppsportionens hela penningvärde.

Den besparing, som åsyftas, är enligt mitt förmenande så obetydlig, att den icke uppväger det missnöje, som föreslagen åtgärd kommer att utlösa.

Stockholm den 10 januari 1944.

Underdånigst

F. TAMM.

P. O. Högström.

Försvarets civilförvaltnings

yttrande i anledning av riksdagens revisorers uttalande del I, s. 50, § 14.

Till Konungen.

Genom remiss den 20 december 1943 har Kungl. Maj:t anbefallt chefen för marinen och marinförvaltningen, var för sig, i nu nämnd ordning, att avgiva utlåtande i anledning av vad riksdagens år 1943 församlade revisorer under § 14 av sin berättelse anfört angående portionsersättning åt viss personal vid marinen under krigspermission och tjänstledighet.

Till åtlydnad härav får försvarets civilförvaltning, som haft tillfälle taga del av chefens för marinen underdåniga utlåtande i ämnet, anföra följande:

Av chefens för marinen utlåtande synes framgå, att psykologiska skäl skulle tala för ett bibehållande av nuvarande bestämmelser, enligt vilka vid krigspermission och tjänstledighet jämlikt krigsledighetsbestämmelserna fast anställt manskap samt värnpliktiga vid flottan, som vid ledighetens början tjänstgjort ombord å fartyg eller i s. k. sjöreserv å örlogsvarven, äga uppbära högre portionsersättning än övrig motsvarande personal vid försvarsväsendet.

Någon saklig anledning att på sätt nu sker göra åtskillnad mellan olika kategorier i fråga om portionsersättning vid ledighet, varom nu är fråga, kan emellertid enligt civilförvaltningens mening icke anses föreligga.

Stockholm den 21 januari 1944.

Underdånigst

TH. WIJNBLADH.

EDVIN STRÖM.

Karl G. Redin.

Från chefen för armén, chefen för marinen, chefen för flygvapnet, försvarets civilförvaltning och flygförvaltningen i anledning av riksdagens revisorers uttalande § 15 inkomna yttranden ha här ej avtryckts.

Riksdagens revisorers uttalande under § 16 har av socialdepartementet ej utsänts på remiss.

Egnahemsstyrelsens

yttrande i anledning av riksdagens revisorers uttalande del I, s. 62, § 17.

Underdånigt utlåtande.

Egnahemsstyrelsen har i yttrande den 24 april 1942 över en PM från besparingsberedningen angående den statliga låne- och understödsverksamheten för bostadsbyggande å landsbygden uttalat sig för att beviljandet av lantarbetarbostadslån och lantarbetarbostadsbidrag bör göras beroende av behovsprövning. Styrelsen kan i anslutning härtill i stort sett biträda det förslag, som riksdagens revisorer nu framställt i samma syfte.

Styrelsen är emellertid ej lika övertygad som revisorerna om att de befogenheter, som i hälsovårdsstadgan tilldelats hälsovårdsnämnderna, utgöra en tillräcklig garanti för att lantarbetarbostäder bliva anordnade på ett tillfredsställande sätt. I varje fall kunna föreskrifterna i hälsovårdsstadgan ej tagas till intäkt för krav på att vatten- och avloppsledningar skola anordnas. Med hänsyn härtill finner styrelsen i likhet med revisorerna lämpligt, att bidrag utan behovsprövning skola få beviljas till dylika anordningar, jämväl i samband med nybyggnad. Övervägande skäl synas tala för att detsamma bör gälla i fråga om bidrag till lägenhet med mer än två rum och kök.

Vad angår innebörden av behovsprövningen beträffande låneansökningar torde det avgörande härvid böra vara, om lånesökanden saknar möjlighet att annorledes på rimliga villkor uppbringa nödiga medel för det ifrågasatta byggnadsföretaget.

I detta ärendes handläggning ha deltagit överdirektören samt ledamöterna Andersson, Ericsson, Gabrielsson, Gustafsson och Malmberg.

Stockholm den 19 januari 1944.

Underdånigst

För överdirektören

YNGVE ERICSSON.

Bostadssociala utredningens

yttrande i anledning av riksdagens revisorers uttalande del I, s. 62, § 17.

Till Konungen.

Genom remiss av den 22 december 1943 har bostadssociala utredningen anbefallts att inkomma med utlåtande i anledning av vad riksdagens revisorer anfört rörande lån och bidrag till lantarbetarbostäder. I anledning härav får utredningen anföra följande.

Riksdagens revisorer påvisa ett flertal fall, där lantarbetarbostadslån, vilka genom räntefrihet under tio år innebära en avsevärd subvention, jämförlig med bostadsförbättringsbidragen, samt lantarbetarbostadsbidrag utlämnats till sökande i synnerligen god ekonomisk ställning. Detta strider i och för sig icke mot nu gällande författning, enligt vilken lån och bidrag till lant-

arbetarbostäder utgå utan behovsprövning. Riksdagens revisorer anse, att i nuvarande statsfinansiella läge — oberoende av spörsmålet angående ytterligare anslag till ifrågavarande låneverksamhet — en sådan ändring i villkoren utan uppskov bör komma till stånd, att lån och bidrag endast få utlämnas efter verklig prövning av sökandenas förmåga att med egna medel bekosta uppförandet av bostäder. Dock borde möjligen oberoende härav bidrag fortfarande få utgå till anordnande av vatten- och avloppsledningar. Någon risk för att genom en sådan inskränkning av rätten till lån erforderliga nybyggnader eller förbättringar av lantarbetarbostäder skulle komma att eftersättas, torde enligt revisorernas mening icke föreligga, då enligt hälsovårdsstadgan hälsovårdsnämnderna tilldelats vittgående befogenheter att ingripa, där bostäder icke äro ordnade på ett tillfredsställande sätt.

Bostadssociala utredningen inser väl, att det kan framstå som stötande, att lånestöd av subventionskaraktär och rena bidrag kunna utgå till lantarbetsgivare i så gynnsam ekonomisk ställning, som revisorerna lämnat exempel på. Utredningen vill dock erinra om de motiv, som voro bestämmande för utformningen av de nu gällande villkoren för lånen och bidragen till lantarbetarbostäder. Utgångspunkt var konstaterandet av, att jordbrukets lönebostäder endast i ringa grad hade berörts av den allmänna statsunderstödda bostadsförbättringsverksamheten, samt att den sedan år 1935 existerande speciella låneverksamheten för lantarbetarbostäder hade varit praktiskt taget helt resultatlös. Under de år, som föregingo inrättandet år 1939 av den nuvarande låne- och bidragsformen, hade de otillfredsställande förhållanden, som rådde beträffande lantarbetarbostäderna, blivit på en mångfald sätt belysta, och i den offentliga diskussionen hade krav på kraftiga åtgärder för förbättring av lantarbetarnas bostadsförhållanden blivit framförda. Det förslag i frågan, som utredningen framlade, utgick, såsom departementschefen anförde i proposition nr 188 till 1939 års riksdag, från det allmänt vitsordade förhållandet, att jordbrukets ekonomiska läge då icke överlag tillät en tillräckligt snabb och grundlig omdaning av lönebostäderna, och betraktade det statliga stödet åt dessas förbättring i viss mening såsom ett led i det allmänna jordbruksstödet men samtidigt som ett led i strävandet att tillförsäkra eftersatta befolkningsgrupper en bostadsstandard, som icke under dåvarande förutsättningar var möjlig att nå inom ramen av dessa gruppers egna ekonomiska resurser. Utredningen hade ansett, att statens stöd borde givas för att befordra tillkomsten av goda familjebostäder efter de normer i fråga om utrymme och utrustning, som tillämpades inom de grenar av den bostadspolitiska verksamheten, där syftet var att skapa familjebostäder. Detta innebar en standard, avsevärt högre än den som bestämmes genom föreskrifterna angående bostad i hälsovårdsstadgan, och även högre än den, som avtalsmässigt eller marknadsmässigt var normerande för lönebostäder inom jordbruket.

Det må understrykas, att utredningen i det förslag, som lades till grund för propositionen i ämnet år 1939, framställde de föreslagna anordningarna såsom i viss mån provisoriska. »Ett av de allmänna motiven för statens stöd åt förbättring av lantarbetarbostäderna grundar sig på jordbrukets nuvarande ekonomiska läge. Även om ingenting med bestämdhet kan förutses beträffande jordbrukets framtida utveckling, må man ha rätt att utgå från, att jordbrukets ekonomiska villkor så småningom i framtiden skola genom fortskridande rationalisering, genom fortsatt organisering av produktions- och avsättningsförhållanden o. s. v. så stabiliseras, att det kan uppbära en godkännbar bostadsstandard för jordbrukets arbetare. En ordning med räntefrihet under viss tid framstår — — — såsom en för begränsad tid av samhället gjord insats i syfte att nå en snabbare och grundligare förbättring av

lantarbetarnas bostadsstandard än som statens hjälp förutan vid nuvarande förhållanden för jordbruket vore möjlig.»

Utredningen anser sig icke kunna bedöma, huruvida jordbrukets läge numera förändrats och för framtiden kan väntas förbli förändrat, jämfört med förhållandena under 1930-talet, på sådant sätt att det huvudmotiv för den 1939 införda stödformen, som grundat sig på jordbrukets ekonomiska förhållanden, kan betraktas såsom förfallet. Vore så förhållandet, skulle också möjligheterna att nå resultat i här ifrågavarande avseenden genom hälsovårdsnämndernas ingripanden med stöd av hälsovårdsstadgans bestämmelser om bostad ha förbättrats. Utredningen kan dock icke dela den tillförsikt, som riksdagens revisorer i detta hänseende synas hysa. Hittillsvarande allmänna erfarenheter torde kunna sägas ge vid handen, att en betydlig effektivisering av bostadsövervakningen på landsbygden skulle krävas, för att en mera allmän uppryckning av lantarbetarnas bostadsförhållanden skall kunna påräknas på denna väg. Härtill kommer att hälsovårdsstadgans krav på bostadsstandard — såsom i princip gällande hela det existerande bostadsbeståndet — icke motsvara de bostadssociala önskemål, som blivit normerande vid åtgärder till stöd för andra gruppers bostadsförsörjning och som icke minst med hänsyn till jordbrukets arbetskraftsförsörjning på längre sikt och frågan om »flykten från landsbygden» torde böra hävdas även beträffande lantarbetarbostäderna.

Riksdagens revisorer resa kravet, att sådan ändring i villkoren för lantarbetarbostadslånen utan uppskov kommer till stånd, att lån och bidrag endast få utlämnas efter en verklig prövning av sökandens förmåga att med egna medel bekosta uppförandet av bostäder (möjligen med undantag för bidrag till vatten- och avloppsledningar). Gentemot anmärkningen att enligt nuvarande ordning lån av subventionskaraktär kunna utgå till sökande i god ekonomisk ställning, kan dock enligt utredningens mening med ett visst fog göras den invändningen, att den sociala förmån, som avses med låneverksamheten, tillgodokommer lantarbetaren i form av en bättre bostad och att lantarbetsgivaren i huvudsak endast har ställningen av en slags förmedlare, vilken ställning sammanhänger med och nödvändiggöres av själva lönebostadssystemet. Enligt utredningens mening skulle införandet av behovsprövning — om icke en radikal effektivisering av den offentliga bostadsövervakningen samtidigt företogs — i stor utsträckning verka prohibitivt på verksamheten att förbättra lantarbetarnas lönebostäder. Erfarenheterna från den allmänna bostadsförbättringsverksamheten, vilken — såsom förut nämnts — endast i ringa grad berört landsbygdens lönebostäder, ge stöd åt en sådan uppfattning.

Den nuvarande statsfinansiella situationen samt det allmänna läget på byggnadsmarknaden, främst med avseende å tillgången på vissa material, göra det enligt utredningens mening befogat, att för närvarande en viss restriktivitet iakttages beträffande ifrågavarande låne- och bidragsverksamhet. Med hänsyn till framtiden anser utredningen det dock finnas risker för att lantarbetarna även i fortsättningen förbli en i bostadshänseende eftersatt grupp, om förändringar i låneformer och lånevillkor genomföras, som minska lantarbetsgivarnas benägenhet att vidtaga förbättringar. Så länge och i den mån lönebostadssystemet består inom jordbruket, måste ett statens stöd för förbättring av bostadsförhållandena för lantarbetarna gå över lantarbetsgivarna. De lantarbetare, som bebo lönebostäder, kunna icke nås av bostadssociala åtgärder, som komma andra grupper i samhället till godo. Dessa förutsättningar förändras i samma mån som lönebostadssystemet avvecklas och sammanknytningen av arbetsförhållande och bostadsupplåtelse upplöses. En utveckling i dylik riktning torde vara i gång inom jordbruket lika väl som inom industrien, och utredningen betraktar denna utveckling såsom

på längre sikt gynnsam ur bostadspolitisk synpunkt. Utredningen ifrågasätter, om icke detta problem borde upptagas till behandling inom den pågående jordbruksutredningen.

Stockholm den 20 januari 1944.

Underdånigst

BERTIL NYSTRÖM.

ALF JOHANSSON.

Försäkringsrådets

yttrande i anledning av riksdagens revisorers uttalande del I, s. 65, § 18.

Till Konungen.

Genom remiss den 23 december 1943 har Kungl. Maj:t anbefallt försäkringsrådet att, efter hörande av de ömsesidiga socialförsäkringsbolagens förening, inkomma med utlåtande i anledning av vad riksdagens revisorer i sin berättelse under § 18 anfört angående önskvärdheten därav, att frågan om införsel i sjukpenning samt frågan om rätt för riksförsäkringsanstalten och de ömsesidiga socialförsäkringsbolagen att utbetala sjukpenning till den sjukes familj eller till andra, för vilka han vore underhållsskyldig, gjordes till föremål för utredning.

I anledning härav får försäkringsrådet anföra följande.

Försäkringsrådet har inhämtat yttrande från ovannämnda förening, vilket yttrande bifogas. Försäkringsrådet finner sig i väsentliga delar kunna instämma i vad föreningen i yttrandet anfört angående införsel i sjukpenning.

På grund härav och på av revisorerna anförda skäl får försäkringsrådet tillstyrka sådan ändring i lagen den 14 juni 1917 om införsel i avlöning, pension eller livränta, att bland de inkomster, i vilka införsel må beviljas, upptages jämväl sjukpenning, som utgår enligt lagen den 17 juni 1916 om försäkring för olycksfall i arbete och förordningen den 18 juni 1927 om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring, och med dessa författningar sammanhörande eller jämförliga författningar och bestämmelser. Uti dyrtidstillägg jämlikt kungl. kungörelsen den 30 juni 1943 angående dyrtidstillägg åt vissa ersättningstagare enligt lagen om försäkring för olycksfall i arbete, m. m. kan — i händelse av lagändring i ovan angivna riktning — på grund av bestämmelse i 5 § kungörelsen införsel beviljas utan att särskilt stadgande därom intages i införsellagen.

Vad därefter angår frågan, huruvida riksförsäkringsanstalten och ifrågavarande försäkringsbolag skulle meddelas befogenhet att utbetala sjukpenning till annan än den sjuke, får försäkringsrådet med instämmande i vad de ömsesidiga socialförsäkringsbolagens förening härom anfört avstyrka, att sådan befogenhet tillägges inrättningarna i fråga.

I handläggningen av detta ärende hava deltagit, förutom undertecknad Landelius, samtliga försäkringsråd och representanter.

Stockholm den 14 januari 1944.

Underdånigst

På försäkringsrådets vägnar:

HUGO LANDELIUS.

Birgit Mårdell.

Bilaga.

Till kungl. försäkringsrådet.

Sedan kungl. försäkringsrådet i skrivelse den 28 december 1943 anhållit om föreningens yttrande i anledning av vad riksdagens revisorer anfört rörande införsel i sjukpenning får föreningen anföra följande.

Enligt lagen den 14 juni 1917 kan införsel beviljas i avlöning, pension eller livränta för utbekommande av ådömt eller avtalat underhållsbidrag till barn, hustru m. fl. Sådan införsel kan under i lagen angivna förutsättningar även beviljas för oguldna utskylder m. m.

Riksdagens revisorer uttala, att införsel borde kunna ske även i sjukpenning, då den skadade åsidosätter honom åvilande underhållsskyldighet, samt ifrågasätta vidare, huruvida icke försäkringsinrättningarna även i fall, då införsel icke kan komma till stånd, borde medgivas rätt att, där skäl därtill föreligga, efter framställning utbetala sjukpenning eller del därav direkt till den sjukes familj eller till andra, för vilka han är underhållsskyldig.

Några vägande skäl, som tala emot att möjlighet till införsel även i sjukpenning bör medgivas, synas knappast kunna anföras i annat avseende än att en sådan bestämmelse ur administrativ synpunkt kan komma att visa sig rätt betungande.

Det överväldigande antalet skadefall är ju av mycket kortvarig natur. Sålunda äro mer än hälften av alla olycksfallsskadade återställda inom 14 dagar. Att i dylika fall införsel icke kan komma till stånd, torde falla av sig självt, då själva införselförfarandet tager så lång tid i anspråk, att ersättning i allmänhet är utbetald, då ett införselbeslut skulle komma vederbörande försäkringsinrättning till del. Sin egentliga betydelse finge införsel i sjukpenning i fråga om de verkligt långvariga sjukdomsfallen. Fall förekomma dock, om ock procentuellt ytterst fåtaliga, där sjukpenning utgår i flera år.

Särskilt måste det förefalla obilligt, att en person, som redan har införsel i sin avlöning, under ett längre sjukdomsfall går fri från sin underhållsplikt tack vare att möjlighet till införsel i sjukpenning ej finnes. Det kan befaras, att den, som redan har införsel i sin avlöning, kan komma att underlåta att vid sjukdom frivilligt fullgöra sin betalningsskyldighet.

Särskild styrka får kravet på möjlighet till införsel i sjukpenning under sjukhusvistelse med hänsyn till bestämmelserna i 10 § olycksfallsförsäkringslagen, då en skadad, som har försörjningsplikt, just med hänsyn härtill under sådan tid kommer i åtnjutande av förhöjd sjukpenning.

En viss svårighet i avseende å införsel skulle den omständigheten medföra, att sjukpenning enligt olycksfallsförsäkringslagen särskilt vid de långvariga sjukdomsfallen ofta under långa tider utgår med nedsatt belopp med hänsyn till beräknad partiell arbetsförmåga (i allmänhet från $^3/_4$ till $^1/_4$). Ett införselbeslut i sjukpenning bör därför få den formen, att visst belopp per dag reserveras för den skadade själv, dels då han är intagen å sjukhus, dels då han icke är intagen, medan överskjutande belopp utmätes, i den mån det svarar mot åvilande underhållsbidrag.

I mycket stor utsträckning förskotteras sjukpenning enligt olycksfallsförsäkringslagen av vederbörande arbetsgivare på grund av överenskommelse med vederbörande försäkringsinrättning. Ofta avser detta åtagande hela sjukdomstiden. Härigenom måste införselbeslutets tillämpning bliva i någon mån fördröjd, liksom det kan förekomma, att arbetsgivaren, ehuru därtill ej pliktig, förskottsvis utgivit sjukpenning för viss tid. Något allvarligare hinder för ett införselbesluts genomförande torde emellertid detta förhållande ej innebära.

Förslaget att försäkringsinrättningarna själva i fall, där införsel icke kan komma till stånd, skulle meddelas befogenhet att efter framställning besluta om utgivande av sjukpenning eller del därav till annan än den skadade utan dennes medgivande, måste däremot väcka stora betänkligheter. Försäkringsinrättningarnas personal har icke någon erfarenhet för bedömande av hithörande fall. Det kan i övrigt knappast anses falla inom ramen för inrättningarnas verksamhet att fatta beslut i sådant avseende. Föreningen måste fördenskull bestämt avstyrka, att stadgande av sådan innebörd införes.

Föreningen vill slutligen ifrågasätta, huruvida icke, därest möjlighet till införsel i sjukpenning beredes, densamma lämpligen bör omfatta samtliga de fall, som avses i lagen om införsel i avlöning, pension eller livränta. Lagändringen skulle i så fall innebära, att denna lag finge tillämpning även i avseende å sjukpenningen.

Stockholm den 10 januari 1944.

De Ömsesidiga Socialförsäkringsbolagens Förening

A. E. RODHE.

TRYGVE LOVÉN.

Riksförsäkringsanstaltens

yttrande i anledning av riksdagens revisorers uttalande del I, s. 65, § 18.

Till Konungen.

Genom remiss den 22 december 1943 har Kungl. Maj:t anbefallt riksförsäkringsanstalten att avgiva utlåtande i anledning av vad riksdagens år 1943 församlade revisorer under § 18 i sin berättelse anfört angående sjukpenning och underhållsskyldighet. Med anledning härav får riksförsäkringsanstalten anföra följande.

Statsrevisorerna hava erinrat om att i lagberedningens förslag år 1915 till revision av giftermålsbalken och vissa delar av ärvdabalken ifrågasatts huruvida ej införsel borde medgivas även i åtskilliga med pension och livränta besläktade inkomster, särskilt sjukhjälp, som utginge enligt 1901 års olycksfallsersättningslag samt 1909 års militärersättningsförordning. Beredningen hade dock icke föreslagit någon bestämmelse härom, då de belopp, som på grund därav kunde uttagas, antagligen bleve ytterst obetydliga, men bestämmelsernas tillämpning i många fall vore förenad med icke ringa svårigheter. Mot införsel i sjukhjälp talade särskilt det förhållandet, att denna i regel endast utginge under kortare tid.

Sedan statsrevisorerna därefter lämnat redogörelse angående storleken i vissa fall av den sjukpenning, som utgår enligt 1916 års olycksfallsförsäkringslag och 1927 års militärersättningsförordning, ha revisorerna uttalat önskvärdheten av att frågan om införsel i sjukpenning ävensom frågan om rätt för riksförsäkringsanstalten och de ömsesidiga socialförsäkringsbolagen att utbetala sjukpenning till den sjukes familj eller till andra, för vilka han är underhållsskyldig, måtte göras till föremål för utredning.

Vad först beträffar frågan om införsel i sjukpenning får riksförsäkringsanstalten anföra följande.

Såsom statsrevisorerna anfört utgår enligt 6 § 1916 års olycksfallsförsäkringslag vid förlust av arbetsförmågan hel sjukpenning med lägst 1 krona 50

öre och högst 7 kronor per dag beroende på den skadades arbetsförtjänst. Då endast nedsättning av arbetsförmågan föreligger, skall sjukpenning nedsättas till det lägre belopp, som svarar mot nedsättningen. Sjukpenningen utgår lägst med 1/4 av beloppet av hel sjukpenning. Nedsättning av sjukpenning enligt olycksfallsförsäkringslagen kan även förekomma jämlikt bestämmelserna i 25 § i lagen, om olycksfallet föranletts av att den skadade ej ställt sig till efterrättelse gällande anordning eller föreskrift om åtgärder för undvikande av olycksfall och omständigheterna därvid äro sådana, att han därigenom visat grov vårdslöshet, eller att olycksfallet föranletts av att han varit av starka drycker berusad. Motsvarande bestämmelser om nedsättning av sjukpenning gälla även för den enligt 1927 års militärersättningsförordning utgående sjukpenningen, som för värnpliktiga varierar mellan 3 kronor 50 öre och 4 kronor per dag förutom författningsenligt dyrtidstillägg.

Har den skadade intagits å sjukvårdsanstalt, äger försäkringsinrättningen jämlikt 10 § olycksfallsförsäkringslagen att med skäligt hänsynstagande till den skadades försörjningsplikt mot maka och andra anhöriga, som omförmälas i 7 § av lagen, till täckande av kostnaden för vården å sjukpenning, som under tiden för vården tillkommer honom, avdraga högst hälften. Motsvarande bestämmelser förekomma i militärersättningsförordningen.

Vid sjukhusvård under mer än en månad tillämpar riksförsäkringsanstalten nämnda bestämmelser så, att *från och med andra månaden* något avdrag icke göres å sjukpenningen, om anstalten erhållit uppgift om att den skadade — oavsett om han är gift eller icke — har barn under 16 år, som av honom underhålles, eller föräldrar, som för sitt uppehälle äro av den skadades arbete väsentligen beroende. Under första månaden av sjukhusvistelsen avdrages i allmänhet å sjukpenning till skadad, som icke är gift, högst hälften; å sjukpenning till skadad, som är gift, göres intet avdrag eller avdrages visst lägre belopp.

Vid sjukdomar ådragna under militärtjänstgöring förekomma ej sällan långvariga sanatorie- och sjukhusvistelser, under vilka vederbörande kunna vara berättigade till sjukpenning enligt militärersättningsförordningen. Enligt erfarenheten bruka dessa sjukdomar huvudsakligast drabba värnpliktiga, som inkallats till sin första tjänstgöring eller fullgöra repetitionsmöte och som följaktligen vid tillerkännandet av sjukpenningen enligt förordningen i allmänhet icke uppnått sådan ålder att någon försörjningsplikt för dem kan antagas föreligga. I det av statsrevisorerna anförda fallet, då en person, som ådragit sig lungtuberkulos under militärtjänstgöring, under en mer än treårig kostnadsfri vistelse å sanatorium undandragit sig underhållsskyldighet gentemot sina barn, oaktat han själv uppburit sjukpenning enligt militärersättningsförordningen med 135 kronor i månaden, var vederbörande född år 1901 och sålunda tillhörande en årsklass, som under vanliga förhållanden icke skulle hava inkallats till militärtjänstgöring. Att han det oaktat inkallats måste hava berott på den av krigsförhållandena föranledda förstärkta försvarsberedskapen. Under normala förhållanden torde därför sjukpenningen enligt militärersättningsförordningen knappast få någon större betydelse ur införselsynpunkt.

Slutligen kan nämnas att enligt förordningen den 11 juni 1918 angående en särskild för fiskare avsedd försäkring mot skada till följd av olycksfall utgår sjukpenning, som varierar mellan 1 krona 10 öre och 4 kronor 40 öre per dag. Antalet olycksfall, som kunna berättiga till ersättning enligt nämnda förordning, uppgår emellertid endast till i runt tal 1 000 om året.

Av riksförsäkringsanstaltens senast utgivna statistik rörande olycksfall i arbete framgår, såsom statsrevisorerna även påvisat, att av olycksfall i arbete hos större arbetsgivare år 1940 föranledde 878 olycksfall en sjuktid av mer än 1/2 år. Antalet olycksfall hos mindre arbetsgivare uppgick samma år

till omkring 28 300. Några statistiska uppgifter utvisande de sistnämnda olycksfallens fördelning efter sjuktidens längd föreligga icke. Uppskattningsvis kan emellertid beräknas att inemot 300 av dessa olycksfall medfört en sjuktid av mer än ½ år. I runt tal skulle sålunda antalet olycksfall i arbete, som medfört dylik mera långvarig sjukdomstid, kunna beräknas år 1940 hava uppgått till omkring 1 200.

Av vad ovan anförts torde framgå, att sjukpenning vid olycksfall i arbete numera i många fall utgår med jämförelsevis betydande belopp för dag räknat ävensom att dylika olycksfall i icke obetydlig utsträckning kunna medföra sjukdomstid av mera avsevärd längd.

Under sådana förhållanden synes det enligt anstaltens mening numera knappast föreligga några bärande skäl för att sjukpenning skall vara undantagen från sådana inkomster, i vilka införsel kan äga rum. Om sjukpenningsberättigad åsidosätter sin underhållsskyldighet, oaktat han utan olägenhet kunde fullgöra densamma, bör, i likhet med vad statsrevisorerna uttalat, införsel i sjukpenning kunna medgivas.

Visserligen skulle tillämpningen av bestämmelser om dylik införsel i en del fall kunna medföra vissa administrativa olägenheter, särskilt för de sociala olycksfallsförsäkringsinrättningarna. Dessa olägenheter torde dock, såvitt nu kan bedömas, sannolikt icke bli av sådan art eller omfattning att de böra tillmätas någon avgörande betydelse i detta sammanhang.

Under åberopande av vad sålunda anförts får riksförsäkringsanstalten för sin del tillstyrka, att frågan om införsel i sjukpenning blir föremål för utredning.

Beträffande frågan om rätt för riksförsäkringsanstalten och de ömsesidiga socialförsäkringsbolagen att utbetala sjukpenning till annan än den skadade själv, anföra statsrevisorerna, att det belopp, som vid införsel förbehålles den betalningsskyldige, ofta torde uppgå till eller överstiga sjukpenningen, i vilka fall någon införsel följaktligen icke kunde komma till stånd. Stundom kunde det likväl föreligga skäl för att sjukpenning ej tillställdes den skadade utan dem, för vilka han vore underhållsskyldig, och kunde det därför enligt statsrevisorernas mening ifrågasättas, huruvida icke de sociala olycksfallsförsäkringsinrättningarna borde medgivas rätt att, där skäl därtill förelåge, utbetala sjukpenningen eller del därav till den skadades familj eller andra, för vilka han vore underhållsskyldig.

Såvitt riksförsäkringsanstalten kan finna, skulle detta innebära, att de sociala olycksfallsförsäkringsinrättningarna vid utbetalning av sjukpenning i förekommande fall skulle utöva samma prövningsrätt, som tillkommer de exekutiva myndigheterna enligt införsellagens bestämmelser endast med den skillnaden, att försäkringsinrättningarna härvid skulle äga rätt att gå längre än vad nämnda myndigheter kunna göra. Enligt riksförsäkringsanstaltens mening synas starka principiella skäl kunna anföras mot en sådan anordning. Då dessutom försäkringsinrättningarna härvid skulle ingå i prövning av frågor, som ligga helt vid sidan av deras nuvarande verksamhetsområde, får riksförsäkringsanstalten avstyrka, att frågan om dylik rätt för de sociala olycksfallsförsäkringsinrättningarna blir föremål för utredning.

I handläggningen av detta ärende hava, förutom undertecknade, deltagit byråcheferna Wolff och Stenholm, byrådirektörerna Sidvall och Källström samt tjf. byrådirektören Wredmark.

Stockholm den 19 januari 1944.

Underdånigst

DAVID ÖSTRAND.

R. VON DER BURG.